

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**SEÇMEN DAVRANIŞLARINDAKİ DEĞİŞİM:
GÜLTEPE ÖRNEĞİ**

Uğur ÜLGER

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Atilla GÖKTÜRK**

İZMİR - 2016

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

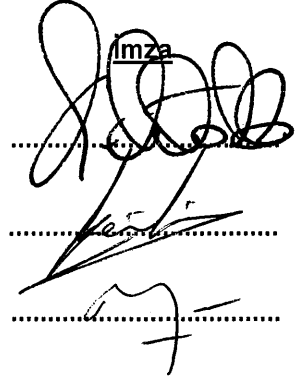
2013800192

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Uğur ÜLGER
Tez Başlığı : Seçmen Davranışlarındaki Değişim: Gültepe Örneği

Savunma Tarihi : 29.08.2016
Danışmanı : Prof.Dr.Atilla GÖKTÜRK

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>
Prof.Dr.Atilla GÖKTÜRK	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
Yrd.Doç.Dr.Sultan KAVİLİ ARAP	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
Prof.Dr.Yüksel AKKAYA	GAZİ ÜNİVERSİTESİ

İmza

Oybirliği
Oy Çokluğu ( )

Uğur ÜLGER tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Seçmen Davranışlarındaki Değişim: Gültepe Örneği" başlıklı Tezi / Projesi ( ) kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Mustafa Yaşar TINAR
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Seçmen Davranışlarındaki Değişim: Gültepe Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Uğur ÜLGER

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Seçmen Davranışlarındaki Değişim: Gültepe Örneği

Uğur ÜLGER

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Kamu Yönetimi Programı

Gültepe İkinci Dünya Savaşı sonrasında kırdan kente doğru gerçekleşen göç ile kurulmuştur. Çoğunluğu işçi, düşük eğitilmiş ve düşük gelirli bir nüfusa sahiptir.

1963’de belediyesi kurulan bölgede, 1970’lerin başına kadar Adalet Partisi güçlüdür. Bölgede, 1970’li yıllarda Cumhuriyet Halk Partisi güçlenmiştir. 1980 darbesine doğru, örgütlü solun kalesi durumundaki Gültepe “kurtarılmış bölge” olarak anılmaya başlanmıştır. Araştırma, bugün Konak ilçesine bağlı olan Gültepe’de, 1960’lardan bu yana değişen seçmen davranışlarını incelemektedir. Çalışma süresince gazete arşivleri ve seçim sonuçları incelenmiş, bölgede yaşayanlarla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre hem 1980 öncesindeki yapıda, hem de bugün kültürel değerler kişilerin seçmen davranışlarında etkiliyken, 1980 öncesindeki yapı sınıfsal özelliklerin siyasi süreçlere yansıtılabileceği bir ortam da sağlamış, 1980 sonrasındaki yapı ise bu durumu ortadan kaldırmış ve kültürel özellikler daha da ön plana çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gültepe, İzmir, Seçmen Davranışları, Yugoslav Göçmenleri, Kurtarılmış Bölge, Sol, Konyalılar, Karşılar, Uşaklılar

ABSTRACT

Master Thesis

Changes in Electoral Behavior: Sample of Gültepe

Uğur ÜLGER

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Public Administration

Public Administration Program

Gültepe has been established by settlers moved from rural areas to industrializing city after the Second World War. Majority of the population is low educated workers with low income.

Municipality had been established in 1963. Until 1970's, Justice Party (Adalet Partisi) was major party in the region. But, in 1970's, Republican People's Party (Cumhuriyet Halk Partisi) got stronger in Gültepe. Gültepe bacame "rebel zone" as stronghold of leftist groups till 1980 army coup. After the coup, Gültepe's Municipality has been abolished. So, the region is just district of Konak today. This research is trying to examine political behavior of voters in Gültepe from 1960's to today. In this research, newspaper archives, election results has been analysed, and also semi-structured interviews with settlers of the region have been done.

According to results, culture has important role in voting behavior in both before 1980 and after 1980 era. But, although class differences had also impact on voting behavior in the era before 1980, this impact pales after 1980 and cultural impacts get stronger.

Keywords: Gültepe, İzmir, Voting Behavior, Immigrants from Yugoslavia, Rebel Area, Left, People from Konya, People from Kars, People from Uşak

SEÇMEN DAVRANIŞLARINDAKİ DEĞİŞİM: GÜLTEPE ÖRNEĞİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
EKLER LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KENT VE SİYASET

1.1. KENT VE KENTLEŞME	4
1.1.1. Türkiye’de Kentleşme Süreci	8
1.1.2. Kente Göç, Kentlileşme	19
1.2. SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA SÜRECİ VE ETKİSİ	25
1.2.1. Siyasal Toplumsallaşma Sürecine Etki Eden Etmenler	27
1.2.1.1. Aile	27
1.2.1.2. Eğitim	31
1.2.1.3. Ekonomik Nedenler	34
1.2.1.4. Yaşın İlerlemesi	37
1.2.1.5. Cinsiyet	38
1.2.1.6. Toplumsal Olaylar	39
1.2.1.7. İletişim	41
1.2.1.8. Diğer Nedenler	42
1.2.2. Türkiye’de Seçmen Davranışları	45
1.2.2.1. 1960-1980 Dönemindeki Seçmen Davranışları	46

İKİNCİ BÖLÜM
GÜLTEPE'DE SEÇMEN DAVRANIŞLARINDAKİ DEĞİŞİM

2.1.İZMİR'İN KISA TARİHİ	100
2.2.GÜLTEPE	112
2.2.1. Gültepe'nin Kuruluşu ve Gelişimi	116
2.2.1.1. 1980 Öncesi	116
2.2.1.2. 1980 Sonrası	136
2.2.2. Gültepe'de Seçim Sonuçları	139
2.3. SAHA ARAŞTIRMASI VE SONUÇLARI	153
2.3.1. Araştırmanın Kapsamı, Yöntemi, Araştırma Kitesinin Nitelikleri	153
2.3.2. Araştırma Bulguları Işığında Gültepe'de Politika ve Seçim Sonuçları	161
2.3.2.1. 1980 Öncesi	161
2.3.2.2. 1980 Sonrası	177
SONUÇ	196
KAYNAKÇA	201
EKLER	

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
BBP	Büyük Birlik Partisi
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
BP	Birlik Partisi
BTP	Büyük Türkiye Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DEHAP	Demokratik Halk Partisi
Der.	Derleyen
DEV-GENÇ	Devrimci Gençlik Federasyonu
DEV-YOL	Devrimci Yol Hareketi
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	Demokrat Parti
DP1	Demokratik Parti
DSP	Demokratik Sol Parti
DTP	Demokratik Toplum Partisi
DYP	Doğru Yol Partisi
Ed.	Editör
FP	Fazilet Partisi
GP	Genç Parti
GP1	Güven Partisi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
HDP	Halkların Demokratik Partisi
HEP	Halkın Emek Partisi
HP	Halkçı Parti
IMF	International Monetary Fund/Uluslararası Para Fonu
İŞİD	Irak ve Şam İslam Devleti

KESK	Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
LGBT	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel
MC	Milliyetçi Cephe
MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MDD	Milli Demokratik Devrim
MDP	Milli Demokrasi Partisi
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MİSK	Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu
MSP	Milli Selamet Partisi
ÖDP	Özgürlük ve Dayanışma Partisi
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
RP	Refah Partisi
s.	Sayfa
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SODEP	Sosyal Demokrat Parti
SP	Saadet Partisi
ss.	Sayfaları Arası
TANSA	Tanzim Satış
TBP	Türkiye Birlik Partisi
THKO	Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
TİKKO	Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TİSGLK	Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TKP/M-L	Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist
TRT	Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
VP	Vatan Partisi

YÖK

Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı

YTP

Yeni Türkiye Partisi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 1980 Öncesi Milletvekili Seçimleri Gültepe Sonuçları	s. 139
Tablo 2: 1980 Öncesi Yerel Seçimler Gültepe Sonuçları	s. 142
Tablo 3: 1980 Sonrası Milletvekili Seçimleri Gültepe Mahalle Sonuçları	s. 146
Tablo 4: Halkoylamaları Gültepe Mahalleleri Sonuçları	s. 149
Tablo 5: 1980 Sonrası Yerel Seçimler Gültepe Mahalle Sonuçları	s. 150
Tablo 6: 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Gültepe Mahalleleri Sonuçları	s. 152
Tablo 7: Anadolu Mahallesiindeki Seçim Sonuçlarının Yıllara Göre Karşılaştırılması	s. 181
Tablo 8: Zeybek Mahallesiindeki Seçim Sonuçlarının Yıllara Göre Karşılaştırılması	s. 181

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Cemaatlere Göre İzmir'deki Yerleşim Alanları	s.106
Şekil 2: Karl Baedeker'in 1914 Tarihli İzmir Körfezi Haritası	s.107
Şekil 3: 1943 İzmir Haritası	s.110
Şekil 4: Gültepe'nin İzmir'de Konumu	s.114
Şekil 5: 2016 Tarihli Gültepe Hava Fotoğrafi	s.115
Şekil 6: 2016 Tarihli Gültepe Sokak Haritası	s.120

EKLER LİSTESİ

EK 1: Görüşmecilere Yöneltilen Soru Listesi

ek s.1

GİRİŞ

Gültepe İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye’de kentleşmenin arttığı bir dönemde kurulmuştur. Bölge uzun bir süre köy olarak kalmış, 1963’te ise belediye kurulmuştur. 1980 darbesiyle birlikte pek çok kentte de olduğu gibi Gültepe Belediyesi kapatılmıştır. Gültepe bugün Konak Belediyesi’ne bağlı bir semt konumundadır.

1948’de kırdan kente göç eden, çoğunluğu sanayi ve hizmet işçisi sakinlere ev sahipliği yapan bir gecekondu bölgesi olan Gültepe, bugün hala gecekonduların ve kaçak yapıların egemen olduğu, alt yapı eksikliklerinin yoğun olduğu, düşük eğitilmiş ve düşük gelirli kişilerin yaşadığı bir bölgedir.

Araştırmanın amacı, Gültepe’nin belediye olduğu 1960’lı yıllardan 1 Kasım 2015 seçimlerine dek geçen süredeki seçmen davranışlarını analiz ederek, Gültelilerin siyasal tutumlarındaki değişimi belirlemektir. Araştırmaya başlamadan önce, Gültepe’de TARIŞ direnişinin gerçekleşmiş olduğu ve sol örgütlerin bölgede güçlü olduğu bilinmekteydi. Çalışmada hem TARIŞ direnişine kadar giden süre, hem de 1980 sonrasındaki siyasi tutumun incelenmesi amaçlanmıştır.

Konu anlatılırken, 1980 darbesi iki dönemi ayıran kırılma anı olarak ele alınmış ve Gültepe’deki seçmen davranışları 1980 öncesi ve sonrası diye iki ayrı başlık altında incelenmiştir. 1980 öncesinde var olan Gültepe Belediyesi’nin 1980 sonrasında kaldırılmış olmasından dolayı, 1980 sonrasındaki inceleme, eski belediye sınırları içindeki 13 mahalleyi kapsayacak şekilde yapılmıştır.¹

Araştırma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, Gültepe’deki değişimin anlaşılabilmesi için öncelikle kapitalist kentlerin gelişimi ve özellikleri, Türkiye’deki kentleşme üzerinden incelenmiştir. Türkiye’deki kentleşme de tezin gidişatına uygun olarak 1980 öncesi ve sonrası diye iki ayrı alt başlık olarak ele alınmıştır. 1980 öncesindeki kentleşme ithal ikameci dönemin şartları çerçevesinde, sanayi yatırımlarının ön plana çıktığı bir dönemde gerçekleşmişken, 1980 sonrasında ise ihracata dayalı ekonomi modeline geçilmiş ve bu dönemde kent yatırımları da ön plana çıkmaya başlamıştır. Kent yatırımlarının öne çıkması ise serbest piyasa

---

¹Araştırma kapsamında ele alınan mahalleler: Anadolu, Atamer, Çınartepe, Huzur, Mehmet Akif, Millet, Murat, Saygı, Trakya, Ulubatlı, Yavuz Selim, Zeybek ve 26 Ağustos Mahalleleri

kuralları çerçevesinde gerçekleşmiştir. Süreç anlatılırken “gecekondu” olgusuna ve buralarda yaşayan göçmenlerin yaşam tarzlarına da değinilmiştir.

Kapitalist kentin mekan olarak incelenmesinden sonra, bölgedeki kişilerin siyasal tutumlarının analiz edilebilmesi için siyasal davranışın oluşumunda etkili olan “siyasal toplumsallaşma” teorileri anlatılmıştır. Daha sonra ise Türkiye genelindeki seçmen davranışlarından bahsedilmiştir. Türkiye genelindeki seçmen davranışlarında yaşanan değişim 1961 Anayasası sonrasında 1980’e kadar gerçekleşen solun yükseliş dönemi ve 1980 sonrasında bu sürecin durması, zamanla da kimlik siyasetinin öne çıkması çerçevesinde ele alınmıştır. Her iki dönem de ele alınırken, sendikalaşma, Anayasal durum ve ekonomik yapıdan bahsedilmiştir. Süreç anlatılırken, özellikle 1980 öncesinde yükselen sınıf temelli siyasetin anlaşılabilmesi için ideolojik gelişmelere yer verilmiştir. Tüm bunların seçim sonuçlarına yansımaları ise seçim analizlerinin ya da seçim anketlerinin incelenmesi ile anlatılmıştır.

İkinci bölümde kısa bir İzmir tarihinden sonra Gültepe’deki siyasal tutum tarihsel olarak anlatılmıştır. Gültepe anlatılırken, Gültepe hakkında yazılmış ya da Gültepe’den bahseden çalışmalardan yararlanılmıştır. Bu araştırmalar sayesinde Gültepe’nin kuruluşu ve sosyo-ekonomik yapısı hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Burada yapılan araştırmanın katkısı siyasi boyutun da ele alınmasıdır. Gültepe hakkında yapılmış araştırmalara ek olarak gazete arşivlerinden ve seçim sonuçlarından da yararlanılmıştır. Gültepe’nin kuruluşu ve gelişiminden bahsedildikten sonra ulaşılabilen seçim sonuçları verilmiş ve yalnızca sandık sonuçları temelinde hangi partilerin öne çıktığı görülmüştür. Daha sonra saha araştırmasında elde edilen verilerin de kullanılması ile araştırma bulguları tartışılmış, siyasi tutum hakkında daha ayrıntılı bir çerçeve çizilmiştir.

Mahalle temelindeki seçim sonuçlarına ulaşılabilmesi sayesinde,² mahallelerin etnik ve kültürel yapıları bilindiği için, bu yapıların seçim sonuçları ile ilişkileri incelenmiş ve genel profil oluşturulmaya çalışılmıştır.

Kişilerin siyasal davranışlarının temelini anlaşılabilmesi için, bölgenin sakinleri ve özellikle de etkin olarak siyasete dâhil olan kişilerle görüşmeler

---

²1980 sonrası Gültepe seçim sonuçları verilirken, eski Gültepe Belediye sınırları içindeki 13 mahallenin oyları tek tek araştırmacı tarafından hesaplanmış ve seçim sonuçları bu şekilde çıkarılmıştır.

yapılmıştır. Çalışmada kullanılan görüşme sayısı 27'dir.³ Görüşmecilerin ismi yerine onlara verilen G1, G2, ... G27 gibi kodlar verilmiştir. Görüşme yapılan kişilerin çoğunluğu mahalle muhtarı, diğerleri ise Gültepe'de etkili olan, eski örgüt elemanları ya da bugünün parti temsilcileridir. Ayrıca, bugün hayatta olmayan, ancak Gültepe siyasetinde öne çıkmış kişilerin yakınları ile de görüşülerek geçmiş siyasi yapı ve parti tabanları hakkında bilgi alınmaya çalışılmıştır. Her etnik gruptan kişi ile görüşülmeye çalışılmıştır. Kartopu tekniğinin kullanılması ile belirlenen görüşmecilere açık uçlu sorular yöneltilmiştir.⁴ Bazı kişilerle sadece belirli konularda bilgi alabilmek için görüşülmüş olsa da, genellikle herkese benzer sorular sorulmuştur. Böylece, farklı kişilerden elde edilen bilgilerin bir biri ile çelişip çelişmediği gözlemlenmiştir. Sorular açık uçlu olduğu için, bazı görüşmeciler araştırmacının sormadığı ancak çalışmanın gidişatı için önemli olabilecek konularda da bilgi vermiştir. Bu gibi durumlarda daha iyi analiz yapabilmek ve de yeni duyulan bir konuyu farklı ağızlardan da dinleyebilmek için bazı görüşmecilerle birden fazla görüşme yapılmıştır.

Yapılan görüşmelerin dışında araştırmacı, Gültepe'de gerçekleşen eylem ve siyasi toplantılara da katılarak da notlar almıştır. Bu incelemeler sayesinde eylem ve toplantıların içeriğinin yanında, bunlara katılan kesimler hakkında da bilgi toplanmıştır.⁵

---

³Aslında, yapılan görüşme sayısı bu rakamın üstündedir. Çünkü görüşmelerin bir kısmı bölgeyi tanımak için yapılmış, bölgeye yapılan yolculuklar sırasında rastgele kahvede karşılaşılan ya da dükkanından alışveriş yapılan esnafla yapılmıştır. Bu kişiler, diğer görüşmecilerden farklı bir profile sahip olmadığından, farklı bir bilgi vermediğinden ya da görüşme notları sağlıklı olmadığından dolayı çalışmaya dahil edilmemiştir. Araştırmacı tarafından özgün olarak görülen 27 görüşme çalışmada kullanılmıştır. Çalışmaya dahil edilmemiş görüşmelerin yararı, kendilerine kod verilen ve çalışmada kullanılan görüşmecilerin söylediklerinin bir sağlaması olarak kullanılmış olması ve araştırmacıya karşılaştırma yapabilme olanağı sağlamış olmasıdır.

⁴ Görüşmelerin bir kısmında ses kaydı alma olanağı olmuş ancak bir kısmında ise araştırmacı görüşmeye dair not tutmuştur. Bu yüzden görüşmelerden alınmış ve tırnak içinde verilmiş ifadelerde kelime hatası olabilir.

⁵Araştırmacı çevredeki herkesi tanıyacak kadar Gültepe'yi bilmediği için böyle etkinliklerde tanıdığı birinin yanına gidip çevredekiler hakkında bilgi almıştır. Genellikle de muhtarlardan yararlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KENT VE SİYASET

1.1. KENT VE KENTLEŞME

Mimarlar Odasına göre kent, “... tarımsal olmayan üretim yapılan ve tüm üretimin denetlendiği, dağıtımın koordine edildiği; belirli teknolojinin beraberinde getirdiği büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme türü” olarak tanımlanmaktadır.⁶ Bu tanımda vurgulanan kentin üretimin merkezi olma durumu sanayileşmeyle birlikte aynı zamanda artık değere el koyma mekanı olma konumu da kapsar.⁷

Kentleşme genel olarak biri dar ve diğeri görece geniş olmak üzere iki farklı anlamda kullanılmaktadır. Kentleşme, dar anlamıyla kent sayısının ve bu kentlerde yaşayan nüfusta yaşanan artıştır.⁸ Bu artış, ülkenin veya mevcut toplumun içinde bulunduğu sistem, gelişmişlik düzeyi ve toplumsal yapısına bağlı olarak gerçekleşebilir. Kent nüfusundaki artış, kentteki doğum oranlarının ölüm oranlarından fazla olmasıyla ve de ekonomik ya da diğer toplumsal nedenlerden dolayı oluşan göçlerin etkisiyle gerçekleşebilir.

Ruşen Keleş, kentleşmeyi geniş anlamda ele alırken “sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi” olarak tanımlamaktadır.⁹

Kentleşmenin önemli şartlarından biri olarak egemen üretim sektörlerinde de farklılaşmaya dikkat çekmek gerekir. Tarımsal üretimde çalışan nüfusun sanayi ve

---

⁶ Mimarlar Odası, Ankara Şubesi, **Türkiye’de Kentleşme**, Mimarlar Odası Yayını, Ankara, 1971, s.5’den aktaran İnan Özer, **Kentleşme Kentleşme ve Kentsel Değişme**, Ekin Kitabevi, Ankara, 2004, s. 4

⁷ David Harvey, **Sosyal Adalet ve Şehir**, 4. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2013, (Sosyal Adalet), s. 211

⁸ Ruşen Keleş, **100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme**, Konut ve Gecekondu, 2. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1978, (100 Soru), s. 5

⁹ Keleş, 100 Soru, s. 6

hizmet sektörlerindeki çalışan nüfus lehine azalması kentleşme sürecinde önemli bir göstergedir.

Keleş, kentleşmenin nedenlerini ekonomik, teknolojik, siyasal ve psikososyolojik nedenler olarak sınıflandırmıştır.¹⁰

Toplum içinde temel belirleyici etken olan ekonomik nedenler kentleşme sürecinde de başat bir rol oynamaktadır. Kentleşmenin esas olarak üretim süreçlerinde yaşanan belirli bir farklılaşmanın ve sermaye birikiminin etkisiyle oluştuğu söylenebilir. Sonuç olarak kentler üretim faaliyetlerinin yoğunlaştığı ve çevresindeki üretim sürecinin denetlendiği mekânlardır.

Tarımsal üretimin kapitalistleşmesi süreci tarımda makineleşmeyle birlikte gerçekleşmiştir. Makineleşmeyle birlikte daha az emekle daha fazla ürün elde etmek mümkün olmuş ve kırsal bölgelerde üretim sürecine dahil olamayan bir emek fazlası oluşmuştur. Bir traktör ortalama olarak 10 tarım emekçisini işsiz bırakmaktadır.¹¹ Keleş bu rakamı 6 olarak vermektedir.¹² Aynı süreçte kentlerde sanayi üretiminin artmış ve bu üretimin emek ihtiyacı geniş kitlelerin kırdan kente göç etmesine neden olmuştur.

Kırdan kente göçün bir diğer nedeni kentte elde edilen gelirin tarımdan elde edilen gelire oranla daha yüksek olması ve göç edenlerin kendilerini köydeki durumlarına kıyasla görece bir refah içinde hissetmeleridir. Bu da sanayi sektöründeki ücretlerin tarıma oranla daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Kırdaki toprakların miras gibi nedenlerden dolayı sahiplerini besleyemeyecek oranda küçülmesi ve entansif tarıma geçilerek küçük aile işletmelerinin kendilerine yeterli olmaması kırdan nüfus kopmasının diğer nedenlerindedir.

Teknolojik nedenler de kentleşme sürecinin önemli nedenlerinden bir tanesidir. Çünkü yukarıda bahsedilen üretim sürecinde yaşanan değişiklikler teknolojik gelişmelere bağlıdır. Buhar gücünün kullanılması, elektrik enerjisinin kullanılması gibi gelişmeler kent nüfuslarının artmasında etki etmiş gelişmelerdir.

---

¹⁰ Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, 7. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, (Kentleşme), s. 26

¹¹ Malik Çapar, "Kentleşmenin Nedenleri ve Kentsel İstihdam Sorunları", **Mimarlık Dergisi**, Sayı: 11, 1971, s.9, <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/413/6055.pdf>, (26.03.2015)

¹² Keleş, Kentleşme, s. 69

Aynı şekilde otomobil gibi taşıtların artması da yörekentleşme gibi olayları başlatmıştır.¹³

Kırsal bölgede nüfusun çözülmesine yol açan tarımda makineleşme de teknolojinin kentleşme süreci üzerindeki bir etkisidir.

Siyasetin kentleşme üzerinde etkisi ise daha çok alınan kararlar ve hukuk kuralları dolayısıyla gerçekleşmektedir. Örneğin 1946 yılında İngiltere’de çıkarılan Yeni Kentler Yasası ile kentleşme Londra çevresinde kurulan yeni kentlere yöneltmek istenmiştir. Ülkemizde de Ankara’nın 1920’de başkent yapılması İç Anadolu Bölgesinde kentleşme oranının artmasına neden olmuştur. 1927 – 1935 döneminde Ankara’nın yıllık nüfus artışı %34,7’dir. 1927 – 1975 döneminde Ankara nüfusu 6 kat artmıştır.¹⁴ Ülkemizden verilebilecek bir diğer örnek de, siyasal kararlar ile kişilerin zorunlu göçe tabi tutulması ile kentlerde yaşanan nüfus artışıdır.

Kentleşmeye etki eden bir diğer etken ise kent yaşamının, kentli olmanın bazı kesimlerde kır yaşamına ve köylü olmaya karşı daha çekici görünmesidir. Bu nedenin etkisi yukarıda bahsedilen diğer etkenlere göre daha azdır.

Kapitalist kent zaman içinde devinim gösteren ve hakim sistemin ihtiyaçlarına göre şekillenen bir fiziki mekandır. Bu mekan kentleşme süreci sonucunda oluşur. Kentin, artı ürünün yoğunlaştığı ve denetim altında tutulduğu bir mekan olmasından dolayı kentleşme süreci de sınıfsal niteliktedir. Bu durum, kentin denetiminin küçük bir grubun elinde olmasına neden olmaktadır.¹⁵

Kapitalist gelişim kapitalist kentleri doğurmuştur. Ancak şu aşamada artık kentin kapitalizmin ihtiyaçlarını yeniden üretmesi söz konusudur. Marx, egemen üretim tarzının tüketimin koşullarını oluşturduğunu belirtmiştir. Buna bağlı olarak kentin evrimi de kapitalist sürecin bir parçasıdır. Karşılıklı bir şekilde kent de, kira, kullanım ve değişim değerleriyle kapitalist sürecin gelişmesine yardımcı olur. Günümüzde kent yarattığı tüketim ile kapitalist ekonomiyi sürdürmektedir. Hatta kapitalist ekonominin sürdürülebilirliği bu tüketime bağlıdır. Bu yüzden GSMH’nin genişlemesi için banliyöleşme gerekebilmektedir.¹⁶

---

¹³Keleş, Kentleşme, s. 30

¹⁴2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı, **5. Sosyo-demografik Yapı**, <http://www.ankara.bel.tr/files/3113/4726/7225/5-sosyodemografi.pdf>, (26.03.2015)

¹⁵David Harvey, **Asi Şehirler**, çev. Ayşe Deniz Temiz, 1. Baskı, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2013, (Asi Şehirler), s.45

¹⁶Harvey, Sosyal Adalet, s. 175, 245

Kapitalizmin genel eğilimi eşitsiz ve bileşik gelişme mekanizmasına sahip olmasıdır. Yani kapitalizm güç ilişkilerine dayanarak eşitsizlik üretir.¹⁷ Bu durumda kapitalist ekonominin ana belirleyici olduğu kentte de eşitsizliklerin var olması ve üretilmesi normaldir.

Kapitalist kentte piyasa mekanizmasının kurallarının işlemeden dolayı mekandaki arsaların ve konutların kullanım değerinden çok değişim değeri ön plana çıkmaktadır. Bu durum parasal imkanlarından ve üretilen lüks konut tipinin daha fazla olmasından dolayı zenginler için daha fazla seçenek olduğu anlamına gelir. Kapitalist kent mekanı için basitçe şunu söylemek mümkün: “Zenginler mekana hükmedebilir ama yoksullar ona mahkumdur”.¹⁸ Bu yüzden düşük gelirli kesimler çoğunlukla farklı bölgelere taşınabilme fırsatından yoksundur. Ancak kent üzerinde nüfusun farklı yerleşim birimlerinde toplanmasına ya da dağılmasına etki eden tek etken ekonomik farklılık değildir. Her ne kadar en ağır etki ekonomik sürece ait olsa da etnik kimlik, toplumsal statü, zevkler, önyargılar ve tercihler de bu konuda etkili olmaktadır.¹⁹

Toplum içerisindeki çelişkiler kişiler üzerindeki etkilerini kentin organizasyonundaki çelişkilerle gösterir. Castells’e göre kent ideolojisi hakim sınıfların düşüncelerine göre yayılmaktadır. Bu kentsel ideoloji sınıf çelişkilerini doğallaştırır.²⁰ Bu şekilde kent belirli üretim tarzının devamını sağlasa da, aynı zamanda toplum içerisinde biriken çelişkilerin odağıdır ve muhtemel bir devrimci hareketin ya da yeni bir üretim tarzının doğum yeridir.²¹

Kapitalist kentin önemli bir özelliği de, kent mekanının ve kentsel hizmetlerin kapitalist koşulların değişimine paralel olarak değişmesidir. Bu değişimlerden Türkiye’de kentleşmeyi incelerken daha fazla bahsedilecektir.

---

¹⁷ Mehmet Türkay, **Sermaye Birikimi, Kalkınma, Azgelişmişlik Türkiye ve Dünya Üzerine Notlar**, 1. Baskı, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2009, s. 132

¹⁸ Harvey, Sosyal Adalet, s. 159

¹⁹ Mim Sertaç Tümtaş, **Kent, Mekan ve Ayrışma**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 68

²⁰ Manuel Castells, **Kent, Sınıf ve İktidar**, Çev. Asuman Erendil, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1997, s. 169

²¹ Harvey, Sosyal Adalet, s. 187

1.1.1. Türkiye’de Kentleşme Süreci

Türkiye’de kentleşme geç kalan kapitalistleşme sürecine uygun bir biçimde gerçekleşmiştir.

Osmanlı dönemindeki kentleşme süreci batıda gelişen kapitalist kentleşmeden farklı bir şekilde gelişmiştir. Ancak 19. yüzyılda ve özellikle de 1838 Ticaret Anlaşması ile birlikte kapitalizm, Osmanlı coğrafyasında yayılımını güçlendirir. Cumhuriyet’in kurulmasından sonra, özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrasında giderek kapitalizmin etkisiyle gelişen kentleşme süreci ivme kazanmıştır. Yerasimos, Türkiye’de kentin geçirdiği tarihsel evreler üzerine şunları söylemiştir:

*“Türkiye’de şehir, kapitalizm öncesi dönemde, ülkenin sosyo- ekonomik yapısı üzerine çöreklenmiş en belli başlı asalak unsur niteliğindedir. Doğrudan doğruya ne üretim araçlarına ne de işgücüne sahip olmaksızın üretimden doğan artık-değeri eline geçiren bürokrasinin yerleşme merkezi olarak şehir, ülkede üretilen zenginliklerin tüketilme alanıydı. Ondokuzuncu yüzyıldan itibaren ise şehir, emperyalist sömürünün bir halkası haline gelir”.*²²

Türkiye’de Cumhuriyet’in kurulmasından İkinci Dünya Savaşı’nın ertesine dek, 1923’de siyasal bir kararla başkent ilan edilen Ankara dışında kentleşme hareketine rastlanmamaktadır. Kent yatırımlarının sınırlı olduğu bu dönem, ulus-devletleşme aşamasındaki bir ülkenin refleksleriyle şekillenmiştir. Bu dönemde kent yatırımları da ulus-devletleşme sürecine hizmet edebilecek şekilde merkezileşmiş bir devlet yapısının ve tek bir kimlik etrafında toplanan ulusal kimliğin oluşmasına katkı yapacak şekilde gerçekleşmiştir.²³ Süreç tarıma dayalı yapının çözülüp sanayiye dayalı bir yapıya geçiş çabalarını içermektedir. 1929’da Lozan Anlaşması’nın dayattığı bir tür serbest dış ticaret koşulunun süresi bitince, devlet eliyle bir sermaye birikimi yaratma uğraşına girilmiştir. Sanayi kalkınma planları ile ithal ikameci bir sanayileşme programı uygulanarak, kapitalizmin gelişmesi için asgari koşulların bilinçli olarak yaratıldığı dönemdir. 1939’da İkinci Dünya Savaşı nedeniyle kesilen bu süreç 1945’de yeniden şekillenen dünya kapitalizminin ihtiyaçları doğrultusunda farklı bir evreye girmiştir.²⁴

²² Stefanos Yerasimos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye**, Üçüncü Cilt, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1977, s. 1507’den aktaran Özer, s.9

²³ H. Tarık Şengül, **Kentsel Çelişki ve Siyaset Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi**, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2009, s. 113

²⁴ Türkay, s. 144, 146,147, 148

1927’de %24,2 olan ve 1950’de ancak %25’e yükselbilmiş olan Türkiye’deki il ve ilçelerde yaşayan kentli nüfus oranı 1960’da %31,9’a, 1970’de %38,5’a, 1980’de %43,9’a, 2000’de %65’e,²⁵ 2012’de %77,3’e yükselmiştir. 2013’de ise 14 ilde büyükşehir kurulması ve büyükşehir statüsündeki 30 ilde belde ve köylerin kaldırılarak birer mahalle olarak ilçelere dahil edilmesiyle il ve ilçelerde yaşayan kentli nüfus oranı %91,3 olmuştur.²⁶

1950 sonrasında kentli nüfus artışı İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmelere dayalı olarak kentleşme hareketlerinin ivme kazanmasıyla yaşanmıştır. Bu dönemde alınan Marshall yardımları ile birlikte tarımda makineleşme artmıştır. Tarımda traktörün kullanılması tarımsal alanlarda bir emek fazlasının oluşmasına neden olmuş ve işsiz kalan bu kitlelerin kente göç etmesine neden olmuştur. Türkiye’de traktör sayısı 1948 yılında sadece 1.756 iken,²⁷ 1952’de 31.145, 1973’de 156.139, 1983’de 491.000’e, 1986’da 610.315’e, 1992’de 723.000²⁸e, 2004’de 1.210.283’e ulaşmış ve 2014 Ağustos ayında ise 1,6 milyonu geçmiştir.²⁹

Tarımda makineleşme, ürün verimliliğini artırmış ve 1950’de başlamış olan Kore Savaşı nedeniyle tarım ürünü fiyatlarının artması Türkiye lehine bir duruma neden olmuştur. Ancak Kore Savaşı’nın bitmesiyle birlikte durum tersine dönmüştür. 1960 darbesiyle birlikte ithal ikameci politikalar resmi olarak benimsenmiş ve aynı süreçte Anayasa’da sosyal devlet ya da refah devleti kabul edilmiştir. Belirtmek gerekir ki, ithal ikameci politikalara yalnızca Türkiye’nin ihtiyaçları doğrultusunda geçilmemiştir. Bu süreç dünya kapitalizminin ihtiyaçları doğrultusunda yaşanmıştır. Bu süreç ile yaşanan sanayileşme yerli kaynaklar ile yaşanan bir sanayileşme değil, teknoloji, yatırım malları ve ara mallarının ithal edildiği ve nihai ürünlerin ise yerli

---

²⁵ Keleş, Kent, S. 58

²⁶TÜİK, “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları”, 2013, **Haber Bülteni**, Sayı: 15974, 29.01.14, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15974>, (24.03.2015)

²⁷Ahmet Makal, “Türkiye’de 1950-1965 Döneminde Tarım Kesiminde İşgücü ve Ücretli Emeğe İlişkin Gelişmeler”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 56-3, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/472/5437.pdf>, (25.06.2016), s. 110

²⁸Keleş, Kent, s. 69

²⁹TZOB, “Traktör Sayısı 1,6 Milyonu Geçti”, **Haberler**, 17.10.2014, <http://www.tzob.org.tr/Bas%C4%B1n-Odas%C4%B1/Haberler/ArtMID/470/ArticleID/1201/Trakt246r-say%C4%B1s%C4%B1-16-milyonu-ge231ti>, (27.03.2015)

yabancı sermaye ortaklığı ile üretildiği bir sanayileşmedir. Böylece korunan pazardan yabancı sermaye de yararlanacaktır.³⁰

İthal ikameci politikaların bir gereği olan iç pazarın korunmasıyla, uluslararası rekabete yenilmeden yerli üretken sermayenin dallanıp budaklandığı bir dönem yaşanmıştır. Ancak dışa kapalı pazar farklı bir zorunluluğu doğurmuştur. İçeride üretilen ürünler yine iç pazar ortamında tüketilmelidir. Toplumsal tüketimin düzenlenmesi ihtiyacı sosyal devlet anlayışının benimsenmesine neden olmuştur. Tabi sosyal devlet anlayışının kabulünde gelişmekte olan işçi sınıfının da rolü vardır. Bu durum 1980'lere kadar kentleşme sürecini de etkileyecektir ve kentler tüketimin organize edildiği yerler olacaktır. Sosyal devlet anlayışı ve toplumsal tüketimin sağlanması ihtiyacı işçilere verilen sendikal hakları, yaygın eğitimi, sağlık hizmetlerine, iş güvenliğine ve emekliliğe ilişkin düzenlemeleri de içermektedir. Bu düzenlemeler gelişen burjuvazinin iç pazarın yetersizliği gibi bir sorunla karşılaşmaması için devletin bizzat doğrudan ve dolaylı ücretleri artırıcı önlemler almasının sonucudur.³¹

İthal ikameci refah devletinde kente önemli toplumsal işlevler yüklenmiştir. Çünkü refah devletinin belirgin özelliği olan eğitim, sağlık vb. hizmetler kent mekanında verilmektedir. Ayrıca kent, hem üretici hem de tüketici konumdadır.

Şengül, ithal ikameciliğin belirgin olduğu 1950'ler ile birlikte Türkiye'de yaşanan kentleşme sürecini emek gücünün kentleşme süreci olarak nitelendirir. Bu dönemde her ne kadar kentleşme hızı artmış olsa da ithal ikameci sanayileşme stratejilerinin etkisiyle birlikte devletin kentsel alanlara yatırımı en az seviyede kalmış ve devlet, yatırımları sanayi üretimine yönlendirmiştir. Süreç içinde kente yeni göç etmiş yoksullar konut ihtiyaçlarını kendileri karşılamak zorunda kalmıştır.³² Bu süreçte devlet kentleşme sürecini önceden belirlemek yerine oluşan sorunlarda küçük çaplarda iyileştirici müdahalelerde bulunmuştur.³³

Kentlerde gelişen sanayi göçle gelenler için yeni iş olanakları sağlamıştır. Ancak Mübeccel Kıray'ın G. Sewell'den aktardığına göre sanayileşmenin artış oranı %8 olduğu halde kırdan kente göç hızı %18'dir. Bu durum göç edenlerin bir

³⁰ Türkay, s. 153, 155, 156

³¹ Oğuz Işık ve M. Melih Pınarcıoğlu, **Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği**, 9. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 100, 101

³² Şengül, s. 122, 123

³³ Işık ve Pınarcıoğlu, s. 111

kısının ücretli sanayi işçisi olmak yerine hizmet sektöründe ya da marjinal sektörde istihdam edilmesine neden olmuştur. Böylece kentlere yığılan kitlelerin bir kısmı sanayi işçisi olmak yerine, verimliliği düşük odacı, kapıcı, seyyar satıcı, ayakkabı boyacısı gibi işlere girmek zorunda kalmış; tarım sektörünün sorunlarından biri olan gizli işsizlik, büyük kentlerin sorunlarından biri olmaya başlamıştır.³⁴

Castells'e göre kente ait sorunların kökeninde toplumsal grupların yaşamının temelini oluşturan tüketim araçlarının örgütlenmesi işi yatmaktadır. Tüketim araçlarının örgütlenmesinden kasıt konut, eğitim, sağlık, kültür, ticaret, ulaşım vb hizmet ve ihtiyaçların karşılanabilmesidir.³⁵ Türkiye'de de kentleşme konusunda iki büyük sorun ön plana çıkmıştır. Birincisi, kentleşmenin belli bölgelerde yoğunlaşmasıdır. Bu sorun coğrafi olarak dengesiz kentleşmeye neden olmuştur. Dengesiz kentleşme, bazı bölgelerin gelişirken diğer bölgelerin geri kalmasına ve pek çok insanın temel hizmetlerden yararlanamamasına neden olmaktadır.

Türkiye'deki kentleşmenin yarattığı ikinci büyük sorun ise konut sorunudur. Sorunun başlangıcı, 1950'lerde kentleşme hızının artmasına rağmen kente yapılan yatırımların sınırlı kalmasına dayanmaktadır. Ancak sorunun, pek çok imkana sahip zenginleri değil, düşük gelirli kesimleri etkilemiş olması, ekonomik gelişme ve gelirin adaletli paylaşılmasının eksikliğini de göstermektedir. Konut ve arsa fiyatlarının, kapitalist sistemlerde o anki kullanım koşullarına göre değil de en yüksek ve gelecekteki olasılıkları da içerecek şekilde yükselmesi düşük gelirli kesimlerin barınma sorununu daha da artırmaktadır. Bu durum kentlerde farklı gelir gruplarını farklı konumlar işgal etmek zorunda bırakmaktadır.³⁶ Sanayileşme sürecinin başlangıcında diğer kapitalist ülkelerin kentlerinde de bu sorunla karşılaşmıştır. Sanayi devrimiyle, kentlere yığılan kesimlerin yaşadıkları işçi kentleri insanlık dışı bir ortama sahip olmuştur. Engels, Londra'da St. Giles'de yapmış olduğu gözlemleri ile bu durumu gözler önüne sermiştir. Engels, insanların kirli sokaklara sahip işçi mahallerinde, eğri-büğrü, harabeye dönmüş, camları olmayan yapılarda tavan arasına dek sıkış tepiş oturmak zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Engels, Manchester'dan bahsederken buna benzer yaşanmaz durumdaki işçi mahallerin orta sınıf için ayrılmış mahallelerden keskin çizgilerle ayrıldığını ve

³⁴Mübeccel Kıray, **Kentleşme Yazıları**, Bağlam Yayınları, Ankara, 2007,(Kentleşme), s. 97

³⁵Castells, s. 14

³⁶Harvey, Sosyal Adalet, s. 172, 246, 247

kişilerin kendilerini işleri ve eğlenceleri ile sınırladıkları takdirde bu mahallelerle hiç karşılaşmadan yaşayabileceklerini belirtmiştir.³⁷

Türkiye’de de büyük miktarda nüfusun kente göç etmesiyle birlikte barınma sorunu ortaya çıkmıştır. Konut sorunuyla baş edebilmek için farklı politikalar üretilmiştir. Toplu konut ve kooperatifçilik, kira denetimi, kentsel yenileme, evini yapana destek, vergi indirimleri, düşük faizli kredi gibi araçlar konut sorunu için kullanılan araçlardandır. Ancak Türkiye’deki uygulamaya bakıldığında yapılan çalışmaların konut soruna çare bulamadığı görülmektedir.

Kentleşmenin yarattığı sorunlardan bir tanesi olan konut sorunu, başka bir sorunu doğurmuştur: Gecekondu. Kemal Kartal, devletin konut sorunu ve kentlerin planlı gelişmesiyle ilgi çabalarının yetersiz olduğunu ve kentlerin ancak %30’luk bir kısmının devlet politikalarının kontrolünde planlandığını, geriye kalan %70’lik kısmın kente göçen insanlarca – Kartal “*köylü planlamacılar*” deyimini kullanmıştır - kendi kuralları çerçevesinde oluşturulduğunu belirtmiştir.³⁸

1966 yılında kabul edilen 775 sayılı Gecekondu Yasası, 2. Maddesinde gecekondu tanımını, “imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalmaksızın, kendisine ait olmayan arazi veya arsalar üzerinde sahibinin rızası alınmadan yapılan izinsiz yapılar” olarak tanımlamaktadır.

Gecekondularda yaşayanlar çoğunlukla kırdan kente göç etmiş, eğitim düzeyi düşük, düşük gelirli, mesleki vasıfları düşük bireylerdir. Kentin fiziki yapısı hazır olmadan, plansız bir şekilde hızlı nüfus artışının yaşandığı yerlerde, kırdan kente göç eden bu kesimler, kentin ekonomik ve sosyal yapısı ile birleşmemiş, kendi yarattıkları bağımsız kentsel alanlarda yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu durumda en basit altyapı hizmetlerinden dahi uzun yıllar yoksun kalmışlardır.

Gecekondu konusunda farklı bakış açıları vardır. Gecekonduları yararlı bir olgu olarak görenler olduğu gibi zararlı olarak görenler de vardır. İthal ikameci sanayinin ihtiyaçları ve gerektirdikleri gecekondu bölgelerine olumlu bir bakış açısı gelişmesine ortam sağlamıştır. Gecekonduların sanayileşmenin gerektirdiği işgücünün yeniden üretimine devlet ve özel sermayeden kaynak çekmeden katkı

³⁷ Friedrich Engels, **İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu**, 1. Baskı, çev. Yurdakul Fincancı, Eriş Yayınları, Ankara, 1997, ss. 56-57, 72

³⁸Kemal Kartal, **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme**, 8. Baskı, Adım Yayıncılık, Ankara, Mart 1992, (Kentleşme), s. 28.

yapması resmi çevrelerce destek görmesine neden olmuştur.³⁹ Bu doğrultuda gecekondunun yararlarından bahsederken öncelikle kamunun karşılayamadığı toplumsal konut ihtiyacının karşılanmasındaki açığın kapatılmasında işlevsel olduğu düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Gecekonduların diğer bir yararı, yapım aşamasında insanların bu yapıları kendi kendilerine yapmaları ve çevredeki komşularından yardım almaları, toplumsal yardımlaşma ve katılım duygusunu geliştirirken, insanların kendilerini etkin ve yapabilir olarak görmesi de kendine güven duygusunu geliştirmektedir. Ayrıca gecekonduların yapımının işsizliği azaltıcı bir etki yapabileceğini düşünen kent bilimciler de vardır.⁴⁰

Karpat da gecekonduya olumlu bir anlam yükleyenlerdendir. Şöyle bahsetmektedir:

*Olumsuz şöhretlerinin aksine, squatter (gecekondular) yerleşimler üçüncü dünyanın çoğunda kırsal toplumu dönüştüren mesleki değişim ve toplumsal hareketlilik, talep oluşturma, siyasal katılım ve sonuçta bir kentsel-ulusal bütünleşme sürecinin bir parçası olarak görülmelidir.*⁴¹

Gecekondulara getirilen eleştiriler ise genel olarak sunduğu yaşama ortamının insanca bir yaşama uygun olmadığı, çevrenin genellikle sanayi merkezlerine yakın olmasından dolayı kirli, yapıların iş sonrası boş zamanlarda en ucuza getirilecek şekilde yapıldığından dolayı özensiz ve dayanıksız olduğudur. Ayrıca bu durumun iyileştirilme çabalarının da maddi olarak ailelere külfetli olduğu, altyapı ve kentsel hizmetlerin eksik olması, nüfus yoğunluğundan dolayı bulaşıcı hastalıkların yayılması için uygun ortam olması gibi noktalar da olumsuz yaklaşımlar arasındadır.⁴² Ancak unutmamak gerekir ki, gecekondular ne kadar kötü durumda bile olsa kişilerin kırdaki evlerinden daha iyi durumda olabilmektedir. Ayrıca kentlerdeki yerleşikler farklı bir kültüre sahip göçmenlerin estetik görünüm ihtiyacı taşımadan yaptığı konutlara kentlerini değiştirdikleri için de karşı çıkabilmektedir.⁴³

Gecekonduların Türkiye’de yoğunlaşması İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir. 1948’de Türkiye’de 25-30 bin gecekondular bulunmaktadır. Bu rakam 1955’de 50 bin, 1970’de 600 bin, 1980’de 1 milyon 150 bin, 1990’da 1 milyon 750

---

³⁹ Şengül, s. 129

⁴⁰ Keleş, Kent, S. 551-553

⁴¹ Kemal H. Karpat, **Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm**, çev. Abdulkerim Sönmez, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 21

⁴² Keleş, Kent, S. 553, 554

⁴³ Önder Şenyapılı, **Kentlileşen Köylüler, Karacan Armağanı 77**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978, s. 18,19

bin, 2002’de ise 2 milyon 200 bindir.⁴⁴ 1990’lardan sonra gecekondular sayısındaki artışta, genel olarak bahsedilen ve ekonomik nedenlere dayalı göç hareketlerinin dışında, bir de Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki çatışma koşullarından dolayı devlet eliyle yapılan zorunlu göç olgusunun etkisi vardır.⁴⁵

Gecekonduların oy potansiyelini gören siyasiler genel olarak bu sorun ile baş edebilmek için çıkarttıkları yasalarda o güne kadar yapılmış olan gecekonduların yasallaştırıp sonraki yapılacakları yasaklama yoluna gitmişlerdir. Bu süreç kendini pek çok kez tekrar etmiştir.⁴⁶ Gerek 1960 öncesinde, gerekse de planlı dönemde alınan tedbirler yüzeysel kalmış ve gecekondular olgusu bugüne dek devam etmiştir. Kartal bunun nedeni olarak yönetsel organların gecekondulara bakış açısı ile bu bölgelerde yaşayan yurttaşların gecekondulara bakış açısının aynı olmamasını göstermektedir. Ona göre gecekondular yalnızca devletin gördüğü gibi bir konut sorunu değil, kentlerimizde yaşanan kentleşme biçiminin doğurduğu bir sorundur. Bu bölgelerde yaşayan insanlar için gecekondular yalnızca bir konut değil aynı zamanda bir sosyal güvenlik, maddi biriktirim (Kartal’ın çalışmasında kentte kazanılıp kentte varlık alımına harcanan her 100 liranın 82 lirası gecekondulara gitmektedir), geleneklere bağlı kalarak yaşamaya fırsat veren, tarımsal ve marjinal üretimin olanaklı olduğu bir araçtır. Bu yüzden Kartal, bu sorunun çözümü için ülkedeki kentleşme biçiminin değişmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁷ Gerçekten de, 1970 yılında gerçekleşen değer düşürme ve yüksek enflasyon gecekondulara sahipliğini bir yatırım aracına dönüştürmüştür.⁴⁸ Keleş de gecekonduların barınma sorunun ötesinde bir sorun olduğunu vurgulamakta ve bu sorunun az gelişmişlikten doğduğunu ve sanayileşme ile çözülebileceğini belirtmiştir.⁴⁹

Gecekonduların ticarileşmesi gecekonduların yapım ve kullanım aşamalarında değişikliklere yol açmıştır. İlk yapılan gecekonduların temel özelliği yapım ve kullanıcı arasında ayrışma olmamasıdır. Bu dönemde gecekondular kullanım değeri için inşa edilmektedir. İnşa edilen gecekondular içinde yaşayanların

---

⁴⁴ Keleş, Kent, s. 556, 557

⁴⁵ Atilla Göktürk, “Internal Migration Transpires Like Emigration: The Case of Internally Displaced Kurds in Turkey”, *Journal of Mediterranean Studies*, Cilt: 17, Sayı: 2, 2007, s. 273, 274

⁴⁶ Keleş, Kent, s. 590-594

⁴⁷ Kartal, Kentleşme, s. 28, 192

⁴⁸ Bülent Batuman, “70’ler: Siyasetin Odağındaki Kent, Kentin Odağındaki Siyaset”, *Toplum ve Bilim*, Sayı: 127, 2013, s. 75

⁴⁹ Keleş, 100 Soru, s. 202

ekonomik durumuna ve ihtiyaçlarına göre değiştirilebilmekte, yeniden dzenlenebilmekte ve ek odalarla genişletilebilmektedir.⁵⁰ Ancak ilerleyen sfireçlerde gecekonduların ticari bir metaya ddnüşmesi söz konusu olmuştur.

Gecekodu bölgelerinde solun yükselmesinin temel nedeni sanayi işçiliğinin artması ve sınıf temelli sendikal üyeliğın yaygınlaşmasıdır. İthal ikameci dönemin etkilerinden bir tanesi 1961 Anayasası'nda örgütlenme haklarının tanınmış olmasıdır. Bu durum sol hareketlerin kentlerde örgütlenmesinin önünü açmıştır. Özellikle de yoksulların yaşadığı gecekodu bölgelerinde sol örgütler ivme kazanmaya başlamıştır. Çünkü işçiliğın artması ve işçiler arasında da DİSK gibi sınıf temelli sendikalara üye olma oranlarının artması bu kişilerin sınıfsal tutumlar edinmesine neden olmuştur. Pek çok bölgede, kırdan kente göç sonrasında oluşan uyum ve ekonomik sorunlar solcu örgütlerin oluşturduğu dayanışma ağları ile çözülmüştür. Örneğın Tuzluçayır veya 1 Mayıs Mahalleleri'nde solcu örgütler tek taraflı olarak devlet arazilerini kamulaştırma ve yeni göçmenlere gecekodu arazisi sağlama yoluna gitmiştir. Bu davranış bazı bölgelerde, belediye başkanlığının solcu adaylar tarafından kazanılması ile belediyeler tarafından da yerine getirilmiştir. Böylece, hem sendikalaşma, hem de kent içindeki dayanışma ağları, sınıf temelli siyasetin belirginleşmesine hizmet etmiş ve yeni göçmenlerin sol düşünceler ile tanışmasını sağlamıştır. 1960'lardan itibaren CHP de toplumsal tabanını özellikle gecekodu bölgelerinde yoğunlaşan yoksul kesimlerle genişletme arayışına girmiş ve birçok bölgede 1970'lerden itibaren sol söylemlerle yerel yönetim seçimlerinde başarı sağlamıştır. Ancak kentlerde yükselen bu sol hareketler 1980 sonrasında toplumsal ve ekonomik koşulları içinde yeniden sönmüştür.

1980 sonrasındaki dönemde hakim iktisat anlayışı olan keynesçilik yerini neo-liberal anlayışa terk etmiştir. Böylece sermayenin uluslararasılaşma eğilimlerinin arttığı, sosyal devlet anlayışının terk edildiğı ve esnek üretim teknikleriyle birlikte emeğın örgütlülüğünün kırıldığı, tüm bu sürece devletin kendi görevlerini sorgulamasının eşlik ettiğı neo-liberal döneme geçiş yaşanmıştır. Para, meta ve üretken sermayenin dolaşımındaki engelleri kaldıran neo-liberal politikalar uluslararası kapitalist bütünleşmeyi en üst seviyeye çıkarmayı amaç edinmiştir.

---

⁵⁰ Işık ve Pınarcıoğlu, s. 113

1980’lerde Washington Konsensüsü ile belirginleşen neo-liberal anlayışa göre devlet piyasa mekanizmasının işleyişini çarpıtan, bu yüzden gelişmeye engel olan hantal bir mekanizmadır.⁵¹ Bu yüzden daha önceki keynesyen dönemde devletin üstlendiği bazı hizmetlerin özelleştirilmesiyle devletin sorumluluk alanından çıkması söz konusu olmuştur. Ancak buradaki eğilim devletin ortadan kaldırılması gibi bir amaç taşımamaktadır. Neo-liberal anlayış devletin, ekonomik ve toplumsal faaliyetlerin çerçevesini piyasa koşulları temelinde çizmesi ve devlet otoritesini de kullanarak rekabeti en üst seviyeye taşıması gerektiğini iddia etmektedir. Kısacası neo-liberalizm devlete piyasa toplumunu kurma ve koruma rolü veren yeni bir devletçilik öngörmektedir.⁵²

Türkiye’de krizin başlangıç nedeni döviz kıtlığıdır. Döviz sorunun çözümü için ihracata yönelik bir sisteme geçilmesi ve bu yolda ithal ikameci uygulamaların tasfiye edilmesinin yolu açılmıştır. Sürecin Türkiye’ye hukuken yansması 24 Ocak 1980’de alınan kararlar olmuştur. Tüm bu neo-liberal dönüşüme oluşacak toplumsal tepki askeri darbeye bastırılmıştır. Özellikle kentlerdeki solcu hareketler ortadan kaldırılırken, ekonomik alanda köklü değişiklikler gerçekleşmiştir. Ekonomik ve siyasi alandaki bu değişim kuşkusuz kentleşme süreçlerine de yansımış ve artık kentler sermayenin yeni ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır.

Ataay’a göre, 1980 sonrasında devletin imalat sanayide üretici rolü azaltılmıştır. Ancak kamu kesiminin imalat sanayide bıraktığı boşluk özel sektör tarafından doldurulamamıştır. Toplam yatırımlar içinde imalat sanayinin payı düşerken, yatırımlar finans, ticaret ve inşaat gibi sektörlere yönelmiştir.⁵³ Kısacası özel ve devlet yatırımları kentlere akmaya başlamıştır. Devletin öncülük ettiği bu gidişat büyük yatırımların altyapı, ulaşım, konut gibi alanlara akmasını sağlamıştır. Şengül’e göre emek gücünün kentleşmesi süreci bitmiş sermayenin kendi hegemonyasını kurduğu bir kentleşme süreci başlamıştır. Tabi bu söylem daha önceki dönemde kentin sermayenin çıkarlarına hizmet etmediğini vurgulamayı değil, yalnızca dengelerin sermaye lehine daha adaletsiz bir şekilde bozulduğunu belirtmeyi amaçlamaktadır.⁵⁴

---

⁵¹ Türkay, s. 329

⁵² Ahmet İnsel, “Neo-liberal Devletçi Otoritarizm”, **Birikim**, Sayı: 286, Şubat 2013, s. 11, 12, 13

⁵³ Faruk Ataay, “Türkiye Kapitalizminin Mekansal Dönüşümü”, **Praksis**, Sayı: 2, 2001, s. 67, 68

⁵⁴ Şengül, s. 138, 139

Artık kentler rantın ve spekülâtif kazancın ilgi odağı olmaya başlamıştır. Bu rant arayışları gecekonduların alanlarını da hedeflemiştir. Süreç içinde gecekonduların bölgelerinin toprak değeri artmıştır. Hâlbuki 1980 öncesinde gecekondular daha çok kullanım değerleri için üretilmiştir. Bu bölgelerdeki güçlü solcu hareketler de gecekonduların kullanım değerini ön plana çıkartmıştır. Ancak 1980 sonrasında, ANAP hükümetinin gecekondulara bakış açısı onların değişim değerini de ön plana çıkartmaya başlamış ve artık bu alanların dönüştürülmesi söz konusu olmaya başlamıştır.⁵⁵ Gecekonduların alanlarında yaşanan tek değişim bu alanların dönüştürülmesi değildir. Büyük bir farklılaşma da gecekondular olgusundaki değişimle başlamıştır. Eskiden kullanım değeri için izinsiz olarak devlet arazisi veya üçüncü kişilerin arazileri üzerine inşa edilen gecekondular, yapım aşamasından itibaren ticarileşmeye başlamıştır. *Nöbetleşe Yoksulluk* adlı çalışmalarında Işık ve Pınarcıoğlu bu süreci açık bir şekilde göstermiştir. Buna göre, önce gecekonduların arsaları, daha sonra gecekonduların yapım aşaması ticarete konu olmaya başlamıştır. Böylece kullanıcı ve inşa eden özdeşliği ortadan kalkarak gecekondular metalaşmıştır. Bu farklılaşmaları ise gecekonduların sahibi ile kullanıcı özdeşliğinin ortadan kalkması takip etmiştir. Gecekondular artık kira geliri getiren bir mülk olmuştur. 1984 yılında çıkan 2981 sayılı yasa, diğer af yasalarıyla birlikte gecekonduların bölgelerinin parseller üzerinden apartmana dönüşmesinin yolunu açmıştır. Böylece gecekondular devletten bir katkıya ihtiyaç duymadan kentsel ranttan pay alarak apartmanlaşmıştır. Bu rantta açılma süreci gecekonduların bölgelerindeki ilişki ağlarını da etkileyerek yeni bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. 1980 sonrasında, gecekonduların bölgelerinde yaşayan kişiler var olabilmek için yine bir takım ilişki ağları içine girmiş, ancak eski dayanışmaya dayanan ilişki ağları yok olmuştur. Nöbetleşe yoksulluk adı verilen bu ilişki, gecekonduların bölgelerinde gelişen ticari ilişkilere önce katılanların, yeni bir oda açarak, yeni bir kat çıkararak, yeni bir gecekonduların ya da arsalarını satarak sonradan gelen göçmenler üzerinden zenginleşmesi sürecidir.⁵⁶ Bu süreç gecekonduların bölgelerinde bölünmüş yapıyı daha da parçalamış ve kutuplaştırmıştır. Bu ticarileşme süreci gecekonduların bölgelerinde kutuplaşmaları artırmanın yanında, ayrıca yerleşik

---

⁵⁵ Şengül, s. 142, 143

⁵⁶ Işık ve Pınarcıoğlu, 155-175

kentlilerin gecekondulara bakış açısının olumsuz bir şekil almasına da neden olmuştur.⁵⁷

1980 sonrasında gecekondular bölgelerindeki değişimlerle birlikte siyasi ilişkiler de farklılaşmıştır. Solun bastırılmasından sonra sol temelli bir gruplaşma tekrar yaşanmamıştır. Her ne kadar bu bölgelerde yaşayan topluluklar en başından beri homojen bir yapı oluşturmuyor olsa da artık bölünmüş yapı kendisini daha çok göstermiş ve etnik, kültürel, mezhepsel gruplaşmalar daha ön plana çıkmıştır. Bu durumun özelliği refah devleti politikaları sonrasında destek arayışındaki kitlelerin farklı gruplaşmalar çerçevesinde bir birini ötekileştirerek birleşmesidir. Böylece bu kişiler siyasi olarak da dağınık görüşler çerçevesinde bölünmüştür.⁵⁸

1980 sonrasında sosyal devlet olgusunun rafa kaldırılmasıyla birlikte, devletin ücretleri artırma amacı ortadan kalkmış ve bunun sonucunda gelir dağılımında uçurumlar oluşmaya başlamıştır. Ayrıca, kent özel sermaye için bir yatırım mekanına dönüşürken, devletin yatırımları yönlendirmede eskisi gibi rol almaması yatırımların belli bölgelerde/büyük kentlerde toplanmasına neden olmuştur. Devletin sermayenin karlılığını artırma amacı taşıması devletin yaptığı altyapı yatırımlarının da bu büyük kentlere yönelmesine neden olmuştur. Kentler kendi aralarında yatırım çekebilmek için rekabet etmeye başlamıştır. Böylece kentler arasındaki gelişmişlik farkı iyice açılmış; geri kalmış bölgeler kendi kaderlerine terk edilmiştir.

Bölgeler arasında ayrışma kent içi mekanlarında da kendini göstermiştir. Kent içinde ekonomik sınıfların oturduğu alanlar birbirinde daha kesin çizgilerle ayrılmaya başlamıştır. Bu durum özellikle orta gelir seviyesindeki grupların eskiden zengin kesimlerle görece benzer mekanlarda oturmasına karşın, artık ikisi arasındaki konut alanların iyice uzaklaşmasıyla kendini göstermiştir. Orta sınıflar kooperatifçiliğe yönelirken, zenginler ise kent dışında lüks konutlara yönelmiştir. Bu süreç kent içinde 1980 sonrasında özel araba sahipliğinin de artması ile kent içinde desantralizasyonu hızlandırmıştır. Tabii bu ayrışmada 1980 sonrasında pompalanan

---

⁵⁷ Sema Erder, **Kentsel Gerilim**, 2. Baskı, UM:AG, Ankara, 2002, s. 86-107

⁵⁸ Şengül, s. 148, 149

tüketim eğiliminin de katkısı vardır. Zenginlik bir gösteriş unsuruna dönüşmüş, alt kesimle üst kesimin kutuplaşması artmıştır.⁵⁹

1.1.2. Kente Göç, Kentlileşme

Türkiye gibi kırsal nüfusun hakim olduğu ülkelerde, kentleşme ağırlıklı olarak kırdan kente göç ile ivme kazanmaktadır. Bu anlamda göç kentleşme sürecinde önemli bir olgudur. Göç edenler açısından ele alındığında, kente göç üç aşamada ele alınabilir. İlk aşama kişinin içinde bulunduğu koşulları yetersiz bularak, kente gidip gelenler aracılığı ile bilgi sahibi olduğu kente ilk gidiş aşamasıdır. Kartal'ın Çankırı köylerinden Ankara'ya göç edenler üzerinde yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre ilk geliş nedenleri ağırlıklı olarak üç madde üzerinde yoğunlaşmıştır: (i) Ek gelir elde etmek, (2) Toprak yetersizliği – işsizlik, (3) Ölü mevsimi değerlendirmek. Ancak 1961 ve öncesinde kentte bir arazi kapatarak gecekondular edinmek önemli değilken, 1970'lere doğru kente ilk gidiş nedenleri arasında önemi artmıştır.⁶⁰ Çünkü gecekondular yavaş yavaş ticarete konu olmaya başlamıştır.

İkinci aşama, kişinin fırsat buldukça kente gidip gelerek kenti tanıması ve temelli göçe karar vermesidir. Üçüncü aşama ise kente temelli yerleşme aşamasıdır. Kartal'ın yaptığı araştırmada kente ilk gelinen tarih ile temelli yerleşim tarihi arasındaki süre 1-6 yıl arasında değişmiştir. İlk geliş ve yerleşim tarihi arasındaki zamanın uzunluğu kişilerin köy ve kentte karşılaştıkları durumlara ve kişinin eğitim, evlilik gibi diğer özelliklerine göre değişir.⁶¹ Örneğin kişinin kırdaki küçük de olsa bir mülkiyeti olması aşamalı bir göç zemin hazırlamaktadır. Böylece temelli göç süresi uzayabilmektedir.⁶²

Alan Gilbert ve Josef Gugler geliştirmekte olan ülkelerdeki kırdan kente göçü dört aşamada ele almaktadır. İlk olarak, erkeklerin dairesel göçü yani ailesini kırdaki bırakarak erkeğin kente kısa süreler için gidip gelmesi söz konusudur. İkinci aşamada, erkek kentte uzun süreli bir iş bulur ve memleketine daha seyrek gidip gelir. Bu

⁵⁹ Işık ve Pınarcıoğlu, s. 132, 136-141

⁶⁰ Kemal Kartal, **Kentleşme ve İnsan**, TODAİE, Ankara, 1978, (Kentleşme), s. 45

⁶¹ Kartal, Kentlileşme, s. 96

⁶² Işık ve Pınarcıoğlu, s. 114, 115

durumdan kısa bir süre sonra erkek ailesini de kente yanına alır. Ama bu durum temelli bir yerleşme değildir. Kentte işlerin kötü gitmesi durumunda memlekete tekrar dönebilme ihtimalleri hala bulunmaktadır. Son olarak aile kentsel ortama uyum sağlar ve artık kentin temelli yerleşik bir üyesi durumuna gelir.⁶³

Ekonomide, üretim ilişkilerinde ve üretim biçimlerindeki farklılıklar toplumsal değişime neden olur. Kırsaldan kopup, kentlere göç eden kesimler, bu kentlerde yeni üretim ilişkileri ve kırdan farklı bir ekonomik yapıyla karşılaşmalar ve duruma uyum sağlamaya çalışırlar. Bu durumda kentlileşme denilen durum ortaya çıkar ve kente göç eden kişiler kente özgü davranış kalıplarını benimsemeye başlar. Kentlileşme, *“kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması süreci”*⁶⁴dir. Kentlileşme iki aşamada gerçekleşir: Alt yapı unsurlarını yani üretim ilişkilerini ve yapılarını kapsayan ekonomik kentlileşme ile üst yapı unsurlarını kapsayan sosyal kentlileşme. Bunlardan birincisinin gerçekleşmesi için kişinin maddi geçimini kentte ve yine kente özgü işlerden karşılıyor olması gerekir. Sosyal bakımdan kentlileşmenin gerçekleşmesi için ise kişinin kıra özgü davranış ve değer kalıplarını terk ederek, kente özgü davranış ve değer yargılarını benimsemesi gerekir. Bu durum ise tek başına tarım dışında çalışmak veya tüketim davranışlarındaki değişimle gerçekleşmez, daha kapsamlı bir dönüşüm şarttır.⁶⁵

Kentlileşme bir anda gerçekleşen bir dönüşüm değildir. Bazen değişim içinde eski davranış ve kurumlar yeni düzen içerisinde yer alıp, yeni anlamlar kazanabildiği gibi, yeni düzenin bazı kurumları da eski düzenden referanslarla yaşama katılabilir. Bu mekanizma, kentleşme ile değişen toplum yapısındaki hızlı değişen yönler ile yavaş değişen yönler arasında beliren açıklığın herhangi bir çözülme veya buhran oluşturmasını engellemektedir. Kıray'a göre yeni bir toplum yapısına doğru evrilme içerisinde olan toplumda bu değişim yavaş bir hızdaysa, eski düzene ait bazı kurumların yeni anlamlar içererek devam etmesi ya da yeni topluma has bazı kurumların da eski yapı içerisinde anlamlar kazanması mümkündür. Eğer değişim

⁶³ Alan Gilbert ve Josef Gugler, **Cities Poverty and Development**, Oxford University Press, 1992, s.81'den aktaran Özer, s.23

⁶⁴ Ruşen Keleş, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, 1980, s.71'den aktaran Kartal, Kentlileşme, s. 49

⁶⁵ Şenyapılı, s. 31-34

hızlı bir şekilde gerçekleşiyorsa, her iki toplum yapısında da görünmeyen ancak bu değişim sırasında ortaya çıkan ve toplum bütünlüğünün devamını sağlayan kurumlar ortaya çıkar ya da eski kurumlar yeni toplum içerisinde anlamlar kazanır. Kıray'ın “*tampon mekanizmalar*” olarak belirttiği bu mekanizma, toplumun farklı yapılarının birbiri ile uyum içinde var olmasını sağlamakta, bu uyuma ayak uyduramayan yapılar ise ortadan kaybolmaktadır. Bu durum toplumun bir denge halinde kendini devam ettirebilmesini sağlamaktadır.⁶⁶ Bu değerlendirmeye göre gecekondular da bir tampon mekanizma olarak ele alınabilir.⁶⁷

Kente göç eden kişiler ilk olarak durumlarını köydeki durumları ile karşılaştırırlar. Bu onların “görelî zenginlik” içinde hissetmelerine neden olmaktadır. Kişilerin köydeki durumlarından iyi hissetmeleri kişilerin köye dönmek yerine kentte kalmaya devam etmelerine neden olur. Ayrıca bu durum onları mevcut koşulları muhafaza etmek için tutuculaştırabilir. Ancak kentte kalınan zamanla birlikte kişiler kendilerini kentli kesimlerle karşılaştırmaya başlarlar ve “görelî yoksunluk” hissederler. Bu durum kişilerde bir statü simgesi olarak görülen tüketimin artmasına neden olur.⁶⁸ Tüketim davranışlarındaki değişim en kolay gözlemlenebilen kentleşme aşamasıdır.

Kente göçten sonra göç edenlerin köyleri ile bağlantıları zaman geçtikçe azalmakla birlikte devam etmektedir. Örneğin tarlası olanlar ekim ve hasat dönemlerinde köylerini ziyaret etmekte, kışlık gıda maddelerinin bir kısmını köylerinden getirmektedirler. Ancak bu köy ziyaretleri yıllar içinde azalarak bir iki senede bir kadar inmektedir. Kentte kalış süresi arttıkça kişilerin köylerindeki malvarlıklarında giderek azalma olması ve buna karşın kentteki malvarlıklarının artması da köyle bağlantıların zaman geçtikçe gevşediğine işaret eden unsurlardandır.⁶⁹ Kırsal varlıklarının elden çıkarılması durumu kişinin kentleşme oranının artması ve kırsal kurulan ekonomik bağın azalması yani ekonomik bakımdan kentleşmenin artması anlamına gelmektedir. Tabii kişiler her ne kadar kırsal ile bağlantılarını azaltsa da gecekondularının bahçesinde veya bir odasında küçük çapta

⁶⁶ Mübeccel B. Kıray, *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999, s. 96

⁶⁷ Ümit Onat, *Gecekonduların Kentte Özgü Düşünce ve Davranış Geliştirme Süreci*, Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 12

⁶⁸ Şenyapılı, s. 65

⁶⁹ Kartal, *Kentleşme*, s. 73, 83

hayvan yetiştirerek ya da bahçesine sebze meyve ekerek bazı kırsal davranışlarını devam ettirebilmektedir.

Ekonomik bakımdan kentleşme zamanla sosyal bakımdan kentleşmeyi de getirmektedir. Sosyal bakımdan kentleşme, ekonomik bakımdan kentleşmeye göre daha zor olmaktadır. Çünkü kişiler kır ile ilgili geleneksel ilişkilerini kesmekte zorluk yaşarlar.

Karpat'a göre Türkiye'deki gecekondu bölgelerinde kentle bütünleşme süreci dört aşamada gerçekleşmektedir: İlk olarak, yüzeysel bir değişim olarak görebileceğimiz kent giysilerinin ve kente ait bazı alışkanlıkların kabulü. Bu alışkanlık ve kıyafetlerin altında köy kişiliği korunmakla birlikte, bu değişim kişinin kent yaşamına uymaya hazır ve istekli olduğunu gösterir. İkinci aşama elektrik, su gibi kentsel hizmetlerden yararlanılması ve düzenli alışveriş alışkanlığının edinilmesidir. Üçüncü aşama kişinin diğer kent insanlarıyla ilişki kurma isteğinin oluşma sürecidir. Son aşama ise kişide kendisinin kanaat olarak köye değil, kente ait olduğu yargısı oluşmaktadır.⁷⁰

Kente göç sonrasında, tam bir kentleşme eğilimi görebilmek için kente göçen kişilerin ailelerinde ikinci ve sonraki kuşakların incelenmesi gerekmektedir. Çünkü her ne kadar kentte kalış süresinin artmasıyla birlikte kentleşme oranı artıyor olsa da kişiler kimi yönleriyle hala köylü kalabilmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi bu durumda tampon mekanizmalar devreye girmektedir. Gerçek anlamda kentleşme ise ancak kentte doğan kuşaklarda gerçekleşebilmektedir.⁷¹

Kentte geçirilen sürenin kentleşme oranını artırdığı bilinmektedir. Pek çok araştırma kişilerin kentte geçirdiği sürenin artmasıyla birlikte kente özgü düşünce ve davranış kalıpları geliştirme oranının arttığını göstermektedir. Örneğin 1990'lı yılların başında Ankara gecekondualarında yaşayan kadınlar üzerinde yapılan bir araştırmanın sonucu, kentte yaşanan yıl sayısının artmasıyla birlikte kadınların kente özgü düşünce ve davranışlar geliştirdiklerini göstermektedir. Aynı araştırma kentte yaşanan yıl kadar olmasa da eğitim durumunun yükselmesiyle birlikte de kente özgü davranışların arttığını göstermiştir.⁷²

---

⁷⁰ Karpat, s. 215-216

⁷¹ Kartal, Kentleşme, s.52,53

⁷² Onat, s. 121, 127, 132, 141, 146, 153, 159, 175, 184, 197, 204

Ancak her ne kadar kentte kalma süresi uzasa da kentle bütünleşme sürecinde ilerleme olmayan kişiler de vardır. Bu onların sürekli kapalı bir ortamda bulunmaları, kentlilerle ilişki kurmamaları veya kente özgü bir ekonomik uğraşa sahip olmamalarından kaynaklanıyor olabilir. Ancak kentle bütünleşememe sorunu yalnızca kente göç eden kır kökenli kişilerin değil, düşük gelirli ancak kentte doğmuş kişilerin de sorunudur. Çünkü çevre ile uyum kurma konusunda gelir düzeyinin yeterliliği önemlidir.⁷³

Kentte kalış süresinin artması kişilerde yalnızca kentleşme anlamında etki yapmamakta aynı zamanda onların siyasal katılımlarına, örgütlülük düzeylerine, siyasal tercihlerine de etkide bulunmaktadır.⁷⁴ Muzaffer Sencer'in 1969'da yaptığı araştırmasında TİP'e oy verdiğini belirten kişiler üzerinden yaptığı çıkarsamaya göre kentleşme uzun dönemde sınıf bilincinin gelişmesine elverişli koşullar hazırlamaktadır.⁷⁵ Halbuki kente ilk göç aşaması çoğunlukla sınıf bilincinin gelişmesini engelleyebilecek sonuçlar doğurabilmektedir. Çünkü kırdan kente göç edenler ilk yıllarda kırdan getirdikleri değerleri tutucu bir şekilde yeniden üretmekte ve bu yıllarda muhafazakar partileri destekleme eğilimi içine girebilmektedirler.⁷⁶ Bunda görece refah hissetmelerinin de etkisi vardır. Kentlerde solcu akımların yükselişe geçmesinden itibaren bu ilk kuşak göçmenler gecekondu yıkımlarına direnerek halk arasında önderlik etmişlerdir, ancak sol asıl desteği ikinci kuşak gecekondu sakinlerinden bulmuştur.⁷⁷ Türkiye'de solun yükselişe geçtiği 1970'li yıllarda, sosyalist örgütlerin gecekondu bölgelerindeki üyelerinin büyük çoğunlukla genç kuşaktan gelmesi bu yargı ile uyumludur.

Kentleşme aşamasının ilk dönemlerinde kişilerin ekonomik ve kültürel farklılıkların üstesinden gelebilmesini kolaylaştıran etkenlerden bir tanesi onların kentte kurdukları ilişki ağlarıdır. Bu ilişki ağları büyük çaplı değişiklikler geçirmiş olmakla birlikte hala varlığını sürdürebilmektedir. 1980 öncesinde bu ağların belirgin niteliği dayanışmacı özelliklerin ön planda olmasıdır. Kurulan ilişki ağları onlara yabancı olduğu kent ortamında korunaklı bir alan sağlamaktadır. Bu ağlar içinde

---

⁷³ Şenyapılı, s. 98

⁷⁴ Kartal, Kentleşme, s. 94, 95, 97, 99, 99, 151, 152

⁷⁵ Muzaffer Sencer, **Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar**, May Yayınları, İstanbul, 1974, s. 110, 111

⁷⁶ Şengül, s. 127

⁷⁷ Şengül, s. 127, 136

en çok vurgu yapıları hemşehrilik ilişkileridir. Bu ağlar kente yeni gelenlerin önceki gelenlerin deneyimlerinden yararlanmalarına yardımcı olmaktadır. Bu ağlar hem yaşanan mahallerin hemşehri mahallelerine dönüşmesine neden olurken, aynı zamanda kişilerin seçtikleri meslekte de etki yapar.⁷⁸ Hemşehrilik ağları bazı istihdam alanlarının belli hemşehri gurupları tarafından idare edilmesini sağladığı gibi bazı mahallelerin de hemşehri gurupları tarafından parsellenmesini sağlamaktadır.⁷⁹

1980 sonrasında, kentlerdeki ilişki ağları dayanışmacı özelliklerden çok ayrımcı özellikleri ortaya çıkarır hale gelmiştir. Özellikle cemaat, tarikat gibi ağlar kültürel özellikler çerçevesinde gruplaşmalar oldukları için dışarıdakileri dışlayarak üyelerini tanımlar. Bu ağlarda üye, cemaat veya tarikatın koyduğu kurallar çerçevesinde yaşar, üyeliği hak ettiği ölçüde de grubun desteğini elde eder. Bu ağlar, üyeleri ile ilişkide bulundukça muhafazakar, ataerkil bir yapının devamını sağlar. Kültürel aidiyetlere bağlı oldukları için de, farklı kültürel aidiyetlere sahip kişilerin ayrışmasını sağlar ve hem ayrıştırarak hem de muhafazakarlaştırarak işçi sınıfı bilincinin gelişmesini engeller. Bu tip ağlar 1990 sonrasında ve özellikle 2000’li yıllarda ağırlığını göstermektedir. Bunun sonucu da bu ağların etkin olduğu bölgelerde muhafazakar sağcı partilerin iktidara gelmesi ve seçmen tabanını genişletmesidir.

1980 sonrası ve öncesindeki gecekondu bölgelerindeki göçmen davranışları karşılaştırıldığında, 1980 sonrasındaki göçmenlerin bir önceki dönemdeki gibi uysal, kentlileşmeye istekli bir davranış değil, daha çok yükselmeyi hedefleyen ve bu uğurda yasal veya yasal olmayan her türlü eylemde bulunabilen bir göçmen tipi olmasıdır. Bu durumun gelişmesinde 1980 sonrasında değişen koşulların “saldırgan girişimcilik stratejileri”ni mümkün kılmış olmasının etkisi büyüktür.⁸⁰

---

⁷⁸ Işık ve Pınarcıoğlu, s. 96,97, 116, 117

⁷⁹ Atilla Göktürk, “Kentsel Haklar Kent Yoksullarını Kapsar İse”, **Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları**, (Ed. Yasemin Özdek), TODAİE, Ankara, 2002, s. 228

⁸⁰ Işık ve Pınarcıoğlu, s. 119-122, 127

1.2. SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA SÜRECİ VE ETKİSİ

Genel olarak kuşaklar arasında bilgi aktarımı olarak tanımlanabilecek olan toplumsallaşma, toplumun sahip olduğu değer, inanç ve davranışların kişiler tarafından benimsenme sürecidir. Toplumsallaşma sürecinin bir yönü olan siyasal toplumsallaşma ise, siyasal değer, inanç ve davranışların kişi tarafından benimsenme sürecidir.⁸¹ Kalaycıoğlu, siyasal toplumsallaşmayı bireyin siyasal benliğinin oluşması ve siyasal bir insan olarak ortaya çıkması süreci olarak ele almaktadır.⁸² İlder Turan ise bireyin siyasal kültürü edinme süreci olarak tanımlamaktadır.⁸³ Alkan biraz daha ayrıntılı bir tanım yoluna gitmiş, ona göre siyasal toplumsallaşma, “toplumsal-siyasal çevre ile birey arasında yaşam boyu süren dolaylı ve doğrudan etkileşim sonucunda, bireyin siyasal sitemle ilgili görüş, davranış, tutum ve değerlerinin gelişmesidir”.⁸⁴

Siyasal kanaatlerin oluşması olarak ele alınabilecek olan siyasal toplumsallaşma, kişilerin içinde bulunduğu toplumdan ve siyasal kültürden bağımsız düşünülemez. Burada karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. Bireylerin siyasal toplumsallaşması siyasal kültürü doğurmakta, siyasal kültür ise toplumsal yapıyı etkilemektedir. Bu kurumlar da bireylerin siyasal toplumsallaşma sürecine etkide bulunarak bir döngünün oluşmasına neden olmaktadır.⁸⁵ Bu üstyapının temel olarak altyapı tarafından belirlenmesine, ancak üstyapının da süreç içinde altyapıyı şekillendirebilmesine benzetilebilir. Marks da ilk zamanlarda, toplumsal değişim konusunda ekonomik güçlere öncelik verirken, daha sonra üstyapının rolüne de değinmiştir.⁸⁶ Egemen sınıf maddi üretim araçlarının yanı sıra zihinsel üretim araçlarını da ellerinde bulundurarak kişilerin kültürel değerleri ve bilinçleri üzerinde etkili olabilmektedir.⁸⁷ Althusser, devletin elindeki ideolojik aygıtlarını kullanarak baskı aygıtını koruduğunu ve bunun da yardımı ile üretim ilişkilerini yeniden

⁸¹ Türker Alkan, **Siyasal Toplumsallaşma**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979, (Toplumsallaşma), s.5

⁸² Ersin Kalaycıoğlu, **Çağdaş Siyasal Bilim, Teori, Olgu ve Süreçler**, Beta Yayınları, İstanbul, 1983, s.145'den aktaran Mehtap Yeşilorman, “Siyasal Sosyalizasyon Sürecinde Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Rolü”, **Bilig. Kış**, Sayı: 36, 2006, s. 4

⁸³ İlder Turan, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, 3. Basım, Der Yayınları, İstanbul, 1986, s. 47

⁸⁴ Alkan, Toplumsallaşma, s. 8

⁸⁵ Ahmet N. Yücekök, **Siyaset'in Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987, s.13

⁸⁶ Karl Marks, **Kapital**, cilt: 1, çev. A. Bilgi, Ankara: Sol, Ankara, 1986'dan aktaran Tülin Öngen, “Marx ve Sınıf”, **Praksis Sınıf Tartışmaları**, Sayı: 8, s. 24

⁸⁷ Öngen, s. 25

ürettiğini belirtir.⁸⁸ Altyapı daha baskın olmakla birlikte bu ikisi süreç içinde üst yapı ile birbirlerini etkileyebilirler.

Siyasal kültür kişilerin siyasal sisteme ve siyasete ilişkin inanç, davranış ve tutumlarından oluşmaktadır.⁸⁹ Duverger siyasal kültürü, kültürün siyasal yönleri olarak tanımlamaktadır.⁹⁰ Siyasal kültürün, siyasal süreç üzerinde iki işlevi vardır:⁹¹ Birincisi, toplum içerisinde inanç ve tutumların standartlaşmasıyla, siyasal sürecin işlenmesini kolaylaştırmasıdır. Bu durumda toplum içerisinde tutumsal farklılıklar azaltılarak, alınan kararların yaratabileceği toplumsal gerilim en aza indirilir. Siyasal kültürün ikinci işlevi ise mevcut sistemin benimsenmesini, yani yönetimin haklı görülmesini sağlamasıdır.

Siyasal toplumsallaşma sürecinde hangi evrenin daha ağır bastığına dair kesin sonuçlar çıkarmak eldeki veriler dahilinde zor görünmektedir. Ayrıca siyasal toplumsallaşma sürecinin farklı kuşaklarda farklı seyirler alabildiğini de unutmamak gerekir. Örneğin, siyasal toplumsallaşma süreçlerinin seçimlere etkisi, bu süreçlerin kişiler üzerinde oluşturduğu değerler ile kendini gösterir. Kişiler, oy verirken ya da herhangi bir kolektif/bireysel eylemde bulunurken kişisel değerleri ile hareket ederler. Aslında bu durum karar verme eyleminin doğasından kaynaklanır. Kişisel kararların ardında kişisel değerler vardır.⁹² Hangi değerlerin ön planda olduğu kişiden kişiye, hatta aynı kişide bile zamana göre değişebilmektedir. Hırs, başarı, sosyal adalet, kişisel çıkar, dini duygular kişilerdeki değerlere örnek olarak verilebilir. Değerlerin siyasi alana yansımaları ise partiler ve ideolojilerin kişilerle bağlantı kurmasını sağlar.

---

⁸⁸ Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, (Çev: Alp Tümertekin), 2. Baskı, İthaki Yayınları, İstanbul, 2015, s. 140

⁸⁹ İ. Turan, s. 33

⁹⁰ Maurice Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, çev. Şirin Tekeli, 5. Basım, Varlık Yayınları, İstanbul, 1998, s. 88, 89

⁹¹ İ. Turan, s. 33

⁹² Stanley Feldman, "Values, Ideology, and the Structure of Political Attitudes", **Oxford Handbook of Political Psychology**, (Ed. David O. Sears, Leonie Huddy, Robert Jervis), Oxford University Press, Oxford, 2003, s. 479

1.2.1. Siyasal Toplumsallaşma Sürecine Etki Eden Etmenler

Siyasal toplumsallaşma ile ilgili çalışmalarda, siyasal toplumsallaşmayı etkileyen ajanlardan bahsedilmektedir. Aile, okul, arkadaşlık grupları gibi başlıklardan oluşan bu ajanlar toplum tarafından toplumsallaşma işlevi ile görevlendirilmiş ajanlar olarak görülmektedir. Alkan bu yaklaşımın bazı bireysel ve toplumsal öğeleri (cinsiyet, toplumsal sınıf gibi) gözden kaçırabildiğini belirtmiş ve “ajan kavramı” yerine “etmen kavramı” sözcüğünü kullanmayı tercih etmiştir.⁹³ Bu çalışmada da etmen kavramı kullanılmış, siyasal toplumsallaşma çalışmalarındaki genel başlıklara yer verilmiştir. Başlıkların belirlenmesinde İter Turan’ın Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış adlı çalışması ve Türker Alkan’ın Siyasal Toplumsallaşma adlı çalışmasından yararlanılmıştır.

Siyasal toplumsallaşmaya etki eden, siyasal davranışların nedeni olan etmenler çeşitlidir. Bunlar erken toplumsallaşma deneyimlerini, gençlik deneyimlerini ya da toplumsallaşma sonrası yetişkinlik deneyimlerini içermektedir. Bu etmenler kasıtlı olabildiği gibi kasıtsız süreçler de olabilmektedir.⁹⁴

Kişilerin siyasal toplumsallaşma süreçleri pek çok nedenden dolayı farklı sonuçlar verebilmektedir. Cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik düzey, sınıf yapısı, etnik köken ve gelenek yapısı gibi özellikler kişilerin siyasal toplumsallaşmalarının farklılık göstermesine neden olmaktadır.

1.2.1.1. Aile

Çocuğun siyasal toplumsallaşması ailede başlamaktadır. Genel olarak, çocuk siyasi alana dair ilk izlenimlerini ailede almaktadır. Ailenin siyasal toplumsallaşma konusundaki en büyük etkisi ideoloji ve genel değerlerin oluşması konusundadır. Bu noktada aile, okul ve diğer arkadaşlık gruplarından daha etkili olabilmektedir.⁹⁵ Örneğin, muhafazakar değerlere sahip ailelerden gelenler, ailelerinden daha az muhafazakar oldukları durumlarda bile, bu değerleri küçük gören siyasi yaklaşımlara

⁹³ Alkan, s. 55

⁹⁴ Gabriel A. Almond ve Sidney Verba, **The Civic Culture Political Attitudes and Democracy in Five Nations**, Sage Printing, California, 1989, s. 270

⁹⁵ Alkan, Toplumsallaşma, s. 60

daha mesafeli kalabilmekte; diğer görüşlere sahip olanların en azından bu gruba saygılı davranması gerektiğini düşünebilmektedir.

Çocuk kendi kültürel ve etnik kimliğini de aile içinde öğrenir. Çocuklar 4, 5 yaşlarından itibaren kendi etnik kimliklerine dair fikirlere sahip olmaya başlar ve yaşın ilerlemesiyle birlikte kendi etnik ve kültürel özelliklerine dair fikirleri netleşir.⁹⁶ Okul öncesi sınıflarda ve çocuk yuvalarında bu durum kendini gösterebilmektedir. Çocukların çoğunluğu kendi etnik kimliklerini bildikleri gibi karşı kimliklere ayrımcılık da yapabilmektedir. Bu konuda bazı araştırmalar mevcuttur. İngilizce konuşan Kanadalı çocukların Fransızca konuşan Kanadalı çocukları, Avrupa kökenli Avustralyalı çocukların Aborjin asıllı Avustralyalı çocukları, Yahudi kökenli İsraili çocukların da Arap kökenli çocuklara karşı önyargılı oldukları gözlemlenmiştir.⁹⁷ Bu tip etnik ayrımlar yaşın ilerlemesiyle birlikte seçmen davranışlarına da yansiyabilmektedir. Özellikle Türkiye gibi ülkelerde, kültürel değerlere dayanarak oy verme rastlanabilir durumdur. Siyasette kültürün etkisi özellikle 1980 sonrası Türkiye’inde daha da belirginleşmişse de, her zaman potansiyel olarak bir miktar oy üzerinde etkili olmuştur. Örneğin, 1980 öncesinde de Alevilerin büyük oranda sola yakın olması, kültürel bir etkiyi göstermektedir. Aynı şekilde İslamcı muhafazakar partilerin büyük oranda Sünniler tarafından desteklenmesi de kültürel bir etkidir. Eğer bir toplumda birden fazla başat din varsa ya da laikler ile dinciler arasında büyük farklar varsa, bu durumda dini kültür, desteklenecek partilerin seçiminde önemli olmaktadır.⁹⁸ Kültürün ön plana çıkması siyasette ekonomik nedenlerin arka planda kalmasına neden olabilmektedir. Behice Boran, etnik kültürün işçi sınıfını bölmek için yöneticiler tarafından kullanıldığını belirtmiştir.⁹⁹ Türkiye’de bu durum çok partili hayata geçildikten sonra kendisini hep hissettirmiştir. Dünya geneline bakıldığında ise, Sovyetler Birliği’nin

---

⁹⁶ Frances Aboud, “Etnik Bilincin Gelişimi ve Tanımlama”, **Sosyoloji Başlangıç Okumaları**, (Ed. Anthony Giddens), Say Yayınları, İstanbul, 2014, s. 270-275

⁹⁷ David O. Sears and Sheri Levy, “Childhood and Adult Political Development”, **Oxford Handbook of Political Psychology**, (Ed. David O. Sears, Leonie Huddy, Robert Jervis), Oxford University Press, Oxford, 2003, s. 73

⁹⁸ Seymour Martin Lipset, **Siyasi İnsan**, çev. Mete Tunçay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Siyasi İlimler Serisi:8, Ankara, 1964, s. 206

⁹⁹ F. Ahmad, “The Development of Working Class Consciousness in Turkey”, **Workers and Working Classes in the Middle East**, (Ed. Z. Lockman), Albany: Suny Press, 1994’den aktaran Mustafa Kemal Coşkun, **Sınıf, Kültür ve Bilinç Türkiye’de İşçi Sınıfı Kültürü, Sınıf Bilinci ve Gündelik Hayat**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2013, s. 116

dağılmasından sonra, doğu Avrupa’da kendini gösteren geniş çaptaki uluslararası göç ve etnik ulusal milliyetçiliğin bir patlama yapması grup, özellikle de kimlik temelli politikaların patlama yapmasını sağlamıştır.¹⁰⁰

Ailenin siyasal toplumsallaşma konusundaki etkisi en üst seviyeye, bürokrasi ve fabrika gibi çalışma ortamlarının bulunmadığı kırsal bölgelerde çıkmaktadır. Eğer kitle iletişim araçlarının etkisi, bu bölgelerde daha azsa ailenin etkisi daha da artmaktadır.¹⁰¹

Çocuğa aktarılan siyasi düşünce ve tutumlar bazen ailenin etkin olarak aktarmasıyla; yani çocuğa bazı düşünüş ve davranışları özümsetmeye isteyerek çabalamalarıyla bazen de çocuğun aileden kendiliğinden bir şeyler öğrenmesiyle gerçekleşmektedir. Örneğin, ailede annesinin nasıl oy kullanacağı konusunda babanın yönergelerine tabi olduğunu gören çocuk ataerkil yapıyı benimseyebilmekte, siyasetin erkeklere özgü bir iş olduğunu düşünebilmekte ya da bunlardan bağımsız bir şekilde ailesinin desteklediği partiyi kendi partisi olarak da görebilmektedir.¹⁰² Zaten, parti aidiyetleri çoğunlukla yetişkinlik öncesi dönemlerde edinilir ve bunda da en büyük etki çoğu zaman ailedir. Ancak belirtmek gerekir ki, aileler partisel kimliklerini çocuklarına taşımakta büyük oranda başarılı olsa da, politik tutum ve davranışları çocuğa taşıma konusunda başarı oranı daha düşüktür. Sears ve Levy’e göre yüksek oranda politize olmuş ve sabit bir politik tutuma sahip ailelerde, politik tutumlarını ve partisel kimliklerini çocuklarına taşıyabilme oranı daha yüksektir.¹⁰³ Almond ve Verba’ya göre ailesel deneyimler siyasi tutumların oluşmasında rol oynar ancak bu rol her zaman merkezi bir etkiye sahip değildir. Aile ve siyaset arasındaki boşluk çok büyük olduğunda siyasi sistemle ilgili toplumsal durumlara dayanan deneyimler daha büyük etkiye sahip olabilmektedir. Dahası bu diğer deneyimler ile aile ve okul deneyimleri arasında ilişki de olabilir. Bu ilişki bazen erken dönem toplumsallaşmanın etkilerini kırabildiği gibi bazen de arttırabilir.¹⁰⁴

Hükümete saygı duymayı veya hükümetlerin saygı duyulmaması gereken kurumlar olduğunu çocuk ailesinden öğrenebilir. Bunlar dışında, çocuğun ailesel

---

¹⁰⁰ Leonie Huddy, “Group Identity and Political Cohesion”, **Oxford Handbook of Political Psychology**, (Ed. David O. Sears, Leonie Huddy, Robert Jervis), Oxford University Press, Oxford, 2003, s. 511, 512

¹⁰¹ Alkan, *Toplumsallaşma*, s. 157

¹⁰² İ. Turan, s. 55, 56

¹⁰³ Sears ve Levy, s. 76, 77

¹⁰⁴ Almond ve Verba, s. 305-306

karar alma süreçlerine katılımı, ilerleyen yaşlarda siyasal yeterlilik düzeyini ve siyasal katılımını olumlu yönde etkileyebilmektedir. Aile içinde siyasal kararlara katıldığı hatırlayanların oranının eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte artmasından dolayı, düşük eğitime sahip olan kişilerin, düşük katılım ve siyasal yeterlilik düzeyine sahip olmalarının nedeni, onların düşüncelerini belirtmelerine izin vermeyen ailelerde yetişmiş olmaları olabilir.¹⁰⁵ Ailenin çocuğu baskılaması kimi zaman çocuğun otoriter bir kişilik geliştirmesine de neden olabilmektedir. Adorno ve arkadaşları, geleneksel, alışıldık davranışların dışına çıkan çocukların, bu davranışları yüzünden aileleri tarafından cezalandırılmalarının, yetersiz bir ego gelişimine yol açtığını ve bunun da, çocuğun otoriter kişilik yapısı geliştirmesine neden olduğunu belirtmiştir. Otoriterlik konusuna bir başka yaklaşım ise, çocukların ebeveynlerini tatmin edebilmek ve onları taklit edebilmek için çabalamalarının otoriter kişilik yapısına neden olabileceğidir.¹⁰⁶

Aile içinde dikey sosyal hareketlilik olmamışsa, çocuk genellikle ailenin siyasal davranışlarını benimser. Çünkü görüşünü etkileyecek ekonomik ve eğitim faaliyetlerinden uzak kalmıştır.¹⁰⁷ Bu durum özellikle alt sınıf ailelerde böyledir. Tabi burada alt sınıftan gelen ailelerin çocuklarının da zorunlu eğitimden yararlanacağını ve farklı toplumsallaşma etkileri altında kalabileceğini unutmamak gerekir. Aynı şekilde kente göç konusu da önemlidir. Kente göçten sonra, tarımsal faaliyetlerle ekonomik gelir elde eden aile, kente özgü, sanayi veya hizmet sektöründe çalışmaya başladığında bu çocuğun aileye göre daha farklı bir ortamda yetişmesine olanak tanımaktadır.

Ailenin siyasal toplumsallaşma konusundaki etkisi, ailenin eğitim durumuna ve ekonomik yapısına göre de değişebilmektedir. Şili, ABD ve Kanada'da yapılan bir araştırma bu konuda veriler sunmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, ailenin etkisi emekçi sınıf ailelerinde daha az ve orta sınıf ailelerde biraz daha fazla ve en üst sınıfta en yüksek düzeye ulaşmaktadır. Ayrıca ailenin eğitim seviyesi yükseldikçe de, kendi siyasal düşünüş kalıplarını çocuklarına geçirme oranı da artmaktadır.¹⁰⁸

---

¹⁰⁵ Almond ve Verba, s. 269, 277

¹⁰⁶ Sears ve Levy, s. 72

¹⁰⁷ Yücekök, s. 26

¹⁰⁸ Alkan, Toplumsallaşma, s.60, 61

Türkiye’de yapılan araştırma sonuçlarına göre de ailenin mesleği çocuğun siyasal geleceği için önemli bir etkiye sahiptir.

Ailenin siyasal toplumsallaşmaya etkisi yukarıdakilerle sınırlı değildir. Bunlar dışında ailede babanın veya annenin ölmüş olması, bölünmüş bir aile yapısına sahip olunması gibi etkenler de ailenin etkisinin farklılaşmasında rol oynamaktadır. Burada ki farklılık, annenin ya da babanın siyasi görüşüne yakın olmak gibidir. Ancak genel olarak bakıldığında hem annenin hem de babanın çocukların siyasal toplumsallaşmasına etkisi vardır.¹⁰⁹

1.2.1.2. Eğitim

Aileden sonra çocuğun toplumsallaşmaya maruz kaldığı en önemli kurum okuldur. Genel eğitimin amaçlarından biri sistemin ihtiyaç duyduğu insanı yetiştirmektir. Bu durumda sistemin eğitim yoluyla istediği yurttaş tipini yaratacağı söylenebilir. Pek çok ülkede eğitimi düzenleyen kurumların “milli” sıfatıyla anılması, eğitimin bir takım değerlere dayandırıldığını gösteren kanıtlardandır.¹¹⁰ Emek gücünün yeniden üretim sürecinin yalnızca niteliksel işgücü olarak bir yeniden üretimi değil aynı zamanda da kurulu düzene boyun eğmenin de yeniden üretilmesini kapsadığını belirten Althusser, devletin ideolojik aygıtlarından biri olarak gördüğü “okul”un eğitim yolu ile bu işlevi yerine getirdiğini vurgulamıştır. Okul ideolojinin yeniden üretilmesini sağlamaktadır.¹¹¹ Avrupa Konseyi 1997’de Demokratik Eğitim Projesi (Democratic Education Project)’ni başlatarak, Avrupa’daki sistemin ihtiyaç duyduğu yurttaş tipini yaratmaya veya var olan potansiyelini güçlendirmeye çalışmıştır. Bu proje ile aşırılıkçı hareketler, ırkçılık, toplumsal dışlama gibi davranışlara sahip olmayan yurttaş tipini yaratmak amaçlanmıştır.¹¹²

Eğitimin siyasal toplumsallaşma konusundaki en genel etkisi, eğitim seviyesinin yükselmesinin kişilerin demokratik değerlere inanma ve bağlanma

¹⁰⁹ Evşen Altun, **Aile ve Siyasetin Yeniden Üretimi: Siyasal Toplumsallaşmada Ailenin Etkisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2014, s. 145-152

¹¹⁰ İ. Turan, s. 57

¹¹¹ Althusser, s. 40, 41

¹¹² Orit Ichilov, “Education and Democratic Citizenship in a Changing World”, **Oxford Handbook of Political Psychology**, (Ed. David O. Sears, Leonie Huddy, Robert Jervis), Oxford University Press, Oxford, 2003, s. 637

olasılığını yükseltmesidir. Ayrıca karmaşık toplumsal sorunların kavranılabilmesi belli bir düzeyde eğitim gerektirmektedir. Bu yüzden eğitim seviyesinin yükselmesi, kişilerin siyasal katılma düzeylerinin artmasına olumlu katkıda bulunabilmektedir.¹¹³

Eğitimin siyasal toplumsallaşmaya etkisi çocuğun yetiştiği aile ile ilgilidir. Çünkü çocuk, ebeveynlerinden sonra gördüğü ve başka bir otoriteyi simgeleyen öğretmeni ile ebeveynleri arasında düşünsel olarak tercih yapacaktır. Ailenin etkisinden bahsedilirken de belirtildiği gibi, genellikle yüksek eğitilmiş ailelerden gelen çocuklarda ailenin etkisi okula baskın gelebilmekteyken, özellikle düşük eğitilmiş, siyasal bilinç düzeyi yüksek olmayan ailelerden gelen çocuklar öğretmenlerinden daha fazla etkilenebilmektedir.

Eğitimin siyasal toplumsallaşma sürecine etkisini yalnızca kendi ideolojisini aşılması olarak görmemek gerekir. Turan, eğitimin ikinci bir işlevi olarak kişilerin eğitim yoluyla kazandığı yetenekler ve bilgi seviyesiyle kendilerinin etkili olabilme gücünü keşfetmelerini ve siyasal yaşamda ağır basan seçkinler grubuna kendilerini yakın hissetmelerini de görmektedir.¹¹⁴ Tabii eğitimin etkisi verilen eğitimin içeriğine bağlıdır.¹¹⁵ Bunlar göz önünde bulundurulduğunda eğitime devam edenler ile devam etmeyenler arasında bir toplumsallaşma, daha özelinde de siyasal toplumsallaşma farklarının olacağı söylenebilir. Hatta farklı eğitim kurumlarında eğitim görenler arasında da farklılıklar olacağı söylenebilir. Toplumun üst katmanlarındaki kişilerin çocukları alt katmanlara göre daha iyi eğitim olanaklarına sahip olduğu için hem kendi sınıfsal konumlarını devam ettirir¹¹⁶ hem de daha farklı bir siyasal toplumsallaşma sürecine tabi olurlar. Eğitimin bu işlevine bakıldığında, genel olarak ideolojik temelli siyasi örgütler bir nevi okul görevi görerek, üyelerinde ideolojik bilinç uyandırabilmek için onları örgüt içi bir eğitime tabi tutar. Buradaki amaç, örgütün siyasi tutumlarının aşılmasının yanında, resmi eğitim kurumlarının aşılacağı tutum ve davranış kalıplarının kırılmasıdır.

Eğitimin siyasal toplumsallaşma sürecine katkılarından bir tanesi de, kişilerin eğitim yolu ile sosyalleşmesi ve grup içi ilişkilere katılmasıdır. Okulda gerçekleşen sınıf içi tartışmalar/görüş alışverişleri kişinin gelecek yaşamında bireysel olarak

---

¹¹³ Lipset, s. 38, 176

¹¹⁴ İ. Turan, s. 49

¹¹⁵ Almond ve Verba, s. 293

¹¹⁶ Ichilov, s. 655

hükümet kararlarını etkileyebileceği düşüncesine sahip olabildiğini sağlayabilmektedir.¹¹⁷

Ancak eğitimin sınırsız bir etkisi olduğunu düşünmek yanlış olur. Sonuçta, eski Sovyet ülkelerinde Sovyet sisteminin eğitime tabi tutulmuş bugünkü orta yaşlı veya yaşlı kuşağın çoğunluğu şiddetli bir anti-komünist tutuma sahiptir. Buradaki etkenler kültür, ekonomik nedenler, geçmiş deneyimler, medya yoluyla yapılan propagandalar ve dini faktörler olabilir. Batı Avrupa’da da demokratik yurttaş tipini yaratabilmek için verilen eğitsel çabalara rağmen, günümüzde en gelişmiş Avrupa devletlerinde bile yükselen bir ırkçılık vardır.

Türkiye’deki oy verme ve parti destekleme eğilimlerine bakıldığında, CHP’nin tarihsel tabanının ağırlıklı olarak memur, mimar, avukat, doktor, mühendis gibi yüksek eğitim gerektiren mesleklerden oluşması eğitimin siyasal toplumsallaşmaya etkisi açısından dikkat çekici bir durumdur. Özellikle, tek partili yıllarda geniş yetkilere sahip olmuş olan CHP, ulus devlet yaratmak, yeni siyasal sembollerini yaygınlaştırmak, ideal vatandaşı yaratmak gibi amaçları gerçekleştirmek için eğitim faaliyetlerine önem vermiş ve eğitimi bir toplumsallaşma aracı olarak kullanmıştır. Alkan’ın, 1924-1969 tarihleri arasında basılan “Yurttaşlık Bilgisi” kitaplarını inceleyerek yaptığı araştırma, dönemler içinde eğilimleri değiştirmekle birlikte, bu kitapların Cumhuriyet ve hükümet değerlerini benimsetme sürecinde etkin bir siyasal toplumsallaştırma aracı olarak kullanıldığını göstermektedir.¹¹⁸ Bu yüzden kişilerin Cumhuriyet’in ilk yıllarında eğitimde geçen süreleri arttıkça CHP destekçisi olma oranları da artmıştır.¹¹⁹ Bu eğitimden geçmeyen serbest meslek, işçi gibi kesimlerin CHP’ye destek vermemesi de bu durumu destekler niteliktedir.

Bugün de AKP hükümeti eğitim politikalarıyla kendi düşüncesine uyumlu muhafazakar insan tipini yaratmaya çalışmaktadır.

Okulun etkisi, okul sürecinde geçen süreye göre artabilmektedir. 1963’de yapılan bir araştırmaya göre, “ölmüş veya yaşayan insanlar arasında en beğendiğiniz kişi kimdir, neden” sorusuna, kişilerin eğitimde geçen sürelerinin artışına doğru orantılı olarak “Atatürk” olmuştur. Eğitim sürecine hiç dahil olmamış olanların

¹¹⁷ Almond ve Verba, s. 291

¹¹⁸ Alkan, Toplumsallaşma, s. 197, 353

¹¹⁹ Şaban Sitembölükbaşı, **Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler Isparta Örnekolay Araştırması 1995-1999**, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001, s. 56

%15'i, üniversite eğitimi görenlerin ise %53'ü Atatürk'ü seçmiştir. Aynı soruya bir din adamının ismini verenlerin oranı ise eğitim süresinin artışına ters orantılıdır. Eğitim sürecine katılmayanların %16'sı bir din adamının ismini verirken, bu oran üniversite eğitimi görenler arasında %1'e düşmüştür. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde ise birinci sınıf öğrencilerinin %12'si, son sınıf öğrencilerinin ise %25'i dinin kendileri için bir önemi olmadığını belirtmiştir.¹²⁰

Sitembölükbaşı'nın araştırmasına göre, bireylerin eğitim düzeyleri yükseldikçe siyasal partileri destekleme nedenleri arasında ideolojinin önemi artmakta, icraatları ve liderleri nedeniyle verilen desteğin oranı ise azalmaktadır. Bunun nedeni olarak ise ideoloji, parti programı gibi konuların anlaşılabilmesi için yüksek eğitim düzeyinin gerekmesi ve eğitimi düzeyinin düşmesiyle birlikte bireylerin lider ve icraatlar gibi daha somut etmenlere yönelmesi gösterilmiştir.¹²¹

Eğitimin etkisinde, ek olarak, okunan bölümün de etkisinden bahsedilmelidir. Örneğin, siyaset, ekonomik gibi bölümlerde okuyanların ya da bu bölümlerden mezun olanların, mühendislik, tıp gibi bölümlerde okuyanlara göre daha politize olması beklenebilir.

1.2.1.3. Ekonomik Nedenler

Ekonomik nedenlerden bahsederken, öncelikle meslekten bahsetmek gerekir. Çünkü kişinin gelir durumu, toplumsal statüsü, içinde bulunduğu sınıf, hep mesleğin bir etkisidir.

Kişilerin kendilerine boş zaman yaratabileceği meslekler onlara siyasetle ilgilenme zamanı sağlamakta ya da bazı meslekler siyasi kararlardan doğrudan veya dolaylı olarak etkilendiğinden, bu tarz mesleklere sahip olan kişiler kendi çıkarlarından dolayı belirli siyasi tutumlar içinde bulunabilmektedir. Türkiye'deki çok partili döneme bakıldığında ticaret kesimlerinin genel olarak DP, AP gibi hükümetlere yöneldiği görülür. Sitembölükbaşı'na göre bunun başlıca nedeni bu kesimlerin CHP'nin devletçi ekonomik politikalarından çok liberal yönelimli

¹²⁰ Alkan, Toplumsallaşma, s. 190

¹²¹ Sitembölükbaşı, s. 236

partileri kendilerine yakın görmesidir.¹²² 1975 yılında yapılan bir araştırma da, aynı doğrultuda sonuçlar vermiştir. Araştırma sonuçlarına göre, memur, subay, enformel sektördeki işçiler, öğrenciler ve işsizler il ortalamalarının üzerinde bir oranda CHP'ye destek verirken, küçük çiftçiler, tüccar ve sanayiciler ise ortalamanın üzerinde bir oranda AP'yi desteklemektedir.¹²³

Kişilerin çalıştığı ortamın niteliği de siyasal bilincin uyanmasında ve siyasal katılımın artmasında etkili olabilmektedir. 1970'li yılların başında yapılan araştırmalara göre, fabrikalarda çalışanlar, bürokratik kurumlarda çalışanlara göre daha aktif bir siyasallaşma içine girmiştir. Ancak, fabrikaların büyüklüğü ve niteliği bu konuda önemli değildir. Diğer değişkenler kontrol edildiğinde, her ne kadar eğitimin etkisi fabrikadan yüksek olsa da, eğitim ve fabrika siyasal toplumsallaşma açısından en önemli iki araç olarak öne çıkmaktadır.¹²⁴

Eğer iş yerindeki katılım, aile ve okuldaki katılımı farklı yönlerde etkiye sahipse, onların etkisini kırabilmektedir. Ayrıca okul ve ailedeki kararlara katılım oranı, kişilerin eğitim seviyesinin yükselmesiyle artarken, mesleki katılımı eğitim ile ilgili bir ilişki kurulamamıştır.¹²⁵

Mesleğin siyasal toplumsallaşma konusundaki en büyük etkisi, kişinin toplumsal konumunu belirlemesidir. Hiç bir siyasal toplumsallaşma etkeni, toplumsal konum kadar etkili değildir. Hatta aile, okul vb. toplumsallaşma araçlarının dahi etkisi kişinin toplumsal sınıfına göre değişmektedir. Toplumsal konum temel olarak kişinin genel çıkarının hangi siyasi eğilimlerde olduğunu gösterir. Tabi herkesin sınıfsal konumlanışına göre bir siyasal konumlanış içinde olduğu söylenemez. Türkiye'de 1980 öncesinde, yapılan araştırmalar, alt sınıflardan gelen çocukların, aile ortamlarında daha fazla siyaset konuştuklarını göstermektedir. Yine aynı dönemde üniversitelerdeki açık oturum ve miting gibi siyasal katılım yollarına işçi sınıfından gelen öğrencilerin daha fazla başvurduğu gözlemlenmiştir.¹²⁶

Mesleğin bir getirisi olan gelir düzeyinin de kişinin siyasi eğilimi üzerinde etkisi vardır. Göktürk ve Akkaya tarafından 2004 yılında Mersin'de yapılmış

---

¹²² Sitebölükbaşı, s. 56

¹²³ Nermin Abadan Unat, Ahmet T. Kışlalı, Doğu Ergil, "Kim Kime Niçin Oy Veriyor", **Milliyet**, 29.09.1975, s.7

¹²⁴ Alkan, Toplumsallaşma, s. 164

¹²⁵ Almond ve Verba, s. 303

¹²⁶ Alkan, Toplumsallaşma, s. 132, 136

araştırma sonuçlarına göre, sol partileri destekleme oranı işçiler, memurlar ve ev kadınlarında en yüksek orana çıkmaktayken, MHP'nin en büyük destekçi grubu işverenlerdir.¹²⁷

Bazen orta gelirli gruplar muhafazakar eğilimlere sahip olabilmektedir. Çünkü kendilerine sunulan tüketim olanakları ile yüksek gelirli grupların yaşam biçimine benzer bir yaşam sürdürdükleri kanısına varabilirler. Bu yüzden de yürürlükteki düzenin değişmesini istemezler.¹²⁸ Ya da çok düşük gelir grubundaki kesimler, devletin sosyal yardımlarına muhtaç oldukları için, elde ettikleri sosyal yardımları yitirme korkusundan dolayı mevcut iktidarın ve düzenin değişmesini istemeyebilirler. Kişilerin kendi ekonomik sınıflarını, ya da toplumsal çıkarlarını en iyi temsil edecek parti veya adayı desteklememesindeki nedenlerden bir tanesi de, kişilerin tüm alternatifleri ve olası tüm sonuçları ancak nadiren bilmeleri ve eksik bilgi ve gözlemlerle hareket etmelerinden dolayı yanlış karar verebilmeleridir. Bu durum yalnızca siyasi kararların verilmesinde değil, doğası gereği kişilerin günlük kararlarında da böyledir. Çoğu kişi verdiği kararların etki ve sonuçlarını tam olarak bilmez. Bu durum ise bilgi veya haber eksikliğinden (ya da bunların kişiye çarpıtılarak ulaşmasından) kaynaklanır.¹²⁹

Kişilerin kendi sınıfsal çıkarlarına göre hareket etmemesinin bir diğer nedeni de, ekonomik sınıfların kesin çizgilerinin belirlenmesindeki zorluklardan kaynaklanmaktadır. Kişiler hangi sınıfa ait olduklarının bilincinde olmayabilir. Amerika'da gelir ve içinde buldukları üretim ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, çok nesnel bir gözlemlerle dahi işçi kesimine dahil edilebilecek bazı kişilerin ait oldukları sınıfı bilmedikleri gözlemlenmiştir.¹³⁰

Ekonomik nedenlerin siyasal toplumsallaşmaya etkisi konusunda değinilmesi gereken başka bir konu, her ne kadar kişide sınıf bilinci gelişmiş olsa da, kredi vb. borçlarının varlığı, işten atılma tehlikesinden sakınmak amacıyla kişinin eylemlilikten uzak kalmasına neden olabilmektedir. Coşkun'un yaptığı araştırmadaki

---

¹²⁷ Atilla Göktürk ve Yüksel Akkaya, "Yerel Yönetimler ve Sınıfsal Tercihler (Mersin Örneği), 2. Sınıf Çalışmaları Sempozyumu Türkiye'yi Sınıf Gerçeğiyle Anlamak, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2006, s. 109

¹²⁸ Önder Şenyapılı, **Kentleşen Köylüler, Karacan Armağanı 77**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978, s. 48

¹²⁹ Richard R. Lau, "Models of Decision Making", **Oxford Handbook of Political Psychology**, (Ed. David O. Sears, Leonie Huddy, Robert Jervis), Oxford University Press, Oxford, 2003, s. 29, 30

¹³⁰ Huddy, s. 513

bazı işçiler ev, araba vb. gibi kredilerin kendilerine ayak bağı olduğunu ve onları grev yapmaktan alıkoyduğunu belirtmiştir.¹³¹ Bu durum Engels'in konut sorununa yaklaşımını akla getirmektedir. Engels, işçilerin konut satın alabilmesi için kendilerine ağır gelen borç yükü altına girmelerinin onları köleleştirdiğini savunur. Borçlanan kişiler böylece evlerine bağılıdır ve her türlü çalışma koşulunu kabul etmek zorunda kalırlar.¹³² Tabii belirtmek gerekir ki, geniş bir işsiz kesimin yedekte bulunduğu bir toplumda kişilerin herhangi bir kredi borcu olmasa bile salt işsiz kalma korkusu onların siyasi eylemliliğine engel olabilmektedir.

Ekonomik etkenlerin siyasi tercihlere yansımaları ülke, hatta toplum içindeki alt gruplardan gruplara bile farklılaşabilmektedir. Genel olarak ekonominin siyasete etkisi başarılı sonuçların ödüllendirilmesi, kötü sonuçların ise cezalandırılması şeklinde gerçekleşir. Ancak ekonominin etkisi üzerine bir görüş birliği yoktur.¹³³

1.2.1.4. Yaşın İlerlemesi

Siyasal toplumsallaşmaya etkili olan etmenlerden bir tanesi de yaşdır. Yaşın büyümesi ile birlikte kişilerin toplumsal konumlarında, ekonomik durumlarında, sağlıklarında ve deneyimlerinde bazı değişiklikler meydana gelir.

İnsanların yaşlarının artmasıyla tutuculaştığına, gençken değişime daha açık olduklarına dair gözlemler vardır. Duyarlı/etkilenebilir yıllar (Impressionable Years) hipotezine göre ergenlik ve genç yetişkinlik dönemindeki tutumlar daha zayıftır ve değişime daha açıktır. Bu erken dönemlerde kişiler kendilerini sağlam partizanlar olarak tanımlamaya daha meyillidir.¹³⁴ Mavio Rossi, İtalya'daki neo-faşistlerin çoğunun yirmisine basmamış genç öğrenciler ve otuzlu yaşlarındaki genç adamlardan oluştuğunu belirtmiştir.¹³⁵

Yaşın etkisini kişinin içinde bulunduğu toplumdan bağımsız olarak ele almak hatalı olur. Örneğin bazı sanayi toplumlarında yaşlıların gençler tarafından dışlanmış

---

¹³¹ Coşkun, s. 183

¹³² Friedrich Engels, **Konut Sorunu**, Eriş Yayınları, 2003, s. 34

¹³³ Raymond M. Duch, "Comparative Studies of The Economy and the Vote", **The Oxford Handbook of Comparative Politics**, (Ed. Carles Boix and Susan C. Stokes), Oxford University Press, Oxford, 2007, s. 807, 808

¹³⁴ Sears ve Levy, s. 83, 84

¹³⁵ Mavio Rossi, "Neo-Fascism in Italy", **Virginia Quarterly Review**, 1953, s. 506,507 'den aktaran Lipset, s. 148

bir yaşam biçimi sürmesi, diğer kişilerle olan temas eksikliği onları sosyoekonomik değişikliklere eğilimli yeni düzen arayışları içindeki sola yönlendirebilmektedir.¹³⁶ Ancak yaşlıların, kültürel yapı nedeniyle saygın konumda bulunduğu geleneksel toplumlarda, yaşlılar mevcut konumlarını devam ettirebilmek için değişim karşıtı eğilimlere sahip olabilmektedir.¹³⁷

Sitembölükbaşı araştırmasında yaşın ilerlemesiyle birlikte siyasal partileri ideolojisi nedeniyle destekleme eğiliminin azaldığını göstermiştir. Bu durum gençlerin gelecek kaygısı ve içlerinde buldukları sorunlar karşısında kendilerini ancak bir ideolojiye bağlayarak bunların üstesinden gelebilmelerine bağlanmıştır. Buna karşılık yaş ilerledikçe artan deneyimler genel olarak bireyleri köklü bir değişimin hiç bir zaman gelmeyeceğine ikna etmekte, bu yüzden genç kuşaklara göre daha güçlü konumda bulunan yaşlı kuşakların ideolojiye duyduğu ihtiyaç azalmaktadır.¹³⁸ Karpat da yaşın artmasıyla kişilerdeki ideolojik yakınlığın azaldığını vurgulamaktadır. Karpat'ın araştırmasındaki en yaşlılar siyasi lider tercihlerinde ideolojiden çok parti liderlerinin “derin kökleri”nin önemli olduğunu belirtmektedir. “Derin kökler” ile kişilerin siyasal ortamda yerleşik konumu kastedilmektedir.¹³⁹

Siyasal partileri liderleri ve icraatları nedeniyle destekleme eğilimi ise yaşın artışına paralel olarak artmakla birlikte özellikle 45 üstü yaş grubunda önem kazanmaktadır. Bunun nedeni yaşın artmasıyla birlikte tutumların pekişmesi ve liderlere duyulan sevginin artmasıdır.¹⁴⁰

1.2.1.5. Cinsiyet

Kadın ve erkeğin siyasal davranışları farklılık gösterebilmektedir. Bunda toplum içinde kadın ve erkeğin farklı toplumsallaşma süreçlerine maruz kalmaları başlıca nedendir. Ataerkil toplum yapısının ağırlığını hissettirdiği toplumlarda kadının eğitimine erkeğinki kadar önem verilmemesi, kadının erkeğe ekonomik bağılılığı gibi nedenler kadının siyasal süreçlerden uzak kalmasına neden olabilmektedir. Ayrıca

---

¹³⁶ Yücekök, s. 28

¹³⁷ Sitembölükbaşı, s. 79,80

¹³⁸ Sitembölükbaşı, s. 235

¹³⁹ Kemal H. Karpat, **Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm**, çev. Abdulkerim Sönmez, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 313

¹⁴⁰ Sitembölükbaşı, s. 234, 235

yine geleneksel aile yapısının bir etkisi olarak, ev işlerinin ve özellikle çocuk bakımının daha çok kadınların görevi olarak görülmesi kadınların dışarıdaki toplumsal sorunlarla ilgilenecek yeterli vakit ve ilgiye sahip olmasını engelleyen bir durumdur.¹⁴¹

Gelişmiş toplumlarda kadınların siyasal tutumları daha çok yerel siyasete yöneliktir. Dış politika sorunlarındansa, kendi yaşadıkları bölgeye yapılacak bir okul kadınları daha çok ilgilendirmektedir.¹⁴²

Siyasal partileri ideolojisi nedeniyle destekleme eğilimi erkeklerde kadınlara oranla daha yoğunken, kadınlar da ise partileri liderleri nedeniyle destekleme oranı daha yüksektir. Türkiye’de kadınların eğitim düzeylerinin erkeklerden daha düşük olması onların siyasetin somut yönlerine daha çok yönelmesine neden olmaktadır.¹⁴³

Genel olarak erkekler kadınlardan daha politizedir. Kadınlar siyasi süreçleri kişisel düzeyde görürken, erkekler daha kurumsal bir bakış açısıyla bakmaktadır. Bu yüzden, kadınlar siyasi partilerin liderlerine erkeklerden daha fazla önem vermektedir. Ayrıca kadınların siyasal toplumsallaşma sürecinde ailelerinden etkilenme oranı erkeklere oranla daha yüksektir.¹⁴⁴ Bu farklılıkların temeli tamamen biyolojik bir ayrıma dayandığı söylenemez. Burada toplumsal yapının da önemli rolü vardır. Genel olarak dünyanın büyük çoğunluğunda, derecesi değişmekle birlikte ataerkil bir yapının olması, kadınların erkeklere oranla ailesinden daha fazla etkilenmesine neden olmaktadır. Ayrıca, ataerkil yapının erkeğe yüklediği güç sahibi olma gerekliliği de, erkeklerin siyaset ile daha fazla ilgilenmesinin nedeni olabilmektedir.

1.2.1.6. Toplumsal Olaylar

Toplumsal olaylar, kişilerin geçmiş yaşamlarında yaşadığı siyasal toplumsallaşma süreçlerinin bir nevi sınaması olabilmektedir. Köklü olaylar sonrasında kişilerin önceki toplumsallaşmasında kırılmalar veya değişimler yaşanabilmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki, burada toplumsal olaylardan kasıt,

---

¹⁴¹ Lipset, s. 184

¹⁴² Yücekök, s. 28

¹⁴³ Sitebölükbaşı, s. 240, 241

¹⁴⁴ Alkan, Toplumsallaşma, s. 125, 126

çok geniş bir çerçeveyi içermektedir. Bu çerçeve, savaşlardan birikim rejimi değişikliklerine, uzun süreli iktidar değişimlerinden anayasa değişikliklerine veya toplumsal hareketlere kadar pek çok şeyi içermektedir. 1900 – 1915 yılları arasında doğmuş olan Almanların Nazi rejimine yüksek oranda destek vermesi, bu kişilerin açlık, hastalık, ilgisiz geçen çocukluk, yüksek enflasyon, savaşlar yüzünden ebeveyn kaybı gibi sorunlara ve bunlara yol açan toplumsal olaylara maruz kalmasından kaynaklanmaktadır.¹⁴⁵ Bu tip durumlar kişilerin (siyasal) toplumsallaşma süreçlerinde köklü etkiler yaratabilmektedir. Benzer bir etki de köklü bir kıyıma uğramış toplumlarda bulunabilir. Bu durum kolektif hafızanın kuşaklar arasında aktarılmasıyla uzun zaman sonra bile kendisini göstermeye devam etmektedir. Bu yüzden, Nazi döneminde soykırıma uğramış Yahudilerin ya da tehcir ve kıyımlara uğramış Ermenilerin çocuk ve torunlarının politik konumlanışlarında, atalarının başlarından geçen felaketlerden etkilenmeleri beklenen bir durumdur.

Nermin Abadan'ın yaptığı bir araştırmaya göre, 27 Mayıs sonrasında öğrenci örgütlerinin yaptığı basın bildirimleri, 27 Mayıs öncesine göre daha dinamik ve eylem isteyen bir içeriğe kavuşmuştur. Federal Almanya'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan bir araştırma da, artan ekonomik refahın ve güven ortamının kişilerin tercihlerine ne yönde yansıdığını göstermiştir. Araştırma sonuçlarına göre, 1949'da Almanların %17'si kendileri için en önemli olan özgürlüğün "korkusuz yaşama"; %35'i de "ihtiyaç maddeleri olmadan yaşama" özgürlüğü olduğunu belirtirken; bu oranlar 1967'de %10'a ve %24' düşmüştür. Yine aynı araştırmada, 1949'da Almanların %26'sı konuşma özgürlüğüne büyük önem verirken, bu oran 1967'de %52'ye yükselmiştir.¹⁴⁶

Göç de kişilerin (siyasal) toplumsallaşma sürecinde etkili olan etmenlerdendir. Göçmenler, geldikleri ülkelerdeki bağlılık, tutum ve davranışlarını devam ettirebilmektedir. Reagan ile yaşanan anti-komünist dönemde, Küba, Vietnam, Kore ve Tayvan gibi ülkelerdeki komünist rejimden kaçan göçmenler daha çok Cumhuriyetçi Partiye desteklerini sunarken, Porto Rico, Meksika gibi ülkelerden ekonomik nedenlerden dolayı göç eden göçmenler daha çok Demokrat Partiyi

---

¹⁴⁵ Sears and Levy, s. 86

¹⁴⁶ Alkan, Toplumsallaşma, s. 140, 142

desteklemiştir. Bir önceki yaşanan ülkedeki politik sistemle etkileşim, göçmenlerin siyasal toplumsallaşma sürecinde etkili rol oynayabilmektedir.¹⁴⁷

Kırdan kente göç de siyasal toplumsallaşma üzerinde etkilidir. Kırdan, yüz yüze ilişkilerin egemen olması ve ataerkil yapının ağırlığını hissettirmesi kişilerin belirli bir siyasi katılım konusunda daha kolay harekete geçirilebilmesine yol açabilmektedir. Baykal'ın çalışmasına göre Türkiye'de seçime katılım oranları kırdan şehirlerde oranla daha fazladır.¹⁴⁸ Kente göçten sonra siyasal katılma düzeyi düşebilmektedir. Bunun dışında, kırdan kente göç eden kişiler, kentteki durumları ile kırdaki durumlarını karşılaştırdıklarında görece bir refah içinde hissedebilmekte, içinde buldukları konumlarını muhafaza edebilmek için tutuculaşabilmekte¹⁴⁹ ve düzenin devamını isteyen partilere yönelebilmektedirler.

1.2.1.7. İletişim

Toplumsal sorunların siyasal katılmada bir artışa neden olması her zaman gerçekleşmez. Örneğin işsizler, köylüler bu gibi durumlarda düşük katılım sergileyebilmektedir. Kişilerin kendi çıkarlarını temsil edecek bir siyasi parti bulamayışı önemli bir nedendir. Ayrıca bilgi edinebilme kanallarının sorunlu olması da, kişilerin bu toplumsal sorunlar hakkında fikirlerinin olmamasına, ya da kendi çıkarlarının hangi siyasi akımda olduğuna dair bir bilgilerinin olmaması da neden olabilmektedir.¹⁵⁰

Siyasal görüşlerin paylaşılmasını, toplumsal olaylardan haberdar olunmasını sağlayan, kişiler arasında iletişimi kolaylaştıran kitle iletişim araçları siyasal toplumsallaşma açısından etkin işlevlere sahiptir. Kitle haberleşme ve siyasal katılım arasında karşılıklı ve olumlu bir ilişki vardır. "Kitle haberleşme katılmayı, katılma ise kitle haberleşmeyi artırır".¹⁵¹

Kitle iletişim araçlarının yanlı haberler sunması kişilerin olayları algılayış şeklini etkilemektedir. Ancak kitle iletişim araçları, diğer toplumsallaşma etkenleri

---

¹⁴⁷ Sears and Levy, s. 92

¹⁴⁸ Deniz Baykal, **Siyasal Katılma Bir Davranış İncelemesi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:302, Ankara, 1970, s. 149

¹⁴⁹ Şenyapılı, s. 65

¹⁵⁰ Lipset, s. 174, 175

¹⁵¹ Yücekök, s. 26

kadar büyük rol oynamamaktadır. Çünkü radyo dinlemek, televizyon izlemek ve gazete okumak gibi faaliyetler kişilerin kendi istedikleri zaman yapacakları faaliyetlerdendir. Ayrıca kişiler kitle iletişim araçlarından yararlanırken genellikle kendi dünya görüşlerine yakın araçları tercih etmektedirler.¹⁵² Kişilerin kendi dünya görüşlerine yakın kitle iletişim araçlarını takip etmeleri, örgütsel anlamda bazı avantajlar da sağlayabilmektedir. Bu avantaj, kemik kitlenin arasındaki dayanışmanın ve aidiyet bilincinin artmasıdır. Sencer'in 1969'da yaptığı araştırmaya göre, araştırma dahilindeki siyasal tercihleri açısından kararsız durumda bulunanların %40,2'sinin, ilgisizlerin ise %54,8'inin radyo seçim konuşmalarını dinlememesi, iletişim araçlarının siyasal tercihlerin netleşmesindeki etkisini göstermektedir.¹⁵³

Kitle iletişim araçlarından biri olan televizyon, siyasal toplumsallaşma sürecine henüz çocukluk çağlarında etkili olmaya başlamaktadır. Çocukların siyaset ile ilk etkileşimleri televizyon aracılığı ile olmaktadır. Yüksek düzeyde televizyon izlenmesi, eğlence yoluyla çocuğun siyasal olarak baskılanmasına neden olabilmektedir.¹⁵⁴

Sosyal medyanın etkisi gün geçtikçe kendisini daha çok göstermektedir. Kitle iletişim araçlarının taraflı olduğu ya da sansürlendiği durumlarda, sosyal medya önemli bir iletişim ve toplumsallaşma aracı olarak kendisini göstermektedir. Sosyal medyada örgütlenen eylemlere rastlamak zor değildir.

1.2.1.8. Diğer Nedenler

Yukarıda sayılan etmenlerin dışında, siyasal toplumsallaşma sürecine etkisi olan farklı maddeler de vardır. Her ne kadar geniş bir sınıflandırmaya gidilirse gidilsin mutlaka bazı etmenler atlanacaktır.

Farklı gruplara üye olmak ve bu gruplarda kararların alınmasında etki sahibi olmak da siyasal toplumsallaşma sürecine etki yapmaktadır. Kişiler doğrudan siyasi bir grubun üyesi olmasalar da, bu tip gruplarda karar alma süreçlerine etkide bulunarak kendilerini ifade etme yeteneklerini geliştirebilirler, böylece kişide siyasal

---

¹⁵² İ. Turan, s. 60-61

¹⁵³ Muzaffer Sencer, **Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar**, May Yayınları, İstanbul, 1974, s. 215-219

¹⁵⁴ Sears and Levy, s. 78

katılımın yollarını açabilecek özgüven duygusunu ve etkili olabilme duygusunu geliştirmektedir. Ancak kişinin içinde bulunduğu grupların türü tetikleyecekleri siyasal katılım türü bakımından farklılıklar gösterir. Örneğin samimi ilişkilerin olduğu küçük gruplarda karar alım süreci büyük ve resmi gruplar kadar birbirine eklemlenmemiştir. Bu yüzden siyasal katılımın artması sürecine resmi gruplardaki karar alım süreçlerine katılım daha büyük etki yapabilmektedir.¹⁵⁵

Ayrıca kişiler, siyaset dışı olarak kabul ettikleri gruplarda da, yalnızca duruşlarından ötürü siyasi bir konumda bulunabilmektedir. Örneğin, 2013 Haziran'ı ile başlayan Gezi Parkı olaylarında, bir futbol takımının taraftar grubu olan Çarşı grubunun, bir parkın savunulmasıyla başlayıp sonradan pek çok siyasi tutumu da içeren eylemlerde etkin bir rol aldığı görülmüştür. Aynı şekilde hayvan haklarını savunan bir örgütün üyeleri, sokak hayvanı barınaklarını şehrin uzak bir noktasına taşımak isteyen belediye yönetimine siyasi tavırlar da içeren tepkiler içine girebilmektedir. Aslında tüm bunlar siyasetin doğasından kaynaklanmaktadır. Herhangi bir şey talep ediliyorsa ortada siyasi bir süreç vardır. Ancak, grup üyeliğinin politik anlamda bir bağlantı oluşturması için grup üyelerinin ortak ve somut çıkarılara sahip olması ya da en azından üyelerin ortak ve somut çıkarılara sahip olduklarına inanmaları gerekmektedir. Bazı sosyal bilimciler grupların etkisiyle oluşan politik bağlantıların, belirgin bir üyelik gerektirdiğini belirtmektedir. Burada kasıt sıkı üyelik bağlarıdır.¹⁵⁶

Arkadaşlık gruplarının da etkisine kısaca değinmekte fayda vardır. Kişiler arkadaş grupları içinde, siyasal görüşlerini açıklarken grubun değerlerinden etkilenebilmektedir.

Çocuklar yaşları ilerledikçe ailelerinden daha yoğun şekilde arkadaşları ile siyasal konularda konuşurlar. Böylece arkadaşların siyasal toplumsallaşma sürecinde etkisi aileye göre daha fazla ön plana çıkmaktadır. İşçi sınıfı ailelerden gelen çocukların tümüyle işçi sınıfı ailelerden gelen çocuklarla arkadaşlık etmeleri, onların gelecekte işçi sınıfının siyasal tutumlarını benimsemelerini sağlamaktadır. Ancak grup içinde burjuva sınıfı ailelerden gelen çocuklar olduğunda, çocukların gelecekte

---

¹⁵⁵ Almond ve Verba, s. 272, 273

¹⁵⁶ Huddy, s. 517, 529

burjuva sınıfa ait siyasal tutumları destekleme olasılığı daha yükselmektedir.¹⁵⁷ Sınıfsal farklılıkların kent üzerinde de belirginleştiği Türkiye kapitalist kentlerinde, özellikle de işçi sınıfının yaşadığı gecekondu bölgelerinde yetişenlerin, sınıf siyasetinin ön planda olduğu 1980 öncesinde, işçi sınıfının siyasal tutumlarını benimsemesi bu sava örnek olabilir.

İnsanların kişisel özellikleri ve ruh durumları da onların siyasal davranışlarını ve siyasal toplumsallaşma süreçlerini etkilemektedir. Hafıza, yargılamalar, hedefler, duygusal ifadeler kişinin politik davranışında etkili olmaktadır. Kişisel özelliklerin etkisi, kendisini daha çok gücün toplandığı liderlerin davranışlarında gösterir. Kişisel özellikler bir liderin hedeflerine ulaşabilmesinin, sembolleri ve istekleri anlayıp anlamlandırabilmesinin sınırlarını çizmektedir.¹⁵⁸ Ancak belirtmek gerekir ki, kişisel özelliklerin oluşumunda biyolojik özelliklerin yanında –hatta belki de daha çok- kişilerin maruz kaldıkları toplumsallaşma süreçleri etkili olmaktadır.

Siyasal toplumsallaşma etmenlerinin kişilerin siyasal tutumlarını etkilediği belirtilmiştir. Bu çalışma açısından bu konuya değinilmesinin nedeni, önce çıkan siyasal toplumsallaşma etmenlerinin kişilerin siyasi tutumlarını farklı şekilde etkileyebildiğidir. Lipset'e göre sınıf farklarının siyasal bölünmenin temeli olarak algılanması sol partilerin yükselmesini sağlamaktayken, dış politika, ahlak, adayların kişiliği gibi sınıf dışı konuların seçmenlerin oy vermelerinde etkili olması ise sağ partilerin yükselmesini sağlamaktadır.¹⁵⁹ Sınıf farklılıklarının siyasal bölünmenin temeli olması ise ekonominin siyasal toplumsallaşma etmenleri arasında öne çıkmasını gerektirmektedir. Ailenin öne çıkması ise kimlik ve kültüre dair değerlerin siyaset içinde belirgin olmasına neden olacaktır. Ahlak, liderin kişiliği gibi özellikler de bu kimlik ve kültürel değerler çerçevesinde değerlendirilmektedir.

---

¹⁵⁷ Alkan, Toplumsallaşma, s. 79

¹⁵⁸ David G. Winter, "Personality and Political Behavior", **Oxford Handbook of Political Psychology**, (Ed. David O. Sears, Leonie Huddy, Robert Jervis), Oxford University Press, Oxford, 2003, s. 110-113

¹⁵⁹ Lipset, s. 13, 266

1.2.2. Türkiye’de Seçmen Davranışları

Türkiye’de seçmen davranışları ele alınırken, gelişen ve değişen kapitalizmin sürece özgü gereksinimleri ve toplum üzerindeki etkileri temel alınacaktır.

Siyasetin 1960 yılından sonra yavaş yavaş sınıfsal temeller üzerinden yükselmeye başladığı gözlemlenir hale gelmiştir.

Kentleşme bölümünde, Türkiye’de kentleşmenin kapitalist sistemin ihtiyaçlarına ve devletin ekonomik sistem içinde konumlanışına göre şekillendiği belirtilmiştir. Türkiye’de siyasal toplumsallaşma süreci de, kapitalist sistemin ihtiyaçları doğrultusunda devletin ekonomik sistem içinde konumlanışından etkilenecek gelişmiştir. Ancak sistem bu süreçte kendi karşıtı gruplar ve oluşumların doğuşuna da elverişli bir ortam yaratmıştır.

İthal ikameci dönemde, iç pazarda satmak üzere tüketim malları üreten sektörlerin üretim miktarlarının artması için pazardaki talebin yükselmesi gerekmiştir. Bu yüzden bir maliyet unsuru olan ücret, aynı zamanda bir talep unsuru olarak ön plana çıkmıştır. Gelişen burjuvazinin ihtiyaçlarına koşut olarak, ithal ikameci üretim politikalarının Türkiye’de hakim olmaya başlamasıyla ve 1961 Anayasa’sının çalışanların örgütlenme haklarını genişleterek, ithal ikameci politikalarının bir gerekliliği olan refah devleti uygulamalarının gelişebileceği bir ortam yaratarak emek gücünün yeniden üretilebilmesini sağlaması, ülkede siyasi tercihlerin verilmesi sürecinde farklı nedenlerin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Süreç 1980’e kadar yükselen bir ivme ile devam etmiştir. Bu dönemde siyasi tercihlerin verilmesi sürecinde doğuştan gelen özellikler yerine ülkenin değişen koşulları içinde, yaşam içerisinde sonradan edinilen özellikler etkili olmaya başlamıştır. Yaşam içinde sonradan edinilen özellikler içinde de ekonomik nedenler ve daha özelinde de yükselen örgütlenme ve sendikalaşma düzeyinin de etkisi ile sınıfsal yapılar, siyaset içinde daha görünürleşmiş, işçi sınıfı içinde sınıf bilinci artarak, ortak çıkarlar için eylemliliğe geçilmiştir. Genel olarak istihdamın artması, sendikalaşma, toplu sözleşme, iş güvencelerinin artırılması işçi sınıfının birlikte hareket edebilme özelliğini artırmıştır.

Aydınoğlu, 1960 sonrasını değerlendirirken, 1960-1968 arası dönemi işçi hareketinin siyasallaşma süreci olarak nitelendirmiş ve 1968-1971 arası dönemi ise

kitle hareketinin yükselişiyile birlikte solun kendi arasında bölünme süreci olarak ele almıştır. 1974-1980 arası dönem ise, ona göre parçalı bir sol ile birlikte toplumsal hareketlerin yükselişi ve 12 Eylül yıkımına giden süreçtir.¹⁶⁰

1980 sonrasında, darbenin de yardımı ile Türkiye solu bastırılmış, örgütler tasfiye edilmiş, idamlar, işkenceler, hapis cezaları ile Türkiye solunun kadroları bastırılmıştır. DİSK'in uzun bir süre kapalı kalması, uluslararası alanda da Sovyetler Birliği'nin yıkılması gibi etkiler Türkiye siyasetinde etkisini göstermiş ve sınıf temelli siyasetin terk edilmesine neden olmuştur. 1982 Anayasası'nda ihracata dayalı sanayileşme politikasının ve yeni sürecin yasal altyapısını sağlamış ve 1961 Anayasası'nın getirmiş olduğu örgütlenme haklarını kısıtlayarak, 1980 öncesindeki siyasi süreçlerin tekrarlanmasını engellemiştir. Yeni süreçte, siyaset kimlikler üzerinden yükselmiştir.

Türkiye'deki seçmen davranışları tezin gidişatına uygun olarak 1960-1980 dönemi ve 1980 sonrası diye ele alınacaktır. 1960-1980 arası Türkiye'de solun yükseliş dönemi olduğu için, 1980'de hem askeri darbe hem de sosyo-ekonomik yapının değişmesi ile birlikte siyasi sürecin farklılaşmasına neden olduğu için iki ayrı başlıkla ele alınmıştır.

1.2.2.1. 1960-1980 Dönemindeki Seçmen Davranışları

1960-1980 döneminde Türkiye'de siyasal tercihlerin oluşmasında tüm etkenler belli ölçülerde etkilidir. Ancak, bu dönemin kendisine has özelliği aile, eğitim, medya, iletişim araçları, cinsiyet gibi siyasal toplumsallaşma araçlarının içinde ekonomik etkenlerin sınıf siyasetini ön plana çıkaracak şekilde yükselmeye başlamasıdır.

1961 Anayasası ithal ikameci sanayileşme stratejilerini temel alan bir yapılanmayı amaçladığı için işçi hareketlerinin önünü açmış, görece daha demokratik bir düzen getirmiştir. Bu durum, sosyalist ideolojinin dünyadaki gelişimine paralel bir şekilde sol hareketin önünü açmıştır. Tarrow ve Tilly'de toplumsal hareketlerin

---

¹⁶⁰ Ergun Aydınoglu, **Türkiye Solu (1960-1980) Bir Amnezliğin Anıları**, Versus Kitap, İstanbul, 2007, s. 26

demokrasilerde daha fazla kök salabildiğini, bu hareketlerin örgütlenme, fikirleri yayabilme özgürlüklerinden yararlandığını belirtmiştir.¹⁶¹

Türkiye’de sınıf bilinci 1960 sonrasında birden bire ortaya çıkmamıştır. Tarihsel süreç içinde, baskın bir seviyeye gelemese de işçi hareketleri Osmanlı Devleti’nden beri zaman zaman kendisini göstermiştir. 1923’de Cumhuriyet’in kurulmasından sonra 1960’a kadar 145 grev örgütlenmiştir. 1936’da kabul edilip, 1937’de yürürlüğe giren İş Kanunu’nun grevi yasaklayarak, işçi ve işveren arasındaki uyumsuzluklarda tahkim kurumunu benimsemesi işçi sınıfı bilincinin gelişmesini yavaşlatmış ve bu tarihten 1960’a kadar 51 grev örgütlenebilmiştir.¹⁶² 1960’lara gelindiğinde Türkiye’deki işçi sınıfının belirli bir deneyimi ve birikimi vardır. 1952 yılında kurulan, ilk sendika konfederasyonu olan ve daha sonra içinden ayrılanların 1961’de TİP ve 1967’de DİSK’in kurulmasında önemli görevler üstleneceği Türk-İş de 1960 öncesinde kurulmuştur. Ancak, Türk-İş sınıf çatışmasından ziyade işbirliğine dayanan bir siyaset izlemiştir. 1960 sonrasında ise Türk-İş üzerinde mali anlaşmalar ve ABD’de eğitim olanaklarıyla birlikte ABD sendikacılığının etkisi artmış, komünizme karşı mücadele eden “milli”, “partiler üstü” bir sendika olmaya başlamıştır.¹⁶³ Bu süreçte Türk-İş’in stratejisi üyelerinin çıkarlarını çatışmaya girmeksizin, hükümetlerle uzlaşarak elde etmektir. Böylece Türk-İş ve devlet arasında politika geliştirme ve uygulama açısından bir işbirliğinin önünü açılmıştır.¹⁶⁴

Marks’a göre işçi sınıfının “kendi için sınıf” yani sınıf bilinci gelişmiş bir sınıf olarak ortaya çıkabilmesi için kapitalist toplumun deneyimlerini soğurması tek başına yeterli değildir. Sınıfın tamamının ortak çıkarlarını ve hedeflerini görmesi ve bu doğrultuda harekete geçmesi gerekir.¹⁶⁵ Marksizm’in bu bilgisini sınıfa partiler, sendikalar veya aydınlar yoluyla taşınması gerekir. Eğer, sendikalar üyelerine ekonomik ve sosyal sorunlarını ülkenin genel ekonomik durumu ile bağlantılı bir

---

¹⁶¹Sidney Tarrow ve Charles Tilly, “Contentious Politics and Social Movements”, **The Oxford Handbook of Comparative Politics**, (Ed: Charles Boix and Susan C. Stokes), Oxford University Press, New York, 2007, s. 448-450

¹⁶²Yüksel Akkaya, “Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-I”, **Praksis**, Sayı:5, 2002, s. 167-171

¹⁶³Erkan Aydoğanoglu, **Dünyada ve Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisi**, İkinci Baskı, Kültür Sanat Sendikası Yayınları, Ankara, 2011, s. 78, 79

¹⁶⁴Yüksel Akkaya, “Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-II”, **Praksis**, Sayı:6, 2002, s. 83

¹⁶⁵Karl Marx ve Friedrich Engels, **Kutsal Aile**, çev. K. Somer, Sol Yayınları, 1976’dan aktaran Öngen, s. 17

şekilde anlatarak eğitim vermiyorsa, işçiler arasındaki sınıf bilinci düzeyi düşük kalacaktır.¹⁶⁶

13 Şubat 1961’de Türk İş’e bağlı 12 sendikacı tarafından Türkiye İşçi Partisi (TİP) kurulmuş ve 1962’de kurulan Sosyalist Kültür Derneği ile sosyalist düşüncelerin geniş kesimlere taşınmasında etkili olmuştur. 1961 Anayasası sonrasında, sosyalist yapılanmaların da etkisiyle, o zamana kadar baskılanmış olan sosyalizm konusu, gündeme gelmeye ve üzerinde konuşulur olmaya başlamıştır. Bu süreçte sosyalist ideolojinin yönelebileceği potansiyel işçi sınıfı da gittikçe genişlemiştir. Sosyalist örgüt ve dernekler gelişmeye başlayınca, sağ cephede de bu gruplarla ideolojik olarak yarışacak örgütlenmeler kurulmuştur. Örneğin 1965’de, yaygın bir şekilde kurulmuş olan Komünizmle Mücadele Derneği, Türkiye Milliyetçi Gençlik Derneği, Milli Türk Talebe Birliği bu gruplardan bazılarıdır.

1960’larda özel işletmeler aracılığı ile de geniş bir sanayileşme programı hayata geçirilmekte ve bu sanayileşmenin de etkisi ile işçi sınıfının niceliksel ve niteliksel gelişiminin maddi temelleri oluşmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsü’nün verilerine göre 1960 yılında 938.122 olan sanayi işçisi sayısı 1980’de 2.300.468’e yükselmiştir.¹⁶⁷ Süreç içinde artan işçi sayısına koşut bir şekilde sendikalı işçi sayısı da gün geçtikçe artmış, sınıf bilincinin artmasıyla birlikte eylemlilik yükselmiştir. 1946’da, sınıf temelli örgüt kurmayı yasaklayan Cemiyetler Kanunu’nda yapılan bir değişiklik ile sendikaların önünde engel kaldırılmış ve 1948 sonrasında sendikalı işçi sayısı her yıl artmıştır. 1960’lardan sonra sendikalaşma hızı da artmıştır. Her ne kadar sendikalardan istifa etmiş olanları da mevcut üye sayısından düşmemiş olduğu için çok güvenilir rakamlar olmasa da, Devlet İstatistik Enstitüsü’nün sendikalı işçi sayısı verileri sendikalaşma oranındaki artışı göstermektedir. 1963 yılında 295.710 olan sendikalı sayısı, 1971’de 2.362.787’ye yükselmiştir. Özellikle 1967’de DİSK’in kurulmasıyla 1966’daki sendikalı işçi sayısı (374.058) bir yılda ortalama %100’den fazla (834.680)¹⁶⁸ artmıştır.¹⁶⁹ DİSK’in 1967 yılındaki üye sayısı 50.000 işçidir.¹⁷⁰

---

¹⁶⁶ Coşkun, s. 155, 235

¹⁶⁷ Akkaya, s. 65

¹⁶⁸ 1967 yılına ait rakamdır.

¹⁶⁹ Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt İstatistikleri, DİE, Yayın No: 658’den aktaran Tüm İktisatçılar Birliği, Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri Tarihi, TİB Yayınları, Ankara, 1976, s. 146

¹⁷⁰ Akkaya, s. 71

1960'lardaki sendikalaşma oranının çok büyük bir oran olduğu söylenemez. Sencer'in 1969'da gerçekleştirdiği araştırmasında görüşülenlerin yalnızca %10,9'u sendika üyesidir.¹⁷¹ Sendikalaşmanın beklenen artışı gösterememesindeki önemli etkenlerden biri, sanayileşmenin henüz gereken boyuta ulaşmamış olmasıdır. Çalışan nüfusun sanayideki oranı 1960'ta %7,5 iken, bu oran 1970'te ancak %9,2'ye ulaşmıştır. 1970'de çalışan nüfusun %66,9'unun tarımda istihdam edilmesi, 1970 öncesindeki nüfusun tarımsal yapısını göstermektedir.¹⁷²

1960-1963 arasında toplamda 16 grev, oturma eylemleri, sakal grevi, miting, bildiri gibi diğer eylem araçları ile birlikte 182 işçi eylemi gerçekleşmiştir. 1963'de ise işçi sınıfının mücadelelerinin de etkisiyle Sendikalar Kanunu ve Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu (TİSGLK) Meclis'de kabul edilmiştir. Sendikalar Kanunu ile sendika hakkının tüm çalışanlara birden tanınması, sendika kurma özgürlüğünün geniş bir biçimde kabul edilmesi, sendikalara üye olma yaşının düşürülmesi gibi haklar genişletilmiştir. Ancak bu yasalar yanlarında işçi sınıfı aleyhine pek çok yasak ve kısıtlamalar da getirmiştir. Öncelikle TİSGLK, grev hakkını yalnızca işçilere tanımış ve memurları bu haktan mahrum bırakmıştır. İşverenlere lokavt hakkı getirerek grev hakkını "dengelemeye" çalışmıştır. Ayrıca grevlerin yasallığı konusunda bazı ölçütler getirerek, birçok grev türünü yasadışı saymıştır. Yasaların olumsuz yönlerine rağmen 1963'de bu iki yasanın kabulünden sonra ülkede grev hakkı ve toplu pazarlık dönemi başlamıştır. 1968'e kadar grevlere katılan işçi sayıları yıllık olarak 11.000'e hiç ulaşamamışken, 1969'da 23.190'a ulaşmıştır.¹⁷³ 1969-1971 döneminde Çalışma Bakanlığı'nın verilerine göre, 569 grev gerçekleşmiş ve bu grevlere toplamda 93.037 işçi katılmış, 2.563.863 iş günü yitirilmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün rakamlarına göre ise 603 grev gerçekleşmiş, bu grevlere 85.700 işçi katılmış, 2.381.400 iş günü yitirilmiştir.¹⁷⁴

1960- 1970 döneminde, yaşam koşullarını düzeltebilmek için işçi sınıfının ekonomik ve demokratik mücadelesinde bir artış yaşanmıştır. Artık ekonomik taleplerin dışında politik talepler de işçi sınıfı eylemleri içinde kendisine yer bulmaya başlamıştır. Bu eylemlerin içeriklerine ve taleplerine bakıldığında, eylemlerin

---

¹⁷¹ Sencer, s. 194, 196

¹⁷² M. Şehmus Güzel, **Türkiye'de İşçi Hareketi 1908-1984**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s. 228

¹⁷³ Tüm İktisatçılar Birliği, s. 148

¹⁷⁴ Güzel, s. 197-210, 231, 232

arkasındaki toplumsallaşma süreçlerine dair fikir edinilebilir. 1960-1970 arasında yapılan grevlerden 328'i ücret ve sosyal hakların yetersizliği nedeniyle, 41'i işten atılan arkadaşlarla dayanışma için, 32 eylem de işçilerin sendika seçebilme özgürlüğü için yapılmıştır.¹⁷⁵ Ücret ve sosyal hakların genişletilmesi için yapılan eylemler, bu işçilerin toplumsallaşmasında ekonomik nedenlerin önemini ve etkisini ortaya koymaktadır. İşten atılan arkadaşlarla dayanışmak için yapılan eylemler ve sendika seçimi konusundaki eylemler işçilerdeki sınıf bilincinin ve sınıf içi dayanışmanın geliştiğine dair önemli bir göstergedir. Buradan da işyerinin ve sendikaların işçilerin toplumsallaşması konusunda önemli bir araç olduğuna varılabilir.

Sınıfsal ayrımların keskinleşmesine ve siyasal tercihlerin oluşumunda etkisinin artmasına rağmen, 1960-1970 döneminde sınıf bilincinin toplum üzerinde yaygınlaştığı ve siyaseti kontrol altına aldığı söylenemez. Sonuçta, burada yalnızca eyleme katılan veya sendikalı işçilerden bahsedilmektedir. Ancak bu dönemde işçi sınıfının artan potansiyeli de göz ardı edilemez. Durumu daha iyi analiz edebilmek için biraz da seçmen tercihlerine ve siyasal partilere göz atmak gerekir.

1965 seçimleri öncesinde siyasal parti söylemlerine bakıldığında, Demokrat Parti gibi asker-sivil bürokrasiye ve geleneksel siyasal seçkinlere karşı çevrenin tepkisini sahiplenerek giren Adalet Partisi'nin (AP) dini gruplara daha ılımlı yaklaşması, Demirel'in siyasal söylemlerinde "Allah"ın adını sık anması ve her şeyin yaratıcının yardımıyla olacağı gibi söylemleriyle dindar bir kimlik çizmesi, DP'nin siyasal mirasçısı olarak algılanması ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin de 1960 darbesinin sorumlusu gibi görülmesi seçmenlerin siyasal tercihlerini etkileyen faktörlerdendir. Süleyman Demirel'in etkili siyasal görünüşü, gençliğinin verdiği dinamizmi, ayrıca siyaseti basitleştirerek en eğitimsiz kesimlerin de anlayabileceği bir seviyeye getirmesi, bir lider olarak başarılı olmasını sağlamıştır. Bu dönemde liderlerin kişilikleri ön plana çıkmaktadır. Dönemin AP'si devletçilik karşıtı ve serbest girişimin önünü açılması yönünde söylemlere sahiptir. AP'nin sendikalara bakışı ise sınıf siyasetinin engelleyici bir yönde, sendikaların siyasal faaliyetlerine karşıdır. AP'nin CHP karşıtı propagandaları ise CHP'yi dinsizlik ve komünistlikle, TİP'le ağız birliği yapmakla itham etmeye yöneliktir. CHP'nin siyasal söylemleri ise,

---

¹⁷⁵ Tüm İktisatçılar Birliği, s. 145

önce İsmet İnönü'nün 1965'de CHP'nin çizgisi olarak "ortanın solu" olduğunu belirtmesi ile başlayan süreçte (Bu konum aslen Bülent Ecevit'in genel başkanlığı ile birlikte belirginleşecektir) laiklik, sosyal devlet, devletçilik gibi ilkelerden hareketle kendisini ortanın solunda tanımlamaya yöneliktir. Toprak reformunu savunan, petrol kaynaklarının millileştirilmesinden yana olan CHP aynı zamanda serbest girişimcilik karşıtı olmadıklarını, ortanın solu programı ile aşırı komünist hareketleri engellemek istediklerini halk arasında yaymıştır. Seçimlerde üçüncü parti olmuş olan Millet Partisi, milliyetçi, anti-komünist bir söylemle, CHP –özelinde İnönü- karşıtlığı ile siyasi propagandasını yapmıştır. Petrol kaynaklarının millileştirilmesine karşı, devletin özel sermayenin üretimde bulunduğu alanlardan çekilmesi ve bireysel girişimlerin desteklenmesi taraftarıdır. Yalnızca %3,7 oranında oy alabilmiş olan Yeni Türkiye Partisi (YTP) ise, özel girişimcilik taraftarı olup, ancak sosyal adalet, işsizlik gibi konulara da önem veren, toprak reformunu hazine arazilerini dağıtmakla sınırlayan, aşırı sol ile mücadele edeceğini ilan eden bir merkez partisi niteliğindedir. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ise, en ağır basan yönüyle milliyetçilik vurgusu yapmıştır. Aynı zamanda kendilerini milliyetçi sosyalist olarak gösterebilen, ahlakın önemine vurgu yapan parti, ekonomik anlamda korporatist bir yapı savunmuştur. Düzen değişikliği isteyen CKMP, kapitalizm karşıtıdır ancak sınıf devleti fikrini ve sınıflar arası mücadeleyi de kabul etmemektedir. Bu yüzden Türkiye İşçi Partisi (TİP)'i komünist olmakla suçlamaktadır. Özellikle gençlerin barınma, eğitim, sağlık gibi problemlerini söz konusu etmiştir. Tüm bu partilerden sosyalist olması –her ne kadar programında sosyalizm sözcüğü geçmese de- ve kendisini işçi sınıfına hitap eden bir işçi partisi olarak tanımlaması ve yalnızca belli bir kesime hitap etmesiyle ayıran TİP ise köklü bir toprak reformu, büyük üretim ve değişim araçlarının devletleştirilmesi, devletin yeni sanayi kurumları kurması gibi gerekliliklerden bahsetmiştir. Ancak, TİP yabancı sermaye ve özel girişimi de tamamen reddetmeden kapitalist olmayan karma bir ekonomi modeli önermiştir. Ülkenin sanayileşmesi gerektiğini ve bunun için de gümrük duvarları ile ülke sanayisinin korunması gerektiğini belirtilmiş, Ortak Pazar'a karşı çıkmıştır. Ana söylemlerinden bir tanesi "nasırlı ellerin meclise girmesi"¹⁷⁶dir. Kemalizmin

---

¹⁷⁶ Nermin Abadan, **Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili**, Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Yayınları, No: 202-184, Ankara, 1966, (1965

halkçılık ilkesini “emekçi halkın politik iktidarın kaynağı ve gerçek sahibi olması” şeklinde yorumlamıştır. Mülkiyet ve miras hakkını reddetmeyen TİP, bu hakların toplum zararına kullanılamayacağını belirtmiştir. TİP’in siyasi programında “Kürtçe ve Arapça konuşanların ve Alevi mezhebinden olanların, bu durumları sebebiyle ayrıma uğradığı” belirtilmiş ve Türkiye’de bir ilk gerçekleşmiştir. TİP bu ayrımcılığı kaldıracağını vaat etmiştir.¹⁷⁷ TİP’in, farklı etnik kökenlere ve mezheplere dair bu eşitlikçi yaklaşımı kültürel nedenlerle oy veren bazı grupların TİP’i desteklemesini ve solcu düşüncelerle tanışmasını hızlandırmıştır. Türkiye’de ilerleyen dönemlerde de, etnik eşitlik temelindeki düşünceler çoğunlukla solcu grupların işbirliği temelinde ilerlemiştir. Özellikle de 1980 sonrasındaki siyasal düzlemde, kimliksel, dinsel meselelerin siyasetin temel meseleleri haline gelmesi ile sol partiler de, temel söylemlerini kimliksel eşitsizlikler temelinde oluşturmuştur. Bu durum da, toplum içindeki milliyetçi söylemlerin artışı ile devam etmiştir.

Dönemin siyasi partilerinin söylemleri göz önüne alındığında bir sağ-sol ayrışması vardır. Ancak din, milliyetçilik, liderin kişiliği gibi sağ partiler açısından avantaj sağlayan konular da ön plana çıkmaktadır. Sınıfsal ayrılmalar henüz siyasete tam olarak kendini yansıtamamaktadır. Seçim sonuçları göz önüne alındığında, seçmenler üzerinde sınıf bilincinin yeterince gelişmemiş olduğu gözükmektedir. Daha çok ailede edinilen dini, etnik kimliklerin etkisi görünürdür. İşçi sınıfının, köylülerin, özellikle büyük kentler dışında yaşayan kısımları sınıf siyasetine uzak kalmıştır. Süreç içinde eğitimin etkisi de belirgindir. Sencer’in araştırma kapsamında ilköğrenimliler kategorisinde AP’ye oy verenlerin sayısı CHP’ye oy verenlerden yüksekken, ilkokul üstü öğrenimlilerin oranı CHP’de AP’ye oranla daha yüksektir.¹⁷⁸

Seçim sonuçlarında, kitle haberleşme araçlarının etkisi de gözle görünürdür. Tirajı 10.000 ve daha fazla olan 14 günlük gazete içinden 10 tanesi açık bir şekilde, seçimleri kazanan AP’yi desteklemiştir.¹⁷⁹ Bu durum, medyanın AP’nin seçim başarısındaki etkisini göstermektedir.

Bu dönemde ekonominin genel siyasi sonuçlara etkisi çoğunlukla sınıf siyaseti temelinde değil de, ekonomik açıdan olumlu görülen hükümetlerin

---

seçimleri), s. 124-135, 155-174, 183-197, 206-208, 215-225

¹⁷⁷ Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın, **1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi**, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 132, 133

¹⁷⁸ Sencer, s. 112

¹⁷⁹ Abadan, 1965 Seçimleri, s. 261

ödüllendirilmesi veya olumsuzlukların cezalandırılması gibidir. Örneğin, 1964 yılında, CHP iktidarında, tarımsal ürün değerlerinin düştüğü ve CHP'nin muhalefete geçtiği dönemde de tam aksine tarımsal ürünlerin değerinin yükseldiği bölgelerde, CHP oylarında, Türkiye ortalamasına oranla daha büyük bir düşüş yaşandığı görülmüştür.¹⁸⁰

TİP'in kuruluşu ve 1965 seçimlerinde elde ettiği %2,97, 1969'da elde ettiği %2,68 oy oranı sınıfsal ayrımların siyasal toplumsallaşma sürecine etkide bulunmaya başladığını göstermektedir. TİP, 1965 seçimlerindeki oylarının küçük bir kısmını ekonomik sıkıntılar içindeki AP seçmeninden, büyük çoğunluğunu da CHP'yi yeterince radikal bulmayan eğitilmiş aydınlar veya memurlardan almıştır.¹⁸¹ Abadan Unat ve Yücekök'ün birlikte yaptıkları araştırmanın sonuçlarına göre, 1965 seçimlerinde TİP en yüksek oyu sırasıyla üst ve orta gelir grubundan, en düşük oyu ise alt gelir grubundan almıştır.¹⁸² Belge de, bu seçimde, TİP'in İstanbul'da aldığı oylarının yoksul işçi semtlerinden çok orta sınıflardan geldiğini, kırsal kesimde ise ağırlıklı olarak Aleviler ve Kürtlerden oy aldığını, bu yüzden oy oranlarına göre gerçek bir işçi partisi olmadığını belirtmiştir.¹⁸³ TİP seçmeninin ekonomik durumuna dair oranlar TİP'in CHP tabanının oy aldığı görüşünü desteklemektedir. Bu kişilerin siyasal toplumsallaşma süreçlerine en büyük etkinin ekonomik sınıfsal etkenler olmadığını belirtilebilir. Ailenin, eğitimin ve diğer etkenlerin, bu kişilerin siyasal toplumsallaşma süreçlerine etkide bulunmuş olması muhtemeldir. TİP'in CHP tabanından daha fazla oy transfer edememiş olmasının nedenlerinden bir tanesi 1965 seçimleri öncesinde CHP'nin kendisini ortanın solunda olarak konumlandırmasıdır. Şüphesiz ki, CHP'nin bu tutumu, TİP'in siyasete getirdiği rüzgarın bir etkisidir ve sonuçta TİP'in sınıf temelli siyasetinin önünü kesmiştir.

TİP'e oy verenlerin içinde üst gelir kesiminin oransal olarak büyük olmasına benzer bir sınıfsal zıtlık kendisini AP tabanında da göstermiştir. AP en yüksek oy oranını alt gelir grubundan almıştır.¹⁸⁴ Bireysel girişimcilik gibi söylemleri ile ön

---

¹⁸⁰ Tuncer Bulutay ve Nuri Yıldırım, "Türk Seçmenlerinin Oy Verme Eğilimlerinde İktisadi Sebeplerin Önemi Üzerine Bir Deneme", **SBF Dergisi**, Cilt: XXIII, Sayı:4, s. 13

¹⁸¹ Abadan, 1965 Seçimleri, s. 247

¹⁸² Nermin Abadan ve Ahmet Yücekök, "1961-1965 Seçimlerinde Büyük Şehirlerin Oy Verme Davranışlarıyla İlgili Bazı Yorumlar", **SBF Dergisi**, Cilt:21, Sayı:4, 1966, s. 108

¹⁸³ Murat Belge, "Sol", **Geçiş Sürecinde Türkiye**, (Der. Irvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak), (Beşinci Baskı), Belge Yayınları, İstanbul, 2006, (Sol), s. 169

¹⁸⁴ Abadan ve Yücekök, s. 108

plana çıkmış AP'nin, en yüksek temsile en alt ve orta gelir grubunda ulaşmış olması sınıfsal bir zıtlık olarak algılanabilir. Ancak, kişilerin sosyo-ekonomik süreçler nedeniyle yoksunluk çekiyor olması onların bir anda toplumsal düzeni değiştirmeyi amaçlayan partileri desteklemesine neden olmaz.

1965 seçimlerine bakıldığında kişilerin büyük bir oranda, geleneksel olarak özdeşleştikleri partilere, herhangi bir ideoloji veya kişiden bağımsız bir şekilde oy verdikleri görülür. Burada temel güdü, kişinin bir partiyi kendisi ile özdeşleştirdiği için desteklemesidir.¹⁸⁵

1960'ların sonuna gelindiğinde de, seçmen kitlesinde sınıfsal ayrımlar görece daha belirgin olsa da 1965'e göre önemli bir değişiklik olmamıştır. Ancak, süreç içinde sosyalist fikirlerin yayılması hızlanmış, sınıf bilincine ulaşan kesimlerin özgüvenleri artmıştır. 1960'ların sonundaki seçmen davranışlarına geçmeden önce, soldaki ideolojik gelişmelerden bahsetmek dönemi anlamak açısından önemli olacaktır.

Dönemin Türkiye'sinde kitle iletişim araçları çok etkili bir siyasal toplumsallaşma aracıdır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, kişiler daha çok kendi dünya görüşlerine yakın buldukları kitle iletişim araçları ve kanallarını takip etmeye meyillidir. Sol açısından bakılınca, TİP'in kurulması ve Yön, Türk Solu gibi dergilerin yayınlanmaya başlaması, sol fikirlerin daha fazla konuşulabilir olmasını ve yayılmasını sağlamıştır.¹⁸⁶ Bu tip yayınlar toplumun tüm kesimleri tarafından takip edilmese de işçi sınıfının sınıf bilincinin artmasına etkide bulunmuş, Marksizm'in işçi sınıfına taşıyıcısı rolünü oynamıştır. Özellikle sınıfsal farklılaşmalar ve çatışmalar arttıktan sonra her örgüt veya grup, kendi üyeleri veya takipçileri arasındaki ideolojik ve eylemsel meşruiyetini yayın organları ile sürdürmeye çalışmıştır. Örgütlerin kendi yayınlarının diğer bir etkisi de, taraftarlarını ideolojik bir eğitime tabi tutarak, resmi eğitimin veya ailesel nedenlerin siyasal toplumsallaşma sürecine etkisini kırarak, kişilerin siyasi davranışlarını etkileyebilmektir. Örgütlerin kendilerine ait yayınları dışında günlük gazeteler, haftalık veya aylık dergiler de siyasi fikirlerin kişilere ulaşmasında ve toplumun politize edilmesinde önemli işlevler üstlenmiştir.

---

¹⁸⁵ Abadan, 1965 Seçimleri, s. 385

¹⁸⁶ Güzel, s. 227

Medya araçları ve siyasi örgütlerin etkisiyle, 1960'larda Türkiye'deki işçi sınıfının sınıf bilinci arttıkça uluslararası alandaki işçi sınıfı hareketleri de Türkiye'deki işçiler tarafından takip edilmiştir. Ancak bu ideolojik takip, özellikle de 1970'li yıllarda daha üst seviyeye ulaşmış ve taraf tutmalar, ideolojik tartışmalar yükselmiştir. Süreç içinde Sovyet, Çin, Arnavutluk, Latin Amerika solculuğu tüm fraksiyonlarıyla Türkiye'de temsil edilmiştir.

İdeolojik çeşitlilik yaşandıkça, solcu gruplar arasında devrime nasıl ulaşılabileceği hakkında görüş farklılıkları ve tartışmaları da ortaya çıkmıştır. Örneğin, TİP seçimler üzerinden parlamentarist bir strateji geliştirirken, Yön dergisinde hakim olan görüş askerler ile işbirliğine dayalı, sınıf mücadelesine dayanmayan tepeden inme devrimdir. Mihri Belli çevresinde gelişen Milli Demokratik Devrim (MDD) taraftarları ise ordu temelli Stalinci, siyasi bir radikalizm önermektedir.¹⁸⁷

1965'de bir grup TİP üyesi ve sempaticileri tarafından gençlik sorunlarını tartışmak ve sosyalizm için mücadele etmek amacıyla kurulmuş olan Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun, 1969'daki olağan kurulunda isminin değişmesiyle kurulan Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç), yükselen gençlik hareketlerinin ve o tarihten sonraki Türkiye solunun önderlerini içinden çıkarmıştır. Zaman içerisinde TİP'e koştur olarak, MDD hareketinin tezlerinden etkilenen ve Stalinci bir Marksist anlayışı benimseyen Dev-Genç'in içindeki kadrolar daha sonra Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C), Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO), Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist (TKP/M-L) gibi örgütlerin liderleri olmuştur.¹⁸⁸ Bundan sonra sınıfsal mücadeleye silahlı mücadeleler de girmiştir. Bu durum hem sol örgütler, hem de anti-komünist sağcı ve milliyetçi örgütler için geçerli olmuştur. Böylece kimi zaman kentler, kimi zaman kırsal silahlı mücadeleye mekan olmuştur.

1968'deki seçimler sonrasında, Abadan, AP'nin bir "hepsini yakala" partisi gibi toplumun tüm kesimlerinden oy aldığını, ancak uyguladığı politikaların, ekonominin büyüme bile toplumsal sınıflar arasındaki gelir dağılımı uçurumunu artıracaklarını ve bunun da uzun vadede sınıfsal ayrımları netleştireceğini

---

¹⁸⁷ Aydınoglu, s. 151, 152

¹⁸⁸ Hüseyin Aykol, **Türkiye'de Sol Örgütler Bölüne Bölüne Büyüme**, 2. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010, s. 51, 52

belirtmiştir.¹⁸⁹ İşçi sınıfına bilincin taşınmasında etkili olan grupların ve sendikaların gelişme ortamı yakaladığı 1970'lerde, Abadan'ın bu tahmini büyük gerçeklik kazanacaktır. Ancak yine de 1969'da yapılan araştırma sonuçları daha önce AP'ye oy veren işçilerin %11'inin son seçimlerde kararsızlar sınıfına dahil olduğunu göstermiştir. İşçi sınıfı oylarına bakıldığında, AP, 1965'de işçi oylarının hemen hemen %50'sini almışken, 1969'da bu oran %35'e düşmüştür. Öyleyse işçi sınıfının oylarında bir akışkanlık olduğu ileri sürülebilir. AP'de yaşanan oy akışlarına bakıldığında, bu oylar büyük oranda CHP'ye daha sonra eşit oranda da MHP ve TİP'e geçmiştir. TİP ise en çok oyu CHP'den transfer etmiştir. TİP'in oy kaptırdığı tek parti ise CHP'dir. Bu durum işçi sınıfının oylarında akışkanlığın yönünün sola dönük olduğunu göstermektedir. Öyleyse işçi sınıfının sınıf bilincinin ve sosyalist görüşlerinin kademeli bir şekilde geliştiği söylenebilir. Tüm partilerdeki işçi sınıfı oyları göz önüne alındığında ise, işçilerin oy tercihleri ekonomik nedenler etkisiyle şekillenmektedir. Ancak AP'deki işçiler ile TİP'teki işçilerin ekonomik süreç bakışları farklıdır. AP'deki işçilerin ekonomik kalkınma, ucuzluk gibi genel ekonomik nedenlere odaklanırken, sola doğru gidildikçe işçiler işçi sınıfını ilgilendiren daha özel ekonomik nedenlere odaklanmaktadır. Her ne kadar 1960'ların birinci yarısından itibaren, partilerin söylemlerine bir sol-sağ ayrımı otursa da seçmen davranışlarında sınıfsal ayrımlar baskın olmamıştır. CHP seçmeninin %11'inin, AP ve MHP seçmenlerinin 1/3'ünün sosyalizmi dinsizlik olarak görmesi sağ-sol ayrımının toplumsal tabanda anlaşılabilmesi için zaman gerektiğini göstermektedir.¹⁹⁰ Şerif Mardin, 1969 seçimlerinin ardından, Türkiye'de Batı demokrasilerindeki gibi geleneksel bir burjuva-işçi sınıf ayrımının oluşmadığını ve bu yüzden seçimlerin devlet bürokrasisi ve köylü çatışması arasında yaşandığını belirtmiştir.¹⁹¹

Sencer'in araştırmasına göre, TİP dışındaki hiç bir parti belli bir sınıfsal kimliğe sahip değildir. Hemen hemen tüm partiler sınıfsal ayrımlardan sıyrılmış bir şekilde tüm toplumsal sınıflardan destek görmektedir. Bu durumun tek istisnası olan TİP'i desteklediğini belirten kişilerin %55'inin işçi sınıfından olması, sınıf bilincinin

¹⁸⁹ Nermin Abadan, "Serap Politikasından Gerçekçi Bekleyişlere", **Milliyet**, 17.06.1968, s. 2

¹⁹⁰ Kenan Bulutoğlu, Ahmet Niyazi Koç, Metin Göker, İlter Turan, Cengiz Arın, "İşçiler Kime Neden Oy Veriyor", **Milliyet**, 02.10.1969, s. 7

¹⁹¹ Şerif Mardin, "Seçim Sonuçları Tahlili", **Milliyet**, 21.10.1969, s. 2

toplum içinde yaygın olmasa da, potansiyel bir seçmen grubuna sahip olduğunun göstergesidir.¹⁹² 1969 seçimlerinde TİP'in bir miktar oy kaybetmesi, Aybar tarafından aydın kesimin CHP'ye kayması olarak yorumlanmıştır.¹⁹³ Bu durum, TİP içinde işçi sınıfının oransal olarak artmasına neden olmuştur.

Dönem içinde yapılan araştırma sonuçları, yaş etmeninin toplumsallaşma sürecindeki etkisini de göstermektedir. Sencer'in bulgularına göre, diğer partilerde önemli farklılıklar olmamasına rağmen, TİP'e destek vereceğini belirtenler arasında 21-29 yaş öbeğindeki kişilerin oranı %60'a ulaşması, yaşın toplumsallaşmadaki önemini göstermektedir.¹⁹⁴ Daha önce de belirtildiği gibi genç yaşlarda düzen değişikliği isteyen partilere verilen destek oranı daha yüksek olabilmektedir.

Kültürel etkenlerin etkisine gelince, TİP, doğum yeri Doğu Anadolu bölgesi olanların en yüksek oranda desteklediği, yurt dışından gelen göçmenlerin ise MHP, Güven Partisi (GP) ile birlikte en yüksek seviyede desteklediği partilerden bir tanesidir. Alevilerin çoğunluğu laik sistem içinde gördükleri CHP'yi desteklemektedir. Alevilerin aksine, İslam dışındaki dinlere mensup azınlıklar ise, AP'yi CHP'den daha yüksek oranda desteklemektedir. Dinci bir politika izleyen AP'nin dini azınlıklar tarafından desteklenmesi, azınlıkların siyasal toplumsallaşma süreçlerinde dini etkinlerin baskın olmadığını göstermektedir.¹⁹⁵

Çalışmanın konusu gereği, sınıf siyaseti ve solun yükselişine daha fazla odaklanmak gerekse de, bu dönemde sağ grupların da militanlaşmaya başladığının belirtilmesi gerekir. Bu militanlaşma, ilerleyen dönemlerde solun mücadelesinin temelini oluşturmuştur. Toplumsal ve ekonomik gelişmeler ekonomik gelirini tarım veya küçük zanaatçılıktan sağlayan milyonlarca kişinin ekonomik durumunun bozulmasına neden olmuştur. Özellikle de yeni gelişen sektörlerle mücadele edemeyen küçük işletme sahipleri daha da tutuculararak Milli Nizam Partisi (daha sonra Milli Selamet Partisi <MSP>) ve MHP gibi aşırı sağcı partilere yönelmeye başlamıştır.¹⁹⁶

---

¹⁹² Sencer, s. 69, 92-96

¹⁹³ Abdi İpekçi, "Parti Lideri Ne Düşünüyor", **Milliyet**, 09.10.1969, s. 5

¹⁹⁴ Sencer, s. 101, 102

¹⁹⁵ Sencer, s. 103, 104, 115, 116

¹⁹⁶ Feroz Ahmad, "Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi Siyasal Gelişmeleri", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:7, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1997

1960'ların sonuna gelindiğinde, insanların gündeminde ekonomik sorunlar gittikçe daha fazla yer kaplamaya başlamıştır. Büyük bir çoğunluk hayat pahalılığından ve işsizlikten şikayet etmeye başlamıştır. Sağ cephede ise komünist karşıtlığı artmıştır. Bu karşıtlık sağ-sol arasındaki silahlı çatışmaların sonraki dönemde yaygınlaşmasının da temeli olmuştur. Özellikle de CKMP – MHP yörüngesinde gelişen milliyetçi gençlik örgütleri solu hedef almıştır. Alpaslan Türkeş, 1967 yılı parti kongresinde yaptığı konuşmasında “komünist kışkırtmacılara karşı imanlı bir milliyetçi gençlik cephesinin yükseldiği”ni belirtmiştir. Takip eden yılda paramiliter bir gençlik örgütü olan “Ülkü Ocakları” kurulmuş ve aynı yılın yazında ise gençlere askeri eğitim verilen “Komando Kampları” kurulmaya başlanmıştır.¹⁹⁷

1970'lere gelindiğinde, sınıfsal ayrımların belirginleşmesi hızlanmıştır. 1970'de 274 ve 275 sayılı yasalarda değişiklik yapan ve işçilerin sendika seçme özgürlüğünü kısıtlayan tasarının AP ve CHP'nin anlaşması ile meclisten geçmesine karşı yaklaşık 70.000 işçinin katıldığı 15-16 Haziran direnişi işçi sınıfının artan bilincini ve özgüvenini göstermektedir. Özellikle 15-16 Haziran'ın fitilini ateşleyen kısıtlamanın daha sonra Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi, işçi sınıfının başarıya ulaşmasını sağlamış, eylemliliğin etkilerini göstermiştir. Direnişin etkisinin büyük olması DİSK üyesi olmayan sendikalardan veya sendikasız olan işçilerden de katılımların olmasından kaynaklanmıştır.

Direniş kitlelerin sosyalist gruplar ile temas kurmasını sağlamıştır. 15-16 Haziran direnişinin bir başka etkisi de, Türkiye'de işçi sınıfının politik bakımdan olgunlaşmamış olduğu görüşüne dayanan MDD tezinin hasar görmesidir.¹⁹⁸ MDD çevresinde yürütülen işçi sınıfının rolünün ideolojik/politik önderlik mi yoksa fiili bir önderlik mi olduğu tartışmaları da, 15-16 Haziran direnişinin ardından kesilmiş ve işçi sınıfının hakim öncü rolü kabul edilmiştir.¹⁹⁹

12 Mart 1971'e giden yolda, THKP-C, THKO, TKP/M-L gibi silahlı sosyalist örgütlerin eylemleri ve eylemcileri her ne kadar kısa süre içerisinde ortadan kaldırılmış olsalar da kendilerinden sonra gelecek sol grupları etkilemişlerdir.

¹⁹⁷ Aydın ve Taşkın, s. 158

¹⁹⁸ Murat Belge, “Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyalizm (1960'tan Sonra)”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:7, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, (1960'tan Sonra), s. 1958

¹⁹⁹ Can Şafak, “12 Mart'tan 12 Eylül'e Türkiye'de Sendikalar”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 127, 2013, s. 125

Bu hareketlerin etkisi, kentin siyasal mücadelenin merkezi olabilmesinin önünü açmıştır. Nasıl ki TİP, sosyalizm kavramının yayılmasında rol oynamışsa, bu gruplar da ihtilalci yöntemlerin yayılmasında etkili olmuşlardır. Ancak 1974 sonrasındaki örgütlerdeki silah kullanımında farklılıklar yaşanmıştır. 1975-1979 yılları arasında 6 büyük kentte yapılan bir araştırma sonuçlarına göre siyasal şiddet nedeniyle ölenlerin %69,4'ü sol, %30,6'sı ise sağ görüşlü gruplardan gelen kişilerdir.²⁰⁰ Benzer bir şekilde II. Milliyetçi Cephe döneminde işlenen 155 siyasi cinayette ölenlerin 65'i sol, 37'si ise sağ görüşlü kişilerdir.²⁰¹ Ölenler içindeki solcuların oranın fazlalığı, sol grupların savunma ihtiyacını göstermektedir.

Türkiye'de sol hareketler, 1971'de ordunun müdahalesi ile kesintiye uğramıştır. Gerilla mücadelesine girişen gruplar ve liderleri de süreç içinde ortadan kaldırılmıştır. Sosyalist mücadeleye katılmış olan tüm önemli teorisyenler, taktisyenler tutuklanmış ve hapis cezası almıştır.

14 Ekim 1973'de CHP-MSP koalisyonu kurulmasından sonra iç pazara yönelik ithal ikameci sanayileşme stratejisine devam edilmiştir. 1974'deki affın da etkisi ile süreç içinde Türkiye'de sol tekrar ivme kazanmaya başlamıştır. Bu süreç içinde geçim koşullarının zorlaşması da, işçi sınıfının bilincinin gelişmesinde etkili olmuştur. 1971- 1974 döneminde ekonomik koşullara bakıldığında, gıda maddelerinin perakende satış fiyatlarının ortalama olarak iki kat yükseldiği gözlemlenmiştir.²⁰² İhtiyaçlardaki bu artışa rağmen ücretlerin daha az artması reel olarak işçi sınıfı ücretlerinde bir gerilemeye neden olmuştur. İşçi sınıfının ekonomik olarak böyle bir gerileme içine girmesi sınıfsal muhalefetin artması ve mücadelenin şiddetlenmesinin temelini oluşturmuştur. Yani, ekonomik nedenlerin siyasal toplumsallaşma süreci içindeki etkisi artarak devam etmiştir. Koşulların uygunluğu sayesinde, sendikalaşma oranı da sanayileşme ve kentleşme ile birlikte artmış, sınıf siyaseti belirginleşmiştir.

Dönemin önemli bir gelişmesi sosyal demokrat sendikacılığın güçlenmesidir. 1973 sonrasında işçi sınıfının artan bilincine, sol örgütlerin giderek kitleselleşmesine rağmen, siyasal süreçte yükselen bir işçi sınıfı partisi yoktur. 1971'de kapanan TİP,

---

²⁰⁰ Ruşen Keleş ve Artun Ünsal, **Kent ve Siyasal Şiddet**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yayınları, Ankara, 1982, s. 57

²⁰¹ Aydın ve Taşkın, s. 285

²⁰² Tüm İktisatçılar Birliği, s. 217, 218

1974 sonrasında Behice Boran önderliğinde tekrar açılmış ancak eski etkililiğini yakalayamamıştır. DİSK TİP yerine CHP'ye yönelmiştir. Akkaya DİSK'in sosyalist bir TİP varken CHP'ye yönelmesinin 12 Mart döneminin bir etkisi olduğunu göstermiş ve temel kaygının TİP yerine devlet nezdinde daha meşru olan bir partiye yöneliş olduğunu vurgulamıştır. DİSK'in bu CHP'lileşme döneminde TKP kadrolarının da DİSK içinde güçlenmesi sınıfsal söylem açısından önemli bir dayanak olmuştur.²⁰³

1973'den sonraki dönemde DİSK'in CHP'ye yaklaşması, CHP'yi desteklemesi ve hatta CHP için oy istemesi Türk-İş üyesi bazı sosyal demokrat sendikaların DİSK'e katılmasını sağlamıştır. Petkim-İş, Baysen-İş, Oleyis, Genel-İş Türk-İş'ten kopup DİSK'e katılan sendikalardandır.²⁰⁴ Sendikalaşma oranlarının artması ve yeni katılımlarla birlikte 1976'da üye sayısı 190.000 olan DİSK'in üye sayısı 1980'de 500.000'e yükselmiştir.²⁰⁵ Türkiye'de sendikalaşma oranına genel olarak bakıldığında ise sendikalı işçi sayısı 1980'de 1.500.000'e yaklaşmıştır. Ancak sendikalaşma oranının artması her zaman sınıf siyasetinin gelişimi konusunda anlamlı etkiler yapmamaktadır. Örneğin, aynı süreçte 1970'de kurulmuş olan Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (MİSK) da üye sayısının arttığı ve 1979 yılında 285.496 üyeye ulaştığı görülmektedir.²⁰⁶ Anti-komünist bir tavır alan bu sendikanın sınıf bilincini artırıcı bir etki yapması beklenemez. Sınıf bilincinin gelişmesi konusundaki asıl etkiyi DİSK'in artan üye sayısı yapmıştır. İşçi sınıfına bilincin taşınması eylemliliğe ve seçim sonuçlarına da yansımıştır.

Her ne kadar 1971-1973 yılları arasında grevler sıkıyönetim nedeniyle askıya alınmış olsa da, 1973'den sonra tıpkı sendikalaşma oranlarının artması gibi grev ve gösteriler de bu dönemde yoğunlaşmıştır. Bu dönemde toplam 1021 grev örgütlenmiş ve bu grevlere 264.832 işçi katılmış, 18.823.903 iş günü kaybedilmiştir.²⁰⁷

İşçi sınıfının tutumu seçim sonuçlarına da yansımaya başlamıştır. Bu yansıma genel olarak, işçilerin yoğun yaşadığı kentlerde CHP oylarının artması şeklinde

---

²⁰³ Akkaya, s. 76,77

²⁰⁴ Mehmet Şehmus Güzel, "Cumhuriyet Türkiye'sinde İşçi Hareketleri", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:7, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, (Cumhuriyet Türkiye'si), s. 1871

²⁰⁵ Akkaya, s. 71

²⁰⁶ Akkaya, s. 82

²⁰⁷ Güzel, Cumhuriyet Türkiye'si, s. 1872

gelişmiştir. Yerel seçimlerde ise bazı bölgelerde CHP adayı olan, bazı bölgelerde ise bağımsız aday olan solcu adaylar belediye başkanlığına seçilmiştir.

İşçilerin çoğu zaman aynı mahallelerde yaşıyor olmaları ve benzer ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmaları yaşam alanlarında da bir takım dayanışma ilişkileri geliştirmelerine olanak sağlar.²⁰⁸ Engels de büyük kentleri işçileri kendi koşulları üzerine düşünmeye ittiği için işçi hareketinin doğum yerleri olarak göstermiştir.²⁰⁹ Bu yüzden bu tip bölgelerde sınıf tavrı daha hızlı gelişebilmekte ve politik ve ekonomik anlamda sınıf mücadelesi kendisini daha net bir şekilde ortaya koyabilmektedir. Kentlerde, özellikle de işçi sınıfının yaygın ve başat olarak yaşadığı bölgelerde sol akımların yükselişinin hızlanmasını ve bu akımların yayılmasını sağlayan önemli bir etmen de çeşitli sosyalist grupların kentlerde örgütlenerek, kendi ideolojilerini kitlelere yaymaya çalışmalarıdır. Bu gruplar hem grup içi yüz yüze iletişim ve baskı mekanizmaları ile hem de çeşitli yayınları ile kitlelerle iletişim kurmuş ve kitlelerin siyasal davranışlarını etkilemiştir. Bu gruplar tıpkı bir okul gibi ideolojik eğitim vermiş ve üyelerinin siyasal toplumsallaşmasına etkiye bulunmuşlardır. Özellikle bağımsız aday olarak belediye başkanı seçilen adayların arkasında bu grupların desteği vardır. Örneğin, Fatsa'da Fikri Sönmez'in (Terzi Fikri) belediye başkanı seçilmesinde Dev-Yol'un da desteğinin bulunması etkilidir. Yine bazı il ve ilçelerde CHP'nin aday olarak gösterdiği toplumcu başkanlar, sosyalist örgüt üyelerinin de desteğini alabilmiştir. Bu belediye başkanları klasik yerel yöneticilik anlayışının dışına çıkarak, yönetime ve hizmetlerin verilme sürecine halkı da katarak Türkiye solunda önemli deneyimler yaşanmasını sağlamıştır. Ancak bu bölgeler tamamen kendilerine has özelliklerinden dolayı değil, bizzat dönemin şartları içindeki bir konumlanış ile siyasal hareketlerini üretmişlerdir. Bu yüzden ki kentlerde solun yükselişi istisnai bir durum olmaktan çıkmıştır.

Seçim sonuçlarına bakıldığında sınıf siyasetinin yükselişi daha somut olarak görülebilir. 1968 yerel seçimlerinde AP'nin oy oranı %47, CHP'nin oy oranı %31 iken, 1973'de işçi sınıfının desteğini alan CHP'nin oy oranı %42'ye çıkmış AP'nin oy oranı ise %33'e inmiştir. Bu seçimlerde 33 ilde CHP, 22 ilde AP, 3 ilde MSP, 1 ilde DP, 8 ilde de bağımsız adaylar belediye başkanlığını kazanmıştır. Üretim ve

---

²⁰⁸ Coşkun, s. 49

²⁰⁹ Friedrich Engels, **İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu**, çev. Yurdakul Fincancı, Eriş Yayınları, Ankara, 1997, s. 158

tüketimi düzenleyici, katılımı artırıcı gibi özellikleri olan yeni “demokratik belediyecilik” anlayışının ön plana çıktığı bu dönemde, CHP de arkasına solun desteğini alabilecek adaylara şans vermiştir. CHP'nin başarısında solcu belediye başkan adaylarının etkisi, aynı yıl yapılan genel seçim sonuçları ile yerel seçim sonuçları karşılaştırıldığında daha belirgin olarak görülür. 1973 genel seçimlerinde CHP'nin oy oranı %33'tür ve yerel seçim sonuçlarının (%42) oldukça gerisindedir. AP'nin bu seçimlerdeki siyasi duruşuna bakıldığında öne çıkan özelliği genel anlamıyla geleneksel değerlere önem veren muhafazakarlık ve liberalizmdir. CHP'nin bu seçimde işçi sınıfının desteğini alabilmesindeki en önemli etkenlerden bir tanesi ortanın solu söyleminin de etkisiyle sola yönelen CHP'nin düzen değişikliği vurgusu yapmasıdır.²¹⁰ CHP genel başkanı Bülent Ecevit yayınladığı “Atatürk ve Devrimcilik”, “Bu Düzen Değişmelidir” adlı kitaplarla, partisinin sola yönelen siyasi çizgisinin öncülüğünü yapmıştır.

1973'de yapılan hem genel hem de yerel seçimde sınıf siyasetinin etkin olmaya başlaması ile büyük kentlerdeki varoşlar sola oy vermiştir. Bunda 12 Mart darbesi ardından muhafazakar yapının kendini yeniden üretmesini sağlayan mahalle güzelleştirme derneklerinin kapatılması ve sonradan açıldığında bu derneklerde gençlerin daha etkili olmasının da etkisi vardır. Böylece sosyalist gruplar da gecekondu bölgelerinde, halkın ihtiyaçlarına yanıt verecek örgütlenmeler içine girebilmişlerdir.

Seçimlerin ardından, CHP'li belediyeler konut sorununu kendilerince çözmeye çalışmışlardır. Kentleşme uzmanları da konut sorununu kapsamlı bir tartışmanın konusu haline getirmişlerdir. Bu koşullar altında “toplumcu belediyecilik” ya da “yeni belediyecilik” hareketi doğmuştur. Bu hareketin en önemli odak noktası konuttur. Bu belediyecilik anlayışının önemi ise kentlerdeki yoksulların yaşam maliyetlerini azaltmaya çalışması ve kentsel hizmetleri kolektifleştirmeye çalışmasıdır.

Sanayileşme ve kentleşme ile derin etkilere sahip olan bir dönüşüm yaşanması her nasıl ki solun yükselmesi için uygun koşullar yaratmışsa, aynı şekilde aşırı milliyetçi sağ da aynı ortamda yukarıda bahsedildiği gibi uygun koşullar

---

²¹⁰ Hüseyin Yayman, “Seçim Sonuçları Değerlendirmesi 1973 Yılı Raporu”, **Yerelnet**, http://eski.yerelnet.org.tr/secimler/secim_analizleri1973.php, (23.12.2015)

yakalamıştır. Yaşanan değişimlerin ve bu süreçte ortaya çıkan sorunların “toplum düşmanlarının bilinçli müdahaleleri” tarafından ortaya çıktığını iddia eden ve kapitalizm gibi sosyalizme de düşman olan aşırı milliyetçi sağ (MHP), toplum nezdinde ilgi çekmeye başlamıştır. Bu bozuklukların ödün vermeyen, “paternalist” bir liderin yetkiyi kendisinde topladığı bir rejim ile çözülebileceği düşüncesi bazı kesimleri kendisine çekmiştir.²¹¹ Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) sola karşı blok olarak kullanılmıştır. Bu gibi işlevlerinden dolayı MHP, meclis içindeki düşük temsiline rağmen iktidar olanaklarından yararlanabilmiş ve devlet içinde kadrolaşabilmiştir. Örneğin, 1975’de, mecliste yalnızca üç vekile sahip olan MHP, Milliyetçi Cephe hükümetinde iki bakanla temsil edilerek, potansiyelinin üzerinde bir iktidar olanağına kavuşmuştur. Yine benzer şekilde, 1977’de meclis içinde 16 vekile sahip olan MHP, İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti’nde beş bakanlık elde etmiştir. Bu bakanlıkların üç tanesi icracı ve önemli yetkileri olan bakanlıklardır. Bu dönemde Gümrük ve Tekel Bakanlığı’nda, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nda ve Ticaret Bakanlığı’na bağlı TARİŞ, ÇUKOBİRLİK ve ANTBİRLİK gibi tarım kooperatiflerinde önemli derecede ülkücü kadrolaşmalar yaşanmıştır.²¹² Böylece MHP, kendi potansiyelinin üzerinde büyük bir güç kullanarak kendi tabanını genişletmeye çalışmıştır.

Dönemin aşırı sağda gelişen bir başka partisi ise daha çok dindar kesimleri temsil etmesiyle öne çıkan MSP’dir. Partinin temeli ekonomik hoşnutsuzlukların din aracılığı ile dile getirilmesine dayanmıştır. Parti, az gelişmiş küçük bölgelerde İslami değerler aracılığı ile tabanını genişletmiştir. Hızlı gelişmekte olan bölgelerde ise muhtemelen ekonomi içerisindeki eski konumlarını yitiren küçük tüccar, esnaf ve zanaatkarlara dayanmıştır.²¹³ Hem MHP, hem MSP kişilerin düzen değişikliği isteklerine, ekonomik sorunlara hitap etmeye çalışmışlardır. Ancak bunu yaparken sınıf siyasetinin gelişimini engellemeye, toplumu kültürel değerler çerçevesinde birleştirmeye çabalamışlardır.

1970’lerin ortalarına gelindiğinde, anti-komünist hareketlere rağmen, sınıf siyaseti yükselmekte, işçi sınıfının AP’den uzaklaşması hızlanmakta ve AP tabanı

²¹¹ Mehmet Ali Ağaoğulları, “Aşırı Milliyetçi Sağ”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, (Der. Irvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak), (Beşinci Baskı), Belge Yayınları, İstanbul, 2006, s. 213

²¹² Aydın ve Taşkın, s. 284

²¹³ Binnaz Toprak, “Dinci Sağ”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, (Der. Irvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak), (Beşinci Baskı), Belge Yayınları, İstanbul, 2006, s. 249, 252

daralmaktadır. 1975’de Ankara’da yapılan bir araştırma daha önceki seçim sonuçlarına ve araştırmalara oranla AP’nin oy kaybı yaşadığını göstermekle birlikte, küçük, orta çiftçilerde, özellikle de tüccar sanayici ve fabrikatörler arasında oy oranının yükseldiğini göstermektedir. Bu durum AP’nin sınıfsal tabanının çözümlenmesinde önemli bir göstergedir. 1969’dan sonra AP burjuva partisi olma özelliğini pekiştirmiş ve gecekondü bölgelerinde oy kaybetmeye ve egemenliğini yitirmeye başlamıştır.²¹⁴

Aynı araştırmada seçmen kitlesinin benimsedikleri partide en çok beğendiği özellikler arasında %22 oranıyla ekonomik sorunlara yaklaşımın en yüksek düzeyde olması, ekonomik nedenlerin siyasal toplumsallaşmaya artan etkisini daha net göstermektedir. Ancak sonuçlar siyasal tercihlerin belirlenmesi sürecinde farklı etkenleri de göstermektedir. Oransal olarak ekonomik nedenler kadar geniş olmasa da, dini ve milli (kültürel) etkenler de MSP, MHP ve DP’nin seçmen kitlesinde önemlidir. %17,7’lik bir kısım ise siyasal tercihlerini eski alışkanlıklarının etkisiyle belirlemektedir.²¹⁵ Alışkanlıklardan dolayı oy verme eğilimi şehir merkezinde daha düşükken, telkinle oy verme eğilimine ise şehir merkezinde rastlanmamaktadır. Bu durum büyük kentlerin geleneksel değerleri yıkıcı niteliğini göstermektedir.²¹⁶ Kentlerin geleneksel değerleri yıkıcılığı kişilerin sola yönelebilmesi için gerekli olan, herhangi bir başka partiyle geleneksel bağların bulunmaması koşulunu sağlayan etmenlerdendir ve bir ölçüde sol akımların daha çok kentlerde gelişmesini açıklar niteliktedir. Bu yüzden AP’ye geleneksel bağları bulunmayan işçilerin, sınıf siyasetinin belirginleştiği bir süreçte, düzen değişikliği isteyen partilere yönelmesi makul görülmelidir.

1977’seçimleri öncesinde de sınıfsal farklılıkların siyasete yansımaları oranı yükselmeye devam etmiştir. CHP 1969’dan beri özellikle de 1977 seçimlerinde asıl seçim desteğini sanayileşmiş şehirlerden elde etmiştir. CHP bu dönemde geniş kesimlere hitap etmeye çalışan bir partidir. Kendisini ortanın solunda konumlandırmış bir parti olarak, devletteki ülkücü kadrolaşmadan rahatsız olan sol

---

²¹⁴ Nermin Abadan Unat, Ahmet T. Kışlalı, Doğu Ergil, “Kim Kime Niçin Oy Veriyor”, **Milliyet**, 06.10.1975, s. 6

²¹⁵ Nermin Abadan Unat, Ahmet T. Kışlalı, Doğu Ergil, “Kim Kime Niçin Oy Veriyor”, **Milliyet**, 01.10.1975, s. 6

²¹⁶ Nermin Abadan Unat, Ahmet T. Kışlalı, Doğu Ergil, “Kim Kime Niçin Oy Veriyor”, **Milliyet**, 30.09.1975, s. 6

kesimlerin oyunu büyük oranda alırken (kendisini ortanın solunda görenlerin %93,7'si CHP'yi desteklemiştir), aynı zamanda kendisini siyasal yelpazenin ortasında konumlandıranların ve az bir miktarda da olsa kendisini ortanın sağında konumlandıran kesimlerin de oyunu almıştır.²¹⁷ Aynı zamanda, Kıbrıs Harekatı, Ecevit'in popülaritesini artırmış ve seçmenlerin milli duygularına hitap edebilmesinin önünü açmıştır. CHP'nin bu dönemdeki yükselişinin nedenlerinden bir tanesi de, hem sermaye gruplarının hem de geniş halk kitlelerinin sokaklardaki çatışmalardan ve istikrarsız koalisyon hükümetlerinden bıkmış olması ve bu duruma CHP'nin umut olabileceği düşüncesinin yayılmaya başlamasıdır.²¹⁸

Bu dönemde kültürel etkenler de etkisi göz ardı edilemeyecek kadar belirgindir. Ergüder, dindarlık düzeyi azaldıkça CHP'nin oy oranının arttığını belirtmektedir. Buna göre her gün ibadet edenlerin %37,5 gibi bir miktarı CHP'ye destek verirken, bu oran yalnızca Ramazan'da ibadet edenlerde %52,9'a, arada sırada ibadet edenlerde %81'e yükselmektedir. En dindar kesimin %73,5'i MSP'yi desteklemektedir. Etnik aidiyetlere bakıldığında da, ana dili Türkçe olmayanların ve Türkçeden başka dil konuşabilenlerin CHP'yi daha çok desteklediği görülmektedir. Özellikle Orta Doğu dillerini konuşanların %63,1'i CHP'yi desteklemektedir.²¹⁹ Benzer bir davranış kalıbı, ağırlıklı olarak Alevilerin yaşadığı bölgelerde de kendini göstermektedir. Özellikle 1973 seçimlerinden itibaren, Alevi çoğunluğun yaşadığı bölgelerde sol hakim olmaya başlamıştır. Bunda kültürel bir etkinin de olduğu kesindir.

Kültürel etkenlerin etkisini gösteren farklı bir örnek de 1973 yerel seçimlerinde bağımsız adayların kazandığı Doğu ve Güneydoğu illeridir. Daha önce AP ve CHP'nin belediye başkanlığı seçimlerini kazanmış olduğu Bitlis, Mardin, Tunceli ve Van'da, belediye başkanlığını bağımsız adayların kazanmış olması, bu bölgelerde etnik politikaya yönelen yeni bir siyasi eğilimin doğduğunu²²⁰ ve kültürel nedenlerin önemini göstermektedir.

---

²¹⁷ Üstün Ergüder, "Türkiye'de Değişen Seçmen Davranışı Örüntüleri", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, (Ed. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay), Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 293, 296, 297

²¹⁸ Aydın ve Taşkın, s. 282

²¹⁹ Ergüder, s. 302-304

²²⁰ Aydın ve Taşkın, s. 254, 255

1977'den sonra, bazı bölgelerde sol bağımsız adaylarla kendi belediyelerini de kazanmaya başlamışlardır. Gecekondu yıkımlarını engellemek, gecekondu yapımını düzene bağlamak, arazi mafyaları ile mücadele etmek gibi sorunlara cevap verme yeteneği geliştiren, Dev-Yol öncülüğündeki gruplar büyük kentlerin bazı mahallelerine hakim olarak buralarda bir tür “özyönetim” oluşturmuştur. Sol gruplar tarafından, bu mahallelerde kurulan “halk komiteleri”, topladıkları yardımlarla mahallenin altyapı sorunlarına çare bulmaya çalışmış ve mahallelinin sorunlarına çözüm buldukça mahalleliyi yanlarına çekebilmişlerdir. Böylece sağcı grupların barınamadığı “kurtarılmış” ya da “özgürleştirilmiş” bölgeler oluşturulmuştur. İstanbul'un Ümraniye semtindeki “1 Mayıs Mahallesi” veya Fatsa en ünlü kurtarılmış bölgelerdendir.²²¹

1970'lerin sonuna doğru sınıf siyaseti ve aynı şekilde işçi sınıfı eylemliliği yükselmiştir. DİSK'in çağrısı ile yapılan ve sonu kanlı biten 1977'deki 1 Mayıs kutlamaları solun kitleliliğini gösteren önemli mitinglerdendir.

1970'lerin sonlarına doğru, artan işçi eylemlerine karşı sermaye de kara listeler oluşturarak militan işçilerin önüne geçmek istemiştir. 1980 yılında Metal Sanayicileri Sendikası (MESS), iki ciltlik, 335 sayfa grevdeki işçiler listesi hazırlamıştır.²²² Ayrıca devlet baskısı da 1970'lerin sonu itibari ile daha da kendini göstermiştir. Sınıf siyasetinin yükselmesi özellikle 1975'lerden itibaren burjuvazinin çıkarları ile çatışma içine girmiştir. Dünya kapitalizminin girdiği krizin Türkiye'ye de yansması ve ithal ikameci sanayileşme politikalarının bir dezavantajı olarak döviz kıtlığının yaşanması, iç pazar için yapılan üretimden ihracata dayalı bir üretim modeline geçişi gerektirmiştir. Bu durum da, ücretlerin bir talep unsuru olmaktan çok bir maliyet unsuru olarak belirmesine neden olmuştur. Süreç, burjuvazi açısından sol temelli sendikacılığın ve işçi sınıfının kitleli hak taleplerinin önüne geçilmesini gerektirmiştir. Yasal temeli 24 Ocak kararları ile atılan bu geçişin, kitleli bir direniş ile karşılaşmadan yaşama geçirilmesi ise 1980 darbesinin getirdiği baskı ve şiddet düzeni ile sağlanmıştır.

---

²²¹ Aydın ve Taşkın, s. 285

²²² Akkaya, s. 84

Sonuç itibari ile 1980 öncesindeki siyasi yapıya bakıldığında her ne kadar kültürel etkenler de etkili olsa, ekonomik etkenlerin siyasal toplumsallaşma üzerindeki etkisi ve solun oy oranları artmaya başlamıştır.

1.2.2.2. 1980 Sonrası Dönemdeki Seçmen Davranışları

1980 darbesi ve ardından gelen süreç ile demokrasi rafa kaldırılmış, aynı süreç içinde solun tasfiyesi gerçekleşmiştir. Bu süreçten sonra, Türkiye solunun yükselmesi için benzer koşullar tekrar oluşmamıştır. Solun gerilediği bu dönemde sosyal devletin toplumsal tüketimine yönelik desteğinden yoksun kalan kesimler kendilerine yeni koruma alanları aramaya başlamıştır. Bundan sonra siyaset daha çok kimliksel, cemaatsel bağlar çerçevesinde yeşertilmiştir.

24 Ocak Kararları, toplumsal direnişin kırılmasıyla, engelle karşılaşmaksızın hayata geçirilmiştir. Darbe ile birlikte siyasal hayatta köklü değişiklikler yaşanmıştır. 16 Ekim 1981 tarihli ve 1533 sayılı Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun, 11 Eylül 1980’de faaliyet gösteren siyasi partilerin feshedilmesini ve tüm mallarının hazineye devredilmesini hükme bağlamıştır. Böylece 1980 öncesi döneme göre siyaset köklü bir değişim geçirmiştir.

Yeni yapılan Anayasa ile hukuki sınırlar yeniden çizilmiş ve solun örgütlenebilme yeteneği yasalar çerçevesinde daraltılmıştır. Anayasa’nın yapım aşaması veya getirdiği değişikliklere bakıldığında da yeni dönemin hangi kesimin çıkarına olduğu anlaşılmaktadır. 1970’lerde yaşanan petrol krizi ve yaşanan döviz darboğazı sonrasında kabul edilen 24 Ocak kararları ve onların hayata geçirildiği dönem emek gücünün kontrol altına alınması ile serbest ticarete geçilmesi yeni dönemin şekillenmesinde etkilidir.

Milli Güvenlik Konseyi (MGK) ve Danışma Meclisinden (DM) oluşan Kurucu Meclis yeni Anayasayı hazırlamıştır. Kurucu Meclis’te MGK’nın tartışılmaz bir hakimiyeti vardır. Yeni Anayasa oluşturma sürecinin altındaki asıl neden Kenan Evren’in 1982’de Afyon’da yaptığı konuşmasında açıkça görülmektedir: “O Anayasa bize bol geldi, içinde oynamaya başladık, oynaya oynaya 12 Eylül’e geldik”.²²³ Yeni Anayasa’nın hedefi 1961 Anayasası’nın getirmiş olduğu bazı özgürlüklerdir.

²²³ Aydın ve Taşkın, s. 333, 334

Vurgulamak gerekir ki yaşanan bu baskı dönemleri Türkiye burjuvazisinin çıkarları doğrultusunda gelişmektedir. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) Başkanı Halit Narin, 12 Eylül sonrasında “şimdi gülme sırası bizde!” demiştir. Ayrıca TİSK genel sekreteri Rifat İbrahimoglu'nun Anayasa Komisyonu'nun etkin bir üyesi olması bu durumun en önemli göstergelerindendir. MGK'nın son şeklini verdiği Anayasa taslağı 7 Kasım 1982'de halkoyuna sunulmuştur. Anayasa için verilecek “Evet” oyu aynı zamanda Evren'in Cumhurbaşkanı seçilmesini oylamak anlamına gelmiştir. Oy kullanmayanlara para cezasının uygulanacağı ve beş yıl boyunca oy kullanma haklarının kaldırılacağı tedbirleri ile “Hayır” oyu vermek isteyenlerin sandık başında nöbet tutan askerlerin önünde koyu mavi renkli pusulayı sandığa atma cesareti göstermesinin gerektiği seçimlerde %91,4 oranında evet oyu çıkmıştır.²²⁴

Siyaset üzerindeki kontroller bunlarla sınırlı değildir. Sendikalar etkisizleştirilmiştir. 1980 sonrasında bir dönem boyunca sendikalı işçi oranının arttığı görülmektedir. 1984 yılında %55,89 olan sendikalaşma oranı 1990 yılında %56,05'e, 1995'de %68,29' ulaşmış, 2000 yılı Temmuz'unda ise %54,6'ya düşmüştür.²²⁵ 2000'li yıllarda bu oran daha hızlı oranlarda düşmeye başlamıştır. Çalışma Bakanlığı verilerine göre Ocak 2015'de sendikalaşma oranı %10,65'e kadar gerilemiştir.²²⁶

Her ne kadar belli bir dönemde sendikalaşma oranı artmış olsa da bu artış yanıltıcı olmamalıdır. 1980 sonrasında kapatılan DİSK ancak 1992'de tekrar açılabilmiştir. Türk-İş ise daha önceden de belirtildiği gibi iktidar partileri ile uzlaşma doğrultusunda çalışmaktadır. Bu dönemde de, Türk-İş, en azından ilk başlarda kurulan hükümetlerle işbirliği yapmaya uzlaşmaya çalışmıştır. Türk-İş'in yapılan darbeye de bir itirazı olmamıştır. Hatta 1980 sonrasında askeri hükümette, Türk-İş genel sekreteri Sosyal Güvenlik Bakanı olmuştur. Türk-İş benzer ilişkileri ANAP hükümeti ile de sürdürmek istemiştir. Ancak, ANAP hükümeti Türk-İş'ten gelen diyalog kurma çabalarına olumlu yönde karşılık vermemiş, bazı görüşmeler yapılmış ise de Türk-İş için önemli kazanımlar ortaya çıkmamıştır. Böylece Türk-İş

²²⁴ Aydın ve Taşkın, s. 368

²²⁵ Adnan Mahiroğulları, “Türkiye’de Sendikalaşma Evreleri ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, <http://iibfdergi.cumhuriyet.edu.tr/archive/t%C3%BCrkiye'de%20sendikala%C5%9Fma%20evreleri%20ve%20sendikala%C5%9Fmay%C4%B1%20etkileyen%20unsurlar.pdf>, (16.06.2016), s. 172

²²⁶ ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü, **2015 Çalışma Hayatı İstatistikleri**, 2015, http://www.csgeb.gov.tr/istatistikler/calisma_hayati_2015/index.html#2/z, (16.06.2016), s. 41

ANAP'a karşı mesafeli durmaya başlamış ve 1987 seçimlerinde işçileri ANAP'a oy vermemeye davet etmiştir. Bu yıldan sonra da Türk-İş eylemlere başlamıştır. Bu süreçte grev sayıları da artmıştır. 1984'de 4, 1985'de 21, 1986'da 21, 1987'de ise 307 grev yapılmıştır.²²⁷

1989 Bahar Eylemleri, 1991 Zonguldak madenci yürüyüşü, 1995'te yükselen işçi eylemleri, 1995'te kurulan Kamu Emekçileri Sendikası Konfederasyonu'nun (KESK) 1998'de "Sahte Sendika Yasası" olarak tanımladığı yasa tasarisına karşı düzenlediği grev, 1999'da emeklilik yaşının yükseltmek istenmesine karşı Ankara Kızılay'da Emek Platformu (Türk-İş, DİSK, KESK, HAK-İŞ, TÜRKİYE KAMU-SEN ve MEMUR-SEN tarafından kurulmuş olan) tarafından yapılan miting, 2009'da başlayan TEKEL işçilerinin direnişi, 2015'deki Oyak Renault işçilerinin direnişi, Zonguldak'taki madencilerin açlık grevi işçi eylemlerinin kesilmediğini göstermektedir. Ancak, eylemler zaman zaman alevlenip kiteselleşebilmekle birlikte bir süre sonra sessizlik dönemine girilmektedir. Çünkü çoğu eylem kendi başına bir amaç edinmiş ve sonra da kesilmiştir. Mücadele istikrarlı olamamış ve işçi sınıfı ağırlığını siyasete yansıtamamıştır.²²⁸

1989 Bahar Eylemlerinde sosyalist kesim işçiler ile bağ kurmaya çalışmış ancak başarılı olamamıştır. 1980 sonrasında bastırılan sosyalist hareketin güçsüzlüğü bu kitlelere bilinç taşınmasında ortaya çıkan engellerden biridir.²²⁹

1980 sonrasında, sendikaların siyasi parti kurmalarının ve siyasi partilerle işbirliği yapmalarının da önüne geçilmiştir. Bir dönem artan sendikalaşma oranlarına karşın, sendikaların siyasete önemli etkilerde bulunamamasının nedenlerinden bir tanesi de budur. Anayasa'nın 68. maddesi ile sınıf ve zümre egemenliğine dayanan ve bu fikirleri yerleştirmeyi amaçlayan siyasi partilerin kurulması yasaklanmıştır. Böylece, işçi sınıfına dayanan sosyalist bir partinin kurulmasının önüne geçilmiştir. 69. maddede ise siyasi partilerin dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları ile siyasi ilişkiye girmeleri ve işbirliği yapmaları engellenmiştir. Böylece hem sınıf temelli

²²⁷ Mete Çelik ve Yüksel Akkaya, **Türkiye'de Endüstri İlişkileri**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1999, s. 133, 134

²²⁸ Aydoğanoğlu, s. 92-97

²²⁹ Akkaya, s. 92

partilerin kurulması engellenmiş hem de siyasi partilerin sendikaları arkasına alması engellenmiştir.

Solun bastırılmasının yanında, 1980 sonrası dönemde İslam'ın askerler tarafından kullanılması da 1980 sonrası siyasetinin şekillenmesi açısından önemlidir. Askeri yönetim dini rejimin toplumsal ve siyasal istikrarı için kullanmıştır. Askeri darbenin liderleri İslami değer ve kurumlardan meşrulaştırıcı bir araç olarak yararlanmıştır. İslami değerler ve milli hedefleri birleştirerek, daha homojen ve daha az politize bir toplum yaratmayı hedeflemişlerdir. Böylece kültürel farklılıklar ve siyasi kutuplaşmalar azaltılmak istenmiştir.²³⁰ Bu çerçevede, ilkokullara zorunlu din dersi koyulmuş, imam sayısı yükseltilmiş, Kur'an kursları çoğaltılmış, Diyanet İşleri'nin mali kaynakları artırılmıştır. Bu süreç uluslararası konjonktür ile de uyumludur. Bu dönem ABD'nin SSCB'yi çökertebilmek için Yeşil Kuşak politikasını kullandığı bir dönemdir. Bu politika ile İslamcılara destek verilerek SSCB'nin güneyinde yeşil bir kuşak oluşturulması hedeflenmiştir.²³¹ İslam'ın bu şekilde kullanılması toplum içerisinde İslami duyarlılığı artırırken, birazdan belirtileceği gibi ANAP da politikalarıyla tarikat ve cemaatlerin yükselmesini sağlamıştır.

Anayasa ile yeni dönemin hukuksal çerçevesi çizilmiştir. Darbe ile birlikte 24 Ocak Kararları'nın direnişle karşılaşmadan uygulanması sağlanmıştır. Bu kararların uygulanmasından sorumlu olan Turgut Özal, 12 Eylül Hükümetleri'nde 22 ay boyunca başbakan yardımcısı olarak görev yapmıştır. Özal'ın kamu bürokrasisindeki zamanları ve devletin ekonomik ilişkilerindeki etkileri ona becerikli bir teknokrat imajı vermiştir. 1979'un üç haneli enflasyon rakamlarının, Özal'ın askeri hükümetteki üç yıllık bakanlığı süresinde %23 seviyesine inmesi de onun imajını olumlu anlamda etkilemiştir. Özal, ekonomik gelişmelerden sorumlu olduğu bu görevin getirdiği avantajları çok iyi kullanarak 1983 seçimlerinde kendi partisi olan Anavatan Partisi (ANAP) ile başarılı olarak hükümeti kurmuştur. Özal, partisini aslen "orta direk" üzerine temellendirmiş ve muhafazakar İslam, milliyetçilik,

---

²³⁰ M. Hakan Yavuz, "Political Islam and the Welfare (Refah) Party in Turkey", **Comparative Politics**, Cilt. 30, Sayı. 1, Ekim 1997, s. 67

²³¹ Ali Eşref Turan, **Türkiye'de Seçmen Davranışı, Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi**, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, (Seçmen), s. 159

ekonomik liberalizm ve sosyal demokrasiyi içeren dört eğilimi birleştirdiğini iddia etmiştir.²³²

1983’de yapılan seçimlere katılmak için başvuru dilekçelerini veren partilerin çoğunluğu çeşitli nedenlerden dolayı kapatılmış ya da üyelerinin üstü çizilmiştir. Yeni Anayasa’ya rağmen, siyaset üzerindeki kontrol yoğun bir şekilde devam etmiştir. Seçimlere ancak Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Anavatan Partisi (ANAP) ve Halkçı Parti (HP) girebilmiştir.

MDP’nin genel başkanı emekli orgeneral Turgut Sunalp’tir. Bu parti Evren tarafından da desteklenmiştir. HP ise solun ezildiği dönemde Başbakanlık Müsteşarlığı yapmış olan Necdet Calp tarafından kurulmuştur.²³³

Seçimlerde 24 Ocak Kararlarının uygulanmasından sorumlu olan, 22 ay boyunca da başbakan yardımcılığı yapmış Özal’ın genel başkanı olduğu ANAP %45,1 oranında oy alarak birinci parti olmuştur. HP %30,5, MDP %23,3 oranında oy almıştır.²³⁴ ANAP’ın öne çıkmasında Evren’in MDP’yi işaret etmesinin de etkisi olmuştur.

1984’de yapılan yerel seçimlere genel seçimlere katılmayan farklı partiler de katılmıştır. Yine ANAP’ın birinci parti olduğu seçimler de ANAP %41,4; SODEP %23,4; DYP %13,2; HP %8,7; MDP %7,09; Refah Partisi (RP) %4,4 oranında oy almıştır.²³⁵ Bu seçimlerde üç büyükşehir belediye başkanlığı olan İstanbul, Ankara ve İzmir belediye başkanlığını da ANAP kazanmıştır.

1983-1987 yılları arasında, ANAP’ın imajı Özal’ın özelliklerinden etkilenmiştir. Özal’ın yumuşak konuşan, projeleri hesaplayan ve yerine getiren mühendis görüntüsü ANAP’ın artan potansiyeli üzerinde etkilidir. Özal, ekonomiyi ihracata dayalı büyüme modeline geçirirken, aynı zamanda geleneksel toplumun Sünni İslami değerlerini de sahiplenmiştir. ANAP, durumsal karizmaya dayalı karizmatik lider partisi olarak işlev görmüştür. Bu karizma liderin yüce kişiliğinden

---

²³²Ersin Kalaycıoğlu, “The Motherland Party: The Challenge of Institutionalization in a Charismatic Leader Party”, **Turkish Studies**, Vol.3, No:1, <http://research.sabanciuniv.edu/294/1/301180000901.pdf>, (18.06.2016), s. 41, 45

²³³ Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, 35. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 218

²³⁴ Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, “Milletvekili Seçimi Sonuçları 06.11.1983”, **E-Yayın**, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0012897.pdf>, (14.06.2016)

²³⁵ Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, “Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları 25.03.1984”, **E-Yayın**, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0012953.pdf>, (14.06.2016)

çok, ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı zamanlara çare üreten bir karizmadır.²³⁶ 1980 öncesindeki çatışmalı durumun ortadan kalkması, 1970'lerin sonlarına doğru kendisini yoğun bir şekilde gösteren ürün kıtlığının bitmesi ANAP'ın çare üreten karizmasını olumlu anlamda etkilemiştir.

İhracata dayalı büyüme modeline geçilmesi ile birlikte ithal ürünlerin satışı yaygınlaşmıştır. Böylece, 1980 öncesindeki tüketim maddelerindeki stok sıkıntıları ortadan kalkmıştır. Ancak bu sefer de farklı sorunlar ortaya çıkmıştır. Dış ticarete açılabilme için emek maliyetleri düşürülmüştür. Bu dönemde, emeğin aldığı ücret daha çok bir maliyet unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Fakat yine de ilk başlangıçta geniş kitleler ekonomik anlamda iyileşme umudu taşıyabilmiştir. Finansal araçların çeşitlendirilmesi ile rantla geçim imkanları artmıştır. Örneğin İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) bu dönemde kurulmuştur. Zenginleşme arzusu topluma yayılmaya başlamıştır. ANAP belediyelerinin yardımıyla hızla zenginleşen kesimler görünürlüğünün ve prestijlerinin artması da bu zenginleşme arzusunu kamçulamıştır. Bu dönemde ANAP oy getiren başka bir özelliği de kültürel olarak mağduriyet hissi duyan Müslümanların iktisadi ve politik yükseliş özlemlerinin ifade edilebilmesidir.²³⁷ Eğitimin dini niteliğinin artması ANAP döneminde de sürmüştür. Özal dönemindeki eğitim müfredatı Nakşibendi tarikatı üyesi olan Vehbi Dinçerler tarafından hazırlanmıştır.²³⁸ ANAP'ın İslami kesimlere yakınlığı ve onların yükselişinin önünü açması, solun etki kaybettiği bir ortamda siyasetin cemaatsel bağlantılarla yeşermesinin önünü açmıştır. 1980 sonrasındaki yapıda İslami söylemin ve ümmetin toplumsal örgütlenme modeli olarak kullanılmaya başlaması cemaatlerin devlete nüfuz etmesine yol açmıştır. Süreç 2000'lere kadar artarak devam etmiştir. Birtek ve Toprak, 1980'lere kadar Türkiye siyasetine egemen olmuş ahabap çavuş ilişkisinin yerini tarikat bağlarının aldığını belirtmiştir. Bu ağlar; burs bulmada, yeni bir iş kurmada, siyasi güç bulmada önemli hale gelmeye başlamıştır.²³⁹ ANAP sonrası dönemde, bu ağlar önce RP tarafından sonra da AKP tarafından kullanılmış ve siyasi bir kaldıraç işlevi görmüştür. Bu ağların güçlenmesi, yoksulları manevi ve

---

²³⁶ Kalaycıoğlu, s. 46, 47

²³⁷ Aydın ve Taşkın, s. 352, 363

²³⁸ Yavuz, s. 69

²³⁹ Faruk Birtek ve Binnaz Toprak, "The Conflictual Agendas of Neo-Liberal Reconstruction and the Rise of Islamic Politics in Turkey: The Hazards of Rewriting Modernity", *Praxis International*, 13:2, 1993, s. 194-200'den aktaran A. E. Turan, Seçmen, s. 158, 159

ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için bu ağlara eklemeye itmiştir. Jenny Barbara White'ın 1990'larda Ümraniye'de yapmış olduğu araştırma Refah Partisi'nin bu ağları nasıl kullandığını göstermektedir. İslami yoksul kesimler arasında yüz yüze bir dayanışma ağının kurulmuş olması, bu ağın insanların evlilik, boşanma, iş bulma, burs bulma gibi her türlü maddi ve manevi ihtiyaçlarına yardım etmeye çalışması bu kişilerin siyasi olarak İslami siyasetin yanına çekilmesini sağlamıştır. Bu zincirin birliği dini toplantılarla daha da pekiştirilmekte ve siyasal İslam'a -o dönemde Refah Partisi, kapatılsa başka bir parti olacak. Bu yüzden örgütlenme bir siyasal parti adına değildir, asıl olan parti değil harekettir- destek sağlamıştır.²⁴⁰ Nasıl ki, 1970'lerdeki toplumcu belediyeçilik, kent yoksullarına konut sağlayarak, tüketim maddelerinin düşük fiyatlarla temin etmelerini sağlayarak yanına çekmişse, siyasal İslam da bu yeni cemaatsel ağlar çerçevesinde tabanını geliştirmiştir.

1985'de sola hitap eden iki parti SODEP ve HP, Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) çatısı altında birleşmiştir. Bu dönemdeki sol açıısından vurgulanması gereken nokta, geniş kent yoksullarını arkasına almakta zorlanmalarıdır. 1986'da MDP ile birleşen ANAP ise neo-liberal politikalarına rağmen bu kesimler için çekici olabilmıştır. 1977-1988 arasında imalat sanayisindeki reel ücretler üçte bir oranında gerilemiştir; katma değer içindeki ücret payı %37'den %15'e düşmüştür; dolaylı vergiler artırılmış; sendikalar, sosyal devlet, tarıma dönük destekleme politikaları tasfiye edilmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen ANAP seçimleri kazanmıştır. Çünkü kır ve kent emekçileri, ithal mallarla dolu vitrinlerle (tüketici olarak), genişletilmiş belediye hizmetleri ile (hemşehri olarak), tapu dağıtımı, imar affı ve kentsel ranttan pay alabilme olanakları ile (gecekondulu olarak) kazanılmıştır.²⁴¹

1984'de İzmir ve Ankara ile beraber İstanbul'un da büyükşehir statüsüne alınması, sonrasında ise bu statüdeki illerin sayısının 15'e çıkartılması ile yerel yönetimlerin yetkileri artırılmıştır. Yetkileri artan yerel yönetimler vasıtasıyla büyüyen iktisadi rantlar bu belediyeleri denetleyen partilerin yandaşlarının zenginleşmesine yol açmıştır. Bu rant paylaşımı sürecinde kent yoksullarının konut

²⁴⁰ Jenny B. White, **Türkiye'de İslamcı Kitle Seferberliği Yerli Siyaset Üzerine Bir Araştırma**, Birinci Baskı, Oğlak Bilimsel Kitapları, İstanbul, 2007

²⁴¹ Korkut Boratav, **Emperyalizm, Sosyalizm ve Türkiye**, 3. Baskı, Yordam Kitap, İstanbul, 2013, s. 400

sorunları da serbest piyasaya terk edilmiştir. Böylece kentlerin plansız büyümeleri devam etmiştir. Ancak belirtilmesi gereken önemli bir nokta bu uygulamalar kalıcı çözümler getirmemiş ve yoksul kesimlerin sorunlarını geçici bir süre dindirmiştir.²⁴² Bu politikaların olumsuz etkileri hissedildikçe işçi sınıfı da eylemliliğe yönelmiştir. Bu yüzden 1989 yerel seçimlerinde ANAP birinci parti olamamıştır. ANAP'ın temsil ettiği neo-liberal politikalarından bunalanlar kısa bir dönem SHP'ye yönelmiştir. Daha sonra ise dini referanslar ile hareket eden RP yerel yönetimlerde etkili olmaya başlamıştır. 2000'lerde ise AKP kent ve kır yoksullarını arkasına almayı başarmıştır.

1987 genel seçimlerinde ANAP %36,3 oranında oy alabilmiştir. Yine de birinci parti olan ANAP'ı %24,8 oy oranıyla SHP takip etmiştir. DYP %19,1; DSP %8,5; RP %7,2; Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) %2,9 oy almıştır.²⁴³

Kalaycıoğlu'na göre ANAP'ın 1983 seçimlerinde başarısını kolaylaştıran 4 eğilimi birleştiriyor olması, 1989'daki seçimde başarıya ulaşma şansını düşürmüştür. ANAP 1987'de Demirel'in kırsal partisi DYP'nin kentli versiyonu gibi görünmeye başlamıştır. Bu sırada SHP ve DSP de ortanın soluna ait seçmenler üzerinde hak iddia etmektedir. Bu yüzden ANAP seçmen tabanında sıkışmıştır. ANAP'ın temsil etmeye çalıştığı muhafazakar İslam RP'ye, milliyetçiler de MÇP'ye yönelmeye başlamıştır.²⁴⁴

1989 yerel seçimlerinde SHP'nin yükselişi sürmüş ANAP gerilemiştir. Bu seçimlerde SHP'nin oy oranı %32,76'ya çıkmış ve birinci parti olmuştur. ANAP %23,74 oranında, DYP %23,48 oranında oy almıştır.

SHP, hafiflemekte de olsa 12 Eylül'ün baskı ve sınırlama ortamında toplumsal muhalefetin akacağı en güçlü kanal olarak ön plana çıkmıştır. Yukarıda da değinildiği gibi işçi sınıfının bu dönemki hareketliliği ve Türk-İş'in ANAP'a karşı olumsuz tavrı bu gelişmede etkili olmuştur.

Dönemin seçmen davranışlarının anlaşılması için siyasi partilerin söylemlerine de bakmak gerekir. Birinci parti olarak çıkan SHP'nin bu dönemki söylemleri ekonomik zorluklar içindeki kişileri hedeflemektedir. SHP 1980 öncesindeki toplumcu belediyelerden referans almaktadır. Üretici, kaynak yaratıcı,

²⁴² Aydın ve Taşkın, s. 355, 356

²⁴³ Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları (İl Sonuçları) 29.11.1987**, DİE Matbaası, Ankara, 1988, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0013184.pdf>, (14.06.2016), s. 1,2

²⁴⁴ Kalaycıoğlu, s. 51, 53

toplumsal tüketimi özendirici, birlikçi ve bütünlükçü belediye anlayışını ön plana çıkaran SHP, ANAP hakkında da yolsuzluk, rüşvet gibi konularda karşı propaganda yapmıştır. ANAP ise istikrar üzerinde durmuştur. ANAP'ın temel söylemleri diğer partilerin imkanlarını olumsuzlamak üzerinedir. ANAP'ın iktidarda güçlü bir parti olduğu, diğer partilerin belediyeleri kazansa da güçsüz ve iktidardan uzak oldukları için başarılı olamayacakları çeşitli reklamlarla da işlenmiştir. Ayrıca, Özal iktidar olmanın avantajlarından bahsederken sonradan geri adım atsa da “muhalefetin kazandığı belediye başkanlarına yardım etmeyeceğini” söylemiştir. ANAP'ın belediyecilik anlayışı toplu tüketim ve işgücünün yeniden üretimine yönelik iş ve hizmetlere odaklanmamaktadır. Bunlar yerine sermayenin arsa, konut, inşaat, ticaret, tüketim gibi rant talepleri ön plana çıkarılmıştır. RP söylemini yoksullar ve muhafazakar değerler üzerine kurmuştur. Belli bir miktarda suyun bedelsiz verileceği, tanzim satış yerlerinin kurulacağı, fakirler için aşevleri açılacağı gibi halkçı söylemlerin yanında kadın ve erkeklerin bir arada bulunmayacağı hastaneler, belediye otobüslerinde kadın-erkek ayrımı gibi muhafazakar söylemlere de yer vermiştir. DYP'nin söylemleri de sosyal devlet dönemini anımsatmaktadır. DYP'nin ilanlarında “pahalılık, zam, ışsızlık, yolsuzluktan kurtulmak için çareyi Demirel bilir” yazmaktadır.²⁴⁵

Özcan, 1987 ve 1989 seçimlerini incelemiş ve yaşamın erken döneminde maruz kalınan siyasal toplumsallaşmanın yaşamın sonrasındaki siyasal tercihleri etkilediğini belirtmiştir. Irk, etnisite, din ve toplumsal sınıf gibi geleneksel etkenlerin yaşamın erken dönemde edinilen toplumsallaşmanın gerisinde kaldığını belirtmiştir. Ancak, erken dönemde edinilen siyasi tercihlerin belli oranlarda dini tutumdan etkilenebildiğini ve bu yüzden dinin de kişilerin siyasal toplumsallaşması üzerinde etkili olabildiğini vurgulamıştır. Özcan'a göre, 1987 seçimlerinde doğum yeri, yaş, medya takibi, mesleki statü, dine ve liberal ekonomiye dair tutum kişilerin siyasi tercihlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Buna göre İç Anadolu, Doğu Anadolu, Karadeniz veya İstanbul'da doğanlarda, gazete okuyan ve kendi işini yapanlarda sağ kanat bir partiyi destekleme eğilimi artmaktadır. Akdeniz bölgesinde doğanlarda, ücretli/maaşlı çalışanlarda veya emekli olanlarda sol kanat bir partiyi destekleme

---

²⁴⁵ Ali Eşref Turan, Türkiye'de Yerel Seçimler, **İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları**, İstanbul, 2008, (Yerel), s. 223-227

oranı daha fazladır. Özcan, 1989 yerel seçimlerinde de benzer unsurların etkili olduğunu belirtmiş, bir de İstanbul'da yaşanan süreyi de eklemiştir. Diğer unsurların aynı etkiyi gösterdiği bu seçimde, İstanbul'da yaşama süresinin artması da kişileri sağ kanattaki partilere yönlendiren etkenlerdir.²⁴⁶ Doğum yerlerinin ve dinin siyasal toplumsallaşmada etkili olması kültürel özelliklerin etkisini göstermektedir. Özcan'ın verilerine göre medyanın da kişileri sağ partilere yönlendiren bir etkisi vardır. Mesleki statünün etkisi olması ve kendi işini yapanların sağ partilere yönelirken, ücretli/maaşlı veya emekli olanların sol partilere yöneliyor olması ekonomik nedenlerin ve daha da özelinde sınıfsal özelliklerin bu seçimlerde etkili olduğunu göstermektedir. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren artan işçi hareketleri de sınıfsal etkiyi göstermektedir. Ancak hareketin gelişip yayılabilmesi için kısıtlı imkanlara sahip olması ve sınıfsal karakterli bir siyasi partinin bulunmaması işçi sınıfı hareketlerinin eski kitleliliği yakalayamamasına neden olmuştur.

Özal Cumhurbaşkanı olduktan sonra da ANAP'ın iç işlerine karışmaya devam etmiş, tarafsız bir cumhurbaşkanı olmamıştır. Bu yüzden Başbakan Yıldırım Akbulut Özal'ın gölgesinde kalmıştır. Özal, 12 Eylül'ün Cumhurbaşkanlığı makamına vermiş olduğu yetkileri fazlaca kullanmış ve bu makamı fiili olarak yarı başkanlığa doğru zorlamıştır. Akbulut'tan bir buçuk yıl sonra ise 15 Haziran 1991'de ANAP genel başkanlığına Mesut Yılmaz gelmiştir.

ANAP'ın düşüşü lider değişikliği ile de durmamış DYP'nin %27 oy alarak birinci parti olduğu 1991 genel seçimlerinde, ANAP %24 oy alarak ikinci parti olmuş, SHP %20,8 oy oranı ile üçüncü, RP %16,9 oy oranı ile dördüncü, DSP ise %10,8 oranında oy alarak beşinci parti olmuştur.²⁴⁷

Seçimlerin galibi olan DYP'nin lideri Demirel, 12 Eylül sonrasında demokratikleşme vaatleri ve ANAP'ın simgelediği kurlsız kapitalizme karşı sosyal devlet vurgusunu sahiplenmiştir. Söylemlerine karşın, DYP kırsal bölgelerin partisi olarak kalmıştır. Kent yoksulları için yeterince çekici olamamıştır.²⁴⁸

1990'lar boyunca, ANAP'ın temsil ettiği seçmenler ait oldukları eski partilere yönelmeye başlarken, ANAP'ın başarısızlığı toplamış olduğu seçmene yeni bir

²⁴⁶ Yusuf Ziya Özcan, "Determinants of Political Behavior in Istanbul, Turkey", **Party Politics**, 2000, 6:4, s. 507,508, 512, 513

²⁴⁷T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 20.10.1991**, DİE Matbaası, Ankara, 1992, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0013408.pdf>, (14.06.16), s. 7,8

²⁴⁸Aydın ve Taşkın, s. 384

kimlik kazandırarak kemikleştirememek olmuştur.²⁴⁹ ANAP'ın uygulamış olduğu neo-liberal ekonomi politikaları emekçi kesimler üzerinde etkide buldukça, ANAP'ın sahiplendiği orta sınıfların partiden uzaklaşması artmıştır.

1989 seçimleri sonrasında SHP'nin yaşadığı oy kaybının nedenlerinden bir tanesi, SHP'nin Halkın Emek Partisi (HEP) milletvekillerine kendi sıralarında yer vermesidir. Bu seçimde SHP özellikle batıda çok oy kaybetmiştir. SHP'nin kaybettiği oylar da çoğunlukla milliyetçi sol olan DSP'ye geçmiştir.

Demirel, koalisyon hükümetini kurarken eski Milliyetçi Cephe hükümetlerine atıf yapılmaması için DYP gibi sosyal demokrasiye vurgu yapan SHP ile işbirliğine gitmeyi düşünmüştür. Bu dönem için bakıldığında, iki partinin de 1980 darbesinin uygulamalarına karşı çıkması, YÖK'ün kaldırılması, sosyal bir hukuk düzeninin kurulması gibi söylemlere sahip olması bu iki partiyi birbirine yaklaştırmıştır. İki partinin kurmuş olduğu hükümetin programı da neo-liberal ekonominin getirmiş olduğu mağduriyetlerden bahseden noktalar içermiştir. Fakat bu iki partinin meclisteki varlığı üçte iki çoğunluğu sağlayamadığı için vaatlerinin çoğunu yerine getirememişlerdir.²⁵⁰

Her ne kadar, yeni bir Milliyetçi Cephe hükümetinden kaçınılmış olsa da Demirel'in Alparslan Türkeş ile sık bir araya gelmesi, SHP'nin HEP milletvekillerini meclise taşımış olmasını DYP'nin avantaj olarak kullanması fiili bir Milliyetçi Cephe hükümeti görüntüsü yaratmıştır. SHP'nin, 1 Mayıs'ın "Çalışanlar ve Bahar Bayramı" olarak kutlanması için verdiği önerinin DYP ve ANAP işbirliği ile önlenmesi DYP'nin diğer sağ partilerle yaptığı ittifaklara önemli bir örnektir.

DYP ve SHP koalisyonu döneminde ücretlerde iyileşmeler olmuştur. Bunun temelinde ise 1989'da Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı kararname ile sermaye hareketlerinin serbest bırakılmış olması yatmaktadır. Sermaye hareketlerinin serbest bırakılması ile birlikte sıcak para hareketlerinden yararlanan hükümet popülist ekonomi politikaları uygulayabilmiştir. 1993 yılında imalat sanayisindeki reel ücretler %100 civarında artmıştır. İç ticaret hadlerinde tarım lehine düzelmeler yaşanmıştır. Üstelik ücretlerdeki artış sermayenin kar oranlarındaki azalıştan kaynaklanmamıştır. Bu artışlar vergi yükleri artırılarak değil de, kamu

---

²⁴⁹ Kalaycıoğlu, s. 59

²⁵⁰ Kongar, s. 227-229

açıklarının genişletilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu dönemdeki dış kaynak girişleri hem daha pahalı, hem de kısa süreli olduğu için DYP-SHP hükümetinin uyguladığı popülizm sürdürülebilir olmamış 1994 krizi ile de kesintiye uğramıştır.²⁵¹

DYP ve SHP'nin kurmuş olduğu koalisyonun ekonomik anlamda önemli bir iyileşme sağlayamamış olması Siyasal İslam'ın gelecek yıllarda elde edeceği seçim zaferlerine katkıda bulunmuştur. ANAP ve ardından gelen DYP'nin, yani merkez sağın uygulamış olduğu ekonomik politikalarından duyulan rahatsızlığa ek olarak merkez solu temsil eden SHP'nin de hükümet ortağı olarak yaşanan sıkıntılardan sorumlu tutulması, RP yükselişi için önemli bir etkidir. 12 Eylül ile başlayan dönem her ne kadar solun gücünü büyük ölçüde kırarak hedeflerinden bir kısmını gerçekleştirmiş olsa da, süreç içinde darbeyi yapanların öngöremediği bir şekilde siyasal İslam veya Kürt Hareketi'nin güç kazanması darbecilerin hedefinin gerçekleşmediğini göstermektedir. Solun bastırılması ile birlikte sınıf temelli gruplaşmaların yerini kimlik üzerine oturan gruplaşmalar almaya başlamıştır. Türk-İslam sentezinin sınırlarını zorlayan ve uluslararası etkilere açık bir İslami hareket ve Kürt Hareketi bunlardan en önemlileridir. Bu açıdan bakıldığında 28 Şubat süreci, 12 Eylül'ün hedeflerinin tutmadığının bir itirafı olarak değerlendirilebilir.²⁵²

RP 1994 yerel seçimlerinin en dikkat çeken partisi olmuştur. Özellikle doğu illerinde başarılı olan parti, oylarını 9 puan artırmış, İstanbul ve Ankara'da büyükşehir belediye başkanlığını kazanmıştır.

Bu seçimde, tüm partiler siyasal iletişim faaliyetlerini reklam ajansları ile yürütmüş, RP diğer partilerin kullanmadığı bir yolu da kullanmıştır. Yukarıda White'ın çalışmasına atıfla da belirtildiği gibi, RP bireysel ve yüz yüze ilişkilere dayalı bir iletişim sistemi kurmuştur. RP, mahalle ve köylerde temsilciler yardımı ile teşkilatlanarak halkla temas kurmuştur. Eve kapalı olan kadınlara da ulaşabilmek için hanım komisyonları kurmuş olan RP, kekli, pastalı çay ziyaretleri düzenleyerek, Ramazan bayramı alışverişi için parasal ve gıda yardımları düzenleyerek halkla doğrudan ilişki kurmuştur.²⁵³ RP önceki yerel seçimlerde olduğu gibi, bu seçimde de

---

²⁵¹ Boratav, s. 401, 402

²⁵² Aydın ve Taşkın, s. 344, 402

²⁵³ A. E. Turan, Yerel, s. 258

yoksul kesimlere seslenmeye devam etmiştir. RP 1995 genel seçimlerinde yükselişini sürdürerek birinci parti olmuştur.

RP'nin gelişimi de birden bire olmamıştır. 1984'den itibaren seçim sonuçlarına göz atıldığında RP'nin istikrarlı bir şekilde oy oranlarını artırdığı görülmektedir. RP'nin oy oranları 1984'de %4,4; 1987'de %7,15; 1989'da %9,8; 1991'de %16,88²⁵⁴; 1994'de %19,09'dur.²⁵⁵

RP'nin ideolojisi etnik ve bölgesel kimliklerin birlikte var olabildiği ve gelişebildiği bir ortam hazırlayarak,²⁵⁶ yoksulları, Kürtleri, dışlanmışları İslami bir kimlik çerçevesinde birleştirerek sistem içine taşımıştır.²⁵⁷ Neo-liberal söylemlerin merkez solu bile etkisi altına aldığı bu dönemde, RP yoksulluğu bir sorun olarak vurgulamış ve bunun çaresi olarak kendisini sunmuştur. İstanbul belediye başkan adayı Recep Tayyip Erdoğan'ın orman arazisi üzerine yaptırmış olduğu kaçak gecekondunun diğer partiler tarafından vurgulanması ise Erdoğan üzerindeki “bizden biri” imajını güçlendirmiştir.

RP'nin genel başkanı Necmettin Erbakan, Mevlana'ya atıfla “kim olursan, ne olursan ol gel” diyerek toplumun çeşitli kesimlerini kendi taraflarına çağırmıştır. Ancak bu davet, bu kişilerin RP'nin ideolojisinde bir değişiklik yapabilmesine imkan verecek bir davet değil, onları RP değerlerini benimsemeye çağıran bir davettir.²⁵⁸

Güçlenen RP'ye karşı diğer partiler laiklik vurgusunu ön plana çıkarmıştır. Ancak, Milli Görüş kimliğine uzak kesimler tarafından dahi başarılı bulunan RP belediyeleri her şeye rağmen partinin elini güçlendirmiştir. Partinin belediye başkanları şeriat ve laiklik tartışmalarına girmemiş ve somut işler yaparak seçmeni kazanmaya çalışmıştır. Taşeronlaştırma, işçi çıkarma gibi uygulamalardan kaçınmayan RP, sosyal belediyecilik anlayışından uzak olmakla birlikte yoksul kesimlere yapılan sosyal yardımlara önem vermiştir. “Bugün şeriat için ne yaptın” sorusuna Bahçelievler Belediye Başkanı'nın “kömür dağıttım” yanıtını vermesi RP'nin yükselişindeki önemli bir ayrıntıyı göstermektedir. RP milletvekili Hasan Mezarcı'nın Atatürk'ü hedef alması da RP'nin yükselişini kesememiştir. Belki belli

²⁵⁴Milliyetçi Çalışma Partisi ve İslahatçı Demokrasi Partisi 1991 seçimine RP çatısı altında katılmıştır.

²⁵⁵Erol Tuncer, **27 Mart 1994 Yerel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme**, 2. Baskı, TESAV Yayınları, Ankara, 1994, s. 34

²⁵⁶Yavuz, s. 75

²⁵⁷A. E. Turan, Seçmen, s. 155

²⁵⁸Yavuz, s. 75

bir kesimin laiklik ve Atatürkçülük gibi nedenlerden dolayı bu partiye uzak kalmasına neden olmuş olabilir ancak bu etki diğer partilerin beklediği kadar olmamıştır. Yoksul kesimleri arkasına alan RP belediye ihale ve imkanlarından da yararlanarak gittikçe zenginleşen kendi yandaş gruplarını da kurmuştur.²⁵⁹

Bu dönemde, RP en çok yoksul gecekodu bölgelerinde güçlenmiştir. Kalaycıoğlu RP'nin seçmen tabanının geçmişini 1950'lerdeki DP'nin almış olduğu gecekodu oylarına götürmektedir. Ona göre, gecekodu sakinleri 1950'lerde DP'yi; 1960'larda DP'nin çizgisindeki AP'yi; 1970'lerde ise CHP'yi; 1980'lerde ANAP ve 1995'de RP'yi desteklemiştir.²⁶⁰

27 Aralık 1994 yerel seçimlerinde, üçe bölünmüş olan sol ağır bir yenilgiye uğramıştır bunun üzerine başlayan tartışmalardan sonra SHP feshedilmiş ve milletvekilleri 1992'de tekrar açılmış olan CHP'ye katılmıştır.

Bu dönemde, SHP kentlerin varoşlarında yaşayan kitlelere hitap edebilme yeteneğini yitirmiştir. Dönemin SHP belediye başkan adayı Livaneli bu durumu şu şekilde açıklamıştır: “27 Mart sonuçlarını iyi inceleyin ve mesela Kadıköy gibi bölgelerde kentli seçmenin, yani İstanbullunun neden bizi birinci yaptığını, ... anlamaya gayret edin. Boğaziçi Üniversite'sinde oyların yüzde 50'sini aldığımız üzerinde düşünün. O zaman göreceksiniz ki, İstanbul bizi seçmiş, göç alan varoşlar ise sonucu değiştirmiştir.”²⁶¹ Görüldüğü gibi SHP yoksul kesimler üzerindeki etkisini yitirmiştir. SHP ve onun ardından gelen CHP 1990'lı yıllar boyunca önemli bir ivme yakalayamamış, 1989'daki yerel seçim zaferinden sonra gerilemiştir. DYP ile kurulan koalisyonda SHP'nin etkisiz kalmış olması, koalisyon ortağı olduğu dönemde Sivas Katliamı'nın yaşanmış olması gerilemeyi hızlandırmıştır.

CHP'nin gerilemesine eşlik eder biçimde parti kimliği de değişime uğramıştır. 1970'lerde sosyal demokrasiden referanslar alan parti “ortanın solu” ve “demokratik sol” söylemlerini partinin dayanak noktası haline getirmiştir. 1990'larda ise partinin kimliği sosyo-ekonomik eksenden kültürel eksene doğru kaymaya başlamıştır. Kültürel eksen ise sırasıyla FP-RP-SP-AKP karşıtlığı ile İslami kimliğin politik düzlemdeki taşıyıcılarına karşı laiklik üzerinde temellenmiştir. Laikliğin yanındaki

²⁵⁹ Aydın ve Taşkın, s. 417-419

²⁶⁰ A. E. Turan, Seçmen, s. 149

²⁶¹ Nuray Mert, “Solda Yeni Arayışlar”, **Radikal**, 29.09.2005, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=165435>, (19.06.2016)

bir diğerk eksen ise milliyetçiliktir.²⁶² İşte bu temel üzerinden şekillenen parti 1970'lerdeki gibi kent yoksullarını ve işçileri arkasına almayı başaramamıştır.

Bu dönemde sosyal demokrat oylar bir gerileme içindedir. SHP+DSP+CHP'nin oy oranı (%26,97) radikal sağı temsil eden MHP+RP'nin oy oranınının (%27,06) dahi gerisinde kalmıştır. Bu dönemde sosyal demokrat partilerin aldığı oyların önemli bir kesimi parti aidiyetinden, alışkanlıktan, sağ partilere oy vermek istemeyenlerin ya da RP'nin yükselişine karşı tepkiden dolayı sosyal demokrat partilere yönelmiştir.²⁶³

Ortanın solundaki partiler kentli seçkinlere yaslanırken, RP gibi bir İslamcı parti ANAP sonrasındaki boşluğu dolduracak ve kent yoksullarını arkasına alabilecektir.

1994'de yapılan yerel seçimlerde oy oranı itibari ile üçüncü parti olan RP İstanbul ve Ankara dahil 28 ilde birinci parti olmuş ve 1995'deki genel seçimlerde ise birinci parti olmuştur. 1995 seçimlerinde RP %21,4; ANAP %19,6; DYP %19,2; DSP %14,6; CHP %10,7 oranında oy almıştır.²⁶⁴ DYP ile koalisyon hükümeti kuran RP'nin bu yükselişi 28 Şubat süreci ile durdurulmuş ve 2000'lerden sonra RP'nin içinden doğacak olan AKP yükselişe devam etmiştir.

1995 seçimlerinde, daha önceki seçimlerde SHP'yi desteklemiş olan Alevilerin bir kısmı bu seçimde DSP'yi desteklemiştir. Bu geçişin nedeni SHP'nin devamı olan CHP'nin Alevileri kökten dincilerin tehditlerine karşı koruyamayacağı düşüncesidir. SHP'nin koalisyon ortağı olduğu dönemde yaşanan Sivas Katliamı Aleviler üzerinde böyle bir düşünce yaratmıştır. Üstelik CHP'den DSP'ye doğru gerçekleşen bu geçiş, DSP'nin "dini değerlere saygılı laiklik" anlayışının Aleviler tarafından eleştirilmesine rağmen gerçekleşmiştir.²⁶⁵ Bu seçimde CHP eğitilmiş ancak kentli olmayan kesimlerin oylarını daha fazla çekebilmişken, DSP ise daha az eğitilmiş ancak daha modern ve kentli kesimlerin oylarını almıştır.²⁶⁶

²⁶²Ömer Laçiner, "22 Temmuz: Öncesi Puslu, Sonrası Yoğun", **Birikim**, Sayı: 219, Temmuz 2007, (Puslu Yoğun), s. 14

²⁶³ Tuncer, s. 32, 43

²⁶⁴ T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 24.12.1995**, DİE Matbaası, Ankara, 1996, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0013713.pdf>, (16.06.2016), s. 2,3

²⁶⁵ A. E. Turan, Seçmen, s. 148

²⁶⁶ Ali T. Akarca ve Aysit Tansel, "Social and Economic Determinants of Turkish Voter Choice in the 1995 Parliamentary Election", **Discussion Paper**, Sayı: 2881, Haziran 2007, s. 19, 20

1995 seçimi de 1991 seçimi gibi hükümetteki mevcut partilerin oy kaybetmesine neden olan bir seçimdir. İki seçim de ekonomik kriz sonrasında gerçekleşmiştir. Herhangi bir partinin seçime girmesi için yasak bulunmayan bu iki seçimin eski hükümetteki partilerin oy kaybetmesine neden olacak şekilde sonuçlanmasının nedeni ekonominin oy verme davranışındaki etkisi ile açıklanabilir. Buradaki oy verme davranışı daha çok, ekonomik performansından hoşlanılmayan bir önceki hükümet üyelerinin cezalandırılması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu tip ekonomik oy davranışında, Türkiye seçmeni son hükümet dönemini temel almakta ve yaşanan süreçte daha önceki hükümetlerin payı olduğunu hesaba katmamaktadır.²⁶⁷

Turgut Özal'ın ölümünün ardından Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı seçilmiş ve DYP'de ondan boşalan koltuğa Tansu Çiller geçmiştir. Çiller, büyük kentlerdeki yerleşik çıkarların savunuculuğu rolünün yanında terörle mücadeleyi partinin merkezine koymuş ve seçilmemiş seçkinlerin de savunuculuğu rolüne bürünmüştür.²⁶⁸ Çiller hem Özal'ın hem Demirel'in mirasçısı şeklinde bir görüntü sergilemiştir. Hem kırsal bölgelerden gelen muhafazakar oyları korumaya hem de kentli oyları arkasına almaya çalışmıştır. Ancak, hakkında çıkan yolsuzluk ve yasa dışı ilişkiler hakkındaki iddialar Çiller'in oy potansiyelini kaybetmesine neden olmuştur.²⁶⁹

1990'lı yıllar boyunca RP'nin yükselişi ile birlikte bir yandan PKK ile yaşanan çatışmalar, meclisteki dokunulmazlık tartışmaları, Sivas Katliamı, Gazi Olayları ülke genelinde kimlik siyasetinin yükselmesini hızlandırmıştır. 1995 seçimlerinin en gözle görünür özelliği kimlik siyasetinin yansımalarını içeriyor olmasıdır. Bu seçimde İslami kimliğe dayanan, aynı zamanda sistem ve Batı karşıtı olan bir parti (RP) birinci parti olmuştur. Yukarıda da bahsedildiği gibi Aleviler SHP-CHP'den DSP'ye kayarak siyasi süreçte kültürel nedenlerin etkisi altında olduklarını göstermiştir. İlk kez, etnik kimliğe (Kürt kimliğine) dayalı siyaset yapan bir parti seçimlere girmiştir. Kimliğe dayalı siyasetin yükselmesiyle birlikte seçmenin en sağa doğru kaymaya başladığı görülmektedir. Bu sağa kayışın temeli ekonomik nedenler değil, yaşanan çatışma ortamı ile derinleşen kültürel ve ideolojik

---

²⁶⁷ Akarca ve Tansel, 19

²⁶⁸ Aydın ve Taşkın, s. 392, 393

²⁶⁹ Kongar, s. 334

farklılıklardır. Daha önceden de vurgulandığı gibi kültürel özelliklerin ön plana çıkması sağ partiler için avantaj sağlamaktadır. Bu dönemde, seçmenlerin önemli bir kesimi şovenist ve yabancı düşmanı haline gelmiştir. Bu dönüşümle aynı dönemde ise daha düşük oranda bir seçmen kitlesi de laiklik ve ortanın solu düşüncelerine daha bağımlı hale gelmiştir. Böylece ortanın solu ile aşırı sağ arasında bir kutuplaşma ortaya çıkmıştır.²⁷⁰ Bu kutuplaşma 2000'li yılların siyasetinin de tohumlarını içermektedir.

28 Şubat süreci görünürde RP aşırılıklarına karşı verilmiş bir karşılık gibi dursa da, sürecin derinliğinde farklı dinamikler vardır. RP'nin yükselişiyle birlikte kentli laik kesimler yükselen İslamcı aydın ve muhafazakar çevreler karşısında ayrıcalıklarını yitirmeye başlamıştır. Daha da önemlisi ise sermayenin kolları arasındaki çıkar çatışmasıdır. Kentli ve laik olan, büyük oranda uluslararasılaşmış, iç pazarda ise tekeli konumda bulunan TÜSİAD tarafından temsil edilen kesim ile Özal döneminden beri gelişmekte olan Anadolu kökenli Küçük ve Orta ölçekli işletmelerin ve muhafazakar sermaye gruplarının karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. TÜSİAD bir zamanlar yeşil sermayenin tasfiye edilmesi gibi hareketlere destek vermiş olsa da, sonrasında TÜSİAD içinde ileri gelen grupların etkisiyle AB kılavuzluğunda kurallı, hukuki güvence altına alınmış kapitalizme geçilmesi gerektiğine ikna olmuştur. Böylece TÜSİAD daha sonradan darbeciler yerine ihtiyatlı bir şekilde, RP'nin içinden doğmuş olan AKP'ye yönelmiştir.²⁷¹

Laik kesimler ile İslamcı muhafazakar çevreler arasındaki çatışma zaman zaman siyasi partilerin kapatılmasına da neden olmuştur. Milli Nizam Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi İslamcı muhafazakar çevrenin kapatılan partilerindendir.

28 Şubat süreci sonrasında kurulan ANA-SOL hükümetinin yıkılmasından sonra yeni hükümeti DYP ve ANAP'ın dışarıdan destek vermeyi vaat ettiği DSP kurmuştur. Bu hükümet döneminde Abdullah Öcalan'ın yakalanması, dürüst siyasetçi imajına sahip olan Ecevit'in devlet adamı imajını kuvvetlendirmiştir. 1995 genel seçimlerinde meclise dördüncü parti olarak giren DSP, 1999 genel seçimlerinde birinci parti olarak meclise girmiştir. DSP'nin %22,2 oranında oy alarak birinci parti olduğu seçimde, %18 oranında oy alan MHP ikinci parti, %15,4

²⁷⁰ A. E. Turan, Seçmen, s. 149, 153

²⁷¹ Aydın ve Taşkın, s. 433-435

oranında oy alan RP'nin devamı niteliğindeki Fazilet Partisi (FP) üçüncü parti olmuştur. Meclise girebilen diğer iki partinin %13,2 oy oranı ile ANAP ve %12 oy oranı ile DYP'nin olduğu seçimlerde²⁷² ilk üç partiye bakıldığında kimlik siyasetinin zirveye çıktığı görülür.

Hem DSP'nin hem de MHP'nin artan oy oranları 1999 seçimlerinin Güneydoğu endeksli olduğunu göstermektedir. Bu ortamda, sol milliyetçi parti olan DSP birinci parti olurken, sağ milliyetçi parti MHP ikinci parti olmuştur. Öcalan'ın yakalanması süresince, medyanın da yardımı ile popüler milliyetçilik tırmanmıştır. Milliyetçiliğin tırmanma sürecinde medya da çok etkilidir.

MHP'nin yükselişinde hem yaşın hem de medyanın siyasal toplumsallaşma aracı olarak etkisi büyüktür. Milliyetçi oyları büyük oranda çekebilmiş DSP her yaş grubundan benzer oranlarda oy alabilirken, MHP ise yaşın artışına ters orantılı şekilde oy almıştır.²⁷³

28 Şubat sürecine ve önüne çıkarılan engellere rağmen Milli Görüş çizgisinin temsilcisi FP de %15,4 oranındaki oyuyla yıkılmadığını göstermiştir.

DSP Öcalan'ın yakalanışının arkasından milliyetçilerin desteğini çekebildiği gibi hakim medya grupları tarafından da desteklenmiştir. DSP'nin seçmen tabanının siyasal toplumsallaşmasında hem kültürel özellikler hem de medya etkili olmuştur.

CHP ve DSP arasındaki ayrımın en önemli noktası DSP'nin en azından söylem düzeyinde, seçkincilik karşıtı olmasıdır. DSP Ankara'nın değil Anadolu'nun sol partisi olmaya çalışmıştır.²⁷⁴ Ancak vurgulamak gerekir ki DSP, hükümetteyken karşılaşılan ekonomik kriz karşısında ise neo-liberal ekonominin gerekliliklerini yerine getirmiştir. Örneğin, Ecevit, karşılaşılan ekonomik kriz karşısında Dünya Bankası'nın üst düzey yöneticisi olan Kemal Derviş'i yardıma çağırmıştır.

CHP ve DSP'nin 1999'daki seçmen farklılığına bakıldığında, CHP'nin eğitim seviyesinin yükselmesi ile birlikte oy oranlarının yükseldiği görülmektedir. DSP ise görece daha eğitimsiz, kentli ve seküler grupların oyunu alabilmiştir. DSP incelendiğinde cinsiyet, gelir vb. değişkenlerde de oy oranları arasında farklılık

²⁷²T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 18.04.1999**, DİE Matbaası, Ankara, 1999, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014219.pdf>, (14.06.2016), s. 1

²⁷³Yılmaz Esmer, "At the Ballot Box: Determinants of Voting Behavior", **Politics, Parties, and Elections in Turkey**, (Ed. Sabri Sayarı ve Yılmaz Esmer), Lynne Rienner Publishers, Londra, 2002, s. 100

²⁷⁴Mert Angılı, "1980 Sonrası Türkiye Siyaseti ve Genç Parti", **Praksis**, Sayı:12, Güz 2004, s. 44

bulunmadığı görülmektedir. Böyle bir durumda DSP'nin seçim başarısının altında liderinin karizması önemli rol oynamaktadır. Eğitim seviyesi ve oy oranı ilişkisi MHP'de de doğru veya ters orantılı olmamakla birlikte, FP, DYP ve ANAP'ın oy oranları eğitim seviyesi yükseldikçe azalmaktadır.²⁷⁵

1999 seçimlerinde CHP'ye oy verenler için en önemli konular sekülerizm, insan hakları ve demokrasidir. DSP seçmenleri için de aynı konular önemlidir. FP seçmeni için ise dini değerler öncelikliken, insan hakları ve demokrasi de önemli konulardandır. MHP seçmeni için ise en önemli konu milliyetçiliktir.²⁷⁶

1999'daki genel durumunun daha net anlaşılabilmesi için genel seçimlerle birlikte yapılan yerel seçim yarışına da göz atmak gerekir. İl genel meclisi seçimlerinde en yüksek oyu DSP almışken, belediye seçimlerinde ve büyükşehir belediye seçimlerinde FP ve ANAP DSP'den daha yüksek oy alabilmiştir. Yine büyükşehir belediye seçimlerinin aksine 1999 milletvekili seçimlerinde DSP, MHP ve Halkın Demokrasi Partisi'nin (HADEP) yükselişte olduğu görülmektedir. Bu durumu değerlendiren Alpkaya merkezi bütçenin ancak %7'sinin yatırımlara ayrılabilmesini belirtmiştir. Yerel yönetimlerin ise yerel düzeyde kaynak dağılımına imkan verebildiğini vurgulamıştır.²⁷⁷ Bu noktada genel seçimlerin ekonomik vaatleri ön planda olmayan milliyetçi partileri ön plana çıkarması nedeniyle Carl Schmitt'in dost düşman ayırımına²⁷⁸ göre, yerel seçimlerin ise David Easton'un siyaseti bir "kaynak dağıtma süreci"²⁷⁹ olarak kavrayış şekline göre şekillendiğini belirtmektedir.²⁸⁰ Öyleyse yerel seçimlerde yerel ilişki ağları ön plana çıkmaktayken, genel seçimlerde ise yukarıda da belirtildiği üzere milliyetçilik ön plana çıkmıştır.

---

²⁷⁵ Esmer, s. 100, 108

²⁷⁶ Esmer, s. 102

²⁷⁷ Faruk Alpkaya, "Seçim Sonuçları Üzerine Bazı Gözlemler ve Öngörüler", **Birikim**, Sayı: 122, Haziran 1999, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/5803/secim-sonuclari-uzerine-bazi-gozlemler-ve-ongoruler#.V5Hzw1SLTMw>, (22.07.2016)

²⁷⁸ Carl Schmitt siyasal iktidarın biz ve onlar yani dost- düşman ayrımı üzerine kurulabileceğini belirtir. Buradaki düşman varoluşsal olarak düşmandır. Yani sırf öyle olduğu için (Yahudi, Polonyalı vb.) düşmandır.

²⁷⁹ David Easton siyasal sistemi değişken bir sistem olarak ele almıştır. Buna göre siyasal sistemi kuşatan sosyal ve fiziksel çevredeki değişimler talep ya da destek olarak siyasal sisteme yönelen girdiler üretir. Bu girdiler siyasal sisteme etkiler ve siyasal sistemden çevreye yönelen çıktıları oluşturur. Çevreye etki eden çıktılar, yeni sonuçlar doğurur ve çevrede yeni talep veya destek oluşumunu sağlar. Bu talep ve destek tekrar siyasal sisteme etki eder ve bu döngü devam eder.

²⁸⁰ Faruk Alpkaya, "Seçim Sonuçları Üzerine Bazı Gözlemler ve Öngörüler", **Birikim**, Sayı: 122, Haziran 1999, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/5803/secim-sonuclari-uzerine-bazi-gozlemler-ve-ongoruler#.V5Hzw1SLTMw>, (22.07.2016)

Seçimlerin ardından Ecevit'in başbakanlığında DSP-MHP-ANAP koalisyonu kurulmuştur. Merve Kavakçı meclise türbanla gelmiş ve sonrasında yaşanan krizle birlikte vekilliği iptal edilmiştir. Üniversitenin dahil olduğu kamusal alanlardaki türban yasağı uzun süre İslami duyarlılığı olan kesimlerin, mağduriyet hissini güçlendirmiştir. Böylece İslami temelleri olan partiler bu noktada belli bir kesimin oylarını çekebilmiştir.

Yeni hükümetin karşılaştığı iki önemli sorun meclisteki partilere büyük darbe vurmuştur. 1999 depremi ve yaşanan ekonomik kriz ile birlikte geniş halk kesimlerinin yaşam standartlarında gerileme olmuştur.

2002 seçimlerine giderken Ecevit'in yükselen rahatsızlığı partinin dağılma sürecini hızlandırmıştır.

2002 genel seçimlerinde AKP %34,3 oranında oy alarak birinci parti olurken, CHP %19,4 oranında oy alarak ikinci parti olmuştur.²⁸¹ Bir önceki koalisyon hükümetinde yer alan hiç bir parti barajı geçerek meclise girmeyi başaramamıştır.

Seçim öncesinde yapılmış olan araştırmalar iktidar değişikliği doğuracak bir seçimin yaklaşmakta olduğunu öngörmüştür. Araştırman örneklemine Mart ayında %45'i, Haziran'da %51'i, Ekim'de ise %48'lik bir kısmı ülkenin en önemli sorununun çözümü için çareyi hükümet değişikliği ya da yönetimle ilgili değişikliklerde görmektedir.²⁸² Bu sonuç, önemli bir kitlenin daha önceden mecliste bulunmayan partilere yöneleceğini göstermektedir. AKP'nin çatışmacı olmayan, uzlaşmacı, eleştirildiğinde geri adım atabilen tavrı²⁸³ koalisyon hükümetlerinin çatışmalarından bıkmış seçmen için çekici olmuştur. Ayrıca "ulus devleti revize edeceğim, makbul vatandaş tanımına itirazım var" diyen, başörtüsü, din ve vicdan özgürlüğüne dair hakların hayata geçirileceğine dair umut vaat eden ve tüm bunlarla birlikte Erbakan'ın antikapitalist çizgisini terk eden AKP çok geniş bir kesime hitap etmeye çalışmıştır.²⁸⁴

Orta sınıf İslamcılarını kendisine çekebilen RP ve FP düzen ile uyuşamadıkları için muhafazakar iş çevrelerinin desteğini tam olarak alamamışlardır. Çünkü iş

²⁸¹T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 2002**, DİE Matbaası, Ankara, 2004, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014767.pdf>, (16.06.2016), s. 2

²⁸²A. E. Turan, Seçmen, s. 274, 275

²⁸³Ersin Kalaycıoğlu, "Seçmen İstikrardan Yana Tavır Aldı", **NTV-MSNBC**, 30.03.2014, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/263669.asp>, (18.06.2016).

²⁸⁴Selin Ongun Tuncer, "AKP Kendi Çekirdeğinden Koptu", **Cumhuriyet Gazetesi**, 20.15.2016, s. 15

dünyası için gereken esas nokta istikrardır. Bu yüzden RP veya FP ANAP'ın yerini tam olarak alamamıştır. Ancak FP içinden ayrılan yenilikçi genç kuşak siyasetçiler daha uyumlu bir siyasi yol izleyeceklerine dair imaj çizmişlerdir. Erdoğan, AKP'nin İslamcı değil muhafazakar bir parti olduğunu vurgulamıştır. Bu vurgu AKP'nin merkez sağ hedeflediğini göstermektedir. Bu yüzden AKP, RP ve FP'nin ulaştığı oy oranlarından çok daha fazlasına ulaşabilmiş, diğer sağ partilerin oy oranlarını eriterek sağ seçmenin büyük bir çoğunluğunu kendisinde toplayabilmiştir.

Işıklı, 2002 seçim sonuçlarını neo-liberalizminin zaferi olarak görmektedir. Işıklı'ya göre 24 Ocak kararları ile başlamış, Özal, Çiller ve Derviş ile devam etmiş olan neo-liberalizm Tayyip Erdoğan ile yeni bir çehreye bürünmüştür. Işıklı'ya göre buradaki yenilik özde bir değişiklik olmadan türbanla simgelenen irtica ve din sömürüsü olgusunda yatmaktadır. Işıklı, AKP yükselişinin paniğe kapılan kesimleri CHP'yi desteklemeye ittiğini belirtmektedir. Ekonomik felsefesi Derviş tarafından belirlenen CHP'nin meclise girebilmiş tek muhalefet partisi olmasının neo-liberalizmin zaferini pekiştirdiğini söylemektedir.²⁸⁵

2002 seçimlerinde CHP'nin bazı avantajları vardır. Yıpranmış bir DSP'nin ardından merkez soldaki ilgi CHP'ye kaymıştır. En çok da AKP ile tekrar yükselişe geçen Siyasal İslam laiklik hassasiyeti olan kesimlerin CHP'ye yönelmesini sağlamıştır. Bu yönelişin temelinde CHP'nin devleti kurmuş parti olduğu için rejimin garantisi olarak görülmesi vardır. Ayrıca, Derviş'in de CHP'ye katılmış olması kentli ve dış dünyaya açık çevrelerde CHP'ye bir ilgi artışına neden olmuş olabilir.²⁸⁶ Fakat Derviş'in CHP'ye geçmiş olması olumsuz bir etkide de bulunmuş olabilir. O da yaşanan ekonomik krizin nedeni olarak IMF politikalarını gören toplumsal kesimlerin kullandığı tepki oylarının CHP'ye yönelmesini engellemesidir.

2002 seçimleri öncesinde, AKP ve CHP seçmeni arasındaki farklardan en önemlisi çalışma durumundaki farklılıklardandır. Emekliler, (avukat, doktor gibi), serbest meslek sahipleri ve uzmanların oranları CHP'de AKP'ye göre çok daha yüksektir. AKP'de ise ev kadınlarının, çiftçilerin ve iş yeri sahiplerinin oranı CHP'ye göre daha yüksektir. AKP'nin aksine, CHP en çok oyu kentlerden almaktadır. Kalaycıoğlu'nun araştırmasına göre AKP sorunları çözebilecek bir parti olarak

²⁸⁵ Oktay Türel, Sina Akşin, Alpaslan Işıklı, Taner Timur, Oğuz Oyan, "3 Kasım 2002 Genel Seçimleri ve Sonrasındaki Muhtemel Gelişmeler", **Mülkiye**, Cilt XXVI, Sayı 237, s. 27, 29

²⁸⁶ Aydın ve Taşkın, s. 465

görülmektedir. Dindarlar, gecekondularda oturanlar, AB karşıtı olanlar AKP'ye oy vereceğini belirtmiştir. Türkçe konuşanlar, laik olanlar, kullandığı oyun önemli olduğunu düşünenler, AB üyeliğini destekleyenler CHP'ye oy vereceğini belirtmiştir.²⁸⁷ Hem CHP'de hem AKP'deki seçmen kültürel nedenlerden etkilenmiştir. Dindarlar AKP'yi tercih ederken, Türkçe konuşanların CHP'yi daha fazla desteklemesi bu durumu göstermektedir.

2002 seçimlerinde göze çarpan noktalardan bir tanesi de, her ne kadar ülke barajını geçememiş olsa da seçimlere ilk kez giren, liderinin siyasi geçmişi olmayan Genç Parti'nin (GP) %7,26 oranında oy alabilmesidir. Oyan, GP'nin AKP ile benzerliğine dikkat çekmektedir. Bu iki partinin seçim öncesinde yaşanan ekonomik krizin uygulamalarına tepki gösteren kesimleri çekebildiğini belirtmiştir. Oyan'a göre bu iki parti, programları ile IMF'ci olmasına karşın söylem ve tutumları ile IMF karşıtı gibi bir imaj çizerek tepki oylarını kendilerine çekebilmiştir.²⁸⁸

GP ideolojiden daha çok stratejisi ile ön plana çıkmaktadır. Bu durum, Genç Parti Programı ile partinin lideri Uzan'ın söylemlerinin karşılaştırılması ile daha net görülür. Uzan, söylem düzeyinde her ne kadar IMF karşıtı, popülist, keskin ve milliyetçi bir üsluba sahip olsa da parti programı son derece yumuşak, mütevazı ve bulanıktır. Partinin genel başkan yardımcısı da kendilerinin ideolojiler üstü bir parti olduğunu belirtmiştir. Uzan'ın sahip olduğu medyaya ve maddi güce dayanan seçim kampanyası, profesyonel reklamcılar tarafından hazırlanan ve siyasi mitingden çok özel bir işletmenin reklamı gibi sunulan mitingler ile sürdürülmüştür. Uzan'ın söylemleri her ne kadar milliyetçi ve saldırgan unsurlara dayansa da hedef ülke içinden bir iç düşman değil dışarıdaki bir düşmandır.²⁸⁹

Seçimler öncesinde GP'ye oy vereceğini belirtmiş olanların üçte ikisi kadındır. Bu durum MHP'ye oy vereceğini belirten seçmenlerin tam tersidir. Ayrıca GP, çok az oy almış olan SP ve DEHAP'tan sonra seçmen tabanı en genç olan partidir. GP'ye oy verenlerin %57'si 35 yaşın altındadır. GP seçmeninin %47'si ilkokul mezunudur. Ev kadınlarının en yüksek oranda olduğu parti GP'dir. Oy vereceğini belirten kişilerin yarısının yeni bir parti olduğu için yöneldiği GP'nin

---

²⁸⁷ A. E. Turan, Seçmen, s. 239-241

²⁸⁸ Türel ve diğerleri, s. 32, 33

²⁸⁹ Angılı, s. 55

seçmenleri içindeki ev kadınlarının oranı %58'dir. Ayrıca, yerleşim yeri küçüldükçe GP'nin oy oranları artmıştır.²⁹⁰

AKP hükümeti Derviş'in uyguladığı reformların özüne dokunmadan devam etmiştir. Boratav, 1998'den beri Türkiye politikasına sermayenin sınırsız tahakkümünü sağlamayı planlayan bir programın uygulanmakta olduğunu belirtmektedir. AKP'yi ise bunun kararlı bir sürdürücüsü olarak görmektedir. Bu reformların acı reçetesini uygulamış olan DSP-MHP-ANAP hükümeti erken seçime gittiği için reformların ardından gelen düzelmeye yararlanamamıştır. AKP iktidara geldiğinde ekonomi dip noktasındadır ve AKP bir önceki dönemden gelen programı başarılı bir şekilde uyguladığı için dış dünyadan kaynak aktarımı artarak sürmüştür.²⁹¹ Enflasyon oranının düşmesi, GSMH'nin yükselmeye başlaması, her ne kadar işsizlik oranları yükselmeye başlasa da AKP'nin oy oranının artmasını sağlamıştır.

İnsel, CHP'nin daha önceden kapsayabildiği büyük kentlere göç eden kesimlerin, esnekleşen işgücü piyasası içindeki emekçilerin, Batı Anadolu'daki çiftçilerin oylarını önce DSP ve FP'ye sonra da AKP'ye kaptırdığını söylemiştir. 2000'li yılların başında ise, CHP iktisadi politikaların mağduru olan kesimlere hitap etmek yerine iktisadi-kültürel elitlerin tercümanı olmaya başlamıştır. CHP'nin başarısız olduğu bu noktada AKP başarılı olmuştur. AKP sermaye sahiplerinin, mülk sahiplerinin isteklerini; toplumun alt kesimlerinin değişim ve refah istekleri içinde yedirerek bu kesimleri de temsil edebilmiştir.²⁹²

AKP 2007 seçimlerinde oy oranlarını daha da artırmış, diğer merkez sağ partiler aleyhine gelişimini sürdürmüştür. AKP almış olduğu %46,6 oranında oy ile merkez sağ seçmenin tek temsilcisi haline gelmiştir. CHP %20,9 oranında oy almış, MHP %14,3, bağımsızlar ise %5,2 oranında oy almıştır. Bir dönem aranın sonrasında MHP tekrar meclise girebilmiştir.²⁹³

Laiklik, terör ve Kuzey Irak'taki sorunlara odaklanan CHP, bu tavrıyla seçimlerde başarılı olamamıştır. Seçimler öncesinde CHP ve MHP PKK saldırılarında ölen askerler üzerinden AKP karşıtı propaganda yapmıştır. Ancak,

²⁹⁰A. E. Turan, Seçmen, s. 242, 297

²⁹¹Boratav, s. 449

²⁹²Ahmet İnsel, "CHP'nin Genetik Bozukluğu", **Birikim**, Nisan 2004, s. 30

²⁹³TÜİK, "2007 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları", **Haber Bülteni**, Sayı: 185, 20.11.2007, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=1898>, (20.06.2016)

Laçiner, bu propagandanın “AKP’nin omurgasını oluşturan modern-muhafazakar orta-üst sınıfın ve onların yörüngesindeki alt-orta sınıf katmanlarının” partiye olan bağlılığını gevşetemediğini belirtmiştir.²⁹⁴

2007 seçimlerinde CHP Batı illerine ve İstanbul gibi büyükşehirlerin varlıklı semtlerine sıkışmış bu varlıklı kesimlerin ve Alevilerin oy verdiği bir parti haline gelmiştir.²⁹⁵ Seçim öncesinde KONDA’nın yapmış olduğu araştırmaya göre seçmenlerin %70,4’ü yoksulluğu ülkenin en önemli sorunlarından biri olarak görmüştür. Ülkenin en önemli sorunlarının arasında laik karşıtı eylemleri ve demokrasi karşıtı eylemleri görenlerin oranı sırasıyla %18,5 ve %16,4’dür.²⁹⁶ Bu noktadan bakıldığında ekonomik olarak seçmenleri cezp edecek bir çıkış yapmadığı sürece CHP’nin oylarını artırması imkansızdır. Çünkü CHP’nin daha fazla temsil edebildiği laiklik ve demokrasi hassasiyeti, seçmen kitlesinin büyük bir bölümü için öncelikli konular değildir. CHP’nin durumunun ciddiliği %41 oranıyla seçmenin “asla oy vermem” dediği partiler arasında birinci olmasıdır. Bu oran AKP’de %28,6 ve MHP’de ise %14,8’dir.²⁹⁷

Eğitimin siyasal toplumsallaşmaya etkisine bakıldığında eğitim düzeyinin yükseldikçe CHP oylarının arttığı, AKP oylarının azaldığı görülmektedir. Göregenli İzmir’de yaptığı araştırma sonuçlarına dayanarak orta eğitim düzeyinde iki parti arasında farklılık olmamasına rağmen alt eğitim grubunda AKP seçmenin yoğunlaştığını, üst eğitim grubunda ise CHP’nin daha fazla temsil edildiğini belirtmiştir. Buna göre alt eğitim grubundaki AKP seçmenin oranı %53,3, CHP’nin ise %25’tir. Üst eğitim grubundaki CHP seçmenin oranı %25, AKP seçmenin oranı ise %7’dir.²⁹⁸ Diğer partilerin oy oranları ile seçmenin eğitim düzeyi arasında doğru veya ters bir orantı yoktur. Eğitim seviyesi arttıkça CHP’nin oy oranının artması Cumhuriyet tarihi boyunca devam etmiş bir özelliktir. Ekonominin siyasal toplumsallaşmadaki işlevini anlamak için gelir düzeyi ve seçmen tabanı karşılaştırıldığında gelir düzeyi arttıkça CHP’nin oy oranının arttığı görülmektedir. Bu durum CHP’nin eğitilmiş ve gelir düzeyi yüksek kentli seçkinlerin oyunu aldığını

²⁹⁴Laçiner, (Puslu Yoğun), s.3

²⁹⁵Aydın ve Taşkın, s. 480

²⁹⁶Bekir Ağırdir, “Siyasette Yeni Dönem”, **KONDA**, http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/2007_08_KONDA_Siyasette_Yeni_Donem.pdf, (20.06.2016)

²⁹⁷Bekir Ağırdir, “Sandığın İçindeki Ne Belirledi”, <http://bekiragirdir.com/?p=2323>, (20.06.2016)

²⁹⁸Melek Göregenli, “Seçmen Davranışları ve Partilerin Siyasal Toplumsal Arkaplanları Üzerine Gözlemler”, **Birikim**, Sayı: 219, Temmuz 2007, s. 29

ve kısıtlı seçmen tabanını göstermektedir. AKP’de ise durum tam tersidir. Hem eğitim düzeyi hem de gelir düzeyi düştükçe AKP’ye verilen oy oranı da artmaktadır.²⁹⁹ 2007’de seçmenin %42,7’si ekonomik durumunun iyiye gittiğini belirtmiştir. Bu durumda, AKP, ekonomik temelli oyları almayı sürdürmüştür. Ayrıca, her ne kadar iktidar partisi olsa da, AKP’nin kurulu rejime muhalif duruşu, durumunun kötülüğünden dolayı sistemi sorunlu tutanların da AKP’ye yönelişinin devam etmesini sağlamıştır.³⁰⁰ Ağırdir, AKP’nin yükselen seçim başarılarından bahsederken iki noktaya vurgu yapmaktadır. Birincisi, RP döneminden kalma başarılı belediyeçilik imajıdır. İkincisi ise dünyada sıcak para akınlarının gelişmekte olan ülkelere yöneldiği yılların, 11 Eylül sonrasında “ılımlı İslam arayışı” ve 2004’de AB ile yapılan müzakerelerin AKP dönemine denk gelmesidir.³⁰¹

Açık Toplum Enstitüsü’nün araştırma sonuçlarına göre seçmenin AKP’ye yönelişinde önemli olan etkenler arasında düşen enflasyon, sağlık ve sosyal güvenlik alanındaki değişimler ve istikrar beklentisi etkilidir.³⁰²

AKP Kürt seçmenden de yoğun bir şekilde oy alabilmektedir. Bu durum hem 2007 genel seçimlerinde hem de 2009 yerel seçimlerinde böyledir. KONDA’nın seçim araştırmasına göre etnik kimliğini Kürt olarak niteleyenlerin %27’si Demokratik Toplum Partisi’ni (DTP) desteklerken bu oran AKP için %35’dir. “Türkiye’nin en önemli sorununu hangi parti çözer” sorusuna %33 oranında AKP, %8 oranında ise CHP yanıtı verilmiştir.³⁰³ Bu oranlar bu partilerin aldıkları oy oranlarından daha düşüktür.

2011 genel seçimlerinde AKP’nin yükselişi devam etmiş, CHP’de oylarını bir miktar artırmıştır. AKP %49,8, CHP %26, MHP %13 oranında oy almıştır.³⁰⁴ Seçmen tabanlarında önemli bir değişiklik olmamıştır. Mevcut durum şöyle özetlenebilir. MHP baraj altında kalma riski taşımaya başlamıştır. CHP’de yaşanan lider değişikliği yapılan araştırma sonuçlarına ilk zamanlarda 10 puanlık bir artış

---

²⁹⁹Göregenli, s.29

³⁰⁰Bekir Ağırdir, “Sandığın İçindekini Ne Belirledi”, <http://bekiragirdir.com/?p=2323>, (20.06.2016)

³⁰¹Selin Ongun Tuncer, “AKP Kendi Çekirdeğinden Koptu”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 20.15.2016, s.14

³⁰²Derya Sazak, “Yarının Türkiye’si”, **Milliyet**, 01.12.2007, s. 26

³⁰³Tarhan Erdem, “AKP Yüzde 47,9’u, CHP Yüzde 23,5’i Yakaladı Ama Halkın Yüzde 49’u Partilerden Umutsuz”, **Radikal**, 26.03.2009, <http://www.radikal.com.tr/politika/akp-yuzde-47-9u-chp-yuzde-23-5i-yakaladi-ama-halkin-yuzde-49u-partilerden-u-928062/>, (20.06.2016)

³⁰⁴TÜİK, **Milletvekili Genel Seçimi 2011**, TÜİK, Ankara, 2011, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0021074.pdf>, (20.06.2016), s. 1

olarak yansımış ancak, CHP'nin oy oranları yine %25 seviyesine dönmüştür. Seçim analizlerine göre AKP tabanı içinde lidere bağlılık artmıştır. AKP'yi destekleyen seçmenin neredeyse tamamı Erdoğan'ın liderliğinden memnundur. Bu oran CHP'de %80, MHP'de ise %70'in altındadır. CHP'de seçmen daha çok ideolojik nedenlerden dolayı bu partiyi desteklemektedir. Seçmenin %16'sı ülke sorunlarını CHP'nin çözebileceğine inanırken bu oran MHP için %5,5, AKP içinse %50 civarındadır. Seçmenin "asla oy vermem" dediği partiler arasında en yüksek orana %24,1 oranında BDP sahipken, AKP seçmenin %18,3'ü, CHP %14'ü, MHP ise %7,4'ü tarafından asla oy vermeyeceği parti olarak gösterilmiştir. CHP için asla oy vermeyeceğini belirten seçmen sayısı azalmıştır. Kürt halkının oyları, bu seçimde %43,9 oranında BDP'ye giderken, %38,9 oranında AKP'ye gitmiştir. CHP ise Kürtlerden ancak %8,6 oranında oy alabilmektedir. Eğitim, gelir düzeyi ve parti ilişkisi önceki seçimlere benzerdir. CHP yine eğitilmiş ve yüksek gelirli seçmenin partisiyken, AKP daha eğitimsiz ve yoksul kesimlerin partisidir. MHP'de ise gelir ve eğitim konusunda anlamlı sonuçlar çıkmazken, MHP'nin göç alan Ege, Akdeniz gibi bölgelerde daha güçlü olduğu görülmektedir. MHP, bu bölgelerde göçmen (Kürt) karşıtı seçmenlerin yöneldiği bir partidir.³⁰⁵

2013 yılı Türkiye'nin toplumsal ve siyasi yaşamında önemli çalkantıların yaşandığı bir yıldır. İstanbul Taksim'de 1940'larda yıkılmış olan Topçu Kışlası'nın yeniden yapılabilmesi için Gezi Parkı imara açılmış, 27 Mayıs 2013'de iş makinelerinin ağaçları sökmek için parka girdiği haberinin yayılmasının ardından Gezi Direnişi başlamıştır. Kentlilerin yaşadıkları yerdeki yeşil alanı korumak için giriştikleri direniş iktidarın da kolluk gücünü kullanarak sert biçimde karşılık vermesiyle yayılmış ve çeşitli kesimlerin AKP iktidarına karşı hissettikleri rahatsızlıkları dile getirme aracına dönmüştür. Protestolar sonrasında Topçu Kışlası'nın inşası projesi durmuştur. Ancak, dönemin Başbakanı sonradan da Cumhurbaşkanı olan Erdoğan sonraki süreçlerde de cesur olunması gerektiğini ve Topçu Kışlası'nın inşa edileceğini belirtmiştir. Bayburt ve Bingöl hariç 79 ilde gerçekleşen protestolara 2,5 milyon kişi katılmış, 4900 kişi gözaltına alınmış ve

³⁰⁵KONDA, "Barometre 4 Aylık Rapor-Seçim Analizi Haziran 2011, **Raporlar**, <http://www.konda.com.tr/tr/raporlar.php?tb=0>, (20.06.2016)

4000'e yakın kişi yaralanmış,³⁰⁶ 10 civarı kişi de hayatını kaybetmiştir. Fatma Bostan Ünsal, 14 senelik AKP iktidarını değerlendirirken farklı kesimlerin AKP tarafından “makbul görülmediği” şeklinde bir algıya sahip olmasını AKP iktidarının en büyük eksisi olarak görmektedir. Her ne kadar iktidar kendisini tüm toplumu kapsıyor olarak göstermeye çalışsa da toplumun genelinde böyle görülmemektedir.³⁰⁷ AKP'ye karşı, böyle kitlesel bir muhalefetin olmasının ana nedeni budur. İşte bu nedenle toplumun AKP'liler ve AKP'li olmayanlar olarak kutuplaşması hızlanmıştır.

2013 yılında yaşanan diğer bir önemli olay da 17 Aralık'ta başlayan, bakan ve bakan çocuklarını da kapsayan yolsuzluk ve rüşvet soruşturması ve bu süreçte yayılan ses kayıtlarıdır. Önemli bir kesim bu durumu AKP'nin kirli çamaşırlarının ortaya çıkması olarak görürken, büyük bir kesim de iktidara darbe teşebbüsü olarak görmüştür.

2014 yerel seçimlerinde, 2009 yerel seçimlerine kıyasla hem AKP hem CHP hem de MHP oylarını artırmıştır. Ancak 2011 genel seçim sonuçları ile karşılaştırıldığında CHP ve MHP oylarını yine yükseltmişken AKP önemli oranda oy kaybetmiştir. Bu durumun nedeni yolsuzluk iddialarından kaynaklanmış olabilir. 2014'e gelindiğinde toplumdaki siyasal kutuplaşma devam etmiş ancak şekil değiştirmiştir. Daha önceden laik-muhafazakar ekseninde olan kutuplaşma AKP yandaşlığı-karşıtlığı biçimine dönüşmüştür. Toplumun %77'si AKP'nin yolsuzluk yaptığına inanmaktadır, AKP yandaşları ise büyük oranda inanmamakta, komplo olarak nitelemekte, bir kısmı ise herkesin yolsuzluk yaptığını belirterek maruz görmektedir. Halkın büyük kesimi kendisini “laikler” ve “AKP karşıtları” tarafından dışlanıyor olarak görmektedir. Bu durum, bu kesimin AKP dışındaki partilere kaymasını engellemektedir.³⁰⁸ 2014 yerel seçimlerinde partilerin seçmen tabanı büyük oranda önceki seçimlere benzerdir.

Yerel seçimlerin ardından 10 Ağustos 2014 günü Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. AKP'nin tek başına Recep Tayyip Erdoğan'ı aday olarak gösterdiği seçime, MHP ve CHP Ekmeleddin Mehmet İhsanoğlu'nu ortak aday olarak

³⁰⁶Tolga Şardan, “2.5 Milyon İnsan 79 İlde Sokağa İndi”, **Milliyet**, 23.06.2013, <http://www.milliyet.com.tr/2-5-milyon-insan-79-ilde-sokaga/gundem/default.htm>, (20.06.2016)

³⁰⁷Tuncer, s. 15

³⁰⁸KONDA, “30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi”, **Raporlar**, 16.04.2014, <http://www.konda.com.tr/tr/raporlar.php?tb=0>, (20.06.2016)

göstermiş, Halkların Demokratik Partisi (HDP) ise Selahattin Demirtaş'ı aday olarak göstermiştir. Seçim sonuçlarına göre oyların %51,79'unu Erdoğan alarak, ilk turda Cumhurbaşkanı seçilmiştir. İhsanoğlu %38,44, Demirtaş ise %9,76 oranında oy almıştır.³⁰⁹ Erdoğan'ın %50'nin üzerinde oy alması AKP'nin özgüvenini tazelerken, Demirtaş'ın almış olduğu %9,76 oy oranı, HDP'nin seçimlere parti olarak girdiğinde ülke barajını aşabileceği umutlarını canlandırmıştır.

7 Haziran 2015 seçim sonuçlarına göre 2002'den beri tek başına hükümet kurabilecek kadar mecliste çoğunluk elde edebilen AKP, 7 Haziran 2015 seçimlerinde bu çoğunluğu elde edememiştir. Bu seçimlerde AKP %40,87, CHP %24,95; MHP %16,29; HDP %13,12 oranında oy almıştır.³¹⁰

2014 yerel seçimleri ile karşılaştırıldığında CHP ve MHP'nin de bir miktar oy kaybettiği görülmektedir. KONDA'nın seçim analizine göre CHP'nin oy oranındaki düşüş seçmen kaybetmesinden değil, artan nüfusa rağmen yeni seçmen edinmemesinden kaynaklanmaktadır. CHP oylarının beşte birini İstanbul, beşte birini de Ege bölgesinden almışken doğu bölgelerinde neredeyse hiç varlık gösterememiştir. AKP ise ülkenin tamamında varlık gösterebilmiş ve Batı Marmara'da, Ege'de, Orta Doğu Anadolu'da ve Güneydoğu Anadolu'da oy ortalamasının altında kalmıştır. MHP en fazla oyu, Akdeniz, Ege ve Batı Karadeniz'den almaktadır. Diğer seçimlerden farklı olarak, bu seçime parti olarak girmiş olan HDP'nin barajı aşması önemli bir değişikliktir. HDP en fazla oyu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden almış, bunu İstanbul, Orta Doğu Anadolu ve Akdeniz takip etmiştir. HDP'nin barajı geçebilmesi oy oranlarını iki katına çıkarmasıyla mümkün olmuştur. Bu artış çoğunlukla doğu illerinde olmuşken, Akdeniz, Ege, Marmara ve bazı İç Anadolu şehirlerinde de HDP'nin oyları artmıştır. Oyların artışının temel nedeni seçime parti olarak girilmesi ve daha önceden aday gösterilmeyen yerlerden bile partinin oy alabilmesidir. HDP'nin artan oyları çoğunlukla (%53) AKP'den gelmiştir. Diğer bir kısmı (%33) ise 2011 seçimlerinde yaşı tutmadığı için oy kullanamamış ve ilk kez sandığa giden seçmendir. İlk kez

³⁰⁹TÜİK, “Yurt İçi, Yurt Dışı ve Gümrük Kapıları Cumhurbaşkanlığı Seçim Sonucu (10 Ağustos 2014)”, **Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-15:01:45-69066498417651138311487144247.html>, (24.07.2016)

³¹⁰TÜİK, “2015 Milletvekili Genel Seçimi (7 Haziran)”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-15:06:51-1958162306921324137790398766.html>, (24.07.2016)

sandiğa gidenlerden aldığı oy oranı HDP seçmeni içinde yaşın siyasal toplumsallaşmaya etkisini göstermektedir. HDP'nin oy artışının %6'sı ise CHP'den gelmiştir. Denilebilir ki, HDP'nin oy artışında Türk kökenli seçmenin etkisi çok az olmuştur. CHP'den HDP'ye kayan oyların iki katına yakını CHP'den MHP'ye geçmiştir. MHP, AKP'den de bir miktar oy alabilmiştir (AKP'den HDP'ye geçen oy oranı kadar).³¹¹

Seçmen profilleri incelendiğinde en genç seçmenlerin HDP ve MHP'de olduğu görülmektedir. Yaş arttıkça bu iki partinin aldığı oy oranı düşmektedir. AKP ve CHP ise yaşın artışına paralel olarak oy oranlarını artırmaktadır. Eğitimin siyasal toplumsallaşmaya etkisine bakıldığında, diğer seçimlerde olduğu gibi eğitim düzeyi arttıkça AKP'nin daha az oy aldığı, MHP ve CHP'nin ise eğitim seviyesinin artışına bağlı olarak oylarını artırdığı görülmektedir. HDP'nin oy oranlarında ise eğitim seviyesi ile doğru veya ters orantı bulunmamakla birlikte en düşük eğitim seviyesinden yoğun miktarda oy aldığı görülmektedir. Hane geliri ile oy oranı ilişkisi de önceki seçimlere benzemektedir. Hane geliri arttıkça CHP'nin oy oranı artmakta, AKP'ninki düşmektedir. HDP ve MHP'de böyle bir ilişki yokken, HDP seçmeninin büyük bir kısmı en alt gelir grubundandır. Seçmen profili etnik köken açısından incelendiğinde kendisini Kürt olarak gören her 10 kişinin 6'sının HDP'ye oy vermiş olduğu görülmektedir. Kendisini Türk olarak görenlerin ancak %1'i HDP'ye oy vermiştir. Mezhebe bakıldığında ise Alevilerin %71'inin CHP'ye, %12'sinin HDP'ye oy verdiği görülmektedir. CHP oylarının beşte birini Alevilerden almıştır. Yaşam tarzı konusunda kendisini modern olarak görenlerin yarısı CHP'yi, dindar muhafazakar olarak görenlerin yarısından fazlası AKP'yi desteklemektedir. Kişilerin kendilerini konumlandığı dindarlık oranı arttıkça AKP'nin oy oranı artmakta, CHP'nin oy oranı ise düşmektedir. HDP ve MHP'de benzer bir orantı yoktur. Bu araştırma medyanın etkisini de içeren sonuçlar vermektedir. Seçmenlerin takip ettiği TV kanalları arasında en belirgin ayrılma HDP seçmenindedir. HDP seçmeni çoğunlukla Kürtçe yayın yapan kanalları takip etmektedir. Kanal7, ATV ve TRT'yi izleyenler arasında AKP seçmeni oranı daha fazlayken, haberleri Halk TV, Fox Tv ve CNN Turk'ten izleyenler ve TV izlemediğini söyleyenler arasında CHP seçmeni

³¹¹KONDA, “7 Haziran Sandık ve Seçmen Analizi”, **Rapor**, 18.06.2016, http://survey.konda.com.tr/rapor/KONDA_7HaziranSand%C4%B1kveSe%C3%A7menAnaliziRaporu.pdf, (21.06.2016), s. 12-80

ağırlıktadır.³¹² Bu durum, medyanın siyasal tercihlere etkisini göstermektedir. Ancak unutulmaması gereken bir nokta da, kişilerin izledikleri kanallardan etkilenmelerinin yanı sıra, daha çok kendi görüşlerine yakın buldukları kanalları takip etmeleridir.

7 Haziran seçimlerinden sonra ülkede terör olayları yükselmiştir. PKK ve devlet arasındaki çatışmalar artmış, çatışmalar kentlere taşınmıştır. Ayrıca IŞİD'in düzenlemiş olduğu canlı bomba saldırıları da ülkedeki gerginliği ve tedirginliği artırmıştır. Muhalefetin kendi arasında anlaşarak koalisyon kuramamasını da iyi kullanan AKP, ülke genelindeki güvensizlik ortamını AKP'nin tek başına iktidar olamamasına bağlamıştır. Bu süreçte AKP, özellikle doğudaki yaşanan çatışmalarda devlet şiddetinin dozunu yükselterek milliyetçi oyları arkasına almaya çalışmış ve büyük oranda da başarılı olmuştur. Ülkede kutuplaşma ortamı yükselirken, AKP'nin uygulama ve politikalarına karşı çıkanlar vatan hainliği ile suçlanmaya başlanmıştır. Hükümet kurulamamasının ardından 1 Kasım 2015'te yapılan seçimlerde AKP oy oranını artırmış ve %49,5 oranında oy alarak tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşabilmiştir. CHP %25,32 oranında oy alarak 7 Haziran seçimlerine benzer seviyede kalmış, MHP %11,9 oy alarak bir önceki seçime göre önemli oranda oy yitirmiştir. HDP de oy kaybeden partilerdendir. HDP'nin oy oranı %10,76'dır.³¹³

Partilerin seçmen profilleri incelendiğinde yukarıda ayrıntılı olarak bahsedilen 7 Haziran seçimleri ile benzer olduğu için 1 Kasım seçimleri incelenirken daha çok iki seçim sonucu arasındaki farklılığa odaklanılacaktır.

AKP'nin elde ettiği oy artışının en büyük kısmı bir önceki seçimde oy kullanmayıp 1 Kasım'da sandığa giden 1,6 milyon seçmenden gelmiştir. AKP'nin kazandığı oyların, diğer partilerin kaybettiği oylardan fazla olması bu yargıyı desteklemektedir. AKP'nin oy artışının yarısının MHP ve SP-BBP bloğundan geldiği tahmin edilmektedir. Sonuçlara göre seçmenler kimlik siyaseti ekseninde hareket etmekte ve tepkisini oy verdiği partiyi değiştirerek değil de seçimlere gidip gitmeyerek göstermektedir. Bir önceki seçimle karşılaştırıldığında CHP'de sistematik bir oy kayması ya da farklılaşması görülmemektedir. HDP, Doğu ve

³¹²KONDA, “7 Haziran Sandık ve Seçmen Analizi”, **Rapor**, 18.06.2016, http://survey.konda.com.tr/rapor/KONDA_7HaziranSand%C4%B1kveSe%C3%A7menAnaliziRaporu.pdf, (21.06.2016), s. 12-80

³¹³TÜİK, “2015 Milletvekili Genel Seçimi (1 Kasım)”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-15:31:28-199685583916648296551617927246.html>, (24.07.2016)

Güney Doğu Anadolu’da, MHP de Türkiye genelinde önemli oranlarda oy kaybına uğramıştır.³¹⁴

AKP’nin oy artışında HDP’nin de etkisi olduğunu belirten Çiçek, HDP’nin durumunu analiz ettiği yazısında, HDP’nin 7 Haziran’da aldığı oyda yapısal olmayan ancak o seçime özgü bazı dinamiklerin etkisinin bulunduğunu belirtmiştir. Bunlar: Demirtaş’ın performansı, etkili seçim kampanyası, ana akım medya grubunun bir kısmının açık desteği ve başkanlık rejimine muhalif olan ve de AKP’den rahatsız olan bazı kesimlerin stratejik olarak HDP’yi desteklemesidir. Çiçek, %13’ün içinde emanet olarak gördüğü oyların bu dinamiklerden kaynaklandığını ve bu oyların 1 Kasım’da HDP’yi terk ettiğini belirtmektedir. Çiçek, artan çatışmalı ortamın AKP’ye yaradığını ve HDP’nin oy kaybetmesine neden olduğunu vurgulamıştır. Bu ortamda milliyetçi sağ muhafazakar oyların bir kesiminin MHP’den AKP’ye geçtiğini de belirtmiştir. Çiçek’in vurgu yaptığı noktalardan bir tanesi de 7 Haziran’da HDP’ye oy vermiş olan Kürt seçmen için her ne kadar HDP’nin meclise girmesi önemliyken, bu grup için daha önemli olan şey ise “İslami”, “sağ-muhafazakar” iktidarın devamıdır.³¹⁵

KONDA’nın analizine göre sandığa gitmeyen seçmen sayısı değişmemiş olsa da, sandığa gitmeyen seçmen profili değişmiştir. Buna göre 1 Kasım’da sandığa gitmeyenler daha çok MHP ve HDP seçmenidir. KONDA’nın analizinde de, seçmenin tepkisini parti değiştirerek değil de oy vermeye gitmeyerek verdiği belirtilmektedir. Türkiye siyasetindeki alternatifsizlik ve kutuplaşma olgusu bu durumun nedeni olarak gösterilmiştir. Ancak yine de AKP’nin artan oy oranında SP-BBP bloğunun, MHP’nin ve az miktarda da HDP’nin AKP lehine oy kaybetmesinin payı vardır.³¹⁶

1980 sonrasındaki Türkiye siyaseti değerlendirilirken vurgulanması gereken en temel nokta, 1980 öncesindeki gelişmekte olan sınıf bilincinin özellikle 1990’lardan itibaren gerilemeye başlatıldığıdır. 1980’de Necmettin Erbakan

³¹⁴Çiçek Ağacı, <http://cilekagaci.com/2015/11/05/kasim-2015-secim-analizi-ve-oy-gecisleri/>, (21.06.2016)

³¹⁵Cuma Çiçek, “1 Kasım 2015 Seçimleri ve HDP: Kayıplar, Kazançlar ve Sonuçlar”, **Birikim**, 02.11.2015, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/7301/1-kasim-2015-secimleri-ve-hdp-kayıplar-kazanclar-ve-sonuclar#.V2lwV9KLTmw>, (21.06.2016)

³¹⁶KONDA, 1 Kasım Sandık ve Seçmen Analizi, **Kasım’15 Barometresi**, 02.12.2015, http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/KONDA_1Kas%C4%B1m2015SandikveSecmenAnaliziRaporu.pdf, (21.06.2016), s. 45,76

tutuklanmış ama toplumda İslami bir dönüşüm yaşanmasının da önü açılmıştır. Bu durumun temeli sınıf mücadelelerine dayanmaktadır. Yine aynı dönemde sosyalist kesim yasadışı ilan edilmiş ve geniş toplum kesimleri üzerindeki etkileri azaltılmış ve bu kesimler Siyasal İslam'ın etkisi altına girmiştir.

Sanayileşmenin hızlı yaşandığı toplumlarda ortaya çıkan sorunlar devrimci sosyalist akımların gelişmesi için elverişli bir ortam sağlar. Ancak Engels'in belirttiği gibi sanayileşme sürecinin tamamlanmasından sonra proletaryanın içinde bulunduğu koşulların istikrar kazanması devrimci sosyalist akımların gerilemesine neden olabilir.³¹⁷

Solun yükselme dönemine bakıldığında, özellikle konut sorununun, sol görüşlü belediyeler tarafından kişilerin gecekondü yapımına imkan tanıyarak çözülmeye çalışıldığı görülür. Ayrıca, Dev-Yol gibi sosyalist örgütler de, kendi imkanları ile (zorla) kamulaştırdıkları yerlere gecekondü yapılmasına yardım etmiştir. Bu yardımlar, kentlerde yaşayan yoksulların bu devrimci hareketlere katılmasına katkı sağlamıştır.

1980 sonrasında, vahşi girişimcilik imkanlarının kentlerde, özellikle de gecekondü bölgelerinde yaygınlaşması ve gecekondü bölgelerinin rant mekanı olması, bu bölgelerdeki insanların ekonomik olarak farklı yükseliş stratejileri ile tanışmasını sağlamıştır. Başka birçok nedenle birlikte, bu gibi durumlar solun gücünü yitirmesine neden olmuştur. Kişilerin bu tip yollarla yükselme imkanlarının olduğuna inanmaları onların siyasi mücadele dışına çıkarak kendi kaderlerini düzeltmeye kalkışmalarına neden olan en temel etkenlerdendir.³¹⁸ Artık sosyalist yönelimlerden çok, kendi gelecekleri için bir arazi kapıp rant zengini olmak gibi faaliyetler içine girebilirler.

Süreç içinde geleneksel sağ-sol ayrımı anlamını yitirmeye başlamıştır. 1990'lardan bugüne kadar olan sürece bakıldığında, ANAP, DYP, CHP, DSP, AKP arasında ekonomik tutum olarak önemli farklılıklar olmadığı görülecektir. Tüm bu partiler neo-liberal politikalarla örtüşecek eylemlerde bulunmuşlardır. DYP eliyle alınan 5 Nisan kararları, Gümrük Birliği'ne DYP ile CHP'nin çabaları ile girilmesi, ekonomik kriz ile karşılaşıncı Ecevit'in Dünya Bankası'ndan gelen iktisatçı

---

³¹⁷ Lipset, s. 52

³¹⁸ Lipset, s. 237

Derviş'e ekonomiyi devretmesi, aynı kişinin sonradan CHP'ye geçmesi, AKP'nin yoğun bir şekilde özelleştirmeler yapması ve işgücü piyasalarını esnekletmesi her partinin neo-liberal eksene kaymış olduğunu göstermektedir. Ekonomik programları açısından kayda değer farkların bulunmadığı ortamda, siyasi partiler arasındaki farklar etnik, dinsel ve milli kimlikler düzeyindedir. Örneğin, Erdoğan'ın seçim başarısının altında İslamcı bir kimliğe sahip olması önemlidir. Süreç içinde kimin nereli olduğunun önemli olmaya başladığı görülmektedir.³¹⁹ 2004 yılında yapılmış bir araştırma sonucu da, Mersin hakkında, geçmişte kendisini ağır bir şekilde hissettiren sınıf temelli tutum almanın yerini 2000'li yıllarla birlikte etnik farklılıkları öne çıkararak tutum almaya bıraktığını göstermiştir.³²⁰ Partiler arasındaki farkların kimliksel düzeye inmesi seçmen tabanlarının da böyle şekillenmesine koşut olarak gerçekleşmiştir. Böyle olunca sol parti olarak ele alınan CHP daha çok modern ve laik kesimlerin desteklediği parti olurken, AKP ise daha geleneksel ve İslami yatkınlığı yüksek kesimlerin desteklediği bir parti olmaya başlamıştır.

---

³¹⁹Nazım Güveloğlu, "Demokrasinin Neoliberal Dönemde Geçirdiği Dönüşümün Siyasal Partiler Üzerindeki Etkileri", **Praksis**, Sayı: 12, Güz 2004, s. 31

³²⁰Göktürk ve Akkaya, s. 116,117

İKİNCİ BÖLÜM

GÜLTEPE'DE SEÇMEN DAVRANIŞLARINDAKİ DEĞİŞİM

2.1. İZMİR'İN KISA TARİHİ

İzmir uzun tarihi boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış bir kenttir. Liman kenti olma özelliği ticari faaliyetlerin gelişimini kolaylaştırmış ve her dönem göç almasına neden olmuştur. Tarih boyunca farklı kimlik ve aidiyetlere ev sahipliği yapan kent, 20. yüzyılda azınlıklardan ve yabancılardan arınmaya/arındırılmaya başlamıştır. Eskisi kadar kozmopolit olmasa da, bugün de hala çeşitli bölgelerden göç alan kent, sürekli nüfus artışı yaşamaktadır.

İzmir'in kuruluş tarihi İ.Ö. 800'lü yıllara gitmektedir. Bugün Bayraklı olarak adlandırılan ilçede, deniz kenarına kurulmuş bir kenttir Smyrna. Smyrna ismi tarih içinde dönüşmüş ve Türklerin İzmir'i fethetmesinden sonra İzmir biçiminde telafuz edilmeye başlanmıştır. Smyrna sözcüğünün kökeni ise bugünkü Halkapınar çevresindeki bugün doldurulmuş olan gölün isminden gelmektedir. Bu göl kutsal bir tapınma mekanı olarak kullanılmış ve şehre de ismini vermiştir.³²¹ Sözcüğün kökeni için farklı yaklaşımlar da vardır. Bir başka hikayeye göre Hz. Meryem Efes civarında yaşarken kendisine Smyrna isimli bir çiçek hediye edilmiştir. Başka bir hikayeye göre ise kenti kuran Amazon kadının isminden gelmektedir. Smyrna, İ.Ö. 545 yılında Persler tarafından tahrip edilmiş ve kent olma özelliğini yitirmiştir.

Kentin ikinci kez kuruluşu ise Büyük İskender tarafından gerçekleştirilmiştir. Söylentiye göre, Büyük İskender Efes üzerine sefere giderken Kadifekale çevresinde dinlenceye çekilmiş, rüyasında buraya bir kent kurması gerektiği söylenmiştir. Bunun üzerine kent Kadifekale'de tekrar kurulmuştur. Yeniden kurulan İzmir, Kadifekale yamaçlarından denize doğru ilerlemekte ve buradaki doğal limandan yararlanmaktadır. Bu dönemde İzmir'in içinde bulunduğu ilişkiler Ege ölçekli olmaktan çıkmış ve Akdeniz ölçekli bir konuma gelmiştir. Bu gelişimde Büyük İskender'in Pers İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmasının etkisi vardır.³²² Kent, önce

³²¹ Fikret Yılmaz ve Sabri Yetkin, **İzmir Kent Tarihi**, İzmir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İzmir, 2002, s. 21

³²² Eyüp Özveren, "Dünden Bugüne İzmir İçin Artı ve Eksileriyle Küresel Kentleşme Süreci", **Değişen İzmir'i Anlamak**, (Ed. Deniz Yıldırım ve Evren Haspolat), Phoenix Yayınları, Ankara, 2010, s. 114

İ.Ö. 3. Yüzyılda İon kentleri arasına girmiş, daha sonra ise Bergama Krallığına bağlanmış, İ.Ö. 133 yılında ise Roma İmparatorluğu'na bağlanmıştır.

Kentin Roma İmparatorluğu'na bağlı olduğu dönemde, İ.S. 178'de yaşanan deprem nedeniyle, kentin neredeyse yarısı tekrar imar edilmek zorunda kalmıştır. Böylece Roma mimarisinin özelliklerini taşıyan yapılar inşa edilmiştir.³²³

Kentin Roma İmparatorluğu'na katılımı sırasında ortaya çıkan bir isyanda, kentin bu isyanı desteklememesinden ötürü, kent, "özgür kent" statüsü ile ödüllendirilmiştir. Ancak, İ.Ö. 88-85 yıllarında Pontos Krallığı tarafından gerçekleştirilen saldırılara karşı, Pontos kralını desteklediği için kentin özgür kent statüsü elinden alınmıştır. Roma İmparatorluğu'nun bölünmesinden sonra (İ.S. 395) kent Bizans İmparatorluğu sınırları içinde kalmıştır. Bizans döneminde Hıristiyanlığın yayılmasında önemli bir kent olmasından dolayı kente "kendi kendini yönetebilen kent" unvanı verilmiştir. Uzun süre Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında kalan kent Sasani ve Arap saldırıları ile sarsılmış hatta 11. yüzyılda kısa bir süreliğine Türk hakimiyeti altına girmiştir. Ancak tekrar Bizans hakimiyeti altına girmiştir.³²⁴ İzmir, Bizans döneminde ticaret hayatının durgunlaşmasından dolayı daha çok askeri bir üs olarak işlev görmüştür. Bu durumun nedeni ise İslam Devleti'nin denizlere hakim olmaya başlamasıdır.³²⁵

Kent 1317 yılında Aydınolu Umur Bey'in denetimi altına girmiştir. Bu dönemde yaşanan Haçlı Seferi ile liman kalesi Latinlerin hakimiyeti altına girmiştir. Kadifekale ise Türk hakimiyeti altında kalmaya devam etmiştir. Böylece şehir, Müslüman İzmir ve Hıristiyan İzmir olarak ikiye bölünmüştür.³²⁶

Aydınoluğulları döneminde iktisadi hayatın temeli tarımsal üretimdir. Umur Bey'in donanma kurma isteği için çok sayıda ustanın İzmir'e gelmesinden sonra gemi inşaatında da bir gelişim olmuştur. Selçuklu Devleti'nin zayıflaması ile birlikte

---

³²³Neslihan Ünal, **İzmir ve Selanik Liman Kentlerinin Gelişim Süreçlerinin Karşılaştırılmalı Analizi (1650-1750)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2013, s. 71

³²⁴Yılmaz ve Yetkin, s. 30-39

³²⁵Tuncer Baykara, **İzmir Şehri ve Tarihi**, Ege Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Yayınları, İzmir, 1974, s. 93

³²⁶Yılmaz ve Yetkin, s. 39

pek çok zanaatkar da İzmir'e yerleşmiş; böylece yeni göçlerle İzmir'in iktisadi hayatı gelişmeye başlamıştır.³²⁷

Kent Aydınoğlu Beyliği'ne son verilmesinden sonra 14. yüzyılda Osmanlı egemenliğine girmiştir. Osmanlı egemenliğinin ilk dönemlerinde, büyük bir gelişme katedememiştir. Bunun nedeni İstanbul'un başkent yapılmasından sonra, sürekli olarak büyümeye başlayan İstanbul'un ihtiyaçlarının artması ve İzmir'in bu şehrin ihtiyaçlarını karşılayan bir liman kenti haline gelmesidir. Böylece, yalnızca ülke içi ticarete bağlı kalan İzmir'in büyümesi de sınırlı olmuştur.³²⁸ Bu dönemde nüfus artışları doğal artışlarla gerçekleşmiştir.

Kentin ticaret kapasitesi çoğu zaman dışarıdan göç almasını sağlamıştır. Örneğin Bizans döneminden beri Venedik ve Cenevizli tüccarlar şehrin ticaretinde etkin olmuştur. 15. yüzyılda Hıristiyan ve Museviler, İran'dan kovulan Ermeniler de İzmir'e yerleşmeye başlamış ve kentin ticaret hayatına katılmıştır. 16. yüzyılın başlarında Fransızlar, sonlarına doğru ise İngilizler İzmir ticaretine hakim olmaya başlamış ve bu ülkelerin tüccarları da İzmir'e yerleşmeye başlamıştır.³²⁹

16. yüzyılda, İzmir limanı, Çeşme, Kuşadası, Urla gibi çevresindeki limanlardan daha iyi konumda değildir. İzmir, bu dönemde henüz büyük bir nüfusa sahip değildir. İzmir, 1528'de henüz 225 haneli küçük bir kasabadır.³³⁰

16. yüzyılda Sakız Adası'nın fethedilmesinden sonra Sakız Adası'ndan İzmir'e bir göç yaşanmıştır. Bu zamana dek iç ticarete yönelmiş bir tarım kenti niteliğindeki kentin tarımsal karakteri değişmeye başlamıştır. Çünkü yeni gelen nüfus tarımla değil ticaretle uğraşmıştır. Böylece İzmir bir pazar kentine dönüşmeye başlamıştır. Ancak İzmir'in bu rolünün gelişmesinde farklı etkenler de vardır. İlk olarak Kıbrıs ve Sakız Adalarının Osmanlı egemenliğine girmesi ile birlikte Akdeniz ticaretinde Osmanlı etkisi artmıştır. Osmanlı ve İran arasındaki savaşların etkisi ile doğu mallarının Avrupa'ya taşınmasındaki etkili olan Halep limanının işlevi yok olmuş ve bu mallar Anadolu'dan İzmir limanına geçerek Avrupa'ya taşınmaya

³²⁷Melih Gürsoy, **Tarihi, Ekonomisi ve İnsanları İle Bizim İzmirimiz**, MG Yayınları, İzmir, 2013, s. 21

³²⁸Yılmaz ve Yetkin, s. 41-47

³²⁹Gürsoy, s. 134, 135

³³⁰Mübahat Kütükoğlu, **XV. ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, s. 25'den aktaran Alp Yücel Kaya, "19. Yüzyıldan 21. Yüzyıla İzmir Ekonomisinde Süreklilik ve Kırılmalar", **Değişen İzmir'i Anlamak**, (Ed. Deniz Yıldırım ve Evren Haspolat), Phoenix Yayınları, Ankara, 2010, s. 45

başlanmıştır. Böylece 17. yüzyılda İzmir limanı iyice canlanmış, İzmir Batılı tüccarların yerleştiği bir ticaret merkezi haline dönüşmüştür.³³¹ Evliya Çelebi 17. yüzyılda yazmış olduğu Seyehatname'sinde İzmir için adeta bir Frengistan diye bahsetmiştir.³³² İzmir'in ticari rolünün büyümesi ile Osmanlı tebaası içindeki Rum, Yahudi ve Ermeniler de bu kente yerleşmeye başlamış ve kent göç alarak büyümeye devam etmiştir. İzmir limanında gerçekleşen dış ticaretin yoğunluğu, İzmir'den İstanbul'a giden ürünlerin azalmasına neden olmuş, bu durum da bazı ürünlerin ihracına yasak getirilmesine neden olmuştur. Ancak yasaklara rağmen, verilen iyi fiyat nedeniyle Avrupalı tüccarlar bu ürünleri kaçak da olsa satın alabilmişlerdir.³³³

17. yüzyılda İzmir ticaretinde yaşanan dönüşümlere koşut olarak kentin göç alması, kent nüfusunda görünür bir değişikliğe neden olmuştur. O zamana kadar daha çok bir kasaba görünümünde olan İzmir'in nüfusu büyük bir artış göstermiştir. Buna göre 1528'de ortalama 1300 kişi olan kent nüfusu 1659'da yaklaşık 10.000 olmuştur.³³⁴

16. yüzyılda İzmir ticaretinde Fransızların etkisi çok yüksekken, 17. yüzyılda İngilizler ve Hollandalılar daha etkili duruma gelmiş ve daha sistemli bir ticaret ağı kurmuştur.³³⁵ Bu dönemde İzmir, Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya ekonomisi ile eklemlendiği bir liman kenti konumuna gelmiştir. Kıtalararası ticarete aracı konumunda olan İzmir, İran İpeği, Uzak Doğu ürünleri gibi Batı Anadolu'ya özgü olmayan ürünlerin ticaretine ev sahipliği yapmıştır. Ancak 18. yüzyıldaki bazı gelişmeler İzmir'in ve ardülkesinin mallarını da ön plana çıkarmıştır. Bu gelişmede üç olay ön plana çıkmıştır: Birincisi, sanayi devriminin tarımsal ürünlere ve hammaddeye ihtiyacı artırmasıdır. İkincisi, İngiltere'nin Hindistan'a hakim olması ile birlikte Anadolu'yu bu bölge ile iletişim kanalı olarak kullanmak istemesi. Üçüncüsü, Amerikan Bağımsızlık Savaşı ile birlikte, gelişen İngiliz tekstilinin ihtiyaç duyduğu pamuğu Amerika kıtasından temin edemeyişi ve bu durumun Batı Anadolu'daki pamuk üretimini canlandırmasıdır.³³⁶

---

³³¹Yılmaz ve Yetkin, s. 41-47

³³²Evliya Çelebi Seyehatnamesi, (Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman ve Robert Dankoff), IX. Kitap, YKY, İstanbul, 2005, (IX. Kitap), s. 53'den aktaran Ünal, s. 78

³³³Gürsoy, s. 136

³³⁴Mübahat Kütükoğlu, **İzmir Tarihinden Kesitler**, İzmir B. B. Kültür Yay., İzmir, 2000, s. 12-26'dan aktaran Ünal, s. 101

³³⁵Gürsoy, s. 135

³³⁶Yılmaz ve Yetkin, s. 53

17. yüzyıl ve 18. yüzyıl boyunca İzmir'in kolonyal bir limana dönüşmekte olduğu söylenebilir. Bu süreçte İzmir, merkezi iradeden bağımsız, kendi kendine yetebilen ve kapitalist rekabetin nüfuz ettiği bir kent görünümündedir.³³⁷ Bu dönemde merkezi iş bölgesi küçük bir iç liman çevresinde kümelenmiştir. Kalenin çevresinde bulunan caminin (şimdiki Hisar Cami) çevresinde çoğunluğu uzun mesafe ticareti yapan hanlar bulunmaktadır.³³⁸

18. yüzyılın ortalarından sonra İzmir'in Batı Avrupa ile ticareti artmış ve İzmir İstanbul, Selanik ve İskenderiye'nin de önüne geçerek Akdeniz'in en işlek limanı olmuştur.³³⁹ Bu dönem ticaret tamamen İngilizlerin ve Fransızların elindedir. Hollandalıların etkisi azalmaya başlamıştır. Venedik ve Ceneviz tüccarlarına ise çok zor rastlanmaktadır. Ancak 19. yüzyılda Almanların etkisi de artacaktır.³⁴⁰ Artan ticari faaliyetlerin etkisi ile İzmir göç almaya devam etmiş ve 18. yüzyılda tahmini olarak 79.400'e ulaşmıştır.³⁴¹

19. yüzyılda ise İngiltere'nin Mısır pamuğu satın almaya başlaması, Karadeniz ticaretinin gelişmesi ile birlikte Trabzon'un önemli bir liman olarak sivrilmeye başlaması İzmir limanının gölgede kalmasına neden olmuştur.³⁴² Ancak İzmir, 19. Yüzyılın ortalarından itibaren tekrar canlanmaya başlamıştır. 1838'de, İngiltere ile Osmanlı Devleti arasından imzalanan Balta Limanı Ticaret Anlaşması ile İngiltere önemli ayrıcalıklar elde etmiştir. Bu ayrıcalıklardan daha sonra Fransa ve diğer Avrupa devletleri de yararlanmaya başlamıştır. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin ticaret üzerindeki denetimi azalmış ve konsolosluk mahkemelerinin yargı alanı genişlemiştir. Böylece şehre yerleşen yabancı tüccar sayısı artmıştır. Ayrıca, 1856'da yabancılara mülk edinme hakkı verilmiş, bu süreçte yabancı nüfus daha da artmış, kent daha fazla yabancı yatırım çeker hale gelmiştir.³⁴³ 18. yüzyılda kısa süreli kalan yabancılar, 19. yüzyıldan itibaren şehre yerleşmeye başlamışlardır. 1838 ticaret anlaşması sonrasında ise bu süreç daha da hızlanmıştır.³⁴⁴

---

³³⁷ Ünal, s. 109

³³⁸ Mübeccel B. Kıray, **Örgütlemeyen Kent İzmir**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1998, (Örgütlemeyen Kent), s. 34

³³⁹ Kaya, s. 47

³⁴⁰ Gürsoy, s. 136, 137

³⁴¹ Nahide Şimşir, **İzmir'in Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1730-1792)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1999, s. 112'den aktaran Ünal, s. 104

³⁴² Gürsoy, s. 123

³⁴³ Yılmaz ve Yetkin, s. 55

³⁴⁴ Kaya, s. 53

Yatırımların artması ile birlikte üretim tesisleri de artmış, böylece emek gücü ihtiyacı artmış, Ege adalarında yaşayan Rumların bir kısmı da buraya getirilmiştir.³⁴⁵ Bu dönemde bir çok farklı unsura ev sahipliği yapan İzmir'de konut alanlarında bir bölgecilik hakimdir. Musevi, Rum, Ermeni ve Türk mahalleleri birbirinden kesin sınırlarla ayrılmaktadır. Bu dönemde Müslüman Türk nüfus daha çok geleneksel ticaret merkezi olan Kemeraltı'ndan Kadifekale eteklerine doğru kısma yerleşmiştir. Müslüman nüfusun kaldığı yerler ve Basmane arasında kalan bölgede Museviler, Basmane çevresinden kuzeye gidildikçe ise Ermeniler yerleşmiştir. Bu bölgeden Punto'ya doğru ilerleyen kısımda Rumlar yerleşmiş ve Rumların konutları daha doğudaki deniz kıyısı alandaki Levanten konutlarıyla kaynaşmıştır. Bu dönemde Rumlar yabancı tüccarların çevre ile bağlantısını sağlamaktadır.³⁴⁶

Yaşam yerleri arasında farklılıklar bulunan çeşitli etnik yapıların ekonomik uğraşları arasında da bazı farklılıklar vardır. İzmir nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Türkler daha çok tarımsal faaliyetler ile uğraşmakta, üzüm ve incir yetiştirerek geçimlerini sağlamaktadırlar. İkinci en kalabalık nüfusa sahip olan Rumlar ise, bakkallık, meyhanecilik ve gemicilik gibi mesleklerde daha başarılıyken, üst tabakadaki Rumlar ise avukatlık ve doktorluk gibi mesleklerle geçimlerini sağlamaktadır. Yahudiler arasında ise tulumbacılık daha yaygındır.³⁴⁷

Daha önceden Saruhan Sancağına bağlı bulunan İzmir 1811'de ticaret bağlarının daha güçlü olduğu Aydın Sancağına bağlanmıştır. Çünkü gelişen ekonomisiyle kontrol edilmesi zor bir kente dönüşmüştür. Osmanlı yönetimi ekonomiyi kontrol etmek yerine idare sistemini değiştirerek durumu kontrol altına almaya çalışmıştır. Bu durum uzun sürmemiş daha sonra tekrar yapılan bir değişiklikle 1851'de İzmir Vilayeti kurulmuş, 1871'de ise İzmir Belediyesi kurulmuştur.³⁴⁸

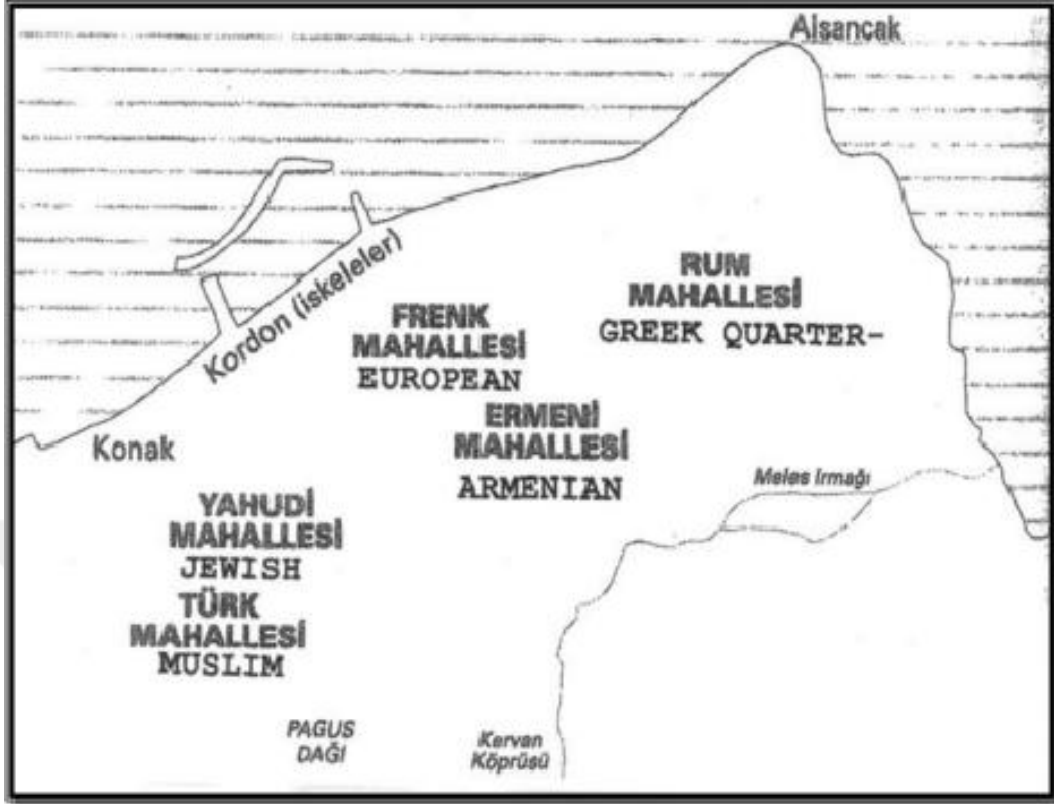
³⁴⁵Yılmaz ve Yetkin, s. 56-59

³⁴⁶Erkan Serçe, "II. Meşrutiyet Döneminde İzmir", **Değişen İzmir'i Anlamak**, (Ed. Deniz Yıldırım ve Evren Haspolat), Phoenix Yayınları, Ankara, 2010, s. 26, 34

³⁴⁷Ünal, s. 154

³⁴⁸Kıray, Örgütlemeyen Kent, s. 24, 25

Şekil 1: Cemaatlere Göre İzmir'deki Yerleşim Alanları

Kaynak: Ünal, s. 95

Nüfusun gelişmesi ile birlikte mekanın kullanımında da değişiklikler yaşanmıştır. İç liman doldurulmuş, Rum mahalleleri daha gerilere dayanmıştır. Buca, Bornova, Bayraklı ve Karşıyaka yollarla merkeze bağlanmıştır. 19. yüzyılın sonuna doğru şehrin Göztepe-Güzelyalı ve Hatay yönünde genişlemesini sağlayacak yollar açılmıştır.³⁴⁹

1900'lerin başında İzmir'den yurtdışına 468 milyoluk ihracat yapılırken, iç piyasalara ise yalnızca 41 milyon kuruşluk mal gönderilmiştir. İthalat rakamları da dış ticaret lehinedir. Dış piyasalardan gerçekleşen ithalat 286 milyon kuruşken, iç piyasalardan 77 milyon kuruşluk mal alınmıştır. Rakamlar arasındaki farklılık İzmir'in kendi ülkesinden çok dış piyasalar ile bütünleştiğini göstermektedir.³⁵⁰ 1914'de İzmir nüfusu tahminlere göre 250.000'e yaklaşmıştır.³⁵¹

³⁴⁹ Kıray, Örgütlemeyen Kent, s. 56, 57

³⁵⁰ Mübahat S. Kütükoğlu, "İzmir Ticaret Odası İstatiklerine Göre XX. Yüzyılın Başlarında İzmir Ticareti", **İzmir Tarihinden Kesitler**, İzmir Büyükşehir Kent Kitaplığı, İzmir, s. 323-333'den aktaran Kaya, s. 52

³⁵¹ Mesut Ayan, **İzmir'de Gecekondu Problemi ve Gültepe Gecekondualarında Sosyoekonomik Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), D.E.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Planlama Bölümü, İzmir, 1973, s. 79

Her ne kadar zaman zaman ticaret hacmi genişlese de, İzmir bu dönemde diğer rakip liman kentlerine göre güç kaybetmeye başlamıştır. Buna rağmen, İzmir limanının gelişmesi Osmanlı İmparatorluğu'nun öncelikleri arasında bulunmamıştır. Özveren'e göre bu durum kentteki Rum ve Yunanlıların Yunan işgaline sıcak bakmasında etkili olmuştur. Çünkü bu gruplar Yunan ulus devletinin yayılcı politikasını kendilerine bir seçenek olarak görmüş olabilir.³⁵²

Şekil 2: Karl Baedeker'in 1914 Tarihli 1/250.000 ölçekli İzmir Körfezi Haritası

Kaynak: <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=469&start=20>

20. yüzyılda İzmir'in Yabancıların veya Osmanlı içindeki azınlıkların ticaret hayatındaki büyük etkileri azalmaya başlamıştır. Milli İktisat yaratma çabaları önceleri Osmanlı Tebaasını ticarete etkin kılmayı amaçlarken, Balkan Savaşları sonrasında Türklerin öne çıkması amaçlanmıştır ve bu yüzden İzmir'de de önemli değişimler yaşanmıştır. İktisadi hayatın millileştirilmesinin yanında, Batı Anadolu'nun Türkleştirilmesi de öne çıkan politikalarındandır. Ticari faaliyetlerin etkisi ile pek çok yabancı unsur ve azınlık İzmir'e yerleşmiştir. Bu doğrultuda uygulanan yöntemlerden bir tanesi de tehcirdir. 1914'te 150.000 civarındaki Rum

³⁵² Özveren, s. 127

Yunanistan ve diğer Ege Adalarına göç ederken, 50.000'e yakın Rum da daha iç bölgelere göç ettirilmiştir.³⁵³ Böylece bölgenin Türkleştirilmesi hızlanmıştır.

Yaşanan göçler ve savaşlarla birlikte İzmir nüfusu önemli ölçüde azalmıştır. Ancak hem eski Osmanlı topraklarındaki Türk ve Müslümanların, sonrasında da Anadolu'nun kırsal bölgelerinden gelen göçmenlerin sayesinde nüfus tekrar artışa geçmiştir. Buna göre 1927 nüfus sayımında İzmir nüfusu 153.845, 1935'de 170.959, 1940'da 183.762, 1945'de ise 198.396'ya ulaşmıştır.³⁵⁴

Milli iktisat politikalarının etkisi ve mübadele ile bir değişim içine giren İzmir, 1929 krizinin de etkisi ile büyük bir durgunluk içine girmiş, ihracat rakamları yarı yarıya düşmüştür. Ancak bu dönemki en büyük zarar mal fiyatlarının düşmesinden dolayı kaynaklanmıştır. 1929 krizine dek dış ticarete bağlı ekonomisinin de etkisi ile merkez iktidara çok bağımlı kalmayan kent, 1929 sonrasında merkezin daha fazla denetimi altına girmiştir. Ancak yine kentin muhalif yapısı baki kalmıştır. Yaşanan bu durgunluk İkinci Dünya Savaşı sonrasında yerini bir toparlanmaya bırakmıştır. Ancak 1980 sonrasında neoliberal ekonomi politikalarının uygulanmaya başlanması ile İzmir limanında gerçekleşen ticaret rakamları tekrar gerilemeye başlamıştır. Bu dönemde Türkiye'nin ihracat ağırlığı Marmara bölgesine kaymıştır.³⁵⁵

1980 öncesindeki İzmir limanının durumuna bakılırsa, İzmir Türkiye'nin en fazla ihracat yapan birinci limanı, en fazla ithalat yapan ikinci limanı konumundadır. Bu dönemde İzmir'in ihraç ettiği ürünler yine tarımsal ağırlıklıdır.³⁵⁶ Ayrıca İzmir sanayisi de tarımsal ürünlere dayanmaktadır.

Cumhuriyet'in kurulması sırasında İzmir'in Türkleştirilmesi gerçekleşirken İzmir dışına göç eden/ettirilen azınlıklar yerine Osmanlı Devleti'nin kaybettiği topraklardan gelen Müslüman, Türk göçmenler İzmir gibi bölgelere yerleşirler. Bu dönemde İzmir'in nüfus artışı bu göçler sayesinde sağlanır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan süreçte İzmir ekonomisi gelişmeye başlarken, İzmir tekrar göç almaya başlamıştır. Bu sefer Anadolu'nun kırsal bölgelerinde oluşan emek fazlası, sanayileşmekte olan kentlere yönelmeye başlamıştır. İzmir de bu dönem

---

³⁵³ Serçe, s. 39, 40

³⁵⁴ Ayan, s. 82

³⁵⁵ Kaya, s. 70, 71, 104

³⁵⁶ Gürsoy, s. 211

önemli oranlarda göç almıştır. Kent yatırımlarının sanayi yatırımlarının gerisinde kaldığı bu dönemde, İzmir'deki konut stoğu bu yeni gelen göçmenler için yeterli değildir. Böylece İzmir merkezinin çevresindeki boş arazilerde gecekondu bölgeleri oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde İzmir, İzmir merkezi ile birlikte Bornova, Buca, Gültepe, Çamdibi, Altındağ, Yeşilyurt, Balçova, Narlıdere, Güzelbahçe, Çiğli, Gaziemir ve Pınarbaşı sınırlarını kapsamaktadır. Bu dönemde İzmir il nüfusu 1.234.667'dir.³⁵⁷

Altyapısı yeni gelen göçlerle birlikte nüfus artışını kaldıracak derecede güçlü olmayan İzmir'de 1950'lerden itibaren gecekondulaşmalar görülmeye başlanmıştır. Bu türdeki ilk yapılaşmalar Kadifekale'nin eteklerinde gerçekleşmiştir. Kadifekale'nin arkasında kalan bölgede Ferahlı, Samantepe, Gültepe, Boğaziçi, Gürçeşme gibi alanlarda gecekondulaşmalar başlamıştır. Bu gecekondu alanları zamanla kentin merkezine doğru sarkma eğilimi göstermiştir. Gecekondu bölgelerinin ilk olarak bu alanlarda kurulmasının nedeni ise hazine arazilerinin varlığı, kent merkezine yakın olması, tren ve kara yolları ile Karabağlar ve Gaziemir gibi bölgelerdeki tarım arazilerine ulaşımın kolay olması ve Halkapınar, Bayraklı, Tepecik yönünde ortaya çıkan sanayi tesislerine yakın olmasıdır. 1970'lerde ise gecekondu bölgeleri daha da yayılmış, Buca çevresinde, Karabağlar, Narlıdere, Güzelbahçe gibi alanlarda da gecekondulaşmalar yaşanmıştır.³⁵⁸

---

³⁵⁷ TÜİK, "İllere Göre İlçe, Bucak, Belde ve Köy Nüfusları", **1965 Genel Nüfus Sayımı Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/21-08-2016-17:00:03-1400552128920081118332505601.html?>, (21.08.2016)

³⁵⁸ Cezmi Sevgi, **Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondu**, İzmir Konak Belediyesi Kültür Hizmetleri, İzmir, 1988, s. 122, 123, 127

Şekil 3: 1943 İzmir Haritası

Kaynak: The City Map of İzmir, 1943 (İzmir City Guide, 1943)'den aktaran Nursen Kaya, Analysis Of The Interaction Between Theory and Practice in Urban Planning: Understanding İzmir Experience, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İzmir, 2002, s. 106

1980 öncesindeki ithal ikameci ekonomi İzmir için önemli bir işlev görmüştür. Bu dönemde İzmir'de ara ve yatırım malları sanayisine yatırımlar yapılmıştır. Ancak, üretimden çok rantçı eğilimlerin hakim olduğu 1980 sonrasında,

kamu yatırımlarının azalması, tarıma verilen desteğin kaldırılması bölge tarımı ve ona dayalı sanayiye zayıflatmıştır. İzmir'in gerileyişi 2001 krizi sonrasında daha görünür bir hal almıştır. Kriz sonrasında 2004 ve 2006 yılları arasında yaşanan ekonomik büyüme döneminde İstanbul ve onu çevreleyen illerin ulusal gelirden aldıkları paylar daha da artarken, İzmir'in aldığı pay gerilemiştir. İzmir'in 2001 yılında ulusal gelirden aldığı %7,5 pay 2006'da %6,7'ye düşmüştür. Ulusal gelirden alınan payın gerilemesine rağmen, İzmir göç almaya devam etmiş ve nüfusu da artmıştır. Bu yüzden İzmir'deki işsizlik oranları Türkiye genelinin oranlarına benzer bir eğilime girmiş, bazı dönemlerde Türkiye ortalamasının bir puan civarı üzerine dahi çıkmıştır.³⁵⁹ Bu süreçte İzmir'de tarım sektöründe istihdam oranları hızla düşmüştür. Ayrıca işverenlik, kendi hesabına çalışma, aile işçiliği de oransal olarak gerilemiş ve ücretli ve yevmiyeli istihdamda artış gözlemlenmiştir.³⁶⁰ Ekonomideki gerilemelere koşut olarak İzmir içindeki işletme, üretim tesislerinin sayısı da azalmaya başlamıştır. 1980 öncesi dönemde İzmir merkezi ve çevresinde bulunan Kula Mensucat, İzmir Yün, Kent Lastikleri, Metaş, Aykent Gıda, Sezak Halı gibi fabrikalar 1980 sonrasında ya üretimi durdurmuş,³⁶¹ TARIŞ, TEKEL gibi kurumların üretim tesisleri ise yer değiştirmiştir. 1980'de Türkiye'nin en büyük beş yüz şirketi arasında 59 tane İzmirli şirket varken bu sayı 1990'da 49, 2008'de ise 33 olmuştur.³⁶²

1980 sonrasında gecekondü bölgeleri de ranta açılmış ve kat mülkiyeti yoluyla ya da kaçak kat çıkararak apartmanlaşmalar yoluna gidilmiştir. Arsa değerlerinin en değerli olduğu bölgelerde kentsel dönüşümler yaşanmış, bazı bölgeler lüks konutlara ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Bu durum bazı arsa sahiplerinin daha iyi koşullarda konut edinmesini sağlamış olmasına rağmen, pek çok düşük gelirli ailenin kentin daha farklı varoş bölgelerine göç etmesine neden olarak yalnızca fiziki görünümde bir değişime neden olmuştur. Kentin bir bölgesindeki yoksulluk farklı bir bölgesine taşınmıştır. Her ne kadar ranta açılrsa da, bugün İzmir genelinde pek çok gecekondü bölgesi vardır. Bu bölgeler hala düşük gelirli kesimlere barınma imkanı sağlamaktadır.

---

³⁵⁹Mustafa Sönmez, "Küresel Krizin İzmir'e Etkileri", **Değişen İzmir'i Anlamak**, (Ed. Deniz Yıldırım ve Evren Haspolat), Phoenix Yayınları, Ankara, 2010, s. 175-184

³⁶⁰ Kaya, s. 76-78

³⁶¹ Gürsoy, s. 221

³⁶² Kaya, s. 98

İzmir nüfusu bugün 4.168.415'e ulaşmıştır.³⁶³

İzmir'in siyasi eğilimi seçim Gültepe seçim sonuçlarının incelendiği bölümde belirtilecektir. Ancak kısaca belirtilirse 1950'lerde Demokrat Parti'nin (DP), 1960'larda Adalet Partisi'nin (AP), 1970'lerde Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP), 1980'lerde Anavatan Partisi'nin (ANAP), 1990'larda bir dönem Doğru Yol Partisi'nin (DYP), 2000'lere kadar Demokratik Sol Parti'nin (DSP), 2000'li yıllarda ise Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) birinci parti olduğu görülmektedir.

2.2. GÜLTEPE

İzmir merkezinin güney doğusunda yer alan, Tepecik semtinin yukarısında, Basmane ve Tepecik'e yürüme mesafesinde, bir tarafında Buca, diğer tarafında Mersinpınar, Akıncılar gibi bölgelere komşu olan, körfeze ve İzmir'e tepeden bakan, plansız yapılaşmaya, bakımsız gecekondulara ve dar sokaklara sahip olan, genel olarak eğitim ve gelir düzeyi düşük insanların yaşadığı, 30-40 senedir aynı görüntüye sahip bir semttir Gültepe. Yapılaşma son derece plansızdır. Sağanak yağmurlarda bazı sokaklarını sel basmaktadır. Bu yüzden bugün pek çok sakini bir kentsel dönüşüm beklentisi içindedir.

13 mahalleden oluşan Gültepe, akıllarda daha çok tehlikeli, suç işleme oranının yüksek olduğu bir bölgedir. Bölge 1980 öncesinde örgütlü solun eylemlerine ev sahipliği yapmış bir "kurtarılmış bölge". Belki de sol ile girdiği bu yakın ilişki, Gültepe'nin bir nevi cezalandırılmasına da yol açmış olabilir. 1980 sonrasında belediyesi kapatılmış, bugün Konak Belediyesine bağlı bir semttir. Böylece Gültepe'deki solcuların kendi belediye başkanlarını seçmeleri engellenmiştir.

Gültepe'de çok farklı unsurlar bir arada yaşamaktadır. Konyalılar, Yugoslav göçmenleri, Karşlılar, Uşaklılar, Erzurumlular, Ağrılılar, Manisalılar, Romanlar, Karadenizliler... Herkes vardır. Son zamanlarda, kira fiyatlarının ucuzluğunun da etkisiyle Suriyeliler de Gültepe'yi kendilerine mesken edinmişlerdir. Bir kısmı kendi içine kapanık olsa da, onların da bir kısmı buradaki yaşama uyum sağlamıştır.

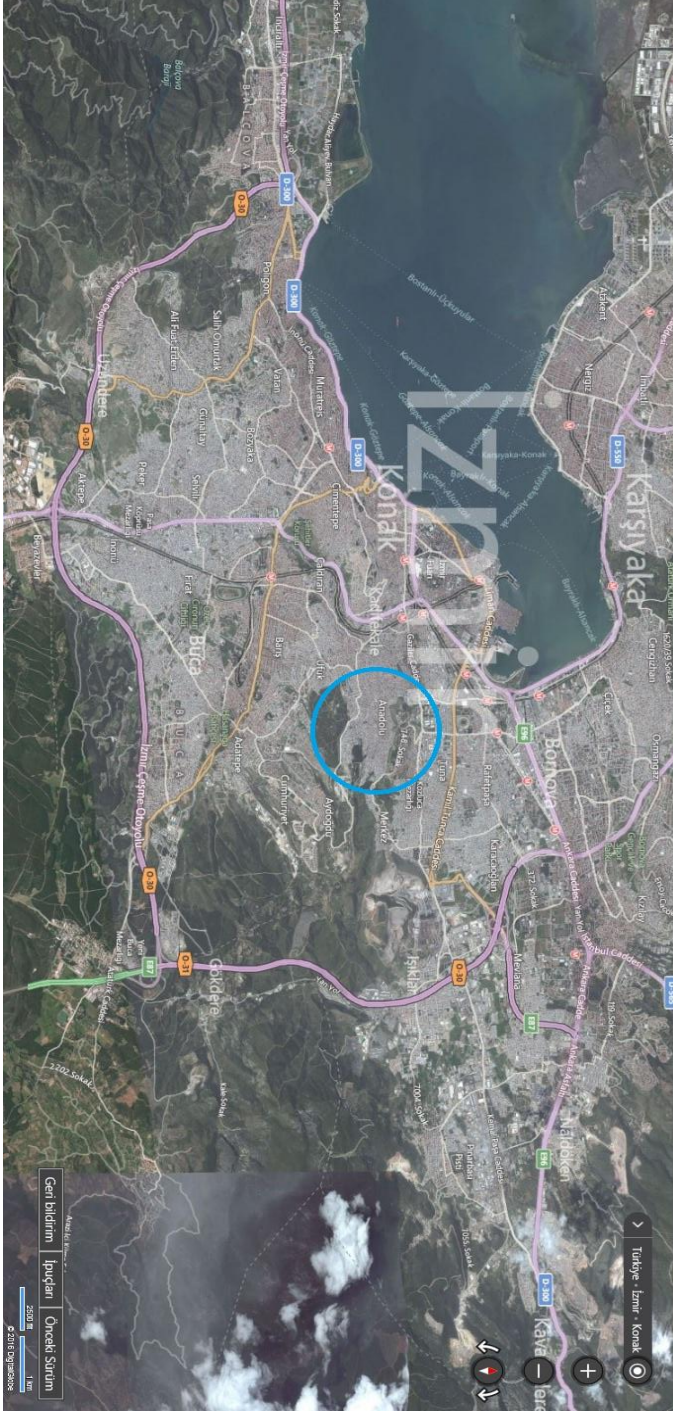
³⁶³ "İşte İzmir'in Nüfusu", *Hürriyet Ege*, 28.01.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/iste-izmirin-nufusu-40046335>, (20.08.2016)

Mezhepsel olarak bakıldığında, bugün Gültepe'nin çoğunluğu Sünni olmakla birlikte, özellikle Karşılıların dahil olduğu büyük bir Alevi kitlesi de bulunmaktadır.

Her ne kadar bölgeyi bilmeyenler için tehlikeli bir yer algısı uyandırsa da, araştırma sırasında tedirginlik uyandıracak her hangi bir durumla karşılaşılmamış, hatta herkes çok yardımsever davranmıştır. Hemen hemen her kesim "Gültepelili" kimliğini sahiplenmektedir. Ancak, her ne kadar Gültepelili kimliği ile buldukları bölgeyi sahiplenseler de, ekonomik durumu düzelen bazı kişiler başka ilçelere taşınmaktadır. Buca, Gültepe'den çıkış noktası gibidir. Önce Buca'ya sonra başka bir bölgeye göç edilir. Bugün İzmir'in pek çok bölgesinde eski Gültepelileri bulmak mümkündür.

Şekil 4: Gültepe'nin İzmir'de Konumu

Şekil 5: 2016 Tarihli Gültepe Hava Fotoğrafi

2.2.1. Gültepe'nin Kuruluşu ve Gelişimi

2.2.1.1. 1980 Öncesi

Gültepe'de ilk yerleşim 1939'da Erzincan depreminden zarar görenlerin buraya yerleştirilmeleri³⁶⁴ ile başlamıştır. Bu başlangıçtan sonra, 1940'ların sonuna kadar Gültepe'de yapılaşmada artış gözlemlenmemiştir.

1940'ların ikinci yarısından itibaren Türkiye genelinde kentleşme hareketleri artmıştır. İzmir de kırdan kente yönelen göçten payını almıştır. Kentleşme hareketlerinin arttığı dönemde İzmir merkezi, emek gücüne ihtiyaç duyan işletmelere ev sahipliği yapmaktadır. Basmane ve Konak'ta TEKEL'e ve bazı özel işletmelere ait tütün depoları vardır. Çiğli'de iplik fabrikası bulunan TARIŞ'ın Kahramanlar'da pamukyağı ve zeytinyağı kombinaları ve Yemta bulunmaktadır. Halkapınar yolu üzerinde TARIŞ incir, zeytinyağı işletme ve depoları bulunmaktadır. Şark Sanayi Kumpanyası, Sümerbank, Piyale, Kula Mensucat, Turyağ fabrikaları İzmir'deki emekçilerin çalıştığı diğer işletme ve kurumlardır. İzmir'e yönelen emek gücünün ikamet ettiği bölgelerden bir tanesi de Gültepe olmuştur.

1940'larda Gültepe'nin bir kısmı hazine arazisi, diğer bir kısmı ise beş ayrı şahsa aittir. Bu hazine arazisi Muhabere Taburu'nun talim sahası olarak kullanılmıştır. Muhabere Taburu'nun kaldırılmasından itibaren boşalan bölgede gecekondulaşmalar başlamıştır.³⁶⁵ O zamanlar bu askeri bölge pembe yaban gülleri ile kaplıdır. İlk yerleşenler buraya "Güllü Tepe" diye yazmıştır.³⁶⁶ İlk gecekondular o bölgedeki jandarma karakolundaki askerler tarafından yapılmıştır. Bu gecekondular bugünkü Huzur (eski adı Atatürk) Mahallesi çevresindedir. Huzur Mahallesi dışında bugün Çobançeşme olarak anılan bölge de ilk gecekondulaşma hareketlerinin görüldüğü bölgelerdendir. Zaman içerisinde özellikle bu bölgede askeri araziyle temas ettikçe gecekondular yıkımları söz konusu olmuştur. Ancak yıkımlara rağmen süreç içinde gecekonduların sayısı artmış ve diğer bölgelerle temas edecek boyutta genişlemiştir.

³⁶⁴Hülya Gölgesiz Gedikler, **1950'li Yıllarda İzmir**, Şenocak Yayınları, İzmir, 2012, s. 54

³⁶⁵Ayan, s. 105- 106

³⁶⁶Gazi Keskin, "Bir de Gerçeği Var: Benim Adım Gültepe", **Evrensel**, 28.09.2014, <http://www.evrensel.net/haber/92803/bir-de-gercegi-var-benim-adim-gultepe> , (12.09.2015)

Gültepe 1948'de kurulmuş, 1959'da köy olarak İzmir Merkez Bucağına bağlanmış, 1963'de ise belediye olmuştur.³⁶⁷ 1980 darbesi sonrasında ise 34 sayılı MGK kararı ile benzer birçok belediye gibi Gültepe Belediyesi kapatılmış, Gültepe önce Merkez İlçe Belediyesi'ne sonra da Konak Belediyesi'ne bağlanmıştır. Süreç içinde de nüfus artışları hep devam etmiştir.

Gültepe'nin kuruluş temelleri büyük oranda yerleşenlerin ekonomik nedenlerine dayanmaktadır. Ayan'ın Gültepe'de yapmış olduğu çalışmaya göre, önceden çiftçi iken Anadolu'dan gelen göçmenlerin hane reislerinin %42,9'u iş aramak, %37,1'i daha iyi kazanç elde etmek, %6,6'sı çocuklarının eğitimi için şehre göç etmiştir. Diğer göç etme nedenleri ise oransal olarak düşük kalan kan davası, akrabalara yakın olma isteği, doğal afetler, aileler arasındaki sorunlar gibi nedenlerdir.³⁶⁸ Bu rakamlar Gültepe'ye gerçekleştirilen göçlerin ana nedeninin ekonomik nedenler olduğunu göstermektedir.

Ekonomik nedenlerin dışında eğitim olanaklarının kentlerde daha yüksek olması da Gültepe'ye yaşanan göçlerde etkili olmuştur. Bu etken aynı zamanda Gültepe'nin kurucuları arasında eğitime verilen öneme de işaret etmektedir.

Kente göç edenlerin Gültepe'yi tercihinde şehir merkezine ve iş alanlarına yakın olması etkili olmuştur. 1960'ların ikinci yarısında yapılan diğer bir araştırmaya göre Gültepe'deki çalışan nüfusun %40'ı belediye sınırları içinde çalışmaktadır.³⁶⁹ Ayan'ın 1973'de yapmış olduğu araştırmaya göre ise, çalışan Gültelilerin %67,4'ü İzmir merkezi içinde çalıştığını belirtmiştir.³⁷⁰ Gültepe'nin kuruluşundan uzun zaman sonra, 1980'li yılların ikinci yarısında yapılan bir araştırma, aile reislerinin %33,92'sinin iş yerlerine yürüyerek gidip geldiğini göstermiştir.³⁷¹ Henüz ulaşım olanaklarının 1980'li yıllar kadar gelişmemiş olduğu kuruluş döneminde bu oranın daha fazla olduğu tahmin edilebilir. Özellikle 1960'lı yıllara kadar Gültepe'ye çalışan herhangi bir dolmuş veya belediye otobüsü mevcut değildir.³⁷² Bu yüzden, insanların iş yerlerine yürüyerek gidip gelmekten başka bir çaresi yoktur. Bu durum Gültepe'nin konutlaşmasında sanayi kuruluşlarına yakınlığının önemini

---

³⁶⁷Ayan, s. 72, 90, 109

³⁶⁸Ayan, s. 131, 185

³⁶⁹Rauf Beyru, **İzmir Şehri Üzerinde Bir İnceleme**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 1969, s. 65

³⁷⁰Ayan, s. 134

³⁷¹Sevgi, s. 211

³⁷²Saha araştırma bulgularının tartışıldığı bölümde bu konu hakkında daha fazla bilgi verilecektir.

göstermektedir. Konak ve Basmane çevresinde TEKEL ve diğer bazı özel işletmelere ait tütün depoları ve ayrıca Kahramanlar'daki TARIŞ pamukyağı ve zeytinyağı kombinaları ilerleyen dönemlerde de Gültepeliler için iş kapısı olacaktır. Bu kurumlar Gültepelilerin yürüyerek gidip gelebildiği mevkilerdedir.

Gültepe'nin yerleşim birimi olarak seçilmesinin diğer bir nedeni de bölgenin merkezin dışında boş bir alan olarak gecekondulaşmaya müsait olmasıdır.

1940'ların sonunda Gültepe'ye Konyalılar göç etmiştir. Bu göçlerin başlangıcı İzmir'e çalışmak için göç etmiş bekar erkeklerin, çevrelerinin tavsiyesi üzerine bölgeye konut yapmasıdır. Bu kişiler çoğunlukla İzmir merkeze yakın alanlarda çalışmaktaydılar. İlk göç edenler daha sonra kendi aile ve hemşehrilerini de bölgeye davet etmiştir.³⁷³

1950'lerde henüz Tepecik semti ile eklemlememiş olan Gültepe'ye, bu tarihlerde Balkan göçmenleri yerleşmiştir. Gecekodu tipi konutların inşa edildiği bölgede bu dönemde yoğun bir konutlaşma mevcut değildir.³⁷⁴ Bölge çakalların gezindiği çalılık bir arazidir. Yine 1950'lerin ortalarında Doğu Anadolu'dan gelen göçler başlamıştır. 1970'lerin Gültepe'sindeki hane reislerinin %30,5'i yurtdışından (muhacir), %69,5'i ise Anadolu'nun farklı bölgelerinden göçmüştür. Anadolu'dan gelenlerin ise %35,8'i orta Anadolu'dan, %24,4'ü Doğu Anadolu'dan, %22,5'i Ege'den, %8,3'ü Marmara bölgesinden, %5,4'ü Karadeniz bölgesinden, %2'si Akdeniz bölgesinden, %1,6'sı ise Güney Doğu Anadolu bölgesinden gelmiştir. Yurt dışından gelen göçmen ailelerin hane reislerinin ise %72,5'i Yugoslavya'dan, %14,2'si Yunanistan'dan, %13,3'ü ise Bulgaristan'dan gelmiştir. Gültepe'ye yapılan göçlerin genel olarak %60'ı tavsiye üzerine gerçekleşmiştir. Bu tavsiyelerin ise %43,8'i akraba ve hemşehrilerden gelmiştir.³⁷⁵

Bu karışık yapı kendisini gecekodu yerleşimlerinde göstermiştir. Oturum alanlarında bugün de göze çarpabilen bölgecilik söz konusu olmuştur. Gültepe'deki 13 mahallenin³⁷⁶ bugünkü durumuna bakılırsa bölgecilik ve Gültepe'nin yapısı daha iyi şekilde anlaşılır. Trakya, Zeybek, 26 Ağustos, ve Yavuz Selim Mahallelerindeki en kalabalık grup Yugoslav göçmenleri, ikinci kalabalık grup da Konyalılardır. 26

³⁷³Bu ve bu tip bilgiler Gültepeliler ile yapılan görüşmelerden elde edilmiştir.

³⁷⁴Gedikler, s. 54

³⁷⁵Ayan, s. 122, 123, 157, 158

³⁷⁶Gültepe Mahalleleri: Anadolu, Atamer, Çınartepe, Huzur, Mehmet Akif, Millet, Murat, Saygı, Yavuz Selim, Ulubatlı, Zeybek, 26 Ağustos.

Ağustos ve Yavuz Selim Mahallelerinde Uşaklılar da kalabalık bir gruptur. Atamer, Çınartepe ve Millet Mahallelerinde ise en kalabalık grup olarak Karşılılar ve Erzurumlular öne çıkmaktadır. Atamer ve Millet Mahallelerinde Ardahanlılar da yaşamaktadır. Saygı Mahallesi Karşılıların ağırlıklı olduğu bir mahalledir. Anadolu Mahallesi de en kalabalık grup Yugoslav göçmenleridir, ikinci en kalabalık grup ise Manisalılarıdır, daha küçük bir grup Karşı da bu mahallede yaşamaktadır. Huzur Mahallesi en kalabalık grup Konyalılar ve Yugoslav göçmenleridir, önemli bir Manisalı kitlesi de burada yaşamaktadır. Murat Mahallesi de en kalabalık grup olarak Konyalıları ev sahipliği yapmaktadır. Murat Mahallesiindeki diğer kalabalık gruplar ise sırası ile Karşılılar, Erzurumlular ve Yugoslav göçmenleridir. Ulubatlı Mahallesi de en kalabalık grup Konyalılarıdır, bu mahalledeki ikinci en kalabalık grup Romanlar ve sonrasında da Karşılılarıdır. Mehmet Akif Mahallesi en kalabalık grup Uşaklılarıdır. Konyalılar ve Erzincanlılar da bu mahallede dikkat çekmektedir.³⁷⁷ Kısaca etnik çerçevesi çizilen bu mahallelerde bahsedilen gruplar dışında Türkiye'nin her yerinden kişiler yaşamaktadır. Örneğin saha araştırması sırasında, Çınartepe Mahallesi Mardinliler ile Anadolu Mahallesi Karadenizliler ile Zeybek Mahallesi Romanlar ile karşılaşmıştır.

Bir nevi dayanışma ortamı yaratan bölgecilik bazen farklı kökene sahip olanlar arasında çatışmaya da neden olabilmektedir. Örneğin, Çobançeşme'de kavga eden iki çocuğun kavgası Konyalılar ve Karşılılar arasında bir gerilime dönüşebilmektedir. Ancak bu çatışmalar Gültepe içinde topyekun bir çatışma sebebi değildir; aileler arasındaki küçük mevzulardır.

Mahalleler kurulduktan sonra kentsel hizmetlerden yararlanma ihtiyacı kendisini göstermeye başlamıştır. Tıpkı Castells'in belirttiği gibi,³⁷⁸ Gültepelilerin kente ait sorunlarının temelinde en başından beri toplu tüketim araçlarının örgütlenmesi sorunu yatmaktadır. Hem bu yönde ihtiyaçların karşılanması, hem de bölgenin kendisini meşrulaştırma çabası Gültepe halkını örgütlenmeye itmiştir. Bu yöndeki ilk örgütlenme faaliyeti 1953 yılında "Gültepe Güzelleştirme Derneği"nin kurulması ile başlamıştır. Bu dernek bölgenin yol, su, elektrik gibi kentsel

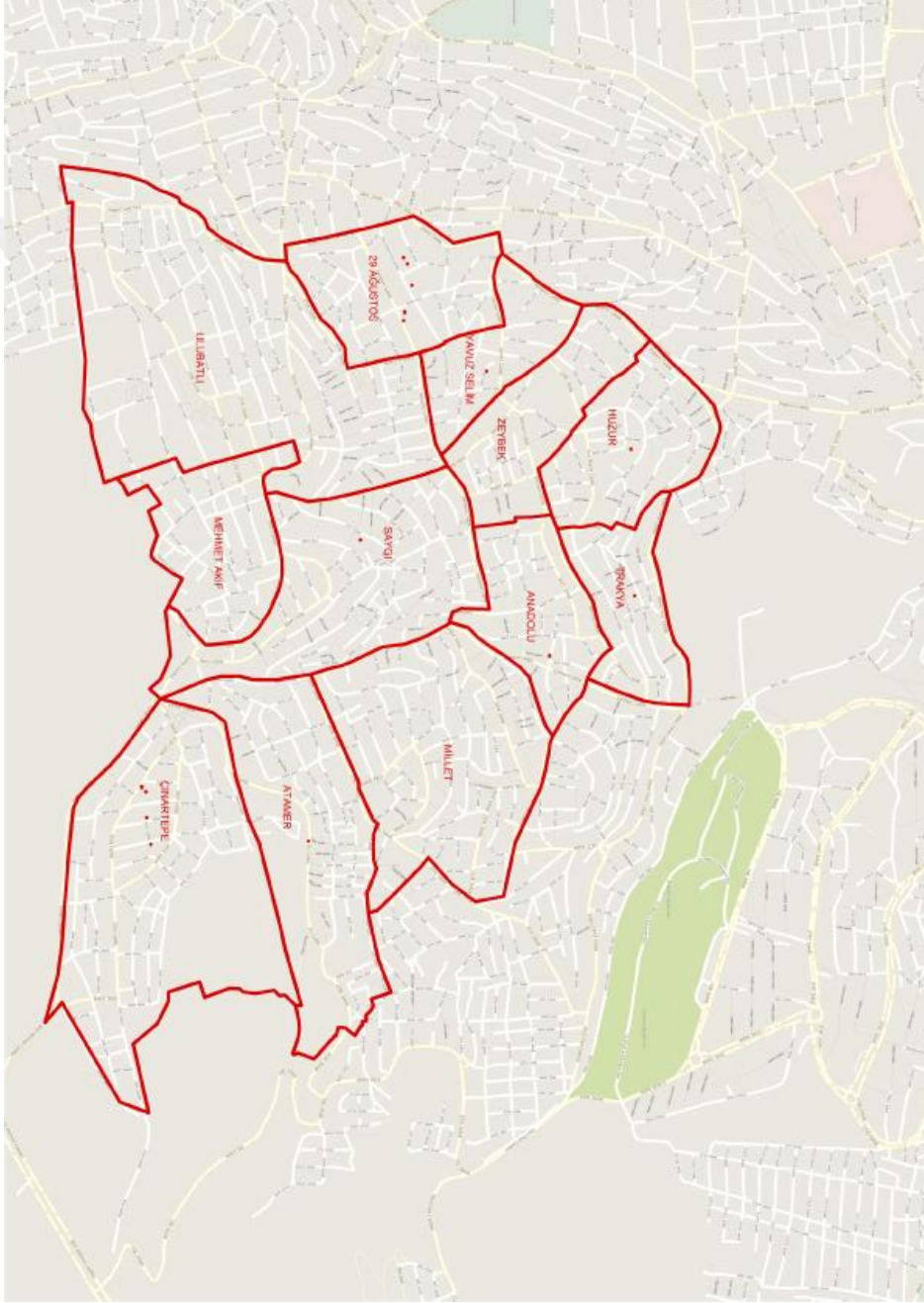
---

³⁷⁷Bu bilgiler mahalle muhtarları ile yapılan görüşmelerden elde edilmiştir.

³⁷⁸Castells, s. 14

hizmetlerden yararlanabilmesini sağlamayı amaçlamıştır.³⁷⁹ Bu tip dernekler ayrıca farklı kültür ve geçmişe sahip olan Gültepelilerin ortak amaçlar için dayanışabilme yeteneğine katkıda bulunmuştur.

Şekil 6: 2016 Tarihli Gültepe Sokak Haritası

³⁷⁹ Ayan, s. 106

Kentsel hizmetlerden yararlanma çabaları sonucunda Gedikler'e göre 1950'lerin sonlarına doğru Gültepe'de su depolarının yapımına başlanmış, 1959 Nisan ayında ise Gültepe'ye su verecek olan su pompası hizmete girmiştir. Ancak yine de Gültepe'de su sorunu devam etmiş, belediye su sıkıntısını gidermek için arozözlerle su dağıtımını yapmıştır. Gültepe'de elektrik bağlantısı ise 1957 yılında başlamıştır.³⁸⁰ Gültepe'de elektrik ve su hizmetlerinin Gültepe'nin tamamını kapsamaya uzun yılları almıştır. Bu tarihler bir nevi hizmet başlangıcıdır. Sonuçta, Gültepe yeni göçmen almaya ve genişlemeye devam etmiştir. Bu yüzden su ve elektrik bağlantısı ihtiyacı duyan sokak ve mahallelerin sayısı sürekli artmıştır.

Gültepe'nin 1956'da köy olması ile birlikte bölge, belediye denetim mekanizmalarının dışında kalmış ve böylece gecekondu sayısı ve nüfusu hızla artmaya başlamıştır.³⁸¹ Bu dönemde Bornova'ya bağlanan Gültepe, daha sonra 29 Ağustos 1959'da merkez ilçeye bağlanmıştır.³⁸²

Gültepe'nin kurulum aşamasında gecekondulaşmanın önünde ciddi bir engel olmamıştır. Gültepe Belediyesi'nin kuruluşuna dek geçen süreçte, Gültepe'nin fiilen Bornova'nın mı yoksa İzmir Belediyesi'nin mi yetki alanında kaldığı konusunda belirsizlikler yaşanmış, iki yerel birim de sorumluluğu birbirinin üzerine atmıştır. 1962 yılına ait İç İşleri Bakanlığı kayıtları Gültepe'yi İzmir merkeze bağlı olarak göstermektedir. Ayan'a göre 1970'lerde, Gültepeliler hiç bir zabıta veya inşaat kontrol memuru görmemiştir. Engellemelerle karşılaşan gecekondu inşaatları ise askeri saha içerisinde oldukları için sorun yaşamıştır.³⁸³ Zaten sonrasında Gültepe Belediyesi de bizzat gecekondu yapımını özendirmiştir.

Önceki bölümde ele alındığı gibi, gecekondu yapımında devletin engelleyici faaliyetlerde bulunmaması yalnızca Gültepe gecekonduları için değil genel olarak Türkiye ve İzmir için geçerlidir. 1970'lerin başında İzmir içinde, 20,000 gecekondu hakkında yıkım kararı olmasına rağmen bunların hiç biri yıkılmamış; ancak yol genişletmek gibi nedenlerden dolayı bazı yıkım olayları yaşanmıştır. Engelleme ile karşılaşılmamış olması uzun vadede, İzmir'deki gecekonduların İstanbul, Ankara

---

³⁸⁰Gedikler, s. 88, 92

³⁸¹Ayan, s. 109

³⁸²Gedikler, s. 21

³⁸³Ayan, s. 90, 95

gibi büyük şehirlerdeki gecekonduya göre daha sağlam ve düzenli olmasına yol açmıştır.³⁸⁴

1960 yıllardan sonra Gültepe’de – genel olarak İzmir’de- gecekondu sayısında artışlar yaşanmıştır. 1960’a gelindiğinde Gültepe nüfusu 17,803³⁸⁵,e (Beyru bu rakamı 16.803 olarak belirtmiştir),³⁸⁶ 1965’de ise 28.115’e ulaşmıştır.³⁸⁷ 1965’deki genel nüfus sayımındaki İzmir nüfusu ise 1.234.667’dir.³⁸⁸

1963’de Gültepe Belediyesi kurulmuştur. Beş yıllık süre içinde Gültepe nüfusunun %50’ye yakın bir miktar da artmış olduğu görülmektedir. Bu dönemde, doğudan gelen göçler artmıştır. Halbuki aynı dönemde İzmir nüfusundaki artış %20’den azdır. Bu durum Gültepe’nin İzmir genelinden daha hızlı nüfus artışı yaşadığını göstermektedir.

1960’ların ikinci yarısında Gültepe nüfusunun %20’si tarımda, %80’i ise ticaret, sanayi ve hizmetlerde çalışmaktadır.³⁸⁹ Rakamlar Gültepe’de yaşayan halkın geçimini kente ait sektörlerden kazanmaya başladığını göstermektedir.

1970’ler Gültepe’de solun güçlenmeye başladığı yıllardır. Gültepe bu dönemde de işçi sınıfının yoğun olarak yaşadığı yoksul bir bölgedir. Keleş’in araştırmasına göre, Gültepe’de yaşayan yoksulların ve eğitim görmemiş seçmenlerin sayısı İzmir ortalamasının üzerindedir. Aynı zamanda Gültepe’deki konutların içindeki gecekondu oranı da İzmir’in genel ortalamasına göre yüksektir. Bu oran mahalleden mahalleye farklılaşmakla birlikte %26,7 ile %100 arasında değişmektedir.³⁹⁰

Gültepe nüfusu 1970 yılında 38.586’ya,³⁹¹ 1975 yılında ise 44.469’a ulaşmıştır.³⁹² Bu yıllar nüfus artışının çok hızlı yaşandığı yıllardır. Bu artışta,

---

³⁸⁴Ayan, s. 101

³⁸⁵Gedikler, s. 34

³⁸⁶Beyru, s. 76

³⁸⁷TÜİK, “İllere Göre İlçe, Bucak, Belde ve Köy Nüfusları”, **1965 Genel Nüfus Sayımı Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/21-08-2016-17:00:03-1400552128920081118332505601.html?>, (21.08.2016)

³⁸⁸TÜİK, “İllere Göre Şehir ve Köy Nüfusları”, **1965 Genel Nüfus Sayımı Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/21-08-2016-17:04:59-179583431311392682591900410886.html?>, (21.08.2016)

³⁸⁹Beyru, s. 64

³⁹⁰Ruşen Keleş, **İzmir Mahalleleri**, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1972, Ek G4, G5, G6

³⁹¹TÜİK, “İllere Göre İlçe, Bucak, Belde ve Köy Nüfusları”, **1970 Genel Nüfus Sayımı Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/21-08-2016-17:11:41-1907023867692397890655034658.html?>, (21.08.2016)

³⁹²TÜİK, “İllere Göre İlçe, Bucak, Belde ve Köy Nüfusları”, **1975 Genel Nüfus sayımı Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/21-08-2016-17:16:50-6723067881140298650986851463.html?>, (21.08.2016)

Gültepe’de hala gecekondular yapılabilecek boş arazi bulunabilmesi etkilidir. İzmir nüfusu da 1975 yılı genel nüfus sayımına göre 1.673.966’a ulaşmıştır.³⁹³

1973 yılında Ayan tarafından yapılmış araştırmanın bazı verilerine bakmak, Gültepe’nin analizinde işlevsel olacaktır. Bu yıllarda Gültepe’nin ortalama hane halkı büyüklüğü 5 kişidir. Bu rakam o dönemde Türkiye kent ortalaması olan 4,63’ün üzerinde ancak kasaba ortalaması olan 5,19’un altındadır. Bu rakamlar o dönemde Gültepe’nin henüz tam olarak kentli hane büyüklüğü ortalamasına ulaşmadığını kent ve kasaba arasında bir geçiş evresinde olduğunu göstermektedir. Yine aynı çalışmada, Gültepe gecekondularının ortalama olarak 1/3’ünde ayrı bir mutfak olmadığı, bu yüzden kişilerin henüz kırsal yaşamdan tam olarak kopmadıkları belirtilmiştir. Bu konutların %45,5’inde de yıkanma yeri de yoktur.³⁹⁴ Böyle bir sonucun çıkmasındaki önemli etkenlerden biri, Gültepe’ye göçün durmaksızın devam etmesidir. Görece daha eski dönemlerde göç eden kişiler, sonradan göç edenlere oranla daha iyi koşullarda yaşayabilmekte ve kent yaşamına daha fazla uyum sağlayabilmektedir.

1970’lerde Gültepeliler geleneksel yaşamlarından çok uzak değillerdir. Örneğin, Gültepe’de solun başlangıç dönemlerindeki öncüleri olan TİP’li Yugoslav göçmenlerinin büyük bir oranı Sünni mezhebindedir. Konyalılar, Manisalılar veya doğudan göç edenler arasında da geleneksel Sünni mezhebine sahip yoğun bir nüfus bulunmaktadır. Tabii CHP’ye verilen oyların sekülerler arasında daha yüksek olduğu da bir gerçektir. Ama 1970’lerde kurtarılmış bölge olma yolunda ilerleyen Gültepe’de Kur’an kursları yaygındır. Kur’an kursları özellikle de camilerde verilmektedir. Murat Şahin de anılarında camilerin çokluğundan bahseder. Her ne kadar kızların Kur’an kurslarına gönderilmesi daha yaygın olsa da, pek çok erkek çocuk da okulların kapalı olduğu yaz tatillerinde camilerdeki Kur’an kurslarına gitmektedir.³⁹⁵ Geleneksel yaşam kalıplarına sahip böyle bir bölgede sol, farklı kimlikleri bir araya getirerek toplum yararına örgütlenebilme yeteneği kazanmıştır. 1980 sonrasında ise, farklı kimliklerin ön plana çıkmasıyla birlikte, Türkiye’de olduğu gibi Gültepe’deki sol da bu yeteneğini büyük oranda yitirmiştir.

³⁹³TÜİK, “İllere Göre Şehir ve Köy Nüfusları”, 1975 Genel Nüfus sayımı Veri Tabanı, <http://rapory.tuik.gov.tr/19-08-2016-23:32:46-20852942191426384520549624636.html?>, (19.08.16)

³⁹⁴Ayan, s. 114-116, 172

³⁹⁵Murat Şahin, **Direnişin Adı Gültepe**, Birinci Basım, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2011, s. 21

Ayan'ın 1973 tarihli araştırma sorularına yanıt verenlerin yanıtları incelendiğinde, Gültepe'de çalışan erkeklerin %25,3'ü sanayi işçisi, %25,3'ü hizmet işçisi, %22,3'ü ise tüccar, %14,8'i zanaatkar, %11,7'si ise memurdur. Çalışan kadınların ise %53,8'i hizmet işçisi, %35,9'u sanayi işçisi, %4,7'si zanaatkar, %1,9'u memurdur.³⁹⁶ Görüldüğü gibi Gültepeliler gelirlerini kente özgü işlerde çalışarak elde etmektedir.

Sanayi işçisi olarak çalışmak, kişilerin sendikalaşma yoluyla siyasi atmosferle daha fazla temas içinde olmasını sağlamaktadır. Özellikle, kendi çıkarlarının peşinde koşan işçiler sendikalar aracılığıyla bir sınıf olarak hareket etme yeteneğini kazanırlar. 1980 öncesindeki ithal ikameci sanayileşme politikaları işçilerin bu yeteneğini artırıcı düzenlemeleri gerektirmiştir. İşçilerin sınıf olarak hareket edebilme yeteneği, özellikle de birbirine benzer ekonomik koşullara sahip kişilerin yaşadığı işçi semtlerinde daha da yükselebilmektedir. Çünkü burada mekan üzerinden de bir dayanışma ilişkisi gelişmekte, iş yeri ve yaşanılan bölgedeki ilişkiler birbirini tamamlamaktadır. Ayrıca bu tip bölgelerde yetişen işçi ailelerin çocukları da, işçi sınıfı tavrına daha fazla sahip olmaktadır. Tüm bu etkenler, Gültepe'de sınıf tavrının yaygınlaşmasına ve solun güç kazanmasına neden olmuştur.

Okuryazarlık oranı, siyasi düşüncelerin yayılmasında, kişilerin bilinç düzeylerinin artmasında, toplumsal ve ekonomik olaylarla ilgili basını takip edebilme konusunda etkili olan bir özelliktir. Dönemin Gültepe'sinde, erkeklerde okuryazarlık oranı %89, kadınlarda ise %65,5'dir. Bu oran, dönemin Türkiye ortalamasının üstünde, kent ortalamasına ise yaklaşmaktadır. Bu dönemde her gün gazete okuyanların oranı ise %41,2'dir. Eğitim seviyesi oranlarına bakıldığında ise genel olarak Gültepe'de ilkokul mezunu oranının %47,4; ortaokul mezunu oranının %5,8; lise mezunu oranının %2,4; yüksek okul mezunu oranının %0,3 olduğu görülmektedir. İlkokul sonrasında eğitim seviyesi hızlıca azalmaktadır. Bu dönemde özellikle kız çocuklarının ilkokul sonrasında okutulmayıp Kur'an kurslarına gönderildiği bilinmektedir.³⁹⁷ Kız çocukları konusunda gösterilen bu tutum kırsal bir karakteri göstermektedir.

---

³⁹⁶Ayan, s. 136-140

³⁹⁷Ayan, s. 116-119, 121, 122, 182, 183

Okuryazar oranının yüksek oluşu siyasi broşürlerin, kitapların yayılmasına ve böylece de fikirlerin yayılmasına ortam sağlamış, halkın ülke gündemini takip edebilmesini kolaylaştırmıştır. Ayrıca, günlük gazete okuma oranının yüksekliği de, kişilerin politize olma sürecini yükseltecek bir etkidir.

Kentlerin yoksul bölgelerinde solun yaygınlaşmaya başladığı bu yıllarda sol örgütlenmeler Gültepe’de de kendisini göstermeye başlamıştır. 1970’de, Türkiye İşçi Köylü Partisi’nin Merkez Disiplin Kurulu üyelerinden olan Ahmet Şencan, **Gültepe İşçi Köylü Bürosu**’nu açmıştır. Büronun çevresindeki çekirdek grup TİP geçmişli olan, Şencan gibi Yugoslav göçmeni Gültepelilerdir.³⁹⁸

Gültepe’de solun gelişmesindeki önemli nedenlerden bir tanesi, solun adayı olarak Gültepe Belediye Başkanı olan Aydın Erten’in de solcu örgütlerin gelişebilmesi için destek vermesidir. 1970’li yıllar boyunca Gültepe’de pek çok solcu örgüt kurulmuştur.³⁹⁹

1970’li yılların başı aynı zamanda gecekonduların ticarete konu olmaya başladığı yıllardır. Ayan’a göre Gültepe’deki gecekonduların %78,5’i ev sahibi, %20,5’i kiracı, %1’i ise parasız kiracıdır. Ayrıca gecekondusunu kendisi bizzat yapanların oranı %30,2; başkasına yaptıranların oranı %40,2; satın alanların oranı ise %29,6’dır.⁴⁰⁰ Gerek gecekonduların kiralanması, gerek başkalarına yaptırılması veya satın alınması 1970’lerden itibaren, Türkiye’deki gecekonduların ticarileşmesine koşut olarak 1980’e doğru gittikçe artmıştır. Ancak Gültepe için vurgulanması gereken bir nokta da Erten döneminde, gerek halkı kandırmaya çalışan esnafların, gerekse de gecekonduların ticareti yapmaya çalışanların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Kemal Keskin’in anılarında, fırınında eksik gramajlı ekmek satan AP’li bir belediye meclis üyesinin ekmeklerini ücretsiz olarak halka dağıttıkları anlatılmaktadır. Aynı şekilde gecekonduların yapımı desteklenmesine rağmen, kişilerin ikinci bir gecekondular yapıp satmasına, kiraya vermesine ya da devlet arazisinden çevirdiği arsaları ticari amaçlarla satmasına mümkün olduğunca izin verilmediği söylenmektedir.⁴⁰¹

---

³⁹⁸Türkiye İşçi Köylü Partisi, **Kuruluş Bildirisi Tüzük ve Program**, TİKP Yayınları, Ankara, 1978, s. 42

³⁹⁹Saha araştırmasının bulgularının tartışıldığı bölümde daha arıntılı bahsedilecektir.

⁴⁰⁰Ayan, s. 145, 147, 150

⁴⁰¹Kemal Keskin ve diğerleri, **Aydınlı Yıllar**, Birinci Baskı, Etki Matbaacılık Yayıncılık, İzmir, 2006, s. 27

Gültepe'nin anlaşılabilmesi için Gültepe'nin de bir parçası olduğu TARİŞ direnişinden bahsedilmesi gerekir. 1980 darbesine giden süreçte, Gültepe'yi pek çok ilçeden ayıran o günlerdeki politik tutumu olmuştur.

TARİŞ üzüm, incir, pamuk gibi tarım ürünlerini değerlendirmeyi amaçlayan, İzmir merkezli, Türkiye'nin en büyük ve eski tarım kooperatifidir. Kuruluş amacı ise üreticinin emeğinin hakkını korumak ve aracı kurumlar tarafından üreticilerin mağdur edilmesini engellemektir.

Gültepe sakinlerinin çoğu işçidir ve bu işçilerin içinde önemli bir kesim de TARİŞ'de çalışmaktadır. TARİŞ'in Çiğli'de İplik Fabrikası, Kahramanlar tarafında pamukyağı ve zeytinyağı kombinaları, Halkapınar yolu üzerinde incir, zeytinyağı işletme ve depoları vardır. Kahramanlar'daki işletme, Gültepe'den yürüyerek ulaşılabilen bir mesafededir.

TARİŞ'in kuruluş tarihi olarak kabul edilen 21 Ağustos 1915'de, Milli Aydın Bankası'nın bir kolu olarak "Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Anonim Şirketi" kurulmuştur. 9 Ekim 1935'de ise 2834 sayılı yasa ile "Tarım Satış Kooperatifleri" kurulmuştur. 1949'da 2834 sayılı yasaya ve İncir ve Üzüm Tarım Satış Kooperatifleri Anasözleşmesi'ne bağlı olarak İzmir Pamuk ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri kurulmuş ve ortak çalışma koşullarının kabul edilmesiyle "İzmir, İncir, Üzüm, Pamuk ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri" oluşturulmuştur. Ayrı tüzel kişiliklere sahip olan bu birliklerin birleşmesi sırasında destek olan Tarım Bankası ve İş Bankası'nın isimlerinin birleşmesi ile oluşan TARİŞ ismi birliğin adı olarak seçilmiştir.⁴⁰²

TARİŞ'de fabrika müdürleri ve genel müdürler Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından atanmaktadır. Bu durum TARİŞ üzerinde siyasetin etkisini kolaylaştırmıştır. Genel olarak TARİŞ tarihi boyunca müdürler ve siyasetçiler arasında farklı çıkar ilişkilerine dayanan bağlar gelişmiştir. TARİŞ'in önemi Ege bölgesindeki incir, üzüm, pamuk, yağlı tohumlar gibi ürünlerin tarımsal üretiminin taban fiyatlarının belirlenmesi konusunda etkili bir kurum olmasıdır. Bu yüzden siyasi iktidarlar tarafından kullanılmıştır. Genel olarak iktidarlar bir önceki siyasi yapıyı suçlayarak kendi dönemlerinde TARİŞ'in daha iyi çalıştırıldığını iddia etmişlerdir. Bu tip siyasi ilişkiler kurumun tarihi boyunca hep tekrarlanmıştır, ancak

⁴⁰²"TARİŞ'in Tarihçesi", **TARİŞ**, http://www.taris.com.tr/uzumweb/t_tarihce.asp, (26.06.2016)

1975'te AP öncülüğünde Birinci Milliyetçi Cephe'nin kurulmasından sonra, TARİŞ üzerindeki siyasi etkiler, kurum içindeki siyasi kutuplaşmayı ve huzursuzluğu artıracak düzeye gelmiştir. Tabi, unutmamak gerekir ki, bu dönem yalnız TARİŞ'te değil, Türkiye'nin tümünde kutuplaşmalara dayalı olarak sağ- sol çatışmalarının arttığı bir dönemdir. Sağ politik görüşlere sahip kesimler ise TARİŞ'te gerginliğin 1977 CHP iktidarı dönemi nedeniyle başladığını iddia etmektedirler.⁴⁰³ Aslında açıkça görülmektedir ki, dozu farklı olmakla birlikte her iktidar kendi TARİŞ'ini yaratma gayretine girmiştir.

1975 ve 1977'de kurulmuş olan Milliyetçi Cephe (MC) hükümetleri döneminde, TARİŞ gibi hükümetin yönetici atadığı kurumlarda, Ticaret Bakanlığı'nın MHP'de bulunmasından dolayı MHP'nin etkisi artmıştır. Dönemin atmosferi içinde yükselen sol örgütlülüğe karşı anti-komünist ülkücü militanlar devlet iktidarı tarafından bir denge unsuru olarak kullanılmıştır. Bu dönemde TARİŞ içinde ülkücü işçilerin sayıca artması ve bu grubun yönetsel olarak da desteklenmesi, kurumda çalışan diğer işçiler üzerinde bir baskı oluşmasına neden olmuştur. Baskı yalnızca sol örgüt taraftarı işçilere karşı değil, aynı zaman AP destekçisi işçilere de uygulanmıştır. Dönemin AP İzmir Milletvekili Talat Asal, 1977'de kurulan İkinci MC döneminde, TARİŞ'te yaptığı incelemelerden sonra Demirel'e yazdığı mektupta TARİŞ'in MHP işgali altında olduğunu bildirmiş, "zorba" olarak nitelendirdiği MHP'lilerin TARİŞ Genel Müdür Yardımcısı Aydın Tanyel'in himayesi altında olduğunu söylemiştir.⁴⁰⁴

2. MC hükümeti iktidarı kaybedince, iktidara gelen CHP, TARİŞ'te gelişen olaylara müdahale etmiş, 1978 yılında TARİŞ Genel müdürü değiştirilmiş, görev Erdinç Gönenç'e verilmiştir. Erdinç Gönenç'in bu görevi almasında Gültepe Belediye Başkanı Aydın Erten'in de payı vardır. Gönenç göreve atandıktan sonra, Erten ve dokuz arkadaşı Gönenç'in havaalanından alınıp makamına getirilişi esnasında korumalık yapmışlardır. Erten ve Gönenç arasındaki yakınlığın da etkisiyle Gültepeliler arasında TARİŞ'te çalışan bir kesim vardır.⁴⁰⁵ Bu süreçte TARİŞ içerisindeki yönetim MHP çizgisinden dönemin CHP çizgisine doğru

⁴⁰³“Yorgancıoğlu: TARİŞ'in Tekrar Esas Sahibi Çiftçinin İdaresine Kavuşması Şarttır”, **Ekspres**, 14.02.1980

⁴⁰⁴Uğur Mumcu, “TARİŞ...”, **Cumhuriyet**, 24.01.1980

⁴⁰⁵Şahin, s. 76

evrilmiştir. CHP'nin de etkisiyle arkalarındaki siyasi destek kaybolan ülkücü işçilerin bir kısmı işten çıkmış, bir kısmı da tasfiye edilmiştir. Süreç içerisinde TARİŞ'e yeni işçiler alınmıştır.

CHP iktidarında, TARİŞ'te sendikalaşma oranı artmaya başlamıştır. TARİŞ içindeki örgütlenmelerin çoğunluğu DİSK'e bağlı sendikalar ve TAPER-İŞ tarafından gerçekleştirilmiştir. Artan sendikalılık oranı ile TARİŞ'teki işçi hakları da genişlemeye başlamıştır. 1978 sonunda TARİŞ işçileri toplu sözleşme hakkı elde etmiştir. DİSK'in imzaladığı toplu iş sözleşmesinde işine son verilen işçilere 36 maaş tutarında tazminat ödenmesi gibi maddeler eklenmesiyle birlikte TARİŞ işçilerinin iş güvenliği de artmıştır.⁴⁰⁶ Yalnızca iş güvenliği değil, bu dönemde işçilere ikramiye ve fabrikanın ürünlerinden verilmeye başlanmıştır. Fabrika ürünlerinden alan işçilerin, ellerindeki ürünlerin kendi ihtiyaçlarından fazlasını çevrelerine dağıtması, ileride TARİŞ direnişleri başladığında halkın, işçilerin yanında yer almasına etki etmiştir. Özellikle Gültepe'de sosyalist örgütlere üye olmayan, TARİŞ'te işçi olarak çalışmayan kesimler dahi direnişi destekleyebilmiştir.⁴⁰⁷

1979 yılında yapılan ara seçimler sonucunda CHP'nin oyları %41'den %29'a düşünce CHP hükümeti iktidardan çekilmiş ve yerine MHP ve MSP'nin dışarıdan desteklediği AP hükümeti kurulmuştur.

Hükümetin değişmesiyle birlikte TARİŞ'te de değişiklikler başlamış, TARİŞ tekrar CHP çizgisinden çıkmıştır. CHP döneminde atanmış olan Erdinç Gönenç, göreve geldikten 22 ay sonra görevden alınmıştır. Medyanın da dahil olduğu süreçte, AP taraftarları TARİŞ içindeki Gönenç dönemini sürekli olarak eleştirmiştir. Yerel gazetelerden Yeni Asır, Gönenç dönemini anlatırken "TARİŞ dramı", Ekspres ise "Politika Kurbanı TARİŞ" gibi başlıklar kullanarak, Ege bölgesinde yaşanan yağ kıtlığının TARİŞ yönetiminden kaynaklandığını, artan işçi sayısına karşın üretimin artmadığı, TARİŞ'in profesyonelce değil partizanca bir tutum içinde yönetildiği, üretim tesislerinin atıl bırakıldığı, CHP taraftarlarına işe hiç gelmediği halde çalışıyormuş gibi yüksek maaşlar ödendiği gibi iddialarını sayfalarına taşımıştır.⁴⁰⁸

---

⁴⁰⁶Şahin, s. 51, 52

⁴⁰⁷Dostluk ve Dayanışma Vakfı, **Tariş, Çimentepe, Gültepe Direnişi Belgeseli**, 2008

⁴⁰⁸"TEKEL'ci Zihniyet TARİŞ'i ASIL Görevinden Saptırdı!..", **Yeni Asır**, 05.11.1979 ; "Gönenç: TARİŞ'e Militan Değil, Üretici Çocuklarını Aldık", **Yeni Asır**, 08.11.1979 ; "Milyonluk Kar Sağlayan Tesisler Çalışmadığı İçin Pas Tuttu", **Yeni Asır**, 12.12.1979; "Aydan Aya Kasadan Çıkarılan Ek Bordro Listesi", **Yeni Asır**, 17.11.1979

MİSK 3. Bölge Temsilcisi Aşur Demirbağ, CHP iktidarı döneminde 5 binin üzerinde işçinin nedensizce işten çıkarıldığını ve onların yerine de işçi olarak “işçilikle alakası olmayan” siyasi militanlar alındığını belirtmiştir.⁴⁰⁹

1979 Kasım ayında yeni TARİŞ yönetimi Ticaret Bakanlığı’ndan müfettiş talep ederek Gönenç döneminde yapılanların incelenmesini talep etmiştir.⁴¹⁰

1979 Aralık ayına gelindiğinde TARİŞ için Senato araştırması açılmıştır.⁴¹¹ Yine aynı dönemde Başbakan Süleyman Demirel, “kurtarılmış bölge”lerin ortadan kaldırılacağını, ideolojik çatışmaları ortaokullara kadar indirenlerin yakasına yapışacaklarını belirtmiştir.⁴¹² Bu çıkışlar yeni hükümetin, eski hükümet döneminde yükselen sola karşı alacağı tavrın birer habercisidir.

AP hükümeti döneminde CHP zamanında TARİŞ yönetimine getirilenler işten atılmıştır. Asıl hedef CHP döneminde işten çıkan ve çıkarılan ülkücü kadronun yeniden işe alınabilmesi için işçi çıkarmaların yapılmasıdır. Değişen durumun farkındaki TARİŞ işçileri ise tepkilerini yavaş yavaş eylemliliğe dökmeye başlamıştır. Sol karşıtı medya ise işçilerin yaptığı iş yavaşlatma gibi eylemlerin kışkırtıcıların baskısıyla yapıldığını ileri sürmüşlerdir.⁴¹³

Süreç içinde TARİŞ’te gerginlik artmıştır. Ocak ayı itibari ile işe başlamış olan AP’li bir üzüm ekseri göreve atandıktan üç gün sonra Kurtuluş grubuna mensup bir başka işçi tarafından öldürülmüştür⁴¹⁴. Elbette ki bu tip durumlar, TARİŞ’i bir “terör yuvası” olarak göstermek isteyenlerin eline büyük kozlar vermiştir.

14 Ocak 1980 tarihinde İçişleri Bakanlığı’ndan İzmir Valiliği’ne gönderilen yazı ile TARİŞ’e yapılacak operasyonun emri verilmiştir.⁴¹⁵ Birkaç günlük hazırlıktan sonra aramalar başlamış ve ardından asıl operasyon başlamıştır.

Yaşanan dönüşüm süreci üzerine TARİŞ işçileri kendi aralarında toplanmış ve Devrimci Eylem birliği oluşturarak bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiride MC

⁴⁰⁹“TARİŞ Yalnız Politikacıların Değil, Sendikaların da Güç Gösterme Alanı Oldu”, **Ekspres**, 11.02.1980

⁴¹⁰“TARİŞ Acele Kaydıyla Bakanlıktan Müfettiş Çağırıldı”, **Yeni Asır**, 11.11.1980

⁴¹¹“TARİŞ İçin Senato Araştırması Açıldı”, **Yeni Asır**, 08.12.1979

⁴¹²“Meydan Okuyorum”, **Yeni Asır**, 9.12.1979

⁴¹³“Kışkırtıcılar Sahnede Görünmeye Başladı”, **Yeni Asır**, 15.12.1979

⁴¹⁴“TARİŞ’te Cinayet”, **Ekspres**, 05.01.1980

⁴¹⁵Şahin, s. 52, 53

hükümetinin saldırılarının faşizmin saldırıları olarak görüldüğü ve bu saldırılara TARİŞ'teki devrimci işçiler olarak karşılık verecekleri belirtilmiştir.⁴¹⁶

18 Ocak'ta TARİŞ'te yeni alınan sağ görüşlü işçilerle eski sol görüşlü işçiler arasında çıkan olaylarda⁴¹⁷ 4 işçi ve bir polisin yaralanması direniş kıvılcımını başlatmış ve 1600 işçi direnişe geçmiştir. Bu direnişin nedenlerinden bir tanesi de Ticaret Bakanlığı'nın TARİŞ Genel Müdürlüğüne, işçi çıkarımlarında kullanması için para gönderdiği haberlerinin işçileri tedirgin etmesidir.⁴¹⁸ Hemen hemen TARİŞ'in tüm fabrika, depo ve işletmelerinde direniş başlamıştır.

22 Ocak'ta 11 bin kişi direnişe geçmiştir. Direniş geri çekilmeler veya şiddetlenmelerle birlikte 17 Şubat'a kadar devam etmiştir. Direnişin tek mekanı TARİŞ tesisleri olmamıştır. Direnişe destek verenler sayesinde eylemler pek çok yere yayılmıştır. Ancak, en şiddetli çatışmaların mekanı Çimentepe ve Gültepe olmuştur. Direnişin şiddetlenmesinin temelinde işçiler arasında yayılan işten atılma korkusu vardır. Dönemin sağ görüşlü Yeni Asır Gazetesi de bu durumu farklı nedenlerle olsa da belirtmiştir. Onlara göre olayların asıl çıkma nedeni, provokatör militanların dağıttıkları afişlerle, TARİŞ işçilerini işten atılacaklarına inandırmalarıdır.⁴¹⁹

TARİŞ'te direnişin başladığı süreçte, IMF ve Dünya Bankası'nın öneri ve talimatlarıyla, Türkiye'deki ekonomik çöküntüden çıkmak için, değişen dünya ekonomisine ayak uydurmak ve uluslararası sermaye ile bütünleşmenin yolunu açmak amacıyla 24 Ocak kararları hazırlanmaktadır. Kararların sonrasında, Türkiye'nin içine gireceği bu yeni döneme geçebilmek için örgütlü solun bastırılması gerekmektedir. O günler de muhalefetteki Bülent Ecevit de bu noktayı vurgulamakta, ülke içindeki eylemler (TEKEL; TARİŞ vb.) ve bunlara müdahalelerin aslen, ülke ekonomisinin sermayenin çıkarlarına terk edilmesinin bir oyunu olduğunu belirtmektedir. Bu süreç içerisinde iktidarın almaya çalıştığı ekonomik önlemleri de bir "Truva atı"na benzetmekte ve rejimi sermayenin eline verecek şekilde

---

⁴¹⁶ Dostluk ve Dayanışma Vakfı, **Tariş, Çimentepe, Gültepe Direnişi Belgeseli**, 2008

⁴¹⁷ "TARİŞ Olaylara Gebe", **Yeni Asır**, 19.01.1980

⁴¹⁸ "TARİŞ'te 1600 İşçi Direnişe Geçti", **Cumhuriyet**, 19.01.1980

⁴¹⁹ "TARİŞ'te Aramaya Direnen İşçiler Polisle Çatıştı 275 İşçi, 50 Militan Gözaltında", **Yeni Asır**, 23.01.1980

değiştireceğini vurgulamaktadır.⁴²⁰ TÜSİAD ise kararların uygulanması gerektiğini bildirmektedir.⁴²¹ Bu yüzden TARIŞ direnişinin şiddetle bastırılması gerekmektedir.

22 Ocak'ta direnişin başlamasından sonra pek çok yerde destek eylemleri gerçekleşmiştir. Ege Üniversitesi, Balçova, Gültepe bunlardan bazılarıdır. O gün Gültepe'de 260 belediye çalışanı iş bırakarak, TARIŞ direnişine destek olmuştur.⁴²² Elbette bu iş bırakma eyleminin arkasında belediye başkanı Aydın Erten'in de desteği vardır. Gültepe'de gelişen bu ani tepkide, sosyalist örgütlerin güçlü olmasının yanı sıra, belediye işçilerinin, işsiz kalma tehlikesi ile karşılaşan TARIŞ işçisi komşuları, arkadaşları hatta akrabaları ile dayanışma arzusu da vardır.

DİSK'in genel grev vaadi ve TARIŞ'teki direnişi durdurma çabaları ile 31 Ocak'ta direniş durmuştur.⁴²³ Ancak, 6 Şubat'ta TARIŞ Genel Müdürlüğü'nün gazetelere verdiği duyuru direnişin tekrar başlamasına neden olmuştur.⁴²⁴ İlanda hasar tespiti ve eylemlere katılanların saptanması için işletmelerin bir hafta süre ile kapatılacağı bildirilmiştir. Ayrıca, ilanda "TARIŞ'e bağlı ve memleketini seven işçilerimizin huzur içinde" yeniden yapılacak işbaşı çağrısını beklemeleri duyurulmuştur. Bu duyuru TARIŞ işçileri tarafında endişe yaratmış ve işçileri işten atılma korkusu sarmıştır. Çünkü TARIŞ'in 1,2 ve 3 numaralı hizmet binaları boşaltılmış TAPER-İŞ sendikası üyesi olan 100 kişinin ve üzüm işletmelerinden de 80 kişinin çıkışları yapılmıştır.⁴²⁵ Ayrıca 1978'de işten çıkarılmış 1.300 sağ görüşlü işçi tekrar işe alınmıştır. Üstelik tüm bu olanların farklı amaç taşıdığını belirtircesine, İzmir Ticaret Mahkemesi'nin 980/62 sayılı dosyasındaki incelemeye göre; direnişin fabrikalarda zarara yol açmadığı ve iş yerinin tatile girmesine gerek olmadığı belirtilmiştir.⁴²⁶ Yine aynı kararda, fabrikada zarar bulunmadığı için işyerinin tatile girmesinin "yasadışı lokavt" doğuracağı bildirilmiştir.⁴²⁷

Direnişin tekrar başlamasının ardından, güvenlik güçleri tarafından, 7 Şubat sabahı TARIŞ pamuk yağı kombinasına ve üzüm işletmelerine operasyon

---

⁴²⁰ "Ecevit: Türkiye Müdahale Noktasına Getirilmek İsteniyor", **Cumhuriyet**, 21.02.1980

⁴²¹ "TÜSİAD Her Kesime Ağır Yükler Getiren Ekonomik Kararların Desteklenmesini İstedi", **Cumhuriyet**, 29.01.1980

⁴²² "TARIŞ'te İşçi Polis Çatışması: Elli Yaralı", **Cumhuriyet**, 23.01.1980

⁴²³ Şahin, s. 55

⁴²⁴ "TARIŞ İşçilerine Açık Duyuru", **Ekspres**, 06.02.1980

⁴²⁵ "TARIŞ'ten 11 Bin İşçi Çıkarılıyor", **Cumhuriyet**, 07.02.1980

⁴²⁶ Şahin, s. 56, 57

⁴²⁷ "TARIŞ'in Bazı İşletmeleri Polis Tarafından Boşaltıldı", **Cumhuriyet**, 08.02.1980

gerçekleştirilerek direniş bastırılmıştır. 8 Şubat'ta ise Çiğli İplik Fabrikasına operasyon yapılmıştır. Ancak, direnişe verilen destek de artmış, Çiğli, Çimentepe Gültepe gibi semtlerde yaşayanlar sokaklara dökülmüş, bu semtlerde direniş için barikatlar kurulmuştur.

Gültepe Boğaziçi'nde polis ve eylemciler arasında çıkan bir çatışma sonrasında bir öğretmenin (Konyalı Yusuf Altan) yaralanması, Gültepe'yi daha da çok germiştir. Bunun üzerine bir grup Gültepelili, Gültepe Belediyesi önünde izinsiz yürüyüşe geçmiş ancak bir süre sonra kalabalık dağılmıştır. Bu sırada kalabalıktan açılan ateş sonucu kalabalığı takip eden polis aracının içindeki Ali Hikmet Kaşıkçı isimli bir polis memuru hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine güvenlik güçleri geniş çaplı bir operasyon başlatmıştır. Eylemcilerin sokaklara barikatlar kurmasıyla, özellikle Çobançeşme bölgesinde ev kadınlarının da dahil olduğu halkın, evlerinden direnişe destek vermesiyle katıldığı çatışmalar iki saat sürmüştür.⁴²⁸ Polis yakaladığı 100 kişiyi Atatürk Stadına götürerek gözaltına almıştır. Bu sırada gözaltına alınanlar arasında Gültepe Belediye Başkanı Aydın Erten'de vardır.⁴²⁹ Gözaltında işkence gören Erten, bir gün sonra Devlet Hastanesine kaldırılmıştır.

12 Şubat'ta da yine Çiğli'de de olduğu gibi Gültepe'de çatışmalar yaşanmıştır. Gültepe'den taşınmak isteyen bir gece bekçisine bir grup militan engel olmak isteyince, bekçi karakola sığınmış ve yine bir çatışma patlak vermiştir. Bunun üzerine bekçinin taşınma işlemine, güvenlik güçleri panzer ve çelik yeleklerle eşlik etmiştir. Bu sırada Gültepe'de Aydın Erten'in öldüğüne dair söylentiler yayılmaya başlamış, bunun üzerine İzmir Valiliğinden yapılan bir açıklamada Erten'in Buca Kapalı Cezaevinde bulunduğu belirtilmiştir.⁴³⁰

Direniş devam ederken, Başbakan Süleyman Demirel de, TARIŞ direnişine karşı kararlı bir şekilde karşı koyulacağını, ancak kan dökülmesini istemediklerini belirtmiştir.⁴³¹

Aynı gün, TARIŞ yönetimine ait bir duyuru gazetelerde yayınlanmıştır. Bir önceki yönetimi 3000 işçiyi haksız yere işten atmakla ve 6000 siyasi militanı işçi olarak TARIŞ'e almakla suçlayan TARIŞ yönetimi, "kanunsuz grev" ve "işgal"

⁴²⁸ "Kara Bir Gün", **Yeni Asır**, 09.02.1980

⁴²⁹ "Terör İzmir'i Cehenneme Çevirdi", **Yeni Asır**, 09.02.1980;

"Gültepe Alnından Vurulan Polis", **Yeni Asır**, 09.02.1980

⁴³⁰ "Olaylar Azaldı Gerilim Sürüyor", **Yeni Asır**, 13.02.1980

⁴³¹ "TARIŞ'te Kan Dökülsün İstemiyoruz", **Yeni Asır**, 14.02.1980

eylemlerine katılan işçilerin iş akitlerinin feshedileceğini duyurmuştur. Yine aynı duyuruda iş akitleri feshedilenler isim isim verilerek, belirtilen isimlerin dışında kalanların belirtilen ve bir bölümünün de daha sonra belirtilecek tarihlerde işbaşı yapmaları istenmiştir.⁴³²

İşten atılma korkusunun gerçeğe dönüşmesi, direnişi daha da kenetleyici etkiler de bulunmuştur. Ancak hükümet direnişi bastırmaya karardır. 14 Şubat'da 10.000'e yakın asker ve polisin katıldığı operasyonla Çiğli İplik Fabrikası'ndaki direnişçiler boşaltılmış ve 1500 kişi gözaltına alınmıştır.⁴³³ Aynı gün DİSK'in iki günlük genel grevi de başlamış, pek çok yerde eylemler gerçekleşmiştir. Gültepe'de ise eylemciler İş Bankası şubelerini soymuştur.⁴³⁴

Gültepe'de gerginlikler artarak devam etmektedir. Toros Mahallesi'nde MHP yanlısı militanlar bir evi basarak Cemal ve Kemal Akçiçek isimli iki kardeşi yaralamıştır. Yine Gültepe'de Halkın Kurtuluşu taraftarları ve sağ görüşlüler arasında çıkan çatışmada Halkın Kurtuluşu taraftarı İskender Gül isimli bir öğretmen hayatını kaybetmiştir.⁴³⁵

16 Şubat'ta operasyonların adresi Valilik kararı ile sokağa çıkma yasağı ilan edilen Gültepe'dir. Sabaha karşı 6.00 civarında başlayan operasyon 9,5 saat sürmüştür. 3 polis yaşamını kaybederken, 17 polis, 2 er ve 100 sivil yaralanmış, 700'ün üzerinde kişi gözaltına alınmıştır.

Operasyonun başlamasıyla polis, halkın kurduğu barikatları panzerlerle aşmaya çalışırken, bazı silahlı militanların polise ateş etmesiyle birlikte çatışmalar başlamıştır. Çıkan çatışmalarda silahlı kişiler Çobançeşme ve Mersinpınar bölgelerine, oradan da bir kısmı Çamlık yöresine kaçmıştır. Bir grup silahlı militanın Kıbrıs Şehitleri İlkokulu yakınlarında bir evdekileri rehin almasının üzerine emniyet yetkilileri ek yardım istemiş, Jandarma ve Foça Komando Birliği'nden gelen askeri birliklerin de katılımıyla operasyon alanı genişletilmiştir. Kıbrıs Şehitleri İlkokulu'nda yapılan baskında 100 kadar silahlı kişi ele geçirilmiş ve gözaltına alınmıştır. Çatışmaların en yoğun olduğu bölge Toros Mahallesi'dir. Toros

⁴³² "TARİŞ'ten İşçilere Duyuru", **Ekspres**, 13.02.1980

⁴³³ "TARİŞ Boşaltıldı, 1500 Kişi Gözaltına Alındı", **Cumhuriyet**, 15.02.1980

⁴³⁴ "Halka İşkence Edilerek Hangi Hak Sağlanır", **Yeni Asır**, 15.02.1980

⁴³⁵ "İzmir'de Yer Yer Yeni Çatışmalar Çıktı, Gültepe'de Bir Öğretmen Öldü", **Cumhuriyet**, 16.02.1980

Mahallesi'nde polisin ilerleyişine karşı bir grup mahalle sakini de evlerinden ateş ederek karşı koymuştur.⁴³⁶

Mahalle sakinlerinin de militanlara yardım etmesi, direnişin halktan gördüğü desteği göstermektedir. Direnişe çatışarak destek vermenin dışında pek çok kişi erzak yardımı yapmıştır. Saha araştırmasını içeren kısımda da görüleceği gibi, belediye eski başkanı Hüseyin Polat da direnen işçilere hak vermektedir. Halbuki Polat, Gültepe'nin sosyalist örgütleri ile hiç bir bağlantısı olmayan biridir.

Gültepe'nin emniyet güçleri ve askerler tarafından kuşatılması üzerine çevre semtlerden Gültepe'deki direnişe yardım için gelenlerle birlikte çatışmalar Gürçeşme, Mersinpınar, Yeşildere ve Boğaziçi'ne yayılmıştır⁴³⁷.

Saat 15.00 sıralarında polis Gültepe Belediyesi'ne girmiş, polis telsizlerinden "Gültepe'yi kurtardık" anonsları yapılmıştır. Ancak sokaklarda çatışmalar devam etmiş, Emniyet güçleri Edremit Tank ve Bergama Zırhlı Birlikleri'nden de yardım istemiştir. 15.40 sıralarında, tank ve zırhlı birlikler Gültepe'ye girmiştir. Bu birliklerin girmesinden sonra çatışmalar büyük ölçüde azalmıştır. Çatışmaların durmasından sonra 100 bin nüfuslu Gültepe ev ev aranmıştır.⁴³⁸ Üç polisin şehit verildiğini ve Gültepe'de ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağının devam edeceğini bildiren İzmir Valisi Nazmi Çengelci, Gültepe'de aramaların devam edeceğini "şehitler versek de bu aramaları sürdüreceğiz" ifadesiyle belirtmiştir.⁴³⁹ Olaylara ilginç bir yaklaşım da emniyet mensuplarının gözaltına aldıkları kişilere zorla İstiklal Marşı'nı söyletmesidir.⁴⁴⁰ Yine aynı şekilde Gültepe Belediyesi'nde gönderde Türk bayrağı asılı olmasına rağmen, polislerin balkon ve pencerelere de bayrak asmasıdır. Bu hareketler eylemcilerin "vatan düşmanı" olarak ötekileştirildiğini göstermektedir. Ayrıca belediyeye giren polislerin CHP lideri Bülent Ecevit ve Gültepe Belediye Başkanı Aydın Erten'in resim ve posterlerini kırıp yırtması da ilginçtir. Bu yaşananlar operasyonun belli bir eylemliliğe değil de, belli bir siyasi görüşün tümüne yapılmakta olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Ertesi gün Gültepe'de gözaltına alınan 700 kişiden 400'ünün, Çiğli'deki operasyonlarda

⁴³⁶ "İzmir'de Olaylar Sürüyor, 3 Polis Öldü", **Cumhuriyet**, 17.02.1980

⁴³⁷ Şahin, s. 57, 58

⁴³⁸ "İzmir'de Olaylar Sürüyor, 3 Polis Öldü", **Cumhuriyet**, 17.02.1980

⁴³⁹ "İzmir Valisi: Şehit de Versek Aramalara Devam Edeceğiz", **Yeni Asır**, 17.02.1980

⁴⁴⁰ "Gültepe'ye Polis 3 Şehit Verip Girdi", **Ekspres**, 17.02.1980

gözüne alınan 1500 kişiden 1250'sinin serbest bırakılması⁴⁴¹ ise ne kadar büyük bir çoğunluğun gereksiz yere gözüne alındığını göstermektedir.

Gültepe'de gerçekleşen ilk polis müdahalelerinden sonra eylemciler kendilerini koruyabilmek için sokak girişlerine barikat kurmuş, sokak içlerine de çukurlar kazmıştır. Gültepe'nin TARIŞ direnişini bu denli sahiplenmesinin en büyük nedeni, Gültepe'de yaşayan TARIŞ işçilerinin işlerini kaybetmek istememeleri ve ailelerinin de bu direnişi sahiplenmesidir. 1970'li yılların Türkiye'si, solun, kentsel hizmet ve düşük gelirli kesimlerin ekonomik sorunlarına yanıt verebilen eylemlere girişebildiği bir dönemdir. Türkiye de solun yükselişe geçtiği dönemlerde, bu kitlenin yaşadıkları kentsel hizmet ve diğer sınıfsal sorunlara karşı çözüm arayışlarında sol rüzgardan etkilenmeleri abes değildir.

Elbette Gültepe'deki direniş TARIŞ işçileri ve aileleri ile sınırlı değildir. Saha araştırması sonuçlarına göre kimi zaman birbirleri arasında rekabet içinde olan, kendi aralarında çatışan Gültepe'deki sol örgütler de bu direnişe destek vermiş, rakip gruplar biraz temkinli de olsa aynı barikatlarda birlikte direnmişlerdir. Dev-Yol ve Halkın Kurtuluşu, direniş içerisindeki en etkin örgütlerdendir. Saha araştırmasında da görüleceği gibi Perinçek çizgisindeki, Aydınlıkçı Gültepeliler ise bu direnişi başarısızlığa mahkum olarak gördükleri ve işçi sınıfına zarar vereceğini düşündükleri için desteklememiştir.

Polis şiddetinin sol örgütlere üye olmayan kişileri de etkilemesi, direnişin halk arasındaki meşruluğunun ve desteğinin artmasına neden olmuştur. Solcu gruplarla iş birliği içindeki halk bir anda Gültepe yönetimini ele almıştır. Artık giriş çıkışlar kontrol edilmekte, nerelere yeni barikatlar kurulacağı sol örgüt üyelerinin önderliğinde halk ile birlikte kararlaştırılmaktadır. Belirtmek gerekir ki burada halk kelimesi örgüt üyesi olmayan kişileri anlatabilmek için kullanılmaktadır. Elbette ki o dönem halk içinde bu direnişe destek vermeyen kişiler de vardır. Hatta direnişin sonlarına doğru bazı Gültepeliler, kontrolü ele geçiren polisleri alkışlamışlardır.⁴⁴² Gültepe Esnaf ve Sanatkarlar Derneği Başkanı İzzet Yayla da TARIŞ ve Gültepe'deki direnişler bastırıldıktan sonra, İzmir Esnaf ve Sanatkarlar Dernekleri

---

⁴⁴¹ "İzmir'de 2200 Kişiden 1650'si Serbest Bırakıldı", **Cumhuriyet**, 18.02.1980

⁴⁴²Şahin, s. 78

Birliği'nin toplantısında yaptığı konuşmada, anarşıye karşı sessiz kalmayacaklarını söyleyip, Göltepe Belediyesi'nin anarşının odağı olduğunu belirtmiştir.⁴⁴³

Genel bir değerlendirme yapılırsa Göltepelilerin çoğu işçidir ve bu işçilerin önemli bir oranı da TARİŞ'te çalışmaktadır. 2. MC hükümeti iktidarı kaybedince, iktidara gelen CHP, TARİŞ Genel müdürlüğüne Erdinç Gönenç'i atamıştır. Erdinç Gönenç'in bu görevi almasında Göltepe Belediye Başkanı Aydın Erten'in de payı vardır. Gönenç göreve atandıktan sonra, Erten ve dokuz arkadaşı Gönenç'in havaalanından alınıp makamına getirilişi esnasında korumalık yapmışlardır. Erten ve Gönenç arasındaki yakınlığın da etkisiyle Göltepeliler arasında TARİŞ'te çalışan önemli bir kesim vardır.⁴⁴⁴ 1970 yılında CHP hükümeti düşünce, Gönenç TARİŞ'teki görevinden alınmış ve Gönenç döneminde TARİŞ'e girmiş olan işçilerin de önemli bir oranı işten atılma tehlikesi ile karşılaşmıştır. Bu süreçte TARİŞ direnişi başlamış ve direnişi yalnızca TARİŞ'in tesisleri ile sınırlı kalmamış Göltepe, Çimentepe gibi bölgelere de sıçramıştır. Göltepe'de de hem TARİŞ işçileri, hem de sol örgütlerin militanlarının da katılımı ile önemli bir direnişi yaşanmıştır. Bu direnişi Göltepe'de de yaşanmıştır, çünkü önemli bir kesim Göltepeliler TARİŞ'te yaşamaktadır, ayrıca Göltepe örgütlü solun kalesi durumundadır. Bunda belediye başkanının sosyalist örgütleri desteklemesinin de payı vardır.

2.2.1.2. 1980 Sonrası

9 Eylül 1980 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan tebliğe belediye başkanlarının görevden alındığı ve belediye meclislerinin feshedildiği belirtilmiştir. Daha sonra ise büyük kentlerin çevresinde oluşan belediyeler kaldırılmış ve merkezin bir şubesi haline getirilmiştir.⁴⁴⁵ İlerleyen dönemlerde bazı ilçe belediyeleri tekrar kurulacak olsa da Göltepe bunlardan biri olmayacaktır. Göltepe mahalleleri bugün Konak Belediyesi'ne bağlıdır.⁴⁴⁶

⁴⁴³ "Göltepe'de Anarşının Odağı Belediyedir", *Yeni Asır*, 20.02.1980

⁴⁴⁴ Şahin, s. 76

⁴⁴⁵ Turan, Yerel, s. 193, 194

⁴⁴⁶ Göltepe Belediyesi kaldırıldığı için, çalışmanın 1980 sonrasındaki kısmında, eski belediye sınırları içindeki on üç mahalle temel alınmıştır. Bu mahalleler: Anadolu, Atamer, Çınarstepe, Huzur, Mehmet Akif, Millet, Murat, Sayđı, Trakya, Ulubatlı, Yavuz Selim, Zeybek, 26 Ağustos.

1980 yılına gelindiğinde Gültepe nüfusu 48.240'a ulaşmıştır.⁴⁴⁷ Bu dönemki İzmir nüfusu ise 1.976.763'tür.⁴⁴⁸ 1980 öncesinde olduğu gibi sonrasında da Gültepe'ye göç devam etmiştir. Bugün, Gültepe mahallerinde Türkiye'nin her yerinden göç etmiş Gültepeliler ile karşılaşmak mümkündür. Her ne kadar en kalabalık grubu hala Konyalılar, Yugoslav göçmenleri, Karşılar ve Erzurumlular oluşturmaktaysa da, Mehmet Akif Mahallesi'ndeki en kalabalık grup Uşaklılardır. Devam eden göçler karşısında doğan konut ihtiyacı tapusuz yapılar üzerinde yükselen kaçak katlar yoluyla karşılanmaktadır. Bu kaçak katlar barınma ihtiyacını karşılamının yanında iyi bir de yatırım aracı olabilmektedir.

Gültepe Belediyesi'nin kaldırılması, uzun hapislik dönemleri ve idam cezalarıyla birlikte Gültepe solu bastırılmıştır. Özellikle çoğunluğu doğudan göç etmiş, örgütlü solun taban bulabildiği Çınartepe, Atamer gibi mahallelerde her ev aranmıştır. Gültepe Belediyesi'nin kaldırılmış olması Gültepe solunun arkasındaki önemli bir desteğin kalkmasına neden olmuştur. Hem Aydın Erten örgütlü solun gelişmesi için çaba göstermekteydi, hem de belediyenin yoksul kesimler lehine icraatleri ile Gültepe'ye göç devam ettikçe solun tabanı genişlemekteydi.

1980'li yıllarda, ANAP döneminde, Gültepe'de gecekonduların ticarileşme süreci artmış, özel müteahhitler kat karşılığı, ya da arsaları satın alarak apartmanlar dikmeye başlamıştır. 1980 öncesinde ithal ikameci sanayileşme programının da etkisiyle, yatırımlar daha çok imalat sanayisine yapılırken bu dönem kentlerin yatırımların odağına geçmesini sağlamıştır. Böylece emek gücünün değil, ama sermayenin hegemonyasını kurduğu bir yapı oluşmaya başlamıştır. Yatırımlar çoğunlukla finans ve inşaat gibi sektörlere akmaya başlamıştır. Gültepe'de de Ulubatlı Mahallesi'ndeki apartmanların çoğunluğu bu dönemde dikilmiştir. Özellikle denetimden kaçabilen tapusuz konutların sahipleri dahi kaçak katlar çıkararak yatırımlarını konutlarına aktarmaya devam etmiş ve bir sermaye birikimi sürecine girmiştir. Çınartepe ve Atamer Mahallesi'ndeki apartmanların çoğu kaçak kat

---

⁴⁴⁷ İnci Ak, **Metropolleşme Sürecinde Türkiye ve İzmir Örneğinde Çözüm Araştırması**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Dairesi, Aralık, 1981, s. 67

⁴⁴⁸TÜİK, "İllere Göre Şehir ve Köy Nüfusları", **1980 Genel Nüfus Sayımı Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/20-08-2016-01:02:45-24463962315798153861478039658.html?>, (20.08.16)

çıkılarak oluşturulmuştur. Apartmanlaşmaların artması ile konutlardaki kullanıcı inşa eden özdeşliği iyice kalkmaya başlamıştır.⁴⁴⁹

1980 sonrasında Gültepe'ye bakıldığında eski solcu örgütlerin büyük oranda ortadan kalktığı görülmektedir. Bugünkü Gültepe siyasetinde sınıfsal temele dayalı örgütler yerine kültürel temele dayalı hemşehri dernekleri etkilidir. İzmir Valiliği İl Dernekler Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre Gültepe'deki 61 derneğin 25'i hemşehri derneği, 14'ü Cami yaptırma derneği, diğerleri ise spor, sağlık vb. ile ilgili derneklerdir.

Hemşehri derneklerinin üyeleri de benzer siyasi tutumlara sahiptir. Ancak bu tutum sınıfsal bir tavır içermemektedir. Benzer kültür ve dünya görüşüne sahip kişilerin benzer tutumlar edinmesi olasıdır.

Her ne kadar hemşehri dernekleri daha yoğun da olsa Nihat Aydın Kültür Derneği ve Halk Evleri sınıfsal tavra sahip olan derneklerdir.

1980 sonrasında da göç almaya devam eden Gültepe'nin nüfusu 2015 yılı itibari ile 55.526'ya ulaşmıştır.⁴⁵⁰ Gültepe'nin 1980 yılındaki nüfusunun 48.240 olduğu düşünülürse 1980 sonrasında yaşanan göçün 1980 öncesine göre çok daha yavaş olduğu görülür. Halbuki İzmir nüfusu büyük bir artış göstermiş ve 4.168.415'e ulaşmıştır.⁴⁵¹ Nüfus artış hızının bu kadar yavaş olmasının sebeplerinden bir tanesi ekonomik durumu düzelen Gültepelilerin daha iyi semtlere taşınması olabilir. Ayrıca, 1980 sonrasında Gültepe Belediyesi'nin kapatılmasından dolayı, çalışma eski Gültepe Belediyesi sınırları içindeki mahalleleri kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu aşamada mahalle sınırlarında yaşanan değişiklikler dikkate alınmamıştır.

Gültepe'nin bugünkü kültürel yapısına bakıldığında, her ne kadar belli bir kesim Gültepe dışına taşınmış, bölgeye yeni göçler yaşanmış da olsa hala bölgenin en kalabalık grupları Konyalılar, Karşılılar ve Yugoslav göçmenleridir. Romanlar, Erzurumlular, Uşaklılar ve Manisalılar yine belli bölgelerde yoğunlaşabilmiş gruplardır. 1980 sonrasında bu şehirlerin dışında, farklı bir bölgeden yoğun bir göç yaşanmamıştır. Bu yüzden eski yapı bozulmamıştır. Ancak yine de belirtmek gerekir ki, Gültepe Türkiye'nin her yerinden gelmiş insanlarla karşılaşılabilecek bir semttir.

⁴⁴⁹Saha araştırma bulgularının tartışıldığı bölümde bu konuda bilgi verilecektir.

⁴⁵⁰"Nüfus Durumu", **Konak** **Kaymakamlığı**, http://www.konak.gov.tr/default_B1.aspx?content=1040, (20.08.2016)

⁴⁵¹"İşte İzmir'in Nüfusu", **Hürriyet Ege**, 28.01.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/iste-izmirin-nufusu-40046335>, (20.08.2016)

2.2.2. Gültepe’de Seçim Sonuçları

Aşağıdaki tablolar incelendiğinde, her ne kadar 1963 yerel seçimlerinde bağımsız belediye başkan adayı Hüseyin Polat, Gültepe Belediye başkanı seçilmiş olsa da 1960’lar boyunca Gültepe’de AP’nin güçlü olduğu görülmektedir. 1963 belediye meclis üyesi seçimlerinde ve 1965 genel seçimlerinde TİP’in almış olduğu oy oranı, solun bu dönemlerde dahi Gültepe’de kendine yer bulabildiğini göstermektedir. 1970’lerde ise CHP güç kazanmıştır.

1961’de yapılan genel seçimlere bakıldığında, İzmir’e benzer şekilde Gültepe’de de AP’nin birinci parti olduğu görülmektedir. Gültepe’deki sandıklardan çıkan oyların %58,94’ü AP yönünde kullanılmıştır. CHP ise %25,81 oranında oy almıştır.⁴⁵² Bu dönemde AP’nin İzmir genelindeki oy oranı %55, CHP’nin ise %39,6’dır. AP oy oranı İzmir geneline görece benzer olmakla birlikte CHP’nin Gültepe’deki oy oranının İzmir genelinden düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 1: 1980 Öncesi Milletvekili Seçimleri Gültepe Sonuçları

1980 Öncesi Milletvekili Seçimleri Gültepe Sonuçları										
Partiler	1961		1965		1969		1973		1977	
	Oy	%	Oy	%	Oy	%	Oy	%	Oy	%
AP	3567	58,94	3163	64,43	4440	55,54	1458	34,81	5540	33,74
DP							251	5,99	219	1,33
YTP	231	3,81								
MSP							297	7,09	739	4,5
CKMP/MHP	458	7,56	60	1,22	108	1,35	30	0,71	239	1,45
MP			167	3,4	116	1,45				
GP1					244	3,05				
CHP	1562	25,81	936	19,06	1797	22,48	1787	42,66	9627	58,64
TİP			541	11,02	897	11,22			53	0,32
BP/TBP					291	3,64	54	1,28		
Top.	6051	100	4909	100	7993	100	4188	100	16760	100

⁴⁵²T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **15.10.1961 Milletvekili ve Senato Üyesi Seçimi Sonuçları**, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1962, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015147.pdf> , (11.05.2016), s. 375

1963 yerel seçimlerinde de, bağımsız aday Hüseyin Polat oyların %49,69'unu alarak belediye başkanı seçilmiştir. Polat'ın en büyük rakibi olan Adalet Partisi %47,78 oranında oy alarak büyük bir seçmen kitlesine sahip olduğunu göstermiştir. CHP ise ancak %2,53 oranında oy alabilmiştir.⁴⁵³

1963 seçimlerindeki belediye başkanlığı seçim sonuçları ve belediye meclis sonuçları karşılaştırıldığında, AP'nin iki seçimde de tutarlı (%47,78 ve %48,75) oy aldığı ancak, Polat'ın belediye başkanlığında aldığı oyun meclis üyesi seçimlerinde TİP (%29,32) ve CHP (21,93) arasında paylaşıldığı görülmektedir.

1960'ların ortalarına gelindiğinde, Türkiye genelinde olduğu gibi Gültepe'de de AP'nin oy oranı gittikçe artmıştır. CHP ise bir gerileme sürecine girmiştir. Bu dönem CHP'nin bu krize çare arama dönemidir.

1965 genel seçimlerinde⁴⁵⁴ Gültepe'deki sandık sonuçları incelendiğinde, AP'nin hem bir önceki genel seçimlere, hem de yerel seçimlere oranla oy oranlarını artırdığı görülmektedir. AP %64,43 oranında oy alarak Gültepe'de birinci parti olmuştur. AP'nin oy oranının artmasında, Gültepe'ye devam eden göç de etkilidir. AP'nin oy oranı artmış olmasına rağmen, bir önceki genel seçimle karşılaştırıldığında oy miktarının azaldığı görülmektedir.

1968 yerel seçimlerinde Adalet Partisi'nin adayı olan İsmet Uç, Gültepe'nin yeni belediye başkanı olmuştur. Seçim sonuçlarına göre Uç %58,15 oranında oy almıştır. Bu seçimde de bağımsız olarak seçimlere girmiş olan Polat'ın oy oranı %24,98'e gerilemiş, CHP'nin oyları ise %15,20'ye yükselmiştir.⁴⁵⁵

Polat'ın oy oranları her ne kadar büyük oranda gerilemiş olsa da (%49,69'dan %24,98'e) oy miktarı 1963 yerel seçimlerinden (2161'den 1788'e) aynı oranda düşük değildir. Bu durum seçmen sayısı artan Gültepe'de, Polat'ın yeni seçmenlere ulaşamadığını ancak kemik bir oy tabanına sahip olduğunu göstermektedir.

---

⁴⁵³YerelNet Yerel Yönetimler Portalı, "İzmir İli 1963 Yılı Yerel Seçim Sonuçları", **Yerel Seçim Sonuçları**, http://eski.yerelnet.org.tr/secimler/il_secim.php?ilid=35&yil=1963&bbb=540#baskan, (12.09.2015)

⁴⁵⁴T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **1950-1965 Milletvekili ve 1961, 1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları**, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1966, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015202.pdf>, (11.05.2016), s. 735, 736

⁴⁵⁵YerelNet Yerel Yönetimler Portalı, "İzmir İli 1968 Yerel Seçim Sonuçları", **Yerel Seçim Sonuçları**, http://eski.yerelnet.org.tr/secimler/il_secim.php?ilid=35&yil=1968&bbb=1877#baskan, (12.09.2015)

Belediye başkanlığı seçim sonuçlarında CHP'nin oy miktarı daha yüksek olsa da, belediye meclisi seçim sonuçlarında CHP ve TİP'in oy miktarları (sırası ile 813, 1284) 1963 seçimlerindeki oy miktarı (sırası ile 912, 1219) ile aşağı yukarı benzerdir. Öyleyse bu iki partinin seçmenin tabanının sabit kaldığı ve artan seçmen sayısına rağmen oy sayılarını artıramadıkları bu yüzden de oy oranlarının düştüğü belirtilebilir.

Bu dönem, Türkiye genelinde sınıf siyasetinin belirginleşmeye başladığı bir dönemdir. Türkiye solu, gün geçtikçe potansiyelini artırmaktadır. 1968 Gültepe'sindeki solun varlığı, meclis seçim sonuçlarına bakıldığında gözlenmektedir. TİP % 19,81 oranında oy almıştır. Sola yakın bir grubun da CHP'ye oy vermiş olduğu hesaba katılırsa bu oran çok daha yüksektir. Ancak iki partinin oy oranının toplamının, bir önceki seçimlere göre düşük olması, göç almaya devam eden Gültepe'de, solun yeni göçmenler arasında henüz yaygınlaşmadığını göstermektedir. Ancak bir sonraki seçimlerde durum değişmiştir.

Tablo 2: 1980 Öncesi Yerel Seçimler Gültepe Sonuçları

Partiler	Gültepe Belediye Başkan Seçimleri						Gültepe Belediye Meclis Üyesi Seçimleri									
	1963		1968		1973		1977		1963		1968		1973		1977	
	Oy	%	Oy	%	Oy	%	Oy	%	Oy	%	Oy	%	Oy	%	Oy	%
AP	2078	47,78	4163	58,15	3541	35,73	5317	44,93	2027	48,75	3581	55,25	3273	40,53	5265	44,19
DPI			1345	13,57									1178	14,59		
YTP																
MSP					167	1,69	277	2,34					156	1,93	274	2,3
CKMP/MHP													3	0,04		
MP											112	1,73				
GP1			120	1,68							97	1,5				
CHP	110	2,53	1088	15,2	4193	42,31	6236	52,69	912	21,93	813	12,54	3064	37,94	5989	50,26
TİP									1219	29,32	1284	19,81			208	1,75
BP/TBP					15	0,15					285	4,4				
SDP															170	1,43
BĞMSZ	2161	49,69	1788	24,98	649	6,55	5	0,04			310	4,78	402	4,98	9	0,08
Geçerli Oy. Toplam	4349	100	7159	100	9910	100	11835	100	4158	100	6482	100	8076	100	11915	100

1969'da yapılan genel seçimler de AP'nin Gültepe'deki oy oranı %55,54'tür. CHP ise partiden ayrılanların kurduğu Güven Partisi'nin (GP1) aldığı %3,05'lik oy oranına rağmen %22,48 oranında oy almıştır. TİP'in bu seçimde Gültepe'de aldığı oy oranı %11,22'dir. AP'nin almış olduğu oy oranı İzmir genelinde almış olduğu %53,2 oy oranı ile benzerdir. Ancak CHP İzmir genelinde aldığı oy oranının (%35,1) altında kalmış, TİP ise İzmir genelindeki oy oranının (%2,9) çok üstünde oy almıştır.⁴⁵⁶

AP oy miktarı 1965 ve 1961 seçimlerine göre artmış olsa da, bu artış Gültepe genelindeki seçmen sayısındaki artışın oransal olarak gerisinde kaldığı için AP'nin oy oranı 1968'deki yerel seçimlerin de gerisinde kalmıştır, ancak hala oyların yarısından fazlasını AP almıştır. CHP ve TİP'in de oy sayılarını artırmış olduğu görülmektedir. Bir önceki seçimlerin aksine, bu iki parti de yeni göç edenlerden oy almaya başlamıştır.

Gültepe, her ne kadar Alevi nüfusa sahip olsa da, Alevi partisi olan Birlik Partisi'nin (BP) 1968 yerel seçimlerinin meclis sonuçlarında ancak %4,4 oranında oy alabilmesi, 1969 genel seçimlerinde ise oy oranının daha da gerilemesi (%3,05 oranına) Gültepe'deki Alevilerin siyasal süreçlerde Alevi kimliklerini ön plana alarak hareket etmediklerini göstermektedir.

İlk yerel seçimde belediye başkanı seçilmiş olan Hüseyin Polat'ın oyları diğer seçimlerde azalmıştır. Hem 1963 yerel seçimleri hem de 1968 yerel seçimleri incelendiğinde, hem TİP'lileri hem CHP'lilerin 1963'deki belediye başkanı seçimlerinde Polat'ı desteklemiş olduğu görülmektedir. Belediye başkanlığı seçimlerinde Polat'a oy veren bu kesimler meclis üyesi seçimlerinde kendi partilerini desteklemiştir. Ancak 1968 yerel seçim sonuçlarına bakıldığında TİP'lilerin yine benzer bir tutum içinde bulunduğu görülürken CHP'lilerin kendi hem belediye başkanlığı seçiminde hem de belediye meclis üyesi seçimlerinde kendi partilerini desteklediği görülmektedir.

Gültepe seçim sonuçlarına bakıldığında İzmir geneli ile benzer sonuçlara sahiptir. İzmir genelinde de, tıpkı Gültepe'de olduğu gibi 1960'lar boyunca AP birinci partiyken, 1970'lerde CHP birinci parti olmuştur.

---

⁴⁵⁶ Devlet İstatistik Enstitüsü, **12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları**, DİE Matbaası, Ankara, 1970, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015301.pdf>, (11.05.2016), s. 679, 680

Ekim 1973’de yapılan genel seçimlerde CHP’nin oyları sayısal olarak küçük bir miktar düşmüştür. Buna rağmen oy oranı bir önceki genel seçime göre ortalama iki kat artmış ve %42,66’ya ulaşmıştır. Bu durumun temel nedeni seçime katılan sayısının düşük kalmasıdır. AP ise büyük oranda oy kaybetmiş ve hem oy miktarı hem de oy oranı gerilemiştir. AP’nin bu seçimdeki oy oranı %34,81’dir. Belirtmek gerekir ki, AP’nin bu derecede oy kaybetmesinin bir diğer önemli nedeni de AP’den ayrılanların kurmuş olduğu Demokratik Parti’dir (DP1). DP1 %5,99 oranında oy almıştır. Öyleyse DP-AP çizgisi %40’ların üzerinde oy almıştır. MSP ise %7,09 oranında oy alarak Gültepe’deki üçüncü parti olmuştur. İsmi daha önceden Birlik Partisi iken Türkiye Birlik Partisi olan, Alevilere hitap eden partinin oy oranı ise %1,28’e gerilemiştir.⁴⁵⁷

1973 milletvekili seçimleri ile birlikte, Gültepe’de ilk kez CHP birinci parti olmuştur. 1960’lardan beri AP’nin birinci parti olduğu İzmir genelinde de benzer bir sonuç çıkmış ve CHP %44 oranında oy alarak birinci parti olmuştur. Gültepe’nin seçmen eğilimleri İzmir’e benzer bir şekilde seyretmiştir.

Genel seçimlerden kısa bir süre sonra yapılan yerel seçimlerde de benzer bir sonuç çıkmıştır. 1973 yerel yönetim seçimlerinde belediye başkanlığını CHP’nin aday gösterdiği Aydın Erten kazanmıştır. CHP oyların %42,31’ini almıştır. AP ise %35,73 oranında oy alarak ikinci sırada yer almıştır. Belediye meclisi sonuçlarına bakıldığında ise AP oyların %40,53’ünü alarak birinci sırada yer alırken, CHP oyların %37,94’ünü alarak ikinci parti olmuştur. AP’den ayrılanların kurmuş olduğu DP1 ise %13,57 oranında oy alarak üçüncü parti olmuştur. Bu seçimlerde de bağımsız olarak aday olmuş olan Polat’ın oy oranı ve miktarı iyice gerilemiş ve %6,55’e gerilemiştir.⁴⁵⁸ DP1’in de Gültepe’de belediye başkan adayı çıkarmış olması, aynı siyasi çizgiye sahip sağ görüşlü Gültepe seçmeninin oylarının bölünmesine neden olmuş ve CHP’nin belediye başkanlığını kazanmasına katkıda bulunmuştur.

⁴⁵⁷Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **14 Ekim 1973 Milletvekili Seçimi Sonuçları, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası**, Ankara, 1974, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015456.pdf>, (11.05.2016), s. 1060

⁴⁵⁸YerelNet Yerel Yönetimler Portalı, “İzmir İli 1973 Yılı Yerel Seçim Sonuçları”, **Yerel Seçim Sonuçları**, http://eski.yerelnet.org.tr/secimler/il_secim.php?ilid=35&yil=1973&bbb=2455#baskan, (12.09.2015)

5 Haziran 1977'deki milletvekili seçimlerinde, geçerli oylar toplamı önceki seçimlere göre artmıştır. Tüm partilerin oy miktarı artmış olmasına rağmen en büyük artış CHP'de gerçekleşmiştir. Gültepe'deki sandık sonuçlarına göre CHP %58,64 oranında oy alarak birinci parti olmuştur. AP, her ne kadar bir önceki seçime benzer bir oranda oy almış olsa da, bu seçimde DP1'in oy oranının %1,33'e gerilemiş olması, AP-DP çizgisinin oy miktarının olmasa da oy oranının gerilediğini göstermektedir. MSP'nin de oy miktarı önceki genel seçimlere göre artmış olsa da oy oranı %4,5'e gerilemiştir. Tekrar kurulmuş olan TİP ise, eski TİP'in başarısını yakalayamamış yalnızca 53 oy alarak %0,32 oranında oy alabilmiştir.⁴⁵⁹

11 Aralık 1977 yerel seçimlerine katılım genel seçimlerin gerisine düşmüştür. Erten, belediye başkanlığını tekrar kazanmıştır. CHP oyların %52,69'unu almış, bir önceki yerel seçimlere oranla oylarını hem sayısal hem de oransal olarak daha da yükseltmiştir. Ancak Haziran'da yapılmış olan genel seçimlerin hem oy oranı olarak hem de oy miktarı olarak gerisinde kalmıştır. İkinci parti olan AP ise DP1'den aday gösterilmemiş olmasına karşın %44,93 oranında oy alarak,⁴⁶⁰ oylarını geçen yerel seçimlere hem sayı hem de yüzdesel olarak yükseltmiş ancak yine de ikinci parti olmuştur. AP'nin bu oy oranı Haziran'da yapılmış olan genel seçimlerde aldığı oy oranından yüksektir. Ancak oy sayısı olarak karşılaştırıldığında genel seçimlerde oy kullanan bir kısım AP'linin de bu seçimde oy kullanmaya gelmediği görülmektedir.

Belediye başkanlığı ve belediye meclisi sonuçları karşılaştırıldığında meclis seçimlerinde TİP'e oy veren bir kesimin başkanlıkta CHP'ye oy vermiş olduğu söylenebilir.

1980 öncesinden hiç bir partinin katılamadığı, MGK denetimindeki üç partinin katılabildiği 1983 genel seçimlerinde, Gültepe'de en yüksek oyu HP almıştır. HP'nin aldığı %48,40 oranındaki oy oranını, %26,69 oranıyla ANAP izlemiştir. MDP ise %21,12 oranında oy almıştır.⁴⁶¹

⁴⁵⁹Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **5 Haziran 1977 Milletvekili Seçim Sonuçları**, DİE Matbaası, Ankara, 1978, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015649.pdf>, (11.05.2016), s. 1161-1163

⁴⁶⁰YerelNet Yerel Yönetimler Portalı, "İzmir İli 1977 Yılı Yerel Seçim Sonuçları", **Yerel Seçim Sonuçları**, http://eski.yerelnet.org.tr/secimler/il_secim.php?ilid=35&yil=1977&bbb=2591#baskan, (12.09.2015)

⁴⁶¹Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **Milletvekili Seçim Sonuçları 6.11.1983**, DİE Matbaası, Ankara, 1985, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0012897.pdf>, (11.05.2016), s. 844,845

Tablo 3: 1980 Sonrası Milletvekili Seçimleri Gültepe Mahalle Sonuçları⁴⁶²

Partiler	1983		1991		1995		1999		2002		2007		2011		07 Haziran 15		01 Kasım 15	
	Oy	%	Oy	%	Oy	%	Oy	%	Oy	%	Oy	%	Oy	%	Oy	%	Oy	%
AKP									5989	19,42	11935	36,99	15722	43,55	10182	29,66	12216	35,45
MHP					1368	4,38	3134	9,76	2143	6,95	3176	9,84	2787	7,72	3786	11,03	3641	10,56
ANAP	5977	26,69	7325	26,09	5247	16,8	4611	14,36										
DYP			5265	18,75	4987	15,97	2045	6,36	1509	4,89								
MDP	4731	21,12																
RP/FP/SP			1658	5,9	2735	8,75	1541	4,79										
GP									7232	23,46	3621	11,22						
CHP					5999	19,21	4403	13,71	9062	29,39	10731	33,26	15725	43,56	16070	46,82	15992	46,41
HP/SHP	10838	48,4	6723	23,94														
DSP			6816	24,27	9286	29,73	14013	43,64										
HADEP/ DTP/HD P					1109	3,55	1245	3,87	1261	4,09					2395	6,97	1791	5,19
Geçerli Oylar Top.	22392	100	28073	100	31226	100	32108	100	30828	100	32259	100	36098	100	34319	100	34456	100

⁴⁶² Gültepe Belediyesi kapatıldığı için, yalnızca mahalle temelindeki sandık sonuçlarına ulaşılabilen seçimlere yer verilmiştir. Sonuçlar, mahalle sonuçlarının tek tek toplanması ile elde edilmiştir.

Sola hitap eden tek bir partinin olması 1980 öncesindeki CHP oylarının bu partide devam etmesini sağlamıştır. Ancak hatırlanmalıdır ki, hem 1970 yerel seçimlerinde hem de milletvekili seçimlerinde Gültepe'deki solun oyu %50'nin üzerindedir. Her ne kadar bir önceki seçimle karşılaştırıldığında solun oy miktarında sayısal olarak bir gerileme yaşanmamış olsa da geçerli oylar toplamında yaşanan artış solun oylarında yaşanmamış olduğu için HP'nin oyları oransal olarak eski CHP'nin oy oranının gerisinde kalmıştır. ANAP ve MDP ise daha çok DP-AP çizgisi ve MHP, MSP gibi partilerin tabanından oy almıştır.

1983 seçimlerinde İzmir genelinde de HP birinci parti olmuştur. Ancak, HP'nin Gültepe'deki oy oranı İzmir genelindeki oy oranının (%37,5) oldukça üstündedir.

1991 genel seçimlerine bakıldığında, 1980 öncesindeki AP oylarının büyük oranda DYP ve ANAP tarafından paylaşıldığı görülmektedir. Aynı şekilde solun oyları da DSP ve SHP arasında paylaşılmıştır.

Eski Gültepe Belediyesi sınırları içindeki 13 mahalledeki sandık sonuçları incelendiğinde, 1991 seçimlerinde ANAP'ın %26,09 oranında oy alarak birinci parti olduğu görülmektedir. DSP ise %24,27 oranıyla ikinci parti olmuştur. Yine aynı çizgiye hitap eden SHP %23,94 oranında oy alarak üçüncü parti olmuş, DYP ise %18,75 oranında oy alarak üçüncü parti olmuştur. Eski MSP'nin devamı sayılan ve Türkiye genelinde, oy oranlarını gün geçtikçe artıran RP ise %5,9 oranında oy alabilmiştir.⁴⁶³ 1990-2000 arası on yıllık dönemde, Türkiye genelinde RP'nin oyları artarken, bu artış hiç bir zaman Gültepe'deki oranlara yansımamıştır. Bu durum, radikal sağın, Gültepe'de taban bulmakta zorlandığını göstermektedir.

1991 seçimlerinde DSP+SHP'nin oy oranı toplamda %47,58, DYP+ANAP'ın oy oranı ise %44,84'tür. Bu rakamlar eski CHP ve AP oy oranının bu seçimde de devam ettiğini göstermektedir. 1991 seçimleri ile uzun yıllardır İzmir geneli ile aynı partilerin birinci olduğu Gültepe'de, İzmir ile uyum bozulmuş ve İzmir genelinde DYP birinci parti olurken, Gültepe'de ANAP birinci parti olmuştur.

1995 seçimlerinde İzmir genelinde birinci parti DSP, ikinci parti DYP olmuştur. Bu seçimlerle birlikte Gültepe'de de İzmir genelinde birinci olan DSP

⁴⁶³TÜİK, "Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 1991 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları", **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-00:26:20-87207003775593764406961069.html>, (24.07.2016)

birinci parti olmuştur. Gültepe’de, DYP ve ANAP’ın bir miktar oy kaybettiği görülmekte, DSP ve RP’nin ise oylarını artırdığı görülmektedir. Eski Gültepe Belediyesi sınırları içindeki sandık sonuçlarına göre DSP’nin oy oranı %29,73’tür. SHP ile birleşmiş olan CHP %19,21 oranında oy almıştır. Görüldüğü gibi sosyal demokrat veya ortanın solu olarak görülebilecek partilerin toplam oy oranı bir önceki seçime göre benzerdir. ANAP’ın oyları %16,80’e, DYP’nin oy oranı ise %15,97’ye gerilemiştir. RP küçük bir miktar oylarını artırmış ve %8,75 oranında oy almıştır. MHP %4,38, Kürt siyasal hareketinin temsilcisi HADEP ise %3,55 oranında oy almıştır.⁴⁶⁴

1999 seçimlerinde, Gültepe’deki 13 mahalledeki seçim sonuçlarına göre, ANAP’ın %13,96 oranında oyuna karşılık DYP %6,27 oranında oy alabilmiştir. MHP ise bir önceki seçime göre oylarını artırmış %9,82 oranında oy almıştır. HADEP’in %4,04, CHP’nin %14,18 oranında oy aldığı seçimde DSP %43,29 oranında oy almıştır.⁴⁶⁵ Bu seçimde DSP ve MHP dışındaki tüm partiler Gültepe’de oy kaybetmiştir. 1999’da hem Türkiye genelinde hem de İzmir genelinde birinci parti DSP’dir. DSP İzmir genelinde %40,3 oranında oy almıştır.

2002 yılında yapılan genel seçimlerde, eski Gültepe Belediyesi sınırları içindeki sandık sonuçlarına bakıldığında %29,39 oranında oy alan CHP’nin birinci parti olduğu görülmektedir. Türkiye genelinde baraj altı kalmış bir parti olan GP ise %23,46 oy oranıyla ikinci parti olmuştur. Türkiye genelinde birinci parti olan, Siyasal İslam’ın temsilcisi FP’nin içinden gelen ancak FP’den farklı olarak liberal söylemleri ile birlikte tıpkı ANAP gibi farklı kesimlerden de oy alabilen AKP %19,42 oranında oy almıştır. Bu seçimde, Türkiye genelinde oy kaybederek baraj altında kalan MHP, Gültepe’de de bir miktar oy kaybetmiş ve %6,95 oranında oy alabilmiştir. DYP ise oy kaybetmeye devam etmiş %4,89 oranına kadar gerilemiştir. ANAP ise hesaplamaya gerek duyulmayacak kadar düşük bir oy almıştır. Kürt siyasetinin temsilcisi DEHAP ise bir önceki seçime oranla küçük miktarda oylarını

---

⁴⁶⁴TÜİK, “Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 1995 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-00:50:51-7777470915838865911618105151.html>, (24.07.2016)

⁴⁶⁵TÜİK, “Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 1999 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-00:53:45-180334959789617211848422382.html>, (24.07.2016)

artırarak %4,09 oranında oy almıştır.⁴⁶⁶ Gültepe mahallelerindeki sonuç oy oranları farklı da olsa İzmir geneli ile de uyumludur. 2002 seçimlerinde İzmir genelinde de CHP birinci parti (%29,1), GP ikinci parti (17,5), AKP (%17,2) ise üçüncü parti olmuştur.

2007 genel seçimlerine gelindiğinde, Gültepe’de hem AKP’nin hem CHP’nin oy oranlarının artmış olduğu görülmektedir. Ancak AKP’nin oylarındaki artış daha yüksek olmuş ve AKP birinci parti olmuştur. 2007 genel seçim sonuçlarına göre AKP %36,99 oranında oy alarak birinci parti olmuştur. CHP %33,26 oranında oy almıştır. Her ne kadar CHP’nin oy oranı artmasına rağmen, hala CHP-DSP-SHP çizgisini oy oranını temsil edememektedir. Bir önceki seçim gibi bu seçimde de baraj altında kalmış olan GP, bu seçimde de %11,22 oranında oy almıştır.⁴⁶⁷ GP, İzmir genelinde de %7,5 oranında oy almıştır. Bu seçim sonucu da Gültepe’yi İzmir’den ayırmaktadır. İzmir genelinde CHP (%35,5) birinci parti olurken AKP (%30,5) oy alarak ikinci parti olmuştur. Gültepe’de ise AKP birinci partidir.

Tablo 4: Halkoylamaları Gültepe Mahalleleri Sonuçları⁴⁶⁸

Halkoylamaları Gültepe Mahalleleri Sonuçları				
	2007		2010	
	Oy	%	Oy	%
Evet	13686	51,45	13853	41,68
Hayır	12914	48,54	19378	58,31
Geçerli Oy. Top.	26600	100	33231	100

2007 yılında bir de halkoylaması yapılmıştır. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin de dahil olduğu bir takım Anayasa değişikliklerini içeren halkoylaması 21 Ekim tarihinde yapılmıştır. Türkiye sonuçlarına göre %68,95 oranında evet oyu, %31,05 oranında ise hayır oyu çıkmış ve değişiklikler kabul edilmiştir. Gültepe’de de evet oyları daha fazla çıkmakla birlikte oranlar Türkiye genelindeki oranlardan farklıdır. Gültepe’de %51,45 oranında evet, %48,54 oranında

⁴⁶⁶TÜİK, “Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 2002 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-00:57:24-15010606544350715781521069784.html>, (24.07.2016)

⁴⁶⁷TÜİK, “Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 2007 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/23-07-2016-15:11:41-1807599589329236311757284372.html>, (23.07.2016)

⁴⁶⁸Gültepe Belediyesi kaldırıldığı için sonuçlar, mahalle sonuçlarının tek tek toplanması ile elde edilmiştir.

hayır oyu çıkmıştır.⁴⁶⁹ İzmir genelinde ise %51,2 oranında hayır çıkmış, bu halk oylaması da 2007 seçimleri gibi İzmir genelinden farklı sonuç vermiştir.

Tablo 5: 1980 Sonrası Yerel Seçimler Gültepe Mahalle Sonuçları⁴⁷⁰

1980 Sonrası Yerel Seçimler Gültepe Mahalle Sonuçları								
Partiler	Konak Belediye Başkanlığı Seçimleri				Konak Belediye Meclisi Seçimleri			
	2009		2014		2009		2014	
	Oy	%	Oy	%	Oy	%	Oy	%
AKP	11269	34,19	13890	39,83	11302	34,2	13602	39,04
MHP	1894	5,74	2462	7,06	2069	6,25	2672	7,66
SP	634	1,92	358	1,02	712	2,15	489	1,4
CHP	16673	50,59	14956	42,89	16348	49,45	15318	43,96
DTP/HDP	790	2,39	636	1,82	887	2,68	591	1,69
DSP	1228	3,72	1651	4,73	1489	4,5	1044	2,99
Geçerli Oy. Top.	32955	100	34870	100	33055	100	34840	100

Genel seçimlerden ortalama olarak iki yıl sonra, 2009 yılında yapılan yerel seçimlerde, eski Gültepe Belediyesi sınırları içindeki mahallerden Konak Belediye Başkanlığı seçimleri için kullanılan oylar incelendiğinde, geçerli oyların %50,59'unu tek başına CHP'nin aldığı görülmektedir. AKP %34,19 oranında oy almıştır. MHP %5,74, DSP %3,72, DTP %2,39, SP ise %1,92 oranında oy almıştır.⁴⁷¹ Bu sonuç 2007 genel seçimleri ile karşılaştırıldığında AKP'nin almış olduğu oy sayısının benzer bir sayıda kalmış olduğu görülürken (ortalama 600 oy daha fazla), CHP'nin oy sayısının ise artmış olduğu görülür. Üstelik geçerli oyların toplam sayısı da iki seçimde birbirine benzerdir. Bu durum GP, MHP gibi partilerin CHP lehine oy kaybettiğini göstermektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin yapısında değişiklikler getiren 2010 referandumu Türkiye genelinde %57,88 oranında evet oyu ile kabul edilmiştir. Hayır oyları ise %42,12 oranında kalmıştır. Gültepe'de ise hayır oylarının oranı daha yüksektir.

⁴⁶⁹TÜİK, "İl, İlçe ve Bölgelerine Göre 2007 Halk Oylaması Sonuçları", **Halk Oylaması Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/20-07-2016-16:10:54-15604464571175509741692789704.html>, (20.07.2016)

⁴⁷⁰Gültepe Belediyesi kaldırıldığı için, yalnızca mahalle temelindeki sandık sonuçlarına ulaşılabilen seçimlere yer verilmiştir. Sonuçlar, mahalle sonuçlarının tek tek toplanması ile elde edilmiştir.

⁴⁷¹TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/yerel.zul>, (17.05.2016) Genel sonuç, mahalle sonuçlarının tek tek sorgulanması ve toplanması ile elde edilmiştir.

Gültepe'deki evet oyları %41,68 iken, hayır oyları %58,31'dir. İzmir genelinde de hayır oyları daha yüksek (%63,17) çıkmıştır.⁴⁷²

2011 seçimlerinde, CHP %43,56, AKP %43,55 oranında, MHP ise %7,72 oranında oy almıştır.⁴⁷³ CHP'nin oyları bir önceki yerel seçime göre düşmüş, 2007 milletvekili seçimine göre ise yükselmiştir. Burada dikkat çeken AKP'nin yaşadığı önemli yükseliştir. AKP'nin oyları hem 2007 genel seçimlerine, hem de 2009 yerel seçimlerine göre yükselmiştir. Seçmen, büyük oranda iki parti etrafında kutuplaşmıştır. Bu seçimden sonraki seçimlerde, AKP Gültepe içinde bir düşüş eğilimine girmiştir. AKP'nin oy oranları azaldıkça MHP'nin oy oranı artmıştır.

2014 yerel seçimlerinde Gültepe'de Konak Belediye Başkanlığı ve belediye meclisi üyelerinin seçimi için kullanılan oy sonuçlarına bakıldığında, CHP'nin neredeyse %42-43 seviyesinde sabit kaldığı görülmektedir. %4 civarındaki DSP oy oranı, CHP'nin hala alabileceği en yüksek oy oranına ulaşamadığını göstermektedir. AKP ise bir düşüş yaşamıştır. 2014 Belediye başkanlığı seçiminde CHP %42,89; AKP %39,83; MHP %7,06; DSP %4,73; HDP %1,82; SP %1,02 oranında oy almıştır.⁴⁷⁴

2014'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Türkiye genelinde Recep Tayyip Erdoğan %51,8, Ekmeleddin Mehmet İhsanoğlu %38,4, Selahattin Demirtaş ise %9,8 oranında oy almıştır. Gültepe mahalleleri içinde ise durum Türkiye genelinden farklıdır. Ekmeleddin İhsanoğlu %55,86, Recep Tayyip Erdoğan %38,75, Selahattin Demirtaş ise %5,37 oranında oy almıştır.⁴⁷⁵

---

⁴⁷²TÜİK, "İl, İlçe ve Bölgelerine Göre 2010 Halkoylaması Sonuçları", **Halk Oylaması Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/20-07-2016-16:52:50-158555566925250978349199255.html>, (23.07.2016)

⁴⁷³TÜİK, "Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 2011 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları", **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-01:10:26-68220024377543693314194689.html>, (24.07.2016)

⁴⁷⁴TÜİK, "Belediye ve Bölgelerine Göre 30 Mart 2014 Belediye Başkanlığı Seçimi Sonucu", **Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/23-07-2016-15:04:33-78364638818793207011227023789.html>, (23.07.2016)

⁴⁷⁵ TÜİK, "İl, İlçe ve Bölgelerine Göre 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonucu", **Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-13:11:20-19370924676838514692019651930.html>, (24.07.2016)

Tablo 6: 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Gültepe Mahalleleri Sonuçları⁴⁷⁶

10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Gültepe Mahalleleri Sonuçları			
	ADAY	OY	%
1	Ekmeleddin Mehmet İhsanoğlu	17480	55,86
2	Recep Tayyip Erdoğan	12126	38,75
3	Selahattin Demirtaş	1682	5,37
	Geçerli Oylar Toplamı	31288	100

Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonraki süreçte de AKP'nin oy oranında bir düşüş yaşanmıştır. CHP oylarında ise bir miktar yükseliş yaşanmıştır.

7 Haziran 2015'de yapılan milletvekili seçim sonuçlarına göre CHP %46,82; AKP %29,66; MHP %11,03; HDP %6,97; SP %1,38 oranında oy almıştır.⁴⁷⁷ Gültepe'deki seçim sonucu İzmir seçim sonuçlarına da benzerdir. CHP İzmir genelinde %46,8; AKP %31; MHP %11,4; HDP %8,6 oranında oy almıştır.

7 Haziran seçimlerinde AKP'de yaşanan düşüş yalnızca Gültepe'ye özgü değil, AKP ülke genelinde oy kaybetmiş ve ilk kez tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşamamıştır. Gültepe Mahalle sonuçları incelendiğinde MHP'nin ilk kez %10'un üzerine çıktığı görülmektedir. 7 Haziran seçimleri sonrasında ise AKP ülke genelinde yeniden önemli bir toparlanma yaşamış %50'ye yakın oranda oy almıştır. AKP'nin ülke genelinde yaşadığı oy artışına paralel olarak Gültepe'de de oyları artmıştır. CHP'de de küçük bir miktar oy artışı yaşanmıştır.

1 Kasım 2015'de yapılan milletvekili seçim sonuçlarına göre, Gültepe mahalleleri içinde CHP %46,41, AKP %35,45, MHP %10,56, HDP %5,19, SP %0,56 oranında oy almıştır.⁴⁷⁸

⁴⁷⁶Gültepe Belediyesi kapatıldığı için sonuç, mahalle sonuçlarının tek tek toplanması ile elde edilmiştir.

⁴⁷⁷ TÜİK, "Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları", **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-13:16:42-21231078931441403064843208318.html>, (24.07.2016)

⁴⁷⁸TÜİK, "Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları", **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-13:20:04-15731743725567356941657719848.html>, (24.07.2016)

2.3. SAHA ARAŞTIRMASI VE SONUÇLARI

Burada yapılan araştırmanın amacı 1948'de kurulmuş olan ve bir işçi semti olan Gültepe'nin bugüne kadar geçirmiş olduğu siyasal süreci incelemek ve varsa farklılıkların nedenlerini açıklamaktır.

Araştırmanın savı 1960-1980 döneminde uygulanan ithal ikameci sanayileşme modelinin ve bunun bir çıktısı olan refah devletinin etkisi ile Gültepe'de ve Gültepe gibi işçi semtlerinde solun gelişebildiğidir. Dünya genelinde de sol rüzgarların estiği bu dönemde, bu işçi semtlerinde yaşayanlar çoğunlukla işçileşmiş kişilerdir. Sendikalaşmanın artması ve sosyalist örgütlerin bu bölgelerdeki faaliyetleriyle bu kişilerde bir sınıf tavrı gelişebilmiştir. 1980 sonrasında ise sol darbe ile bastırılmış, ihracata dayalı büyüme modeline geçilmesiyle birlikte işçi haklarında ve siyasi özgürlüklerde gerilemeler yaşanmıştır. Gültepe'de bugün işsizlik oranı yükselmiş, sınıf tavrıyla hareket eden örgüt sayısı gerilemiştir. Bu yeni ortamda sınıf tavrı 1980 öncesindeki gibi gelişmemiştir. Bugün kişilerin siyasete katılımı daha çok kültürel değerler çerçevesinde gerçekleşmektedir.

2.3.1. Araştırmanın Kapsamı, Yöntemi, Araştırma Kitlesinin Nitelikleri

Gültepe, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kentleşme hareketlerinin arttığı dönemde kurulmuştur. 1948'de köy olan Gültepe'de 1963'e gelindiğinde belediye kurulmuştur. 1980 darbesinden sonra ise Gültepe belediyesi kapatılmıştır. Gültepe bugün Konak ilçesine bağlı bir semt konumundadır.

Araştırmanın birinci bölümünde kapitalist kentlerin özelliklerinden ve kişilerin siyasal tutumlarının gelişmesine neden olan siyasal toplumsallaşmaya etki eden etmenlerden bahsedilmiş ve Türkiye'deki seçmen davranışlarındaki değişim 1980 öncesi ve sonrası biçiminde anlatılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölüm ise saha araştırmasına ayrılmıştır. Nitel olan bu saha araştırması kapsamında 1980'e kadarki süreçte Gültepe Belediye sınırları ele alınırken, 1980'den sonra ise eski belediye sınırlarını oluşturan 13 mahalle ele alınmıştır. Bu on üç mahalle: Anadolu, Atamer, Çınartepe, Huzur, Mehmet Akif, Millet, Murat, Saygı, Trakya, Ulubatlı, Yavuz Selim, Zeybek, 26 Ağustos Mahalleleridir.

Gültepe'deki seçmen davranışlarını açıklamayı amaçlayan araştırmanın zamansal olarak kapsamı 1960'lardan⁴⁷⁹ başlayarak 1 Kasım 2015 seçimlerine kadar devam etmektedir. Belirtilen zaman kesitindeki siyasi tutum açıklansa da Gültepe'nin daha iyi anlaşılabilmesi için kuruluş dönemine dair bilgilere de yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında, öncelikle keşfedici araştırma yapılmış; literatür taramasının yanı sıra bölgeyi tanıyan kişilere danışarak ve de bölgeye gidip mekansal olarak gözlemler yapılarak nasıl bir yol izleneceğine karar verilmiştir.

Çalışmada hem Gültepe'ye dair daha geniş bir çerçeve çizebilmek için hem de savın sınıranabilmesi için yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Örneklem ise kartopu yöntemi kullanılarak oluşturulmuş, böylece görüşmecilerden elde edilen bilgilerle yeni kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bölgenin ve daha da özelinde mahallelerin toplumsal yapısının incelenebilmesi için öncelikle muhtarlar ile görüşülmeye çalışılmıştır. Bu bilgiler mahalle temelindeki seçim sonuçları ile karşılaştırılarak çıkarımlarda bulunulmuştur. Siyasi yapı ve sınıf temelli örgütlerin üye profillerinin anlaşılması için eski ve yeni örgüt üyeleri ile görüşülmüş, aynı zamanda eski belediyede çalışan ve belediye başkanlarına yakın olan kişilerle yapılan görüşmeler ile siyasi partileri destekleyen seçmen profilleri hakkında veriler elde edilmiştir. Bugünü anlayabilmek için etkin olarak siyasetin içindeki kişilerle görüşülerek yine seçmen tabanının özellikleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu verilerin daha doğru değerlendirilebilmesi için Gültepe'deki her kesimden kişi ile görüşülmeye çalışılmıştır.

Gültepe hakkında bilgi edinebilmek için pek çok kişi ile iletişime geçilmiş, siyasi eylemlerde, kahvehane, lokanta, gibi mekanlarda çeşitli kişilerle kısa görüşmeler yapılmış olmasına rağmen hem görüşme notlarının güvenilirliği hem de kişilerin verdiği bilgilerin öneminden dolayı yapılmış görüşmelerden uygun görülen yirmi yedisi kullanılmıştır. Bazı görüşmecilerle birden çok görüşme yapılmış, gerekli görüldüğü takdirde yeniden iletişime geçilmiştir. Görüşmeciler belirlenirken mahallenin geçmişini iyi bilen, geçmişte veya günümüzde kanaat önderi konumunda bulunan kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

---

⁴⁷⁹Gültepe Belediyesi 1963'de kurulduğu için, 1961 genel seçimleri ve 1963 yerel seçimleri ile konuya giriş yapılmıştır.

Araştırma kapsamında karşılaşılan en büyük sınırlılık araştırma alanının büyüklüğü ve araştırmaya konu sürecin uzun bir zaman dilimini kapsamasıdır. Ayrıca araştırma hedef kitlesinde yer alan pek çok kişinin siyasi görüşü, etnik kimliği hakkında bilgi vermek istememesi ve bu tür sorulara şüphe ile yaklaşmasıdır. İnsanlarda etiketlenme korkusu vardır.⁴⁸⁰

İkinci sınırlılık, her ne kadar 1980 öncesindeki siyasi yapı CHP-AP arasında kutuplaştığı için kişiler daha sağlıklı bilgiler verebilmiş olsa da 1980 sonrasında 2000'lere kadar, meclise girebilen siyasi parti sayısının fazla olmasından dolayı seçmen profillerinin belirlenebilmesi zor olmuştur. Özellikle DYP, ANAP, RP gibi partilerin tabanı hakkında edinilen bilgiler eksiktir.

Üçüncü sınırlılık, 2000'li yılların seçmen profili görece daha kolay çizilebilmiş olmasına rağmen MHP ve GP gibi parti temsilcileri ya da bu partilere oy toplamaya çalışan kişilerle görüşülememiş olmasıdır.

Diğer bir sınırlılık da, Gültepe Belediyesi'nin kapatılmasından sonraki süreçte eski belediyenin sınırları içinde kalan mahallelerin ele alınmış olmasına karşın bu mahallelerin sınırlarında gerçekleşmiş değişikliklerin dikkate alınamamış olmasıdır.

7 Haziran 2015'de başka bir partiye oy vermiş olduğu halde 1 Kasım 2015'de AKP'ye oy vermiş herhangi bir kişi ile konuşulamamış olması iki seçim arasında AKP'de yaşanan oy artışının açıklanamamasına neden olmuştur.

Araştırma bulgularına geçmeden önce görüşmeciler hakkında kısa bir bilgi vermek yararlı olacaktır.

G1, 61 yıldır Gültepe'de yaşamakta olan Konyalı bir muhtardır. Basmane bölgesinde bir bekar evinde kalan babası bir tanıdığı aracılığıyla Gültepe'de bir gecekonduyu inşa etmiştir. Daha önce işçi olarak çalışmış olan G1 ilkokul mezunudur. Gültepe'de geçirdiği uzun yıllarının etkisi ile Gültepe'yi tanıyan ve genel olarak pek çok kişi tarafından da tanınan bir kişidir. G1 hem Gültepe'nin kuruluşuna hem de siyasi, toplumsal yapısına dair bilgi vererek çalışmaya katkıda bulunmuş hem de ulaşılmaması gereken kişiler hakkında bilgi vermiştir.

G2, Erzurum kökenli ve dört yıldır Gültepe'de yaşayan bir öğrencidir. G2'nin ailesi Gültepe dışında yaşamaktadır. ÖDP taraftarı G2 Nihat Aydın Kültür Derneği üyesidir. Gültepe'de yapılan her siyasi eylemde karşılaşılabilecek etkin bir gençtir.

---

⁴⁸⁰ Araştırmacının sivil polis olmasından şüphelenenler de olmuştur.

ÖDP' nin seçimlere katılmadığı son iki seçimde de kendisi gibi genç arkadaş kesimi ile birlikte HDP'yi desteklemiştir. G2 kendi arkadaş grubunda daha bilgili ve yaşça biraz daha büyük olması ile öne çıkmakta ve bir kanaat önderi gibi hareket etmektedir.

G3, 60 yıldır Gültepe'de yaşayan işçi emeklisi bir Yugoslav göçmenidir. Ailesi anti-komünist DP-AP çizgisinden gelen G3, 1970'lerde hem genel hem yerel seçimlerde CHP'yi desteklemiştir. 1970'lerde Türk-İş'e bağlı bir sendikanın üyesidir. Kendi ifadesine göre, 1980 sonrasında bir kez DSP'ye oy vermiş olan G3 bugün MHP'yi desteklemektedir.

G4, 40 yıldır Gültepe'de yaşayan, ticaretle uğraşan bir Karşıdır. G4 Nihat Aydın Kültür Derneği Üyesi bir CHP'lidir. Eski Dev-Yolcular ile hala yakın ilişkileri vardır.

G5, 1970'li yılların "Kurtarılmış Bölge"sinde her gün kalkıp Basmane'deki ülkü ocağına giderek orada çay ocağında gönüllü olarak çalışan biridir. 30 yıl Gültepe'de yaşamış olan G5 2000'li yıllara gelmeden önce memleketi Konya'ya taşınmıştır.

G6, 60 yıldır Gültepe'de yaşamakta olan bir Yugoslav göçmenidir. G6'nın dedesi Tito'nun Partizan kuvvetlerinde faşistlere karşı savaşmıştır. Emekli maaşı ile geçinen G6 1970'lerin ilk yarısında kurulmuş olan Gültepe İşçi Köylü Bürosu'nun yöneticisidir. Hayatı boyunca Aydınlıkçı grubun üyesi olan, siyasi nedenlerden dolayı silahlı saldırılara da uğramış olan G6, bugün Vatan Partisi'ni desteklemektedir.

G7 48 yıldır Gültepe'de yaşamaktadır. Konyalı olan G7 şoförlük yapmaktadır. Babası Yassıada'da yargılanan ve ailesi DP-AP çizgisinden gelen G7, bugün AKP'yi desteklemektedir.

G8 44 yıldır Gültepe'de yaşamaktadır ve mesleği şoförlüktür. Gültepe'nin ilk belediye başkanı Hüseyin Polat'ın torunudur. Bir dönem AKP'yi desteklemiş olan G8'in bugünkü siyasi tutumu belirsizdir. HDP ile yakınlaşmasından dolayı CHP'ye sitem eden G8 hiç bir siyasi parti için olumlu görüş bildirmemiştir.

G9 56 yıl önce ailesi ile birlikte Gültepe'ye taşınmıştır. Ev hanımı olan ve çalışmayan G9, Gültepe'nin ilk belediye başkanı Hüseyin Polat'ın kızıdır. 1970'lerde

AP'yi desteklemiştir. Bugünkü siyasi tutumu belirsizdir. Ama milliyetçiliğe önem vermektedir. Tüm partilere sitem etmektedir.

G10 da 56 yıldır Gültepe'de yaşamakta olan bir ev hanımıdır ve Gültepe'nin ilk belediye başkanı Hüseyin Polat'ın kızıdır. G9'un kız kardeşidir. 1970'lerde AP'yi desteklemiştir. Bugünkü siyasi tutumu belirsizdir. Tüm partilere sitem etmektedir.

G11 64 yıldır Gültepe'de yaşamaktadır. Erzurumlu olan G11'in ailesi Gültepe'ye ilk yerleşen sakinlerdendir. Bugün yazarlık yapan G11, geçmişte TİP üyeliği, Halkın Kurtuluşu örgütü üyeliği, Aydın Erten dönemi belediyesinde ise İşletme Amirliği yapmıştır. G11 bugün CHP'yi desteklemektedir.

G12, 27 yıldır Gültepe'de yaşamakta olan Konyalı bir muhtardır. G12 muhtar olmadan önce esnafılık yapmış, şu an muhtarlık işini de esnafılık ile birlikte yürütmektedir. Bugün için AKP'yi destekleyen daha önceden de hep muhafazakar partilere oy vermiş olduğunu belirten G12, bir dönem DSP'ye de oy vermiştir. G12 muhafazakar ve dindar biridir ama milliyetçilik de önemli bir noktadır onun için.

G13, 53 yıldır Gültepe'de yaşamaktadır. Romanlar arasında bir kanaat önderidir. Çağdaş Romanlar Derneği'nde yöneticilik yapmıştır. Kendisi emeklidir. 1980 öncesinde Aydın Erten'i desteklediklerini belirten G13, 1990'lı yıllar boyunca çeşitler partileri desteklemiş, 2000'li yıllarda ise çevresi ile birlikte AKP'yi desteklemektedir.

G14, 57 yıldır Gültepe'de yaşamaktadır. Uşaklı olan G14 hem muhtar hem de esnaftır. Babası ve kardeşi de esnaftır. Ailesi ve kendisinin hiç bir zaman sol partilere oy vermediğini belirtmiştir.

G15 51 yıldır Gültepe'de yaşamaktadır. Aslen Erzurumlu olan ve muhtarlık yapan G15, 2007 seçimlerinde AKP'yi desteklemiş, sonrasında ise CHP'yi desteklemiştir.

G16 39 yıl önce Gültepe'ye taşınmış olan Karşlı bir muhtardır. Kendisini solcu olarak gören G16, mahalle profilinin anlaşılmasında ve eski Dev-Yol'cuların tanınmasında yardımcı olmuştur.

G17, 30 yıldır Gültepe'de yaşamakta olan Manisalı bir muhtardır. G17 yapılan görüşmelerde daha çok mahalle profili, mahalledeki parti profilleri hakkında bilgi vermiştir. Bilgi almak için kimlerle konuşulması gerektiğine dair önerilerde

bulunmuştur. Araştırma sürecinde bir eylemde, uzaktan izleyen G17 ile karşılaşmıştır.

G18, Yugoslav göçmeni bir muhtardır. 60 yıldır Gültepe'de yaşamakta olan G18 bugün CHP'yi desteklemektedir. G18 daha çok mahalle profili hakkında bilgi vermiş ve kendi mahallesindeki parti tabanlarından bahsetmiştir.

G19, 39 yıldır Gültepe'de yaşamakta olan bugün muhtarlık ve aynı zamanda esnafılık yapan Kars kökenli bir Gültepelidir. Mahalle profili hakkında bilgi veren G19, mahallesindeki parti tabanları hakkında da bilgi vermiştir. Verdiği bilgiler daha çok 1990'lı yıllar ve 2000'li yıllar hakkındadır. Kendisini solcu olarak gören G19 bugün CHP'yi desteklemektedir. G19'un yardımı ile mahallede farklı kişiler ile de tanışılmıştır.

G20 42 yıl önce Gültepe'ye taşınmış emekli bir Karlıdır. 1980 öncesinde işçi ve Ecevit hayranı olan G20, Gültepe'de zamanında Aydın Erten'i desteklememiştir. 1980 darbesini düzen getirdiği için olumlu karşılamaktadır. Kars'ın Arpaçay ilçesinden olan G20, 1990'lı yıllarda DSP'yi desteklemiş Ecevit'in ölümünden sonra ise AKP'yi desteklemeye başlamıştır. Barış sürecinden sonra MHP'yi desteklemeye başlayan G20, sevdiği bir aday nedeni ile 7 Haziran 2015 seçimlerinde tekrar AKP'yi desteklemiş, sevdiği kişi 1 Kasım 2015'te tekrar aday olamayınca MHP'ye oy vermeye devam etmiştir. Milli ve dini değerlere çok önem veren G20, belediye başkanlığı seçimlerinde MHP'nin şansını küçük gördüğü için CHP karşısında AKP'yi desteklemiştir.

G21 38 yıl önce Gültepe'ye taşınmıştır. Kars'ın Arpaçay ilçesinden Gültepe'ye göç etmiş bir işçi emeklisi olan G21 de Ecevit hayranıdır ve genel seçimlerde Ecevit'in partisine oy attığını belirtmiştir. Ecevitçi olmasına rağmen o da 1980 darbesini olumlu bir hareket olarak görmektedir. Ecevit'in ölümünden sonra ise her seçimde AKP'yi desteklemiştir.

G22 53 yıldır Gültepe'de yaşayan Uşaklı siyasetçi ve esnaftır. Ailesi⁴⁸¹ de kendisi gibi esnaftır. Etkin bir siyasi parti üyesi ve belediye meclis üyesidir. Bu yüzden Gültepe'deki seçmen profilini çok iyi bilmektedir. Onunla yapılan görüşme ile özellikle AKP'nin Gültepe'deki seçmen tabanı hakkında ve Uşaklılar hakkında

---

⁴⁸¹ Babası da 1980 öncesinde Gültepe'de esnafılık yapmıştır, bugün kardeşleri de esnaftır.

bilgi alınmıştır. Kendisi daha önceden ANAP'dan milletvekili aday olmuş, bugün ise siyaset hayatına AKP'de devam etmektedir.

G23 Kars kökenli bir muhtardır. Muhtarlığını yaptığı mahalle profilinden bahseden G23, partilerin seçmen tabanı hakkında sorulan soruları uygunsuz bulduğu için, insanları “şucu”, “bucu” diye ayırmanın kötü niyet olacağını belirterek görüşmeyi yarıda bırakmıştır.⁴⁸²

G24 33 yıldır Gültepe'de yaşamakta olan, Gültepe doğumlu Erzurumlu bir işçidir. Kendisi Halk Evleri'nde etkin bir kişidir. Kendisini sosyalist olarak tanımlayan G24 HDP'yi desteklemektedir. Eskiden CHP'yi destekleyen ailesini, ısrarları sonucunda HDP'yi desteklemeye ikna etmiştir. Halk Evleri, Erzurumlular ve HDP'liler hakkında bilgi vermiştir.

G25 3 yıldır Gültepe Halk Evleri'nde etkin bir üniversite öğrencisidir. G25 açık öğretim fakültesinde okumakta hayatının büyük bölümünü Halk Evleri'nde geçirmektedir. Sürekli olarak bir eylem hazırlığı içinde bulunan G25 büyük bir kariyer hedefine sahip değildir ve kendisini davasına vakfetmiştir. Son seçimlerde HDP'ye oy vermiş, bizzat HDP için oy istemiştir. Halk Evleri ve HDP'liler hakkında bilgi vermiştir.

G26 40 yıldır Gültepe'de yaşamakta olan Konyalı bir esnaftır. Ailesi de esnafılık yapan G26'nın 1980 öncesinde ailesi AP'yi desteklemektedir. Kendisi de bugün AKP'yi desteklemektedir.

G27 35 yıldır Gültepe'de yaşayan Burdurlu bir polis emeklisidir. Gültepe'de çok akrabası yoktur. Her zaman sağ partileri desteklemiştir. 2000'li yıllarda da AKP'yi desteklemiş olan G27, AKP döneminde yeşil pasaportunun iptal edilmesinden dolayı AKP'ye kızmış farklı partilere yönelmiştir. Son seçimlerde CHP'ye oy vermiş olan G27, Meral Akşener'in MHP genel başkanı olması durumunda MHP'ye oy vereceğini, yoksa yine CHP'yi destekleyebileceğini belirtmiştir.

---

⁴⁸² G23 ile görüşme yarım kalmış olmasına rağmen, mahalle profilinin tanınabilmesi için onun verdiği bilgilerden yararlanılmış, bu yüzden görüşmecisi listesinde ona da yer verilmiştir.

Tablo 7: Görüşmeci Listesi

Görüşme Kodu	Gültepe'deki Yaşama Süresi	Köken	Mesleği	Cinsiyet	Mahalle
G1	61 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Konyalı	Muhtar	Erkek	Huzur
G2	4 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Erzurumlu	Öğrenci	Erkek	Millet
G3	60 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Yugoslav Göçmeni	Emekli	Erkek	Yavuz Selim
G4	40 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Karslı	Ticaret	Erkek	Atamer
G5	30 Yıl Gültepe'de Yaşamıştır	Konyalı	İşçi	Erkek	Saygı
G6	60 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Yugoslav Göçmeni	Emekli	Erkek	Huzur
G7	48 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Konyalı	Şoför	Erkek	Huzur
G8	44 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Yugoslav Göçmeni	Şoför	Erkek	Huzur
G9	56 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Yugoslav Göçmeni	Ev Hanımı	Kadın	Huzur
G10	56 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Yugoslav Göçmeni	Ev Hanımı	Kadın	Huzur
G11	64 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Erzurumlu	Yazar	Erkek	Anadolu
G12	27 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Konyalı	Muhtar/ Esnaf	Erkek	Ulubatlı
G13	53 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Roman	Emekli	Erkek	Ulubatlı
G14	57 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Uşaklı	Muhtar/ Esnaf	Erkek	Mehmet Akif
G15	51 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Erzurumlu	Muhtar	Erkek	Murat
G16	39 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Karslı	Muhtar	Erkek	Millet
G17	30 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Manisalı	Muhtar	Erkek	Anadolu
G18	60 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Yugoslav Göçmeni	Muhtar	Erkek	Zeybek
G19	39 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Karslı	Muhtar/ Esnaf	Erkek	Atamer
G20	42 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Karslı	Emekli	Erkek	Atamer
G21	38 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Karslı	Emekli	Erkek	Atamer
G22	53 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Uşaklı	Siyasetçi / Esnaf	Erkek	26 Ağustos
G23	Öğrenilemedi	Karslı	Muhtar	Erkek	Çınartepe
G24	33 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Erzurumlu	İşçi	Erkek	Çınartepe
G25	3 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Kars	Öğrenci	Kadın	Çınartepe
G26	40 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Konyalı	Esnaf	Erkek	Millet
G27	35 Yıldır Gültepe'de Yaşamaktadır	Burdurlu	Emekli	Erkek	Trakya

2.3.2. Araştırma Bulguları Işığında Gültepe’de Politika ve Seçim Sonuçları

2.3.2.1. 1980 Öncesi

G1 ve G11 bölgenin kuruluşuna dair önemli bilgiler vermiştir. Onlara göre ilk yerleşimler bugünkü Huzur Mahallesi ve Çobançeşme çevresinde gerçekleşmiştir. 1940’lı yılların sonuna doğru Konyalılar, 1950’li yıllarda ise Yugoslav göçmenleri yerleşmiştir. Göçlerin temel nedeni ekonomik olarak daha iyi bir yaşama ulaşmaktır. Göç aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Önce bekar erkekler ev yapmış sonra ailelerini getirmiştir. Bazı aileler daha önce farklı şehirlere de göç etmiştir. Örneğin Erzurum’dan Gültepe’ye gelene dek farklı şehirlere de göç etmişlerdir.⁴⁸³ Çoğu kişi akraba tavsiyesi üzerine Gültepe’ye yerleşmiş olduğu için bugün bile mahalleler arasında bir bölgecilik söz konusudur. Trakya, Zeybek, 26 Ağustos ve Yavuz Selim Mahallelerindeki en kalabalık grup Yugoslav göçmenleri, ikinci kalabalık grup da Konyalılarıdır. 26 Ağustos ve Yavuz Selim Mahallelerinde Uşaklılar da kalabalık bir gruptur. Atamer, Çınartepe ve Millet Mahallelerinde ise en kalabalık grup olarak Karşılar ve Erzurumlular öne çıkmaktadır. Atamer ve Millet Mahallelerinde Ardahanlılar da yaşamaktadır. Saygı Mahallesi’ndeki en kalabalık grup Karşılardır. Anadolu Mahallesi’nde de en kalabalık grup Yugoslav göçmenleridir, ikinci en kalabalık grup ise Manisalılardır, daha küçük bir grup Karşı da bu mahallede yaşamaktadır. Huzur Mahallesi’nde en kalabalık grup Konyalılar ve Yugoslav göçmenleridir, önemli bir Manisalı kitlesi de burada yaşamaktadır. Murat Mahallesi de en kalabalık grup olarak Konyalılara ev sahipliği yapmaktadır. Murat Mahallesi’ndeki diğer kalabalık gruplar ise sırası ile Karşılar, Erzurumlular ve Yugoslav göçmenleridir. Ulubatlı Mahallesi’nde de en kalabalık grup Konyalılarıdır, bu mahalledeki ikinci en kalabalık grup Romanlar ve sonrasında da Karşılardır. Mehmet Akif Mahallesi’ndeki en kalabalık grup Uşaklılarıdır. Konyalılar ve Erzincanlılar da bu mahallede dikkat çekmektedir.⁴⁸⁴

⁴⁸³ G4, G9 ve G10’un aileleri bu duruma örnektir.

⁴⁸⁴ Bu bilgiler mahalle muhtarları ile yapılan görüşmelerden elde edilmiştir.

Bir görüşmeci⁴⁸⁵ Gültepe'deki karmaşık yapının bazı durumlarda farklı kimlikler arasında gerginliğe neden olabildiğini belirtmiştir. Farklı etnik kimlikler arasında bir gerilim olup olmadığı sorulduğunda “iki çocuk sokakta oynarken kavga etmiş. Sonra aileler falan, mahalledeki Konyalılar ile Karşılılar arasında bir gerilim yaşanmıştı”. Ancak bu durumun genel bir Karşılı Konyalı çatışmasına dönüp dönmediği sorusuna hayır yanıtını vermiştir.

1950'lerde Gültepe'de okul yoktur ve öğrenciler Tepecik'teki Ziya Gökalp İlkokuluna gitmektedir. Bu dönemde Gültepe'ye çalışan herhangi bir ulaşım aracının da olmayışından dolayı öğrenciler okula, işçiler de işlerine yürüyerek gidip gelmektedir.⁴⁸⁶ Bir görüşmeci⁴⁸⁷ bu durumu şu şekilde belirtmiştir:

“Okul yoktu o zaman (1950'lerde) Gültepe'de. Bizim kuşak Ziya Gökalp'te (ilkokulunda) okudu. Tepecik'te... Yayan gider gelirdik. Ben ortaokul ikiye başladığımda Gültepe'de Turgut Reis İlkokulu temeli atıldı. Hüseyin Polat döneminde; evet. Hüseyin Polat döneminde, Gültepe'nin yolları o dönemde, yapıldı. İlk otobüs geldiğinde çok sevindik. Ondan önce insanlar işe yayan giderdi.”

1961'de yapılan genel seçimlere bakıldığında, İzmir'e benzer şekilde Gültepe'de de AP'nin birinci parti olduğu görülmektedir. Gültepe'deki sandıklardan çıkan oyların %58,94'ü AP yönünde kullanılmıştır. AP'nin aldığı oy oranında DP'nin devamı olarak görülmesi de etkilidir. CHP ise, %25,81 oranında oy almıştır. Dönemin siyasi yapısını anlamak için 1963'deki belediye başkanlığı seçimleri ile birlikte değerlendirmek gerekir. 1963'te bağımsız aday olan Hüseyin Polat oyların %49,69'unu alarak belediye başkanı seçilmiştir. Polat'ın en büyük rakibi olan Adalet Partisi %47,78 oranında oy alarak büyük bir seçmen kitlesine sahip olduğunu göstermiştir. CHP ise ancak %2,53 oranında oy alabilmiştir.⁴⁸⁸

Polat'ın çocukları ve torunu ile yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre Hüseyin Polat'ın belediye başkanı seçilmesinden onun kişisel özellikleri ön plandadır. Torunu⁴⁸⁹ “Dedem, uzun boylu, mavi gözlü, yakışıklı biraz otoriter bir adam. Onu gören saygıdan ayağa kalkardı.” diyerek Polat'ın kişisel bir karizmaya sahip olduğunu belirtmiştir.

⁴⁸⁵ G16

⁴⁸⁶ G1, G9, G10 ve G11'in ifadelerine göre.

⁴⁸⁷ G11

⁴⁸⁸ YerelNet Yerel Yönetimler Portalı, “İzmir İli 1963 Yılı Yerel Seçim Sonuçları”, **Yerel Seçim Sonuçları**, http://eski.yerelnet.org.tr/secimler/il_secim.php?ilid=35&yil=1963&bbb=540#baskan, (12.09.2015)

⁴⁸⁹ G8

Kızı⁴⁹⁰ Polat'ın yardımsever olduğunu şöyle vurgulamıştır:

“Babam buraya ilk gelenlerden. Evinin çevresinde geniş bir yer çevirmiş ama insanları kıramadığı için kendi arazisini başkalarına vermiş; kalsınlar diye... Belediye başkanı olduktan sonra bir sene para almadı. Düşük sembolik bir para aldı. Onu da belediye çalışanlarından birinin çocuğuna harçlık olarak veriyordu”.

1950'lerde, henüz köy olan Gültepe'ye Yugoslav göçmenleri yerleşmiştir. O dönemde bu göçmenlerin en büyük sorunlarından biri Türkçelerinin yetersiz oluşundan kaynaklanan iletişim sorunudur. Köy muhtarı⁴⁹¹ imece usulü ile yapılan işler için bazen Gütepelilerden para toplamaktadır. 1930'larda Yugoslavya'dan Türkiye'ye gelmiş, daha önceden Adapazarı, Mersin gibi şehirlerde yaşamış, polis emeklisi Hüseyin Polat, dil sorunu yaşayan bu göçmenlere çevirmenlik yapıp onların haklarını aramaya, bürokratik ihtiyaçlarını gidermeye başlamıştır. Polis emeklisi olması da, eğitim düzeyi ve mesleki kariyerleri çok düşük olan Gütepeliler arasında ona ek bir saygınlık ve devlet adamı görüntüsü sağlamıştır. Ancak para toplama sürecinde, henüz Türkçe bilmeyen göçmenlerle sorunlar yaşanmaktadır. Diğer kızı⁴⁹² Polat'ın siyasi yaşamında etki edebilecek en önemli noktaya vurgu yapmıştır. Polat'ın Türkçe bilmeyen Yugoslav göçmenlerine yardımcı olması onun almış olduğu seçmen desteğini daha iyi açıklamaktadır:

“Burada muhtar insanlardan para topluyor. Para vermeyenin evinden eşyalarını alıyor. Babam bunların derdine düşüyor. O dönemde diğer göçmenler henüz Türkçe konuşmıyor. Babam Boşnakça konuşuyor onlarla. Onların işlerini yapıyor, yardım ediyor.”

Torunu ve kızlarının anlattığı öyküye göre Saraybosna'daki dedelerinin Osmanlı döneminde devlet adamı olması da belki onun özgüvenini geliştiren nedenlerdendir. Gültepe'nin belediye olmasından önce bile halk içinde böyle bir etkisi olan Polat, Gültepe'nin belediye olması için yaptıkları başvuruların kabul edilmesinden sonra başkanlığa aday olmuş ve seçimleri kazanmıştır. Yani hem toplumsal nedenler, hem de liderin kişiliği Polat'ın seçilmesinde etkili olmuştur. Ancak, önemle vurgulanması gereken bir nokta, Polat'ın başkan seçilmesinde ekonomik gerekçelerin önemsizliğidir. Çünkü Polat, hiç bir gruba ekonomik bir çıkar vaat etmemekte, kendisini de belli bir kesimin adayı saymamaktadır. Belediye

⁴⁹⁰ G9

⁴⁹¹ Köy muhtarı Konyalı Ali Zar'dır. Konyalılar Gültepe'de hep önemli aktörler olmuştur.

⁴⁹² G10

başkanı olduktan sonra da, yapacağı hizmetleri bir siyasetçi havasında değil de, tarafsız bir bürokrat tavrıyla yerine getirecektir.

Belediye meclisi seçim sonuçları ile belediye başkanlığı sonuçları karşılaştırıldığında meclis seçimlerinde CHP ve TİP'e oy verenlerin başkanlık seçiminde Polat'a oy verdiği görülmektedir. Ailesi CHP'li olan bir görüşmeciye⁴⁹³ göre bu dönemde parti aidiyetlerinin çok güçlü olmaması ve kişisel ilişkilerin daha ön planda olmasından dolayı CHP'li Gültepeliler de kendi partilerinin adayı yerine Polat'ı desteklemiştir. Aynı görüşmeci Polat'ın desteklenmesini şöyle açıklamaktadır:

“O zamanlar sosyal bilinç düzeyi Gültepe’de çok da yok. İnsanlar yeni yerleşmiş. İnsanlar pek birbirlerini falan tanımıyorlar, bir de göçmen ağırlıklıydı o zamanlar. Partizanlık falan da güdülmedi. Sevilirdi Hüseyin Polat da o dönemde. Yani partiden ziyade kişiye oy verme... Demokrat bir arkadaşımızdı. Yani öyle sol yanları ağır basan bir demokrattı. Beraber imece usulü yolları falan yaptık o dönemde.”

Bunda Polat'ın İsmet İnönü hayranı olmasının da etkisi vardır. Belediye başkanı seçilen Polat'a İnönü'den tebrik telgrafi geldiğini belirtilmiştir.⁴⁹⁴ G6 kendi ailesinin Polat'ı ilerici ve demokrat olmasından dolayı desteklediğini bildirmiştir.

Bazı görüşmecilerin⁴⁹⁵ belirttiğine göre bağımsız aday olan Polat, TİP'liler tarafından da doğrudan desteklenmiştir. TİP'in Polat'ı destekliyor olması anti-komünist eğilimleri yüksek olan kişilerin Polat ile hemşehri dahi olsalar, “komünist” etiketinden dolayı Polat'ı desteklememesine neden olmuştur. Ailesinin baskılardan dolayı Türkiye'ye göç etmiş olduğunu belirten bir görüşmeci⁴⁹⁶ “Bizim aile AP'li. Hüseyin Polat'a komünist derdi” demiştir. Bu durum sağ sol ayrımının o dönem de bile Gültepe'de etkili olduğunu göstermektedir. 1963 seçimlerinden sonraki seçimlerde sağ-sol kutuplaşması arttıkça Polat'ın oy oranı da azalacaktır.

TİP tarafından doğrudan desteklenen Polat, toplumcu bir belediye başkanlığı anlayışına sahiptir. Bu durumu en iyi G9 belirtmiştir. Kendisine Polat'ın yapmış olduğu hizmetler sorulduğunda:

“Burada yol diye bir şey yoktu. Gitti millete, ya benle gelip çalış ya da para ver dedi. İnsanlarda çıktı hep beraber kazma kürek yol yaptılar. Polis karakolu kurulsun diye çok uğraştı... Gültepe’de okul yoktu. Bir okul yapılacakmış Altındağ’a, gitti başvurdu Gültepe’ye yaptırdı. Hiç bir akrabasını belediyeye

⁴⁹³ G11

⁴⁹⁴ G9, G10'un ifadelerine göre.

⁴⁹⁵ G11, G6, G9 ve G10'un ifadelerine göre.

⁴⁹⁶ G3

almadı. Burada sokaklar çok pisti. Gitti, eşeği olanları topladı belediyeye çöpçü aldı. Arabası olana dolmuş hattı dağıttı. Kendi başına çıkar terazileri kontrol ederdi... Arkasından sadece 240 m²'lik bu evi⁴⁹⁷ bıraktı⁴⁹⁸

G1, G6 ve G11 de, Gültepe'de bugün hala işlevsel olarak kullanılan yolların çoğunun Polat döneminde imece usulü yapıldığını belirtmiştir.

O dönemde, Gültepe'de TİP'in örgütlü olması da önemli bir ayrıntıdır. Gültepe'ye 1950'lerde ve sonrasında yerleşmiş olan Yugoslav göçmenleri Yugoslavya'da Tito dönemi uygulamalarını ve Nazi güçlerine karşı savaş dönemini görmüş kişilerdir. Bu göçmenler geldikleri ülkelerdeki tutum ve davranışlarını Türkiye'deki siyasal düzlemde devam ettirmiştir. Ancak bu tutum ve davranışlar iki şekilde gelişmiştir. Birincisi, Tito döneminden memnun olup oradaki sosyalist alışkanlıklarını Türkiye'ye getiren göçmenlerin tutumlarıdır. Örneğin, 1970'lerin ortalarında Gültepe Emekçi Halk Dayanışma Derneği'nin kuruluşunda etkin olacak olan Ramiz Güler'in büyük dedesi Nazilere karşı savaşırken esir düşmüş ve kurşuna dizilerek öldürülmüştür. Ya da, 1960'larda TİP üyesi olan, 1970'de ise Gültepe İşçi-Köylü Bürosunu kuran Ahmet Şencan da, Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçmeden önce Yugoslavya Komünist Partisi önderliğindeki Partizan ordusunda bölük komutanlığı yapmıştır.⁴⁹⁹ Bir görüşmeci⁵⁰⁰ bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Dedem Tito kuvvetlerinde savaşıyordu. Faşistler onu yakalayıp ağaca çivileyerek kurşuna dizmişler...Ahmet Şencan da Partizan kuvvetlerinde savaşmıştır.”

Bu gibi örneklerden dolayı bu göçmenlerin antifaşist, sosyalist eğilimler taşımaları beklenebilir bir durumdur. Bu göçmenler Gültepe'de TİP'in en önemli destekçilerini oluşturmuş, Gültepe'de sosyalist düşüncenin yayılmasına katkıda bulunmuştur. Ancak Yugoslav göçmenlerinin diğer bir kesimi ise Tito döneminden rahatsız oldukları için Türkiye'ye göç etmiştir. Bu Yugoslav göçmenleri Türkiye'ye gelince daha muhafazakar ve anti-komünist bir eğilim içine girmiştir. G3'ün ailesi anti-komünist eğilimlere sahip Yugoslav göçmenlerindedir. G3 ailesinin bu durumunu şu şekilde açıklamaktadır: “Bunları Menderes getirmiş. Menderes'e vefalılar, çok severler.”. Kendisine ailesinin göç etme nedeni sorulduğunda ise

⁴⁹⁷Bu görüşme Hüseyin Polat'tan kalma evde yapılmıştır. Ev çok eski, gecekonda tipi plansız bir evdir. Önünde küçük bir bahçesi vardır.

⁴⁹⁸ G1, G8, G10 ve G11 ile yapılmış olan görüşmelerde de Polat'ın benzer özellikleri vurgulanmıştır. Her biri farklı bir özelliğine vurgu yapmış ama G9'un anlattıklarından farklı bir şey söylememiştir.

⁴⁹⁹Türkiye İşçi Köylü Partisi, **Kuruluş Bildirisi Tüzük ve Program**, TİKP Yayınları, Ankara, 1978, s. 42

⁵⁰⁰G6

“orada Türklere, Müslümanlara çok büyük baskılar yapılmış, ondan göç etmişler” diye yanıt vermiştir. Ailesinin Hüseyin Polat’a destek verip vermediği sorulduğunda ise “bizim aile Adalet Partili. Hüseyin Polat’a komünist derdi” diyerek yanıtlamıştır.⁵⁰¹

AP’yi destekleyen göçmenlerden bahsederken belirtilmesi gereken önemli bir nokta da, göçmenlerin çoğunluğunun Sünni mezhebinden ve dini geleneklerine bağlı insanlar olmasıdır. Dönemin Türkiye’inde, gruplarda dindarlık oranı yükseldikçe AP’nin oy oranı da yükselmektedir.

İkinci en yüksek oyu alan AP’nin başarısı ise daha çok DP’nin devamı olarak görülmesiyle ilişkilendirilmelidir. Eski DP’liler büyük oranda AP’yi desteklemiştir. DP’nin Gültepe’deki varlığını gösteren noktalardan bir tanesi Yassıda’da yargılanan Gültepelilerin varlığıdır. Osman Enver Gürbüz ve İbrahim Bıyık yargılanan Gültepelilerdendir.⁵⁰²

AP’nin Gültepe’deki varlığının anlaşılabilmesinde önemli bir nokta, DP’nin 1950’lerdeki seçim başarılarıdır. Bu dönemde İzmir’de, kent merkezinde ve sanayileşmiş bölgelerde DP’nin önemli bir üstünlüğü vardır. Basından büyük destek alan DP, 1950 seçimleri öncesinde işçilere grev hakkı ve de daha fazla özgürlük vaat ederek çeşitli kesimlerin desteğini alabilmiştir.⁵⁰³ Ayrıca, Marshall yardımlarının etkisi ve Kore Savaşı’nın tarım ürünü gelirlerini artırması köylülerin de DP’yi desteklemesini sağlamıştır. 1950’lerde CHP’nin statükocu tutumu DP’yi düzen değişikliği vaat edebilecek bir parti haline getirmiştir. 1960’larda AP’nin başarısı da bu mirasın üzerine temellenmiştir. Ancak 1970’lerde sınıf siyaseti yükseldikçe AP işçi kesiminin ekonomik taleplerine dönük vaatlerde yetersiz kalarak gelişen sol partiler lehine oy kaybetmeye başlayacaktır.

1965’de AP %64,43; CHP %19,06 oranında oy almıştır. Bu genel seçimlerde, dikkat çeken nokta TİP’in %11,02 oranında oy almasıdır.⁵⁰⁴ Bir önceki genel

---

⁵⁰¹Yugoslav göçmenleri arasındaki siyasi tutum farklılıklarının sınıfsal bir temele dayanıp dayanmadığına dair veriler elde edilememiştir.

⁵⁰²G7’nin ifadesine göre.

⁵⁰³Hakkı Uyar, “Erken Cumhuriyet Döneminden Günümüze İzmir’de Siyasal Partiler, Seçimler ve Seçmen Eğilimleri”, **Değişen İzmir’i Anlamak**, (Ed. Deniz Yıldırım ve Evren Haspolat), Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010, s. 236, 237

⁵⁰⁴T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **1950-1965 Milletvekili ve 1961, 1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları**, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1966, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015202.pdf>, (11.05.2016), s. 735, 736

seçimlerde TİP'in olmamasından dolayı, bu oran ancak 1963 yerel seçimlerindeki belediye meclis üyesi sonuçları ile karşılaştırılabilir. Bu durumda TİP'in oy oranının önemli ölçüde gerilediği görülmektedir.

1965 genel seçimlerinde AP'nin oyları yerel seçimlere göre artmış, genel seçimlere göre ise gerilemiş. Ancak oransal olarak bakıldığında AP'nin oy oranı iki seçimin de üzerindedir. Bu dönemde Gültepe nüfusu arttıkça AP'nin oyları da artmıştır.

1968 yerel seçimlerinde AP'nin adayı olan İsmet Uç adlı bir Yugoslav göçmeni belediye başkanı seçilmiştir. Hem Yugoslav göçmeni olmasından dolayı hem de DP-AP çizgisinden gelmesinden dolayı, Gültepe'deki DP çizgisinden gelen Yugoslav göçmenlerinin de desteğini alabilmiştir. Yine bazı Ağrılı, Erzurumlu Gültepeliler ve G14'ün de belirttiği gibi Uşak, Ege bölgesindeki şehirlerden gelmiş Gültepelilerin de Uç'u desteklediğini belirtilmiştir. Ancak yine de Uç AP'nin 1965 genel seçimlerindeki başarısını yakalayamamıştır. Bu durum ise, muhtemelen Polat'ın hala bazı Yugoslav göçmeni DP'lilerin oyunu kişisel bağlardan ötürü alabiliyor olmasından kaynaklanmış olabilir.

Aslen Gültepe'de yaşamayan, Yenişehir'de kahvehane işleyen bir Yugoslav göçmeni olan Uç'un, Konyalı Enver Gürbüz gibi Konyalı kanaat önderlerini de yanına çekebilmiş olması ve bu şekilde Konyalı oylarının da seferber edilebilmesi⁵⁰⁵ kanaat önderlerinin Gültepe'deki önemini göstermektedir. Uç'un kendisi gibi Yugoslav göçmenlerinin de oylarını alabilmiş olması da kültürel etkenlerin de etkisini göstermektedir.

Uç'un aldığı oyda onun sosyal kişiliğinin de etkisi vardır. Ayrıca, Uç'un, Gültepe'ye itfaiye aracı, çöp kamyonu gibi araçlar getireceğine dair vaatleri de desteğini artırabilmesini sağlamıştır.⁵⁰⁶ G1'in ifadesi Uç'u en iyi şekilde açıklamaktadır: "İsmet Uç Gültepelili değil. Yenişehir'de kıraathanesi var anladın mı? Çevresi geniş. Vaatleri çekici geldi. Ankara'dan belediyeye araç getirdi."

İlk belediye başkanı bağımsız bir aday olsa da, hem 1968 yerel seçimleri hem de 1960'lı yıllardaki genel seçim sonuçlarına bakıldığında AP'nin Gültepe'de çok

---

⁵⁰⁵ G7'nin ifadesine göre.

⁵⁰⁶ G1, G7, G11'in ifadelerine göre.

güçlü olduğu görülmektedir. AP'ye eski DP'liler oy vermiştir. AP'yi kim destekledi sorusuna ilk yanıt hep “Demokratlar” olmuştur.⁵⁰⁷

G7, Uç'un göreve geldikten sonra doğuluların yaşadığı Gültepe'nin üst mahallelerine de (belki Gültepe merkez ve Boğaziçi'ne olduğu kadar olmasa da) hizmet götürmeye çalışmış olduğunu ve bir sonraki seçimlerde oradan da oy almayı beklediğini belirtmiştir. Ancak bir sonraki seçimlerde, Uç yine kendi geleneksel seçmen tabanından oy almış, doğudan göçlerle genişleyen ve kalabalıklaşan mahallelerde etkili olamamıştır.⁵⁰⁸ Bu göçler 1970'li yıllarda CHP'nin Gültepe'deki seçmen tabanını oluşturmuştur.

1968 yerel seçimlerinde, oy miktarında önemli bir gerileme yaşanmış olmasa da Polat'ın oy oranı gerilemiştir. Bu durum, Polat'ın göçle büyüyen Gültepe'de yeni göçmenler için çekici olamadığını göstermektedir. Ayrıca CHP'nin önemli oranda oy almış olması, CHP'lilerin bu seçimde kendi partilerine yöneldiğini göstermektedir. Her ne kadar seçimleri kaybetmiş olsa da, araştırma sırasında hiç bir görüşmeci Polat hakkında olumsuz bir görüş bildirmemiştir. Bu yüzden Polat'ın diğer seçimlerde oy oranında gerçekleşen düşüşü açıklamak zor olmuştur. Ancak büyük ihtimalle, Türkiye genelinde siyasi kutuplaşmaların artmaya başladığı bu dönemde siyasi parti adaylarının daha fazla dikkat çekmesi, onların bağlantıları sayesinde daha büyük vaatlerde bulunabilmesi Polat'ın oylarındaki düşüşte etkili olmuştur. Belirtilmesi gereken başka bir nokta da, Polat'ın başkan olduğu dönemdeki toplumcu faaliyetlerinin ve TİP'lilerin onu desteklemesinin “komünist” imajını artırması ve bazı kişilerin kendisinden uzaklaşmasına neden olmasıdır. Türkiye'de sağ-sol ayrımının artmaya başladığı bu dönemde “olumsuz” bir “komünist” görüntüsünün etkisi daha hissedilir olmuştur. Burada, ilginç olan başka bir nokta ise 1965 sonrasında “ortanın solu”na yönelen CHP'nin, niçin Polat gibi toplumcu bir başkanı aday göstermemiş ya da seçimlerde onu desteklememiş olduğudur. Bu sorunun yanıtı tam olarak bilinmemektedir. Polat 1968 seçimlerinden sonra kendisini desteklemediği için CHP'ye karşı kırgınlık duymaya başlamıştır. Özellikle de

⁵⁰⁷ G1, G7, G9, G10'un ifadelerine göre.

⁵⁰⁸ G7 ile yapılan görüşme sırasında G7 çevrede gördüğü eski AP'li yaşlıları da konuşmaya davet etmiş, bazı yaşlı kimselere soru sorabilmek için araştırmacıyı da alarak çevredeki dükkanlara götürmüştür. Bu kişilerden bir tanesi Uç'a “boş ver yukarı bölgelere hizmet götürme onlar nasılsa sana oy vermez” diye tavsiye verdiğini, ancak ikna edemediğini belirtmiştir.

Ecevit'in İnönü yerine genel başkan olarak seçilmesinden sonra da CHP'den iyice uzaklaşmış, genel seçimlerde AP'yi desteklemiştir.⁵⁰⁹

1969 genel seçimlerinde, AP'nin Gültepe'deki oy oranı %55,54'tür. CHP ise partiden ayrılanların kurduğu Güven Partisi'nin (GP1) aldığı %3,05'lik oy oranına rağmen %22,48 oranında oy almıştır. Sürekli göç almaya devam eden Gültepe'de TİP'in oy oranını bir önceki genel seçimlere oranla artırması, TİP'in kemik tabanı olan Yugoslav göçmenlerinin yanında, Gültepe'ye yeni göç eden kesimlerden de oy alabildiğini göstermektedir. TİP'in bu seçimde Gültepe'de aldığı oy oranı %11,22'dir.⁵¹⁰

Bu seçimde de seçmen Türkiye genelindeki kutuplaşmanın da etkisiyle AP ve CHP'ye yönelmeye başlamıştır. İki partinin de oy miktarı artmıştır. Ancak oy miktarındaki artış, geçerli oylar toplamındaki artıştan düşük olduğu için AP'nin oy oranı gerilemiştir.

1970'ler, kentlerin yoksul bölgelerinde solun yaygınlaşmaya başladığı yıllardır. Bu yıllarda sol örgütlenmeler Gültepe'de de kendisini göstermeye başlamıştır. 1970'de, Türkiye İşçi Köylü Partisi'nin Merkez Disiplin Kurulu üyelerinden olan Ahmet Şencan, **Gültepe İşçi Köylü Bürosu**'nu açmıştır. Büronun çevresindeki çekirdek grup TİP geçmişi olan, Şencan gibi Yugoslav göçmeni Gültepelilerdir.⁵¹¹ Süreç içinde Türkiye solundaki fraksiyonlaşmalar arttıkça Gültepe'deki sol örgütlerin sayısı da artmış ve sınıf siyaseti bölünmüş bir çerçevede ilerlemiştir. Ancak her ne kadar sol içinde bir bölünmüşlük ortaya çıkmış olsa da, Gültepe'deki farklı fraksiyonlar eylemde birlik oluşturabilmiş ve aslen hiç birinin üyesi olmayan CHP'nin devrimci adayı Aydın Erten'i belediye başkanlık yarışında destekleyebilmiştir. Bu durum, CHP'nin genel seçimlerde de artan oy oranına koşut olarak gerçekleşmiştir.⁵¹²

1973 Ekim'de yapılan genel seçimler ve 1973 Aralık'ta yapılan yerel seçimlerde oransal olarak birbirine yakın sonuçlar çıkmıştır. Ancak yerel seçimlere katılım daha fazladır. 1960 sonrasında başlayan ve sınıfsal ayrımların netleşmesine neden olan süreç etkisini göstermeye başlamış ve sınıfsal etkiler, siyasal tutumların

⁵⁰⁹ G9 ve G10'un ifadelerine göre.

⁵¹⁰ Devlet İstatistik Enstitüsü, **12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları**, DİE Matbaası, Ankara, 1970, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015301.pdf>, (11.05.2016), s. 679, 680

⁵¹¹ G6'nın ifadesine göre.

⁵¹² G4, G6 ve G11'in ifadelerine göre.

oluşmasında etkisini giderek artırmıştır. Özellikle genç kuşak, sendikalı işçilerden oluşan kesimler, daha önceden AP'yi veya başka partileri desteklemiş olsa bile, kültürel ve ailesel özelliklerin etkilerinin kırılmaya başlaması ile sağ çizgisi belirginleşen AP'den uzaklaşmış ve sola yakınlaşan CHP'yi desteklemeye başlamıştır. Türkiye genelinde de işçi sınıfında CHP'ye yönelik görülmektedir. Bu yönelişte DİSK'in, CHP'yi desteklemesinin de etkisi büyüktür. Bu etki 1980'e kadar devam etmiştir.

1973 yerel yönetim seçimlerinde belediye başkanlığını kazanan Erten, '68 kuşağından gelen, CHP'den aday olmasına rağmen, solun ortak adayı olarak görülen bir adaydır. Diyarbakır doğumlu olan Erten, üniversite öğrenciliği yıllarında Türkiye Milli Talebe Federasyonu başkanlığı yapmış, 6. Filo'yu protesto eylemlerine katılmış bir gençlik lideridir.⁵¹³ Belediye Başkanlığından önce CHP İl Gençlik kolları başkanlığı ve 1971 darbesi sırasında İl Yönetim Kurulu üyeliği yapmıştır.⁵¹⁴ Katılım oranının %58,52 olduğu seçimlerde Erten, oyların %42,31'ini almıştır. AP ise %35,73 oranında oy alarak ikinci sırada yer almıştır. Belediye meclisi sonuçlarına bakıldığında ise AP oyların %40,53'ünü alarak birinci sırada yer alırken, CHP oyların %37,94'ünü alarak ikinci parti olmuştur. AP'den ayrılanların kurmuş olduğu Demokratik Parti'nin (DP1) de Gültepe'de belediye başkan adayı çıkarmış olması, aynı siyasi çizgiye sahip sağ görüşlü Gültepe seçmeninin oylarının bölünmesine neden olmuş ve CHP'nin adayı Aydın Erten'in belediye başkanlığını kazanmasına katkıda bulunmuştur. Bir bölünme olmamış olsaydı, AP büyük ihtimalle seçimin galibi olabilirdi. Ancak, solun tek partisi olma özelliğini ve bölünmüş sağ oyların getirdiği avantajı kullanan CHP, bir sonraki seçime kadar oy oranlarını daha da artırarak salt çoğunluğa ulaşmıştır.

G3 DP-AP çizgisinden geldiği halde o dönemde Erten'e oy vermiş bir kişidir. Kendisinin o dönem Türk-İş'e bağlı sendikalı bir işçi olduğunu söyleyen G3 CHP hakkında konuşurken şunları söylemiştir:

"Ecevit asgari ücreti çıkardı. 1974 Temmuz gibi...Ben arkadaşlarla Narlıdere'ye denize giderdim. Çıkışta, girişte asker aradı bizi. Ecevit dönemi bir rahatlama dönemi oldu. Erbakan'la işbirliği yaptı. Erbakan, Ecevit, Türkeş bu memleketin öz evlatları. Ecevit'in popülerliğinden Erten'e oy verdim."

⁵¹³Keskin ve diğerleri, s. 16

⁵¹⁴G11'in ifadesine göre.

Burada sıkıyönetim sonrasında gelen CHP hükümetinin ortaya çıkan rahatlama dönemi ile özdeşleştirilmesinin de etkisi olduğunu vurgulamıştır. Bu dönemde CHP'nin oy oranları artmaya başlamıştır. Genç işçiler CHP'de yoğunlaşmaya başlamışken, AP'de de küçük esnaf ve tüccarlar yoğunlaşmaya başlamıştır. Gültepe Esnaf ve Sanatkarlar Derneği'nde AP taraftarları güçlüdür. Derneğin Başkanı İzzet Yayla, TARIŞ ve Gültepe'deki direnişler bastırıldıktan sonra, İzmir Esnaf ve Sanatkarlar Dernekleri Birliği'nin toplantısında yaptığı konuşmada, anarşiye karşı sessiz kalmayacaklarını söyleyip, CHP'li Gültepe Belediyesi'nin anarşinin odağı olduğunu belirtmiştir.⁵¹⁵ 1980 öncesinin Gültepe'sinde Konyalılar, Uşaklılar arasında esnaflık, tüccarlık gibi işlerle meşgul olmak daha yaygındır.⁵¹⁶ Bu durum kültürel nedenlere ek olarak mesleki nedenlerin de bu kişilerin AP'ye yönelmesinde etkili olmuştur.

Gültepe'ye gerçekleşen göç arttıkça Alevi nüfus da artmaya başlamıştır.⁵¹⁷ Bu kişiler Gültepe'nin daha çok üst kısımlarına, bugünkü Çınartepe, Millet, Atamer gibi mahallelere yerleşmeye başlamıştır. G7'nin ve G7'nin tanıştırdığı yaşlı bir AP'linin belirttiğine göre Uç bu mahallelere de hizmet götürmeye çalışmış ve bir sonraki seçimlerde onlardan da oy almayı hedeflemiştir. Ancak, bu durum gerçekleşmemiştir.⁵¹⁸ Aleviler kültürel nedenlerin de vermiş olduğu etki ile oylarını CHP'ye atmıştır. Kültürel nedenlerin etkisi, ilerleyen dönemlerde, bu Alevi mahallerinde sosyalist örgütlenmelerin daha kolay taban bulabilmesini sağlamıştır. 1980 öncesinde kültürel etkenler Alevilerin sol ile tanışmasını hızlandırmış olsa da Alevi kimliği solcu kimliğinin gerisinde kalmıştır. G11 bu durumu şöyle belirtmiştir:

“68 kuşağından biriyim, bana birisi Alevi misin diye sormasa Aleviliğimi hatırlamam. Devrimci sosyalist olması, insan olması yeterli. Kökeni beni ilgilendirmiyor.”

“Alevi” kimliğinin “solcu” kimliğinin gerisinde kalmasının göstergelerinden biri de, Alevi partisi olan Birlik Partisi'nin 1968 yerel seçimlerinin belediye meclis üyesi sonuçlarında ancak %4,4 oranında, 1969 milletvekili seçimlerinde ise %3,05

⁵¹⁵“Gültepe'de Anarşinin Odağı Belediyedir”, **Yeni Asır**, 20.02.1980

⁵¹⁶G1, G14 ve G22'in ifadelerine göre.

⁵¹⁷G11, G4 ve G7'nin ifadelerine göre.

⁵¹⁸G7 ile yapılan görüşme sırasında G7 çevrede gördüğü eski AP'li yaşlıları da konuşmaya davet etmiş, bazı yaşlı kimselere soru sorabilmek için araştırmacıyı da alarak çevredeki dükkanlara götürmüştür. Bu kişilerden bir tanesi Uç'a “boş ver yukarı bölgelere hizmet götürme onlar nasılsa sana oy vermez” diye tavsiye verdiğini, ancak ikna edemediğini belirtmiştir.

oranında oy alabilmesidir. Ayrıca, 1970'lerde gelişecek olan sosyalist örgütlerde Alevi gençlerin ağırlıkta olması da bu durumu destekler niteliktedir.⁵¹⁹

1970'li yıllardaki CHP'nin Gültepe'deki seçmen profiline daha ayrıntılı bakılırsa, eski TİP'li Yugoslav göçmenleri, doğudan göç eden Alevi kökenliler, Romanlar, sosyalist örgütlerden etkilenen kesimler, daha önceden AP'yi destekleyen genç yaştaki işçiler, sendikal örgütlenmelere üye olan işçilerin yerel seçimlerde CHP'yi desteklemiş olduğu öngörülebilir.⁵²⁰

1980 öncesinde AP ve DP'nin seçmen profilinde yıllar içinde pek bir farklılaşma olmamıştır. Muhafazakar Konyalılar, Muşlular, Afyonkarahisarlılar, Uşaklılar, anti-komünist Yugoslav göçmenleri DP-AP çizgisini desteklemişlerdir.⁵²¹

1960 sonrası siyasal ve ekonomik yapı sınıfsal örgütlenmelerin gelişebileceği bir ortam hazırlamıştır. 1960'ların başından beri sınıf tavrı ile hareket eden bir kitleye ev sahipliği yapan Gültepe'de de 1970'lerde sınıfsal örgütlenmelerin sayısı artmaya başlamıştır. 1973 civarında **Gültepe Kültür Derneği** kurulmuştur. Alevi gençlerin ağırlıkta olduğu bu dernek uzun ömürlü olmamıştır. Bu dernek FKF çizgisinden gelen gençler tarafından kurulmuş ve sonrasında da THKP-C, DEV-GENÇ çizgisini takip etmiştir. 1974'de Aydınlikçi grup tarafından, **Gültepe Emekçi Halk Dayanışma Derneği** kurulmuştur. 1974 affi için yoğun çalışmalar yapan bu iki dernek Şirinyer'deki Halk Evleri ile birlikte Basmane'den Buca'ya dek afişlemeler yapmıştır. Sokaklarda, kahvehanelerde toplantılar düzenleyip, afişlemeler yapan bu dernekler Gültepe'de sosyalist düşüncelerin yayılmasında etkili olmuştur. Bu iki dernekten etkilenen veya bu derneklerin içinde bulunan gençler daha sonraki yıllarda Dev-Yol ve Halkın Kurtuluşu örgütlerinde de yer almıştır. Gültepe Kültür Derneği, 1974 affi sonrasında kapanmıştır. Gültepe Emekçi Halk Dayanışma Derneği ise bir iki yıl daha faaliyetlerine devam edebilmiştir.⁵²²

Yine aynı yıllarda Pahalılık ve İşsizlikle Mücadele Derneği de Gültepe'de faaliyetlerde bulunmuştur.⁵²³

⁵¹⁹G1, G4, G6, G7, G11, G14'ün ifadelerine göre.

⁵²⁰G1, G3, G4, G6, G7, G11 ve G13'ün ifadelerine göre.

⁵²¹G1, G6, G7, G9, G10, G11 ve G14'ün ifadelerine göre.

⁵²²G6 ve G11'in ifadelerine göre.

⁵²³Saha çalışması sırasında, bu derneğe üye olan iki kişi ile karşılaşmış ancak görüşme yapma fırsatı yakalanamamıştır.

Sosyalist örgütlere çoğunlukla gençler katılmıştır. Bu kişiler çoğunlukla ikinci kuşak Gültepelilerdir. Ebeveynlerinin aksine, bu gençler aileleri gibi geçmiş dönemlerine göre refah hissetmez. Yaşamlarının önemli bölümünü kentte geçirdikleri –hatta çoğu genç kentte doğmuştur- için kendi yaşamlarını kent içindeki diğer insanlar ile karşılaştırır ve görelî yoksunluk hissederler. Bu durum bu kişilerin düzen değişikliği isteyen örgütlere yönelmesinde önemli bir etkidir.

Belediye Başkanı Erten'in faaliyetleri, Gültepe'de solun tabanının genişlemesini sağlamıştır. Erten döneminde halkın haklarını korumak için ilçe içinde esnafın denetlenmesi konusuna önem gösterilmiştir. Kemal Keskin'in anılarında, fırınında eksik gramajlı ekmek satan AP'li bir belediye meclis üyesinin ekmeklerini ücretsiz olarak halka dağıttıkları anlatılmaktadır. Aynı şekilde gecekondü yapıyı desteklenmesine rağmen, kişilerin ikinci bir gecekondü yaparak satmasına, kiraya vermesine ya da devlet arazisinden çevirdiği arsaları ticari amaçlarla satmasına mümkün olduğunca izin verilmediği söylenmektedir.⁵²⁴ Bu dönemde Gültepe'ye göç eden evsiz ailelere, hazine arazisinden arsa dağıtılarak kendi konutlarını inşa etmeleri sağlanmıştır.⁵²⁵ Örneğin Çınartepe Mahallesi, bu şekilde Erten tarafından kurulmuş bir mahalledir. Çınartepe'de ortalama 800 civarında aileye bedava ya da çok küçük karşılıklarla konut arazisi sağlanmıştır. Yine benzer şekilde Mersinpınar bölgesinde de onlarca aileye konut sağlanmıştır.⁵²⁶ Ayrıca tüketim maddelerinin halka ucuz bir şekilde temin edilebilmesi için, Ege bölgesindeki CHP'li belediyelere koşut olarak, daha sonra TANSAS olarak adlandırılacak olan Tanzim Satış mağazalarının açılması, başkanın bile bizzat kazma kürekle çalışarak yeni mahallelere yol, elektrik gibi hizmetleri getirmeye çalışması Gültepe'ye göçün devamı ile birlikte CHP'nin oy oranlarının artmasına neden olmuştur. Bu bölgeler ayrıca sosyalist örgütlerin de güçlü olduğu bölgeler olmuştur. Erten de sosyalist örgütlerin gelişmesini bizzat desteklemiştir ve bu destek grupçu değildir.⁵²⁷

⁵²⁴Kemal Keskin ve diğerleri, **Aydınli Yıllar**, Birinci Baskı, Etki Matbaacılık Yayıncılık, İzmir, 2006, s. 27

⁵²⁵Gültepe'deki arsa dağıtımını için farklı kişiler farklı yorumlarda bulunmaktadır. Eski AP çizgisindeki kişiler Erten'in kendi yandaşlarına arsa verdiğini belirterek klientalizme vurgu yapmaktadır. Ancak, o dönemin CHP'lileri arsa yardımları yapılırken siyasi tutum, etnik vb. ayrımlar yapılmadığını belirtmektedirler. Yine de, Erten döneminde kurulan mahallelere en çok Alevilerin yerleşmiş olduğu görülmektedir.

⁵²⁶Gazi Keskin, "Bir de Gerçeği Var: Benim Adım Gültepe", **Evrensel**, 28.09.2014, <http://www.evrensel.net/haber/92803/bir-de-gercegi-var-benim-adim-gultepe> , (12.09.2015)

⁵²⁷G4, G6 ve G11'in ifadelerine göre.

Çınarteppe Mahallesinin kurulması gibi köktenci projeler Erten'in seçmen desteğini artırdığı gibi Erten karşıtlarının yoğunlaşmasına da neden olmuştur. Özellikle dönemin AP destekçisi olan Gültepeliler, Erten'in Gültepe'yi militan yuvası yaparak 1980 sonrasında Gültepe'nin cezalandırılmasına, bölgenin terörize olmasına neden olduğunu belirtmektedirler. Erten döneminden bahsederken anarşi ortamına vurgu yapmakta, evlerinin çevresindeki veya bizzat tanık oldukları çatışmalardan bahsetmektedirler. Belediye arazilerinin doğudan gelen yeni göçmenlere verilmesine de Gültepe merkez ve daha alt kesimlerinde oturan, kentin yerleşik sakinlerinden bazı kesimleri tepki vermiş ve Erten'i "kamyon kamyon militan getirmek"le, belediye arazilerini solcu militanlara ya da yandaşlarına "peşkeş çekmek"le suçlamıştır.⁵²⁸

G1 Erten dönemi için şöyle ifadeler kullanmıştır:

"(İsmet Uç) Ankara'dan belediye araçları getirdi. Erten döneminde bu araçların bazıları örgüt amaçları için falan kullanılmıştı. (...) Aydın Erten, kendi görüşlerindeki insanları buralara getirdi onlara arazi verdi anladın mı? İdeoloji yaymaya çalışıyor. İnsanlar birbirlerini örgütlere çekebilmek için baskı yapıyorlardı. Sonra burada çatışmalar oldu. Sokağa çıkamazdık"

O dönem CHP'ye oy vermiş olan G3 dahi Erten döneminden rahatsızlıkla bahsetmektedir.⁵²⁹ G5 Erten'i şöyle tarif etmiştir: "Kabadayı gibi bir adamdı. Chevrolet arabası vardı, İspanyol tarzı pantolon giyerdi. Alkole düşküdü." G26 ise evlerinin camından sokaktaki çatışmaları izlediğini anlatmıştır. Erten karşıtı olan bu kişiler, Türkiye genelinde yaşanan sağ-sol çatışmalarının Gültepe'deki yansımalarından Erten'i sorumlu tutmakta, Erten'in tarif ederken de onu "alkolik", "hovarda", "komünist" gibi sıfatlarla tanımlayarak kişi olarak tasvip etmediklerini belirtmişlerdir.⁵³⁰

Ancak yine de Erten'in arkasında onu seven geniş bir kitle vardır. Bu durumun göstergesi yalnızca seçim sonuçları değildir. Erten döneminde, belediye kadrosunun çok kalabalık olmasından dolayı belediye bütçesi personel ücretlerini ödeyemez duruma gelmiş ve belediye işçileri greve gitmiştir. Ancak bu grev Erten karşıtı bir grev değil, belediyenin para ihtiyacı için başvurularını reddeden Milliyetçi

⁵²⁸G1, G5, G7, G8, G9, G10, G14, G19, G20 ve G26'nın ifadelerine göre.

⁵²⁹Yalnızca bu kişiler değil, görüşmeci olarak not alınmamış, ancak Gültepe'deki araştırma süresince karşılaşılan ve sohbet etme imkanı bulunmuş olan başka kişiler de Erten döneminden rahatsızlığını dile getirmiştir.

⁵³⁰G3, G5, G26 ve görüşme notlarında yer almayan kahvehanede karşılaşılmış bir Muşlu ve Karadenizli de Erten hakkında olumsuz tanımlar yapmıştır.

Cephe Hükümetine karşı yapılmıştır. Erten işçi ücretlerini ödeyebilmek için Ankara’da da bir takım sonuçsuz görüşmeler yapmıştır.⁵³¹ Bu sırada Gültepe’deki direniş ve siyasi eylemlerden dolayı Erten’in sıfatı birçok gazetede “anarşist” olarak yansıtılmıştır.⁵³² Erten kendi kişiliği yüzünden Gültepe’nin cezalandırıldığını düşündüğü için istifa etmek istemiştir. Belediye hoparlörlerinden istifayı haber veren bir anons yapılmasından sonra büyük bir kalabalık belediye önünde toplanmış ve istifasını geri çekmesi için Erten’e baskı yapmaya başlamıştır. Halk kendi arasında para ve ziynet eşyaları toplayarak işçilerin ödenmemiş maaşlarının ödenebilmesi için katkı yapmaya çalışmıştır.⁵³³ Bağış yapanlar arasında AP’ye oy verenlerden bile bir kaç kişi vardır.⁵³⁴

Bu özelliklere sahip Gültepe’de 1977 seçimleri, solun en güçlü olduğu dönemdir. Sol genel seçimlerde Ecevit’in, yerel seçimlerde ise Erten’in temsil ettiği CHP’de bulmuştur. Ancak 1977 seçimleri öncesinde Erten, CHP merkezi tarafından Gültepe’de tekrar aday olarak gösterilmez, fakat arkasında büyük bir halk desteği olan Erten, Gültelilerin baskısı sayesinde tekrar aday gösterilir.⁵³⁵

1977’nin Haziran ayında yapılan genel seçimlerde CHP, Gültepe sınırları içinde bu zamana kadar alabildiği en yüksek oy oranına (%58,64) ulaşmıştır. Bu durumda, sınıf siyasetinin yükselmesinin etkisinin yanında, Kıbrıs Harekati’nden dolayı milliyetçi reflekslere sahip kişilerin de CHP’ye oy vermesinin de etkisi vardır. Ayrıca, CHP ülkede yükselen şiddet olaylarına çözüm olabilecek bir parti olarak görülmeye başlanmıştır.

Bu dönem için vurgulanması gereken nokta, Gültepe’deki örgütlü solun gün geçtikçe daha da kitleselleşmiş olmasıdır. Ancak bu kitlesellik artarken sol içindeki fraksiyon çatışmaları da artmıştır. Seçimlerde ortak adayı destekleyebilen sol, kendi içinde bir mücadeleye girmiştir. Bu fraksiyon çatışmalarında çoğunlukla bir grup diğer bir grubu devletle işbirliği ile hainlik vb. ile suçlamakta, kendisi için bir tehdit olarak görmektedir. Örneğin, yasal siyasal mücadeleyi burjuva devleti ile işbirliği yapmak olarak gören gruplar, Türkiye İşçi Köylü Partisi’nden dolayı Aydınlikçı

⁵³¹Hüseyin Yoldaş, “Gültepe’de Hayat Durdu”, **Ekspres**, 01.02.1980

⁵³²Şahin, s. 82

⁵³³Keskin ve diğerleri, s. 34

⁵³⁴G11 bu kişilerin isimlerini dahi vermişse de, vefat etmiş olan bu kişilerin aileleri ile görüşülemediği.

⁵³⁵Keskin ve diğerleri, s. 58

grubu, faşizmin işbirlikçisi olarak görmüştür.⁵³⁶ Aydınlikçuların farklı fraksiyonlardaki üyelerden ajan olduğunu düşündüklerini isim isim afişe etmesi ise kişilerin fişlenmesine ya da karşıt gruplar tarafından hedef olarak gösterilmesine neden olmuştur.⁵³⁷ Bu yüzden Aydınlikçılar ile diğer gruplar arasında çatışmalar olabilmıştır.⁵³⁸ Halbuki 1977 öncesindeki dönemde, fraksiyon çatışmaları henüz başlamamışken, Gültepe solu içinde birlik duygusu yüksektir. Örneğin, Aydınlikçılardan bir kişi ülkücüler tarafından saldırıya uğradığında, Dev-Yolcular yardıma gelebilmekte veya bunun tam tersi yaşanabilmektedir.⁵³⁹

1980’de Gültepe çok önemli bir direnişe sahne olmuştur. Dönemin Gültepe’indeki solun gücünü seçim sonuçlarından çok bu direniş göstermektedir. Direnişe katılım TARIŞ işçileri ve aileleri ile sınırlı kalmamıştır. G11 Dev-Yol ve Halkın Kurtuluşu’nun direnişteki etkin örgütler olduğunu belirtmiştir. G4 direniş günlerinden bahsederken şu ifadeleri kullanmıştır:

“Kimi zaman birbirleri arasında rekabet içinde olan, kendi aralarında çatışan Gültepe’deki sol örgütler de bu direnişe destek verdi. Rakip gruplar biraz temkinli de olsa aynı barikalarda birlikte direnmişlerdir. Dev-Yol ve Halkın Kurtuluşu, direniş içerisindeki en etkin örgütlerdendir.”

G6’ya göre Perinçek çizgisindeki Aydınlikçı Gültepeliler ise bu direnişi “başarısızlığa mahkum olarak gördükleri ve işçi sınıfına zarar vereceğini düşündükleri için” desteklememiştir. Sınıfsal örgütler ve işçi ailelerine ek olarak, Gültepe halkından bu gruplarla ilgisi olmayan kişiler de direnişe olumlu yaklaşabilmiştir. Ailesinin⁵⁴⁰ verdiği bilgiye göre, belediye eski başkanı Hüseyin Polat da direnen işçilere hak vermektedir ve işçilerin hakkının verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Halbuki Polat, o dönem Gültepe’nin sosyalist örgütleri ile hiç bir bağlantısı olmayan biridir.⁵⁴¹

---

⁵³⁶G6’nın ifadesine göre.

⁵³⁷G11’in ifadesine göre.

⁵³⁸G6 böyle bir çatışmada vurulduğunu belirtmiştir.

⁵³⁹G6’nın ifadesine göre.

⁵⁴⁰G8, G9, G10

⁵⁴¹Polat, 1968 seçimlerinde CHP’lilerin kendisini desteklememesinden dolayı ve de Ecevit’in İnönü’ye karşı zafer kazanarak genel başkan seçilmesinden dolayı CHP’ye mesafeli duran 1970’li yıllarda AP’ye oy veren bir kişidir. Her ne kadar ailesi Ecevit’e ve CHP’nin kendisini desteklememesine bağlasa da, belediye başkanlığı sonrasında esnaflık yapan Polat’ın AP’yi desteklemeye başlamış olması, Gültepe Esnaf ve Sanatkarlar Derneği’nin tutumu ile de uyumludur.

2.3.2.2. 1980 Sonrası

1980 darbesi sonrası Gültepe Belediyesi kaldırılmış olduğundan dolayı, bu tarihten sonraki açıklamalar eski Gültepe Belediyesi sınırları içinde kalan 13 mahalle için yapılmaktadır. Bu mahalleler: Anadolu, Atamer, Çınartepe, Huzur, Mehmet Akif, Millet, Murat, Saygı, Trakya, Ulubatlı, Zeybek, 26 Ağustos. Mahalle sınırlarında değişiklik yaşanıp yaşanmadığı ise dikkate alınmamıştır.

Türkiye'deki siyasal, ekonomik yapının ve Erten'in belediyeçilik anlayışının etkisi ile Gültepe'deki solun yükselişi 1980 darbesi ile kesintiye uğramış, 1990'larda ise gerilemeye başlamıştır. Bu gerileyiş belki seçim sonuçlarında çok net görünmese de oy verilen partilerin yapılarındaki değişikliklerde ve örgütlülük düzeyinde kendisini göstermektedir. Bir görüşmeci⁵⁴² 1980 sonrası durumu şu şekilde açıklamıştır:

“80 darbesi hem ideolojik dalga kıran, hem de böyle bölgelerde birahaneler, arabesk kültür, uyuşturucu buralara hakim oldu. Bugün bile sol düşünceler daha çok meyhanelerde konuşulur hale geldi. Partisiz, örgütsüz solculuk körüklendi.”

Solun gerilemesindeki nedenlerden bir tanesi de Gültepe Belediyesi'nin kapatılmasının yanında Gültepe'deki solcuların uğradıkları sorgulamalar, işkenceler ve cezalandırılmalarıdır. Özellikle çoğunluğu doğudan göç etmiş, örgütlü solun taban bulabildiği Çınartepe, Atamer gibi mahallelerde her ev aranmıştır. Bazı görüşmeciler⁵⁴³ bu durumu özellikle vurgulamıştır.

1983 genel seçimlerinde, her ne kadar bir önceki seçimle karşılaştırıldığında solun oy miktarında sayısal olarak bir gerileme yaşanmamış olsa da, geçerli oylar toplamında yaşanan artış solun oylarında yaşanmamış olduğu için HP'nin oyları oransal olarak eski CHP'nin oy oranının gerisinde kalmıştır. ANAP ve MDP ise daha çok DP-AP çizgisi ve MHP, MSP gibi partilerin tabanından oy almıştır. Bu duruma bakarak, göç almaya devam eden Gültepe'de, solun yeni göçmenlerin oylarını alamadığı söylenebilir. Ayrıca, daha önceden Ecevit'in karizmasından dolayı CHP'yi

---

⁵⁴²G6

⁵⁴³G4, G6, G11, G15 ve G16

destekleyen, bir kısım sağ görüşe yakın kişiler de bu seçimde diğer partileri desteklemiştir.⁵⁴⁴

Önceki seçimlere oranla, toplam oy miktarında yaşanan artışın solun oylarında yaşanmamasının temel sebebi kente yeni gelenlerin, sol grupların dayanışma ağlarına dahil olmamalarıdır. Dayanışma ağlarından kasıt ise, Erten dönemindeki belediyenin sosyalist örgütleri de arkasına alarak, Gültepe'ye yeni göç edenlerin konut, gıda gibi gereksinmelerini karşılamalarıdır. 1980 sonrasında solun yükselişi nerdeyse tamamen durmuştur.

Bu dönem Türkiye genelinde ANAP birinci parti olmuşken, İzmir'de de HP birinci parti olmuştur.

1980'li yıllarda, Türkiye genelinde yaşanan ANAP dönemi ile birlikte Gültepe'de kimisi izinli kimisi izinsiz apartmanlar yükselmeye başlamıştır. G1 gecekonduların 1970'lerde ticarileşmeye başladığını belirtmiştir. G4 gecekonduların yapımı ve gecekonduların ticarileşmesi konusunda şu ifadeleri kullanmıştır:

“Gültepe’de 1980 sonrası da gecekonduların yapımı devam etti. Tapular Konak Belediyesi’nden alınıyordu. Kalabalık ve güçlü aileler bazı boş yerleri çevirerek gecekonduların yapımına sattı ya da kendileri yapıp sattı, kiraladı. Erten böyle şeylerin önüne geçmeye çalışıyordu.”

Bazı görüşmecilere⁵⁴⁵ göre Gültepe’de Ulubatlı Mahallesi’ndeki apartmanların çoğunluğu ANAP döneminde dikilmiştir. Özellikle denetimden kaçabilen tapusuz konutların sahipleri dahi kaçak katlar çıkararak yatırımlarını konutlarına aktarmaya devam etmiş ve bir sermaye birikimi sürecine girmiştir. Başka bir görüşmeci,⁵⁴⁶ Çınartepe ve Atamer Mahallesi’ndeki apartmanların çoğunun kaçak kat çıkılarak oluşturulduğunu belirtmiştir. Apartmanlaşmaların artması ile konutlardaki kullanıcı inşa eden özdeşliği iyice kalkmaya başlamıştır.

1980’li ve 1990’lı yılların başlarında eski DP-AP çizgisinden gelenlerin çeşitli sağ partileri, 1980 öncesindeki CHP’yi destekleyenlerin ise sol partileri destekledikleri görülmektedir. Ancak DP-AP çizgisinden gelen ve 1970’li yıllarda CHP’ye yönelen oyların, solun gelişimi için uygun ortamın ortadan kalkması ile yeniden sağ partilere yöneldiği görülmektedir. Bir görüşmeci⁵⁴⁷ de ifadesinde

⁵⁴⁴G3, G20, G21 önceden Ecevit’i desteklerken daha sonra sağ partileri desteklemeye başlamışlardır. 1990’lı yıllarda en az bir kere DSP’yi desteklemişlerdir.

⁵⁴⁵G12 ve G14

⁵⁴⁶G19

⁵⁴⁷G3

1980'den sonra 1999 seçimleri hariç, bir daha sol partilere oy vermediğini belirtmiştir.

1991 seçimlerinde, ANAP'ın %26,09 oranında oy alarak birinci parti olduğu görülmektedir. DSP ise %24, 27 oranıyla ikinci parti olmuştur. Yine aynı çizgiye hitap eden SHP %23,94 oranında oy alarak üçüncü parti olmuş, DYP ise %18,75 oranında oy alarak üçüncü parti olmuştur. Eski MSP'nin devamı sayılan ve Türkiye genelinde, oy oranlarını gün geçtikçe artıran RP ise %5,9 oranında oy alabilmiştir.

Aslen orta sınıfa dayanan ANAP, gecekondü bölgelerinin düşük gelire sahip kesimlerine de orta sınıfa geçebilmeyi vaat etmiştir. Ancak, ANAP'ın uygulamış olduğu liberal politikaların olumsuz etkilerinin hissedilmeye başlanması, Türkiye genelinde sosyal demokrasiye atıf yapan DYP, SHP, DSP gibi partilere yönelişi başlatmıştır. Bu dönemde, Gültepe'de sağın oyları ANAP ve DYP tarafından paylaşılmıştır. İki partinin seçmen tabanında genel bir ayrıma gitmek, eldeki verilerle zordur.

Ortanın solunun ya da sosyal demokrasinin oylarını paylaşan DSP ve SHP arasında bir ayrıma gitmek sağcı partiler arasında ayrıma gitmekten daha kolaydır. İki parti de en yüksek oy oranlarını, eskiden de solun güçlü olduğu, özellikle Alevi, Karslı seçmenlerin yaşadığı mahallelerden almıştır. Ancak Gültepe mahalleleri temelinde bir inceleme yapıldığında, Çınartepe, Millet gibi, 1980 öncesinde örgütlü solun güçlü olduğu ve sakinlerinin büyük oranda doğulu Alevilerden oluştuğu mahallelerde SHP'nin DSP'den daha güçlü olduğu görülmektedir. Bu durumun temeli, seçimlerde kendi sıralarında Kürt kökenli temsilcilere de yer veren SHP'nin eski solcular tarafından daha solda görülmesi ve desteklenmesidir. Yugoslav göçmeni, Egeli veya Konyalıların ağırlıklı olduğu mahallelerde ise DSP'nin daha güçlü olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum ise SHP'nin Kürt siyasetçileri meclise taşımaya verilen tepkidir. Ancak başka bir yönü de; DSP'nin sağdan da oy alabilmesidir. Örneğin, milliyetçi ve geleneksel oyların her zaman fazla olduğu, ağırlıklı olarak Konyalı, Roman ve Karslıların yaşadığı Ulubatlı mahallesindeki oy miktarları şöyledir: ANAP 1219 oy, DYP 1090 oy, DSP 929 oy, SHP 581 oy, RP ise 234 oydur. Gültepe'deki en çok Uşaklının yaşadığı Mehmet Akif Mahallesi de benzerdir. Erten tarafından kurulmuş olan Çınartepe mahallesindeki oy sayıları ise: SHP 1117 oy, DSP 416 oy, ANAP 138 oy, DYP 84 oy, RP ise 32 oydur. Denilebilir

ki toplam oylarda SHP+DSP'nin yüksek olduğu (solun güçlü olduğu) mahallelerde SHP, DYP+ANAP'ın daha yüksek oy aldığı (sağın güçlü olduğu) mahallelerde ise DSP yüksek oy almıştır.

1990'larda Türkiye genelinde bir yükseliş yaşayan RP benzer bir yükselişe Gültepe'de sahip olamamıştır. Doğulu Aleviler tarafından desteklenmeyen RP, düzen karşıtı, laiklik karşıtı gibi algılanmasından dolayı Yugoslav göçmenleri tarafından da desteklenmemiştir. Bazı görüşmecilerin⁵⁴⁸ RP hakkındaki ifadelerinden böyle bir sonuç çıkmaktadır.⁵⁴⁹

1995 seçimleri, Türkiye genelinde kimlik siyasetinin ön plana çıktığı bir seçimdir. Bir yandan Sünni İslam kimliğinin temsilcisi RP Türkiye genelinde birinci parti olurken, PKK ile yaşanan çatışmalı ortam nedeniyle de Türk milliyetçiliğinin etkisi yükselmektedir. DSP kendisini milliyetçi sol olarak görürken, HADEP de Kürt siyasal hareketini temsil ederek seçimlere girmiştir. Her ne kadar barajı geçemese de MHP de %8,18 oranında oy alarak kendi varlığını göstermiştir. İzmir geneli ise Türkiye genelinden farklıdır. İzmir'de birinci parti DSP ikinci parti DYP olmuştur. Bu seçimlerle birlikte Gültepe'de de İzmir genelinde birinci olan DSP birinci parti olmuştur. Gültepe'de, DYP ve ANAP'ın bir miktar oy kaybettiği görülmekte, DSP ve RP'nin ise oylarını artırdığı görülmektedir. Eski Gültepe Belediyesi sınırları içindeki sandık sonuçlarına göre DSP'nin oy oranı %29,73'tür. SHP ile birleşmiş olan CHP %19,21 oranında oy almıştır. Görüldüğü gibi sosyal demokrat veya ortanın solu olarak görülebilecek partilerin toplam oy oranı bir önceki seçime göre benzerdir. ANAP'ın oyları %16,80'e, DYP'nin oy oranı ise %15,97'ye gerilemiştir. RP küçük bir miktar oylarını artırmış ve %8,75 oranında oy almıştır. MHP %4,38; Kürt siyasal hareketinin temsilcisi HADEP ise %3,55 oranında oy almıştır.⁵⁵⁰

1990'lı yılların ortalarından sonra PKK ile yaşanan çatışmalar, RP'nin yükselişi, Öcalan'ın yakalanışı gibi olaylar kimlik siyasetini güçlendirmiş ve 1999 seçimlerinde DSP %50'nin üzerinde oy alarak birinci parti olmuştur. Bu seçim zaferi 1977 seçimlerinde Kıbrıs Harekatı'nın da etkisi ile CHP'nin oy oranını artırmasını hatırlatmaktadır. Bu artışta milliyetçi oyların DSP'ye yönelmesi etkilidir.

⁵⁴⁸G6 ve G18

⁵⁴⁹Bu kişiler RP hakkındaki sorulara gerici, yobaz vb. gibi yanıtlar vermiştir.

⁵⁵⁰TÜİK, "Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 1995 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları", **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-00:50:51-7777470915838865911618105151.html>, (24.07.2016)

DSP'nin aldığı oylar, yalnızca sosyal demokrat veya ortanın solundaki oylar değil, aynı zamanda merkez ve sağdan gelen oylardır. Saha araştırmasında yapılan görüşmeler bu durumu desteklemektedir.⁵⁵¹ Bazı görüşmeciler⁵⁵² kendilerini sağda konumlandıran ancak bu seçimde DSP'ye oy vermiş kişilerdir.

DSP'nin seçim zaferinde vurgulanması gereken nokta, Yugoslav göçmenlerinin 1995 seçimlerinden beri aşamalı olarak DSP'yi desteklemeye başlamış olmasıdır. Bu geçiş mahalle temelindeki seçim sonuçlarında da gözlenebilmektedir. Örneğin, sakinleri içindeki en kalabalık grup Yugoslav göçmenleri olan Anadolu ve Zeybek Mahallelerindeki değişim tablodaki gibidir.

Tablo 7: Anadolu Mahallesindeki Seçim Sonuçlarının Yıllara Göre Karşılaştırılması

	DYP	ANAP	SHP/CHP	DSP
Anadolu (1991)	319	498	198	470
Anadolu (1995)	333	300	104	646
Anadolu (1999)	87	209	67	897

Tablo 8: Zeybek Mahallesindeki Seçim Sonuçlarının Yıllara Göre Karşılaştırılması

	DYP	ANAP	SHP/CHP	DSP
Zeybek (1991)	315	540	259	327
Zeybek (1995)	373	388	123	597
Zeybek (1999)	142	244	69	739

G6, Yugoslav göçmenlerinin DSP'ye yönelmesinden bahsederken "RP'nin meclise girmesi, DSP'nin milliyetçi tutumu rol oynamıştır" demiştir. Bu süreçten sonra Yugoslav göçmenleri bir iki dönem Genç Parti'yi (GP) desteklemiş ve sonra da CHP'yi desteklemeye başlamıştır. Böylece başlangıçta DP-AP çizgisinden gelen bu kişiler CHP çizgisine geçmiştir.

2001 krizinin yaşanması ve krizin etkilerinin yüksek oranda halka yansması, Ecevit'in rahatsızlanması gibi olayların ardından gerçekleşen 2002 seçimleri 1990'lı yıllardan büyük bir kopuşu getirmiştir. DSP'nin etkisini büyük oranda yitirdiği yıllarda, eski CHP, sosyal demokrasinin birinci partisi haline gelmiştir. CHP'nin öne çıkışı sosyal demokrasiyi ve İslami siyasetin yükselişine karşı laik yapıyı temsil etmesinden kaynaklanmıştır. İlk başlarda CHP, eski CHP-SHP-DSP çizgisinin

⁵⁵¹G1, G3, G6, G12, G15, G19, G20, G21, G22 ile yapılan görüşmeler.

⁵⁵²G3, G12, G19 ve G20

toplam oy oranına ulaşamamıştır. GP, CHP'nin potansiyel tabanından oy alabilmiştir. FP, DYP, ANAP gibi partilerin de etkisi gittikçe azalmış ve ilerleyen seçimlerle birlikte AKP Gültepe'deki tüm sağın başat temsilcisi haline gelmiştir. AKP Türkiye'de yükseldikçe ve GP etkisini yitirdikçe CHP de AKP karşıtlarının toplandığı bir liman olarak oy oranlarını yükseltmiştir.

2002 yılında yapılan genel seçimlerde, eski Gültepe Belediyesi sınırları içindeki sandık sonuçlarına bakıldığında %29,39 oranında oy alan CHP'nin birinci parti olduğu görülmektedir. Türkiye genelinde baraj altı kalmış bir parti olan GP ise %23,46 oy oranıyla ikinci parti olmuştur. Türkiye genelinde birinci parti olan, Siyasal İslam'ın temsilcisi FP'nin içinden gelen ancak FP'den farklı olarak liberal söylemleri ile birlikte tıpkı ANAP gibi farklı kesimlerden de oy alabilen AKP %19,42 oranında oy almıştır. Bu seçimde, Türkiye genelinde oy kaybederek baraj altında kalan MHP, Gültepe'de de bir miktar oy kaybetmiş ve %6,95 oranında oy alabilmiştir. DYP ise oy kaybetmeye devam etmiş %4,89 oranına kadar gerilemiştir. ANAP ise hesaplamaya gerek duyulmayacak kadar düşük bir oy almıştır. DEHAP ise bir önceki seçime oranla küçük miktarda oylarını artırarak %4,09 oranında oy almıştır.⁵⁵³

2002'de yapılmış olan seçimde, Gültepe sınırları içindeki en ilginç şey Türkiye genelinde baraj altı kalmış bir parti olan GP'nin ikinci parti olmasıdır. GP bu dönem İzmir genelinde de ikinci parti olmuştur. Göregenli'nin İzmir'de yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre 2002 seçimlerinde GP'ye oy verdiğini belirten kişilerin %41'i 1999 yerel seçimlerinde, %39'u ise 1999 genel seçimlerinde DSP'ye oy verdiğini belirtmiştir.⁵⁵⁴

GP, İzmir'deki yurt dışından gelen göçmen nüfusun yoğun olduğu başka bölgelerde de önemli oranda oy alabilmiştir. Örneğin, yurt dışından gelen göçmen nüfusun yoğun olarak yaşadığı Bornova Yeşilova'da 2002 seçimlerinde GP birinci parti olmuştur.⁵⁵⁵ Göregenli, İzmir'deki GP seçmeninin Buca, Zeytinlik, Altındağ,

⁵⁵³TÜİK, "Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 2002 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları", **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-00:57:24-15010606544350715781521069784.html>, (24.07.2016)

⁵⁵⁴Göregenli, s. 30

⁵⁵⁵Hakkı Uyar, "Erken Cumhuriyet Döneminden Günümüze İzmir'de Siyasal Partiler, Seçimler ve Seçmen Eğilimleri", **Değişen İzmir'i Anlamak**, (Ed. Deniz Yıldırım ve Evren Haspolat), Phoenix, Ankara, 2010, s. 244

Çamdibi ve Konak ilçesinin periferik kısımlarında orta sınıfın alt kesimlerinden ilk kuşak gecekonduluların bulunduğu bölgelerde yoğunlaştığını belirtmiştir.⁵⁵⁶

GP özellikle Gültepe'deki Yugoslav göçmenleri tarafından yoğun bir şekilde desteklenmiştir. Bazı görüşmeciler bu durumu, GP lideri Cem Uzan'ın Boşnak olmasına bağlamışlardır.⁵⁵⁷ Bu dönemde GP'nin ücretsiz okul kitapları dağıtımı, mazotun bir TL olması, temel gıda maddelerindeki vergi oranlarının düşürülmesi gibi söylemleri ön plana çıkmıştır. Mahalle temelindeki sandık sonuçlarına bakıldığında Yugoslav göçmenlerinin en kalabalık grubu oluşturduğu Anadolu, Trakya, Zeybek gibi mahallelerde GP birinci parti olmuştur.

Elbette ki GP'ye oy verenler sadece Yugoslav göçmenleri değildir. Ağırlıklı olarak Konyalıların, Karslıların oluşturduğu Murat Mahallesi ve Konyalıların, Romanların, Karslıların yoğun bulunduğu Ulubatlı Mahallesi de GP'nin en başarılı parti olması GP'nin başarısının yalnızca Uzan'ın kültürel kimliğinden kaynaklanmadığını göstermektedir. Her ne kadar GP'ye oy vermemiş olsa da, Erzurum kökenli bir görüşmeci⁵⁵⁸ Uzan'ın başarılı iş adamı kimliğine atfen, GP hakkında "GP'ye hiç oy vermedim. Ama seviyordum. Çok eleman çalıştırıyordu.⁵⁵⁹ Amerika'yı dolandırdı, bu memleketi değil" ifadesinde bulunmuştur.

GP 2007 seçimlerine kadar Gültepe'de önemli bir varlık göstermiştir. G22, GP'nin başarısını TELSİM aracılığı ile kontör dağıtımına bağlamaktadır. G19 ise GP'nin başarısını şu şekilde açıklamaktadır: "GP mahalle temsilcileri yüksek harcamalar yaptı. Neredeyse her mahallede bir seçim bürosu açtılar. Mahalledeki temsilcileri takım elbise giyiyordu."

1995 seçimlerinde FP'nin %4,79 oranında oyu vardır. AKP, 2002 seçimlerinde FP'nin sahip olduğu bu oyları almakla birlikte, dini sahiplenen, özgürlükçü ve liberal çıkışları ile merkez sağda oluşan boşluğu doldurmaya başlamıştır. Ancak Türkiye genelinde elde etmiş olduğu başarıyı Gültepe'de elde edememiştir. Gültepe'de aldığı oy (%19,42) Türkiye genelinde aldığı oyun (%34,29) oldukça gerisinde kalmıştır.

---

⁵⁵⁶Göregenli, s. 30-31

⁵⁵⁷G6 ve G15'in ifadesine göre.

⁵⁵⁸G 15

⁵⁵⁹Burada Cem Uzan'ın iş adamı kimliğine vurgu yapılmıştır.

Türban, ulus devlet gibi konularda özgürlükçü tavırları, ekonomik kriz sonrasında yaşanan ekonomik büyüme ve Kürt sorununa yaklaşımı gibi konular sonraki seçimlerde AKP'nin Türkiye genelindeki desteğinin artmasına neden olmuştur. Ayrıca sağlık sisteminde yapılan değişikliklerle, SGK'luların da her hastanede tedavi olabilmemesinin önünün açılması çoğunluğu işçi olan Gültepeliler arasında olumlu karşılanmıştır.⁵⁶⁰

2002 seçimlerinde CHP ağırlıklı olarak Alevilerin ve eski solcu eğilimlere sahip kesimlerin oylarını almıştır. Yugoslav göçmenlerinin de bir kesimi bu seçimde CHP'ye oy vermiştir.⁵⁶¹

Bu seçimlerde CHP, daha geniş bir şekilde ele alınırsa belirtilebilecek önemli noktalardan bir tanesi de, Türkiye'deki duruma koşut olarak ortanın solunun taban kaybetmesidir. İnsel, CHP'nin iktisadi politikalarından mağduriyet duyan kesimlerin istemlerine yönelmeyerek oy potansiyelini daralttığını belirtmiştir.⁵⁶² Kalaycıoğlu, 1990'larda Türkiye'deki ortanın solunun oy potansiyelinin %35'den %30'a indiğini ve Türkiye'deki ideolojik yelpazenin daha fazla milliyetçi ve kendisini din temelinde ifade eden bir muhafazakarlığa dönüştüğünü belirtmiştir. Bu noktada ise DSP'nin daha solunda olarak algılanan CHP'nin DSP'den boşalan oy potansiyelinin hepsini elde edemediğini belirtmiştir.⁵⁶³ Kalaycıoğlu'nun belirttiği durum 2002 seçimlerinden itibaren Gültepe'de de belirmiştir. Örneğin, kökeni Kars'ın Arpaçay ilçesi olan Gültepelilerin büyük çoğunluğunun, "dürüst ve işçi dostu" bir siyasetçi olarak gördükleri Ecevit'e oy verdiklerini belirttikleri halde ne Deniz Baykal döneminde ne de Kemal Kılıçdaroğlu döneminde CHP'ye oy vermedikleri yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır.⁵⁶⁴

2007 genel seçim sonuçlarına göre AKP %36,99 oranında oy alarak birinci parti olmuştur. CHP %33,26 oranında oy almıştır. GP %11,22; MHP %9,84 oranında oy almıştır.⁵⁶⁵ Her ne kadar CHP'nin oyları artmış olmasına rağmen, hala CHP-DSP-

⁵⁶⁰G15 ve G22'nin ifadelerine göre.

⁵⁶¹G4, G6, G11 ve G15'in ifadelerine göre.

⁵⁶² Ahmet İnsel, "CHP'nin Genetik Bozukluğu", **Birikim**, Nisan 2004, s. 30'dan aktaran A. E. Turan, s. 344, 345

⁵⁶³Ersin Kalaycıoğlu, "Seçmen İstikrardan Yana Tavır Aldı", **NTV-MSNBC**, 30.03.2004, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/263669.asp>, (19.05.2016)

⁵⁶⁴G20 ve G21'in ifadelerine göre.

⁵⁶⁵TÜİK, "Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 2007 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları", **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/23-07-2016-15:11:41-1807599589329236311757284372.html>, (23.07.2016)

SHP çizgisini temsil edememektedir. Bir önceki seçim gibi bu seçimde de baraj altında kalmış olan GP'nin bu seçimde bile %11,22 oranında oy alması, CHP'nin potansiyel tabanına ulaşabilme konusundaki başarısızlığını, Gültepe'deki sakinlerin ise popülizme duyarlılığını göstermektedir. CHP'nin oy oranları GP'nin oylarının iyice eridiği seçimlerde artmıştır. Bu durum Türkiye geneli ile de uyumludur. KONDA'nın Türkiye genelinde yaptığı araştırmaya göre GP'ye oy veren seçmenin GP olmadığı takdirde oy vereceği ikinci parti CHP'dir.⁵⁶⁶

2007 genel seçimlerinde Gültepe'de hem AKP'nin hem CHP'nin oy oranlarının artmış olduğu görülmektedir. Ancak AKP'nin oylarındaki artış daha yüksek olmuş ve AKP birinci parti olmuştur. AKP'nin getirmiş olduğu sağlık reformları, ekonomik göstergelerdeki görece düzelmeler 2007 seçimlerinde AKP'nin birinci parti olmasını sağlamıştır. Bugün CHP'yi desteklediğini belirten ve 2007 seçimlerinde AKP'yi desteklediğini belirtmiş bir görüşmeci⁵⁶⁷ AKP hakkında şöyle bir yorumda bulunmuştur:

“2002 seçimi sonrasında iyi gelişmeler AKP'yi etkilemiştir. (...) Bir dönem türban meselesi, zamanında hastanelerde yapılan düzenlemeler bayağı oy aldı. Şimdi hizmet diyorlar ama onlar da bir şey olmadığının farkındalar.”⁵⁶⁸

G22 AKP'nin oy oranlarının artmasının nedenleri sorulduğunda şöyle yanıtlamıştır:

“Koalisyon sonrasında kurulan tek başına hükümet, hastane reformu, ekonomik büyüme, özgürlükçü tutum, mahalle teşkilatı... Mahalle teşkilatı çok önemli. Halkla dayanışma, onların yanında olmak önemli. Engellilere bakım maaşı, yardım parası verilmeye başlandı.”

2007 yılında yapılan halkoylamasında, Gültepe'de %51,45 oranında evet, %48,54 oranında hayır oyu çıkmıştır. CHP'nin güçlü olduğu Anadolu, Atamer, Çınartepe, Zeybek gibi Yugoslav göçmeni ve Karslıların yoğun olduğu mahallelerde hayır oyu daha fazla çıkmışken, Ulubatlı, Mehmet Akif, Saygı gibi Konyalı ve Uşaklıların yoğun olduğu mahallelerde ise hayır oyu büyük bir farkla fazla çıkmıştır.

2009 yerel seçimlerinde, CHP'nin oylarının genel seçimlere göre büyük oranda yükseldiği görülmektedir. Tek başına CHP bile geçerli oyların yarısından fazlasını almıştır. Aynı çizgideki DSP'nin oyları da düşünülürse bu çizginin oy oranı

⁵⁶⁶Bekir Ağır, “Sandığın İçindeki Ne Belirledi”, **KONDA**, <http://www.konda.com.tr/raporlar.php>, (20.06.2016), s. 4

⁵⁶⁷G15

⁵⁶⁸G3 ile görüşme açık alanda yapılmış ve bu sırada aslen Muşlu olan bir Gültepelili, bugün AKP sayesinde her hastaneye gidebildiğini ve sağlık hizmetlerinden yararlanan herkesin AKP'ye destek vermesi gerektiğini belirtmiştir.

daha da yüksektir. GP'nin oyları bu seçimle birlikte kalıcı şekilde CHP'ye geçmiştir. GP'nin oylarının yanı sıra, bazı küçük partilerin destekçileri de bu seçimde, AKP'ye karşı CHP'ye oy vermiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin yapısında değişiklikler getiren 2010 referandumu Türkiye genelinde %57,88 oranında evet oyu ile kabul edilmiştir. Hayır oyları ise %42,12 oranında kalmıştır. Gültepe'de ise hayır oylarının oranı daha yüksektir. Gültepe'deki evet oyları %41,68 iken, hayır oyları %58,31'dir. Mehmet Akif ve Ulubatlı Mahallesi dışındaki tüm mahallelerde hayır oyları daha yüksek çıkmıştır.

2011 genel seçimlerinde, CHP %43,56, AKP %43,55 oranında, MHP ise %7,72 oranında oy almıştır.⁵⁶⁹

2014 yerel seçimlerinde Gültepe'de Konak Belediye Başkanlığı ve belediye meclisi üyelerinin seçimi için kullanılan oy sonuçlarına bakıldığında, CHP'nin neredeyse %42-43 seviyesinde sabit kaldığı görülmektedir. %4 civarındaki DSP oy oranı, CHP'nin hala alabileceği en yüksek oy oranına ulaşamadığını göstermektedir. AKP ise bir düşüş yaşamıştır. Belediye başkanlığı seçiminde CHP %42,89; AKP %39,83; MHP %7,06; DSP %4,73; HDP %1,82; SP %1,02 oranında oy almıştır.⁵⁷⁰

AKP'nin İzmir'deki oy oranını artırabilmek için Binali Yıldırım'ın İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na aday gösterilmesi de AKP'nin Gültepe içinde yaşadığı oy kaybını engellemeye yetmemiştir. Bu düşüş 2014'de gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçiminde de devam etmiştir. Ancak hem 2014 hem de 2009 yerel seçimlerine bakıldığında, AKP'nin genel seçimlere oranla daha düşük oy aldığı görülmektedir. 2007 milletvekili seçimlerinde Gültepe Mahallerindeki AKP'nin %36,99 olan oy oranı 2009 yılı Konak Belediye Başkanlığı seçimlerinde %34,19; 2011 yılı milletvekili seçimlerinde %43,55; 2014 Konak Belediye Başkanlığı seçimlerinde ise %39,83'dür.⁵⁷¹ Bir görüşmeci,⁵⁷² yerel seçimlerdeki görece düşük oy

---

⁵⁶⁹TÜİK, "Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 2011 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları", **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-01:10:26-68220024377543693314194689.html>, (24.07.2016)

⁵⁷⁰TÜİK, "Belediye ve Bölgelerine Göre 30 Mart 2014 Belediye Başkanlığı Seçimi Sonucu", **Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/23-07-2016-15:04:33-78364638818793207011227023789.html>, (23.07.2016)

⁵⁷¹ TÜİK, "İl, İlçe ve Bölgelerine Göre 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonucu", **Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-13:11:20-19370924676838514692019651930.html>, (24.07.2016)

⁵⁷² G22

oranlarının Konak Belediye Başkanlığı için gösterilen adayların hatalı olmasından kaynaklandığını belirtmiştir.

7 Haziran 2015’de yapılan milletvekili seçim sonuçlarına göre CHP %46,82; AKP %29,66; MHP %11,03; HDP %6,97; SP %1,38 oranında oy almıştır.⁵⁷³ 2011 seçimlerinden sonra AKP oy kaybetmeye başlamıştır.

7 Haziran seçimlerinde AKP’de yaşanan düşüş yalnızca Gültepe’ye özgü değildir. AKP ülke genelinde oy kaybetmiş ve ilk kez tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşamamıştır. Gültepe Mahalle sonuçları incelendiğinde MHP ilk kez %10’un üzerine çıkmıştır. Diğer seçimlerle de karşılaştırıldığında AKP’nin oy oranlarındaki azalışın MHP’nin oy oranlarına artış olarak yansıdığı görülmektedir. Yapılan görüşmelerden yalnızca bir tanesi⁵⁷⁴ daha önceden AKP’ye oy verirken sonradan MHP’ye oy verdiğini belirtmiştir. Onun da AKP hakkındaki olumsuz görüşlerinin temelini yolsuzluk söylentileri, Barış Süreci’nin teröre ortam sağladığı gibi düşünceler oluşturmaktadır.

7 Haziran seçimleri sonrasında ise AKP ülke genelinde yeniden önemli bir toparlanma yaşamış %50’ye yakın oranda oy almıştır. AKP’nin ülke genelinde yaşadığı oy artışına paralel olarak Gültepe’de de oyları artmıştır. 1 Kasım 2015’de yapılan milletvekili seçim sonuçlarına göre, Gültepe mahalleleri içinde CHP %46,41; AKP %35,45; MHP %10,56; HDP %5,19; SP %0,56 oranında oy almıştır.⁵⁷⁵

AKP yalnızca 2007 seçimlerinde birinci parti olabilmiş, sonraki seçimlerde hep CHP birinci parti olmuştur. AKP 2011 seçimlerinden sonra oy kaybetmeye başlamış 2015’de yapılan 7 Haziran seçimlerine kadar oy kaybetmiş, 1 Kasım seçimlerinde ise birazcık toparlanmıştır. Ancak yine de iki parti arasında on puana yakın bir oy oranı farkı vardır.

Yapılan görüşmelerden bazıları⁵⁷⁶ daha önceden en az bir kez AKP’ye oy vermişken son seçimlerde başka partiye oy verdiğini belirtmiştir. AKP yerine daha

---

⁵⁷³ TÜİK, “Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-13:16:42-21231078931441403064843208318.html>, (24.07.2016)

⁵⁷⁴ G20

⁵⁷⁵ TÜİK, “Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-13:20:04-15731743725567356941657719848.html>, (24.07.2016)

⁵⁷⁶ G8, G15, G20 ve G27

sonradan MHP'ye oy vermeye başlamış bir görüşmecinin⁵⁷⁷ AKP hakkındaki olumsuz görüşlerinin temelini yolsuzluk söylentileri, Barış Süreci'nin teröre ortam sağladığı gibi düşünceler oluşturmaktadır. Bu tip nedenler AKP'ye oy vermeyen kesimlerin AKP hakkında yaptığı genel yorumdur. G15 demokrasiden bahsetmekte, G27 ise AKP'yi desteklemeyi bırakmasını daha önceden sahip olduğu yeşil pasaportun elinden alınması gibi kişisel bir sebebe bağlamaktadır.

Bazı görüşmecilerin⁵⁷⁸ Gültepe'de AKP'yi destekleyenler hakkında belirttiklerine ve mahalle temelindeki seçim sonuçlarına göre AKP'yi destekleme oranı Konyalılar, Karadenizliler, Ege bölgesinden göç edenler (Uşak ve Afyonkarahisar gibi iller), özellikle dini bağları güçlü (Sünni mezhebinden olan) Ağrı, Kars Arpaçay gibi doğu bölgelerinden göç eden kişiler arasında yoğundur. Bir kesim Yugoslav göçmeni ve G12 ve G13 ile yapılan görüşmeye göre Ulubatlı Mahallesiindeki Romanlar da AKP'yi desteklemektedir.

Siyasi tercihini belirtmemiş olan G1 ya da açıkça (en azından bir dönem) AKP'yi desteklediğini belirten görüşmeciler,⁵⁷⁹ bu partiden bahsederken genel olarak tek bir şeyi öne çıkarmıştır; "hizmet".⁵⁸⁰

G21 AKP'den bahsederken şunları söylemiştir:

"Koalisyonundan sonra tek parti geldi. (Recep Tayyip Erdoğan) Belediye başkanlığı döneminden güzel bir imtina bıraktı. Tek başına iktidarda iş yapıyor. AKP'nin yaptıkları ortada. Kemal Kılıçdaroğlu, Demirtaş ne yapabilir. MHP de gelemez. Hizmet versin. AKP'nin vekillere verdiği zam kötüydü ama muhalefet neden karşı çıkmadı?"

Gültepelilerin medya aracılığı ile duydukları yeni yollar, yapılan köprüler veya Marmaray gibi projeler AKP'nin hanesine iş yapabilen parti olarak artı sağlamaktadır. Özellikle AKP'ye oy verenler, İzmir ve Konak'ta, seçimleri AKP'nin kazanması durumunda daha iyi hizmet alabileceklerini belirtmektedir. Bunda, AKP'nin inşaat alanında diğer şehirlerde yaptığı büyük projelerin bu kesimler üzerinde yarattığı olumlu etkinin payı vardır. G21'in ifadesi bu durumu çok iyi göstermektedir: "İstanbul'da şehir insanın yüzüne gülüyor. Yapılan hizmetler ortada. En berbat şehir İzmir".⁵⁸¹

⁵⁷⁷G20

⁵⁷⁸G1, G4, G6, G11, G12, G14, G15, G19 ve G22

⁵⁷⁹G7, G12, G13, G14, G20, G21, G22

⁵⁸⁰Burada öne çıkarılan "hizmet" kavramı Gülen hareketi ile ilgili değil, AKP'nin yapmış olduğu köprü, yol vb. hizmetlerdir.

⁵⁸¹Bu ifadeyi G20 de onaylamıştır.

Hizmetin öne çıkmasına rağmen yapılan derinlemesine görüşmelerde, AKP'liler, CHP'yi kötülerken çoğunlukla dini ve milli değerlerle uyuşmadığı gibi yorumlarda bulunmaktadır. Bazı görüşmecilere⁵⁸² dini ve milli değerlere önem vermeyen bir partiye oy verip vermeyecekleri sorulmuş ve bu kişiler parti liderlerinin veya temsilcilerinin dini değerlere yakınlığının önemli olduğunu belirtmiştir. G22 1990'lı yıllarda ANAP'ı desteklerken 2000'li yıllarda AKP'yi desteklemiştir. Bu tutumunun nedenini şöyle açıklamıştır: “Mesut Yılmaz yumruk yediğinde artık liderlik vasfı kalmamıştı. 2004'den beri AKP'liyim. Nedeni de merkez sağa yakın, dini, milli değerlere sahip çıkması.”

Bugün hala AKP'yi desteklediğini belirten görüşmeciler,⁵⁸³ dargınlık olduğunda yine milli ve dini değerlere sahip çıkabilen MHP ya da Büyük Birlik Partisi'ne bir yönelişin söz konusu olduğunu belirtmiştir.⁵⁸⁴

Son dönemde AKP hakkındaki tartışmalar Gültepe'deki AKP seçmenini etkilememektedir. Cumhurbaşkanı'nın Başbakan'ı istediği gibi değiştirmesi gibi durumlar AKP seçmeni tarafından doğal karşılanmakta, çeşitli konularda Anayasa'ya aykırılık gibi söylemler bu seçmenlerde herhangi bir karşılık bulamamaktadır. G21, G22 hatta MHP'li G20 dahi Başbakan'ın Cumhurbaşkanı tarafından değiştirilmesini liderin kendi takımını kurması olarak görmekte ve doğal karşılamaktadır. Öyleyse, muhalefet partilerinin bu değerler üzerinden yaptığı eleştiriler AKP'liler üzerinde karşılığını bulmamaktadır.

1960'lardan bugüne dek yaşanan siyasi süreç göz önüne alındığında, AKP'nin DP-AP çizgisinin mirasçısı olduğu söylenebilir. Ancak bu mirasçı olma durumu, AP ile aynı özelliklere sahip olmasından kaynaklanmamaktadır. Uşak ve Konyalılar bugün ve 1980 öncesinde çoğunlukla esnaflık, tüccarlık gibi işlerde çalışmaktadır.⁵⁸⁵ Denilebilir ki 1980 öncesinde, bu kişilerin işçi sınıfı tavrına sahip olmaması ve işçi sınıfına görece daha yakın olan CHP yerine AP'yi desteklemesi sınıfsal özellikleri de dikkate alındığında uygundur. Daha önce de değinildiği gibi 1980 öncesindeki Gültepe Esnaf ve Sanatkarlar Derneği anti-komünist bir tutuma

⁵⁸²G1, G5, G12, G14, G19, G20, G22

⁵⁸³G12, G20, G21, G22

⁵⁸⁴Ancak unutmamak gerekir ki G8, G15, G27 gibi kişiler daha önceden AKP'ye oy vermiş ve sonradan CHP'ye oy verebilmiş ya da verebilme ihtimali olan kişilerdir. Gültepe'de AKP'den CHP'ye bu tip geçişlerin yaşanması biraz istisnai bir durumdur. Araştırma çerçevesinde bu tip geçişleri genelleyebilecek bir yargıya varılamamıştır.

⁵⁸⁵G1, G7, G12, G14, G22'nin ifadelerine göre.

sahiptir. Yani kültürel özelliklerin onları AP'ye yöneltmesinin yanında sınıfsal özellikler de onları AP'ye yöneltmektedir. Bugün ise Uşak ve Konyalı grupların AKP'ye yakınlaşmasının temel nedeni milliyetçi ve dini muhafazakarlıktır.⁵⁸⁶ Bugün için sınıfsal özellikler Gültepe'deki AKP seçmen profili için ayırıcı bir özellik değildir. AP ve AKP'nin seçmenler için çekici olmasındaki bu farklılık, 1980 öncesinde AP'li olan Yugoslav göçmenlerinin, Ulubatlı Mahallesi'ndeki Romanların ya da Ecevitçi olan Kars Arpaçaylıların bugün farklı kutuplarda oy vermesine neden olmaktadır. Yani AKP merkez sağın oy oranlarına sahip olabilir ama merkez sağın seçmen kitlesi her zaman aynı kalmamıştır. Tıpkı CHP'nin sahip olduğu kitlenin de değişmiş olması gibi. CHP'nin oy tabanı da sınıf tavrına sahip olmayan pek çok kesimi kapsamaktadır.

G22, AKP'nin mahalle örgütlerinin sistemli ve iyi çalıştığını belirtmiş, G12 de yardıma ihtiyacı olan bir CHP'liye bile kendilerinin⁵⁸⁷ yardım ettiğini belirtmiştir.⁵⁸⁸ G13 ise AKP'deki başbakan danışmanı tanıdıklarının bazı durumlarda kendilerine yardım edebildiğini, gençlerine iş bulmaya çalıştığını belirtmiştir. Son yıllarda AKP'ye oy vermediğini belirten G20, sevdiği bir adayı desteklemek için Haziran 2015'de bir kerelik AKP'ye oy verdiğini belirtmiş, aynı kişi 1 Kasım'da tekrar aday olamayınca MHP'ye oy verdiğini söylemiştir. Bu durumu da şöyle açıklamıştır: "Bizden geçti artık ama en azından çocukları falan işe sokardı. Çok iyi adamdı." Bu gibi durumlar AKP'nin seçmen tabanını genişletebilmek için yardım mekanizmalarını kullanabildiğini, halkla yakından ilgilenebildiğini göstermektedir.

Yardım mekanizmalarını kullanabilmek yalnızca AKP'nin değil daha düşük de olsa CHP'nin kullanabildiği bir yetenektir. Konak ve İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin CHP'li olması bazı Gültepelilerin bu kurumlarda çalışmasını kolaylaştırmıştır. Özellikle, CHP oylarının daha yüksek olduğu Atamer, Millet, Çınartepe gibi mahallelerde belediye çalışanları ile karşılaşmıştır. Derneklerden bahsedilirken görüleceği gibi Nihat Aydın Kültür Merkezi'nin bazı üyelerinin de CHP'li belediyeler ile bağlantıları vardır. Bazı görüşmeciler⁵⁸⁹, Konak Belediyesi'nin Alevi Gültepelilere daha yakın davrandığını belirtmiştir. Görüşme

⁵⁸⁶G1, G3, G14, G22'nin ifadelerine göre.

⁵⁸⁷AKP'lilerin.

⁵⁸⁸Bu yardımın içeriği bilinmemektedir.

⁵⁸⁹G20 ve G21

günü Atamer Mahallesi'ndeki bir cenaze için belediyenin araç ve yemek gönderdiğini söylemiş, kendilerinden biri öldüğünde böyle bir şey olmadığını, belki muhtardan yardım isteseler Aleviler için gelenin yarısı kadar destek gelebileceğini belirtmişlerdir. Saha araştırması sırasında AKP ve CHP dışındaki hiç bir partinin kendi taraftarlarına bu tür yardım ve desteklerde bulunabildiğine rastlanmamıştır.

CHP'nin Gültepe'deki ana destekçileri Alevi mezhebine sahip olan çoğunluğu Kars ve Erzurum kökenli Alevi Gültepelilerdir. Sünni mezhebine sahip Yugoslav göçmenleri veya yine Alevi olmayan kıyı Ege, Akdeniz gibi bölgelerden göç etmiş veya bir kısım Sünni Erzurumlu Gültepeliler ve Zeybek Mahallesiindeki Roman kökenli Gültepeliler de CHP'yi desteklemektedir. Burada CHP'nin Roman milletvekiline sahip olması olumlu bir etki yapmıştır.⁵⁹⁰ Bu da yine kültürel bir etkidir. CHP'nin Gültepe'deki seçmen tabanı sınıfsal bir yapıya sahip değildir. Laiklik, Atatürkçülük, demokratlık gibi kavramlar CHP seçmeninin partiyi tanımlarken kullandığı kavramlardır. Kendisini sosyalist olarak tanımlayan, eski Dev-Yol üyeliğinden gelen kişiler⁵⁹¹ veya G11 gibi Halkın Kurtuluşu üyeliğinden gelen kişiler arasında da CHP'yi destekleme oranı yaygındır. G11 bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

“Sağcı, gerici, faşist bir iktidara karşı iktidara en yakın parti CHP. O nedenle destekliyorum. Köprü olarak kullanırım. İleride Türkiye'deki, benim asıl meselem bir işçi köylü ittifakı ile devrim meselesidir. Ben bunu savunurum; sosyalist olarak. Bunu bugünkü burjuva partileri, CHP yapacak güçte değil ama iktidara en yakın. Dediğim gibi sosyal demokrat bir düşüncenin iktidar olması ileride benim düşüncelerimin sistem içerisinde daha rahat zemin bulması demektir.”

Seçmen tabanı kültürel değerler çerçevesinde oy verdiği sürece CHP'nin AKP tabanına ulaşması zordur. Hatta geçmişte Ecevit'i desteklemiş seçmenlere bile ulaşması zordur. Ecevit'i sevdiği halde bugün AKP ye oy veren kişilerin Ecevitli yılları değerlendirdiği kavramlar ile bugünü değerlendirdiği kavramların farklı olduğu görülmüştür. Serhat Karşılılar derneğinde yapılan görüşmelerde⁵⁹², hatta görüşme sırasında rastlantısal olarak konuşmaya dahil olan bir başka kişi de hiçbir zaman CHP'ye oy vermediklerini, ancak Ecevit'in gerçekten oy verilebilecek bir lider olduğunu belirtmiştir. Burada ilginç olan, bu kişilerin Ecevit'i ele alırken

⁵⁹⁰G4, G6, G11, G15, G16, G18, G22'nin ifadelerine göre.

⁵⁹¹G4, G11, G15, G19'un ifadelerine göre.

⁵⁹²G20 ve G21

kullandıkları kavramlar ile CHP’li vekilleri ele alırken kullandıkları kavramlar farklıdır. Ecevit’ten bahsedilirken “dürüst”, “işçi dostu” bir siyasetçi olarak bahseden bu kişiler, 2000’li yılların CHP’sini ise dini ve milli değerlere uygun bir parti olmadığı için olumsuzlamaktadır. Onlar için, CHP’li bir vekilin Camiye gidip ibadet etmiyor olması olumsuz bir özelliktir. Ecevit için “dürüst, hak yemiyordu” diyen G20 bugünün CHP’si için şöyle bir yorumda bulunmuştur:

“Kemal Kılıçdaroğlu sürekli eleştiriyor. Sen ne yaptığını anlat, kendinden bahset. CHP’li bir vekil daha Cuma namazını kılmamış, altmış yaşına kadar camiye girmemiş.”⁵⁹³

Laiklik, Atatürkçülük gibi nedenlerle desteklenen CHP, 7 Haziran 2015 seçimlerinden önceki süreçte olduğu gibi HDP’ye karşı tahammüllü bir tavır aldığına milliyetçi refleksleri güçlü olan, daha önceden AP-DP çizgisinden gelen veya TİP’in çekirdek kadrosundaki Yugoslav göçmenleri gibi kesimlerin oylarını kaybetme riski taşımaktadır. Yapılan görüşmeler sırasında eski Dev-Yol, Halkın Kurtuluşu çizgisinden gelenler dışındaki görüşmecilerin çoğu bu durumdan şikayet etmiştir. Bir görüşmeci⁵⁹⁴ bu durumu şöyle açıklamıştır: “CHP SHP’nin yaptığı hataları bugün de yapıyor gibi. Ama tabii daha büyük çalkantılar var. CHP bölücü HDP’yi meclise soktu.”

CHP ve HDP’nin bazı durumlarda benzer söylemler içine girmesinden şikayet eden, ancak CHP’ye oy verebilme ihtimali olan bazı kişiler⁵⁹⁵ bir lider değişikliği olduğu takdirde MHP’ye de şans verebileceklerini belirtmiştir. CHP’nin HDP’ye tutumu hakkındaki şikayetler MHP, AKP, Vatan Partisi gibi partileri destekleyen Gültepeliler tarafından da dile getirilmektedir. CHP milliyetçi tutumlar aldığına da ise Kürt hareketine karşı daha ılımlı bir tutum bekleyen, kendisini sosyalist olarak tanımlayan genç kesim tarafından tepkiyle karşılanabilmektedir.⁵⁹⁶

MHP’nin oyu çoğunlukla Yugoslav göçmenleri, Konyalılar, Erzincan Tercanlılar ve Afyonkarahisar, Manisa gibi Ege şehirlerinden göç edenlerden gelmektedir. MHP’nin Gültepe’deki oy oranları Türkiye genelindeki oy oranlarının altında kalmıştır.⁵⁹⁷ G3 ve G6’nın çıkarımlarından yola çıkarak MHP’ye oy veren

⁵⁹³Böyle bir yorumda bulunan G20, Alevi komşularının cenazelerini Cem Evi’nden kaldırmasından da rahatsızdır.

⁵⁹⁴G6

⁵⁹⁵G8, G9, G10, G27

⁵⁹⁶G2, G24 ve G25’in ifadelerine göre.

⁵⁹⁷G3, G5, G6, G12, G14, G15, G19 ve G22’nin ifadelerine göre.

seçmen tabanının bir kısmının CHP'nin tabanına benzemekte olduğu söylenebilir. Gültepe'deki MHP tabanının bir bölümü laik ve Kemalizm yanlısıdır. Diğer bir kısmı da AKP ile benzeşmektedir. Bazı görüşmelerden⁵⁹⁸ elde edilen verilere göre, MHP'lilerin AKP hakkındaki olumsuz tutumları ekonomik kriz, yolsuzluk söylentileri, Barış Süreci'nde terörün güç kazanması gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. CHP'yi ise terör örgütü uzantısı olarak gördükleri HDP ile yakınlığı için eleştirmektedirler. Onlar için HDP, zaten mecliste olmaması gereken bir partidir.

Gültepe'de HDP'yi destekleyenlere bakıldığında az sayıdaki Kürt kökenli Gültepeliler ve özellikle kendisini sosyalist olarak tanımlayan, çoğunlukla da doğu kökenli 35 yaş altı kesimler HDP'yi destekleyebilmektedir. Ancak Kürtlerin hepsi HDP'ye oy vermemekte, yukarıda da belirtildiği gibi Ağırlılar gibi bazı gruplar çoğunlukla AKP'yi desteklemektedir.⁵⁹⁹

1980 öncesi ile karşılaştırıldığında Gültepe'deki solcu örgütlerin sayısının büyük oranda azaldığı görülmektedir. Gültepeliler Sanayici ve İşadamları Derneği, esnaf dernekleri gibi derneklerin yanında, eski Dev-Yolcuların hakim olduğu Nihat Aydın Kültür Derneği ve Halk Evleri gibi sosyalist fikirlerin yayılabilmesi için çaba gösteren dernekler de vardır. Bu dernekler eğitim ve sanat alanında dersler vererek çevrelerindeki gençler ile dayanışmaya çalışmaktadır. Gültepe'de gerçekleşen hemen her siyasi eylem ve etkinliğe katılmaktadırlar. Halk Evleri daha çok HDP'ye yakındır ve üyeleri son seçimlerde bizzat HDP için oy istemiştir.⁶⁰⁰ Nihat Aydın Kültür Derneği üyeleri ise CHP ve HDP arasında bölünmektedir. Bu derneğe üye olan gençler arasında HDP'ye karşı bir yakınlık varken, orta yaş ve üstü CHP'yi desteklemekte, hatta bazı yöneticileri bizzat CHP'li belediyelerde çalışmaktadır.⁶⁰¹ Bu iki grup siyasi parti olarak farklı tavırlar alabilse de, derecesi farklı olmakla birlikte iki grup da Kürt siyasetine ılımlı yaklaşabilmektedir. Bu gibi nedenlerden dolayı, kendisini sosyalist olarak gören bazı Yugoslav göçmenleri⁶⁰² bu grupları bölücülerini desteklemekle suçlayabilmektedir. Birbirlerine karşı bölücü, faşist gibi

---

⁵⁹⁸G3, G5, G8 ve G19

⁵⁹⁹G2, G15, G18, G22, G24 ve G25'in ifadelerine göre.

⁶⁰⁰G24 ve G25'nin ifadelerine göre.

⁶⁰¹G2, G4 ve G25'in ifadelerine göre.

⁶⁰²G6'nın ifadesine göre.

(HDP'liler de Vatan Partilileri ve bazı CHP'lileri faşist olarak görebilmektedir⁶⁰³) ithamlarda bulunsalar da iş eyleme gelince Gültepe solunun çeşitli kesimleri meydanlarda buluşabilmektedir. İmam Hatip Ortaokuluna karşı eylemler, baz istasyonuna karşı eylemler, 1 Mayıs, Gezi Direnişi gibi eylemler çeşitli kesimlerin birlikte yürüyebilmesini sağlamıştır.

Yukarıda sayılan gruplar dışında, Gültepe'nin her mahallesinde hemşehri dernekleri ile karşılaşmıştır. Bu derneklerin benzer kültüre sahip kişileri bir araya getirmelerinin yardımı ile üyeleri arasında siyasi tutum benzerliği vardır. Örneğin Tercanlılar Derneği daha çok MHP'yi desteklemekteyken, Serhat Karşılılar Derneği AKP'yi, bir başka Karşılılar derneği CHP'yi destekleyebilmektedir. Derneklerin siyasete etkisi konusunda en iyi örnek G13'ün ifadelerinden anlaşılabilirdiği gibi Ulubatlı Mahallesi'nde bugün kapanmış olan Çağdaş Romanlar Derneği'dir. 1980 öncesinde CHP'yi sonra çeşitli partileri desteklemiş olan Romanlar, kurdukları derneğe bir tek AKP'nin ilgi göstermesi ile AKP'yi desteklemeye başlamıştır. Bugün bir derneğe sahip olmayan bu Romanlar dini bir dergah çevresinde bir araya gelerek AKP'yi destekleme tutumlarını devam ettirmektedir. Bu kişilerin AKP'ye yakın olmasında, kendilerine yakın birinin başbakan danışmanları arasında bulunması da etkilidir.⁶⁰⁴

1980 öncesindeki Gültepe'de kişilerin siyasi toplumsallaşmasında aileden gelen kültürel etkenlerin yanında fabrika işçisi olma, sendika üyesi olma, ya da esnaf olma gibi ekonomik etkenler de önem kazanmaya başlamış ve bazı Gültelilerin sınıf tavrı ile hareket edebilmesini sağlamıştır. Böylece geleneksel olarak DP-AP çizgisinden gelen bazı kişiler CHP'yi desteklemeye başlamıştır. Çoğunlukla genç fabrika işçilerinden oluşan bu kesim hem yaşın etkisi ile hem de iş yerinde maruz kaldıkları siyasi toplumsallaşma ile tutum değiştirmiştir. G11 bu durum hakkında şöyle bir yorum yapmıştır:

“O dönemde kendi ait oldukları coğrafi bölgeler sağ desteklerken, sendikal örgütler içerisinde kendisini yetiştirmiş Konyalılar vardı. Lazlar, Karadenizliler de var. Ama bunu genelleştirirsen, Konyalılardan pek yok; solcu devrimci olan.”

Bugünün Gültepe'sine bakıldığında ise hiç bir siyasi partinin sınıfsal tavır nedeni ile desteklendiği görülmemiş, kişilerin ailede öğrendikleri kimlik/kültür

⁶⁰³G24 ve G25 Vatan Partililerin kendilerini solcu olarak tanımlamalarına tamamen karşı çıkmaktadır.

⁶⁰⁴G13 ve G14'ün ifadelerine göre.

siyasetine göre tutum aldıkları görülmüştür. Hemşehri dernekleri de kimlik siyasetinin taşıyıcısı konumundadır. Ailede öğrenilen kimlik, kişilerin kendi ideolojilerine yakın yayınları takip etmelerinden dolayı daha da pekişebilmektedir. Ancak Nihat Aydın Kültür Derneği ya da Halk Evleri gibi örgütlenmeler küçük de olsa farklı etkenleri ön plana çıkarabilmektedir. Bu gençler ailelerinden çok bu derneklerin, okudukları yayınların ve arkadaş gruplarının etkisi altındadır. Hatta bu gençler arasında kendi ailesinin siyasi tutumu üzerinde etkili olanlar vardır. G24 ısrarları sonucunda CHP'yi destekleyen ailesini HDP'ye oy vermeye ikna ettiğini bildirmiştir. Bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“İşte uzun uzun anlatıyoruz. Bakın bu desteklediğiniz parti (CHP) faşizmin, sermayenin işbirlikçisi diye. Yanlış yönlerini gösteriyoruz. En sonunda etkili olmaya başladık. Şimdi bizimkiler de (ailesi) HDP'yi destekliyor.”

Yukarıda hem AKP'nin hem de CHP'nin kendi taraftarlarına destekte bulabildiğinden bahsedilmiştir. Her ne kadar, eldeki veriler dahilinde Gültepe'deki işsizlik oranı veya Gültepe'nin genel gelir durumu hakkında yorum yapmak zor olsa da, saha araştırması sırasında pek çok iflas edip kapanmış dükkanla karşılaşmıştır. Saha araştırması sırasında görüşülen görüşmecilerden biri dışında hiç birinin ekonomik durumunun iyi olduğu görülmemiştir. Halk Evleri, Nihat Aydın Kültür Derneği gibi yerlerde karşılaşılan gençlerin çoğunluğu işsizdir. Hatta bazılarının iyi bir iş bulma gibi bir umudu da yoktur. Örneğin G25, iyi bir iş sahibi olmanın önemli olmadığını belirtmiş ve davalarının kendisi için daha önemli olduğunu söylemiştir. G13 de kendi gençleri arasında hem eğitim düzeyinin düşük, hem de işsizliğin yaygın olduğunu söylemiştir. Her ne kadar eğitilmiş bazı gençler işsizliğe rağmen sınıfsal bir tavra sahip olsa da, işsizlik ve eğitimsizlik kişileri güçlü partilere iten nedenlerden birisi olabilir. G1, 1980 öncesi dönemden bahsederken işsizliğin düşük olduğunu belirtmiştir. Ona göre Gültepe zengin ilçesiydi ve işe giden insanlar sıraya dizilir otobüs beklerdi. Bornova'nın o zamanlar köy olduğunu belirten G3, Bonova'dan çerçilerin eşekle gelip, para kazanabilmek için bardacık⁶⁰⁵ sattığını, herkesin çalıştığı için Gültelilerin zengin olduğunu belirtmiştir. Görüldüğü gibi, bugün ve dün karşılaştırılması yapıldığında, ekonomik olarak iki farklı Gültepe algısı ortaya çıkabilmektedir.

---

⁶⁰⁵Bir tür incir.

SONUÇ

Gültepe, İkinci Dünya Savaşı sonrasında göçle kurulmuş bir yerleşim yeridir. 1939 yılında Erzincan depreminden zarar görenlerin bir kısmı Gültepe'ye yerleştirilmiştir. Bölge, deprem nedeniyle gerçekleşen bu göçten sonra uzun bir süre göç almamıştır. Bir kısmı hazine arazisi olan, diğer bir kısmı ise beş ayrı şahsa ait olan Gültepe, 1940'ların ikinci yarısından itibaren tekrar göç almaya başlamıştır. Türkiye genelinde de, kırdan kente göçün arttığı bu dönemden bugüne dek Gültepe göç almaya devam etmiştir. İlk göç eden gruplar Konyalılar ve Yugoslav göçmenleridir. Daha sonra, Doğu Anadolu'dan göçler başlamıştır. Bugün, Türkiye'nin her yerinden gelmiş insanlara ev sahipliği yapan bölgede en kalabalık gruplar Konyalılar, Yugoslav göçmenleri, Karşılılar ve Ege bölgesinden göç etmiş kesimlerdir. Ege bölgesinden göç edenler arasında ise Uşaklılar öne çıkmaktadır. Ayrıca Erzurumlular ve Romanlar da göze çarpan gruplardandır.

Bu araştırma, 1960-1970 arasında Adalet Partisi'nin (AP), 1970-1980 arasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP), 1990'larda Demokratik Sol Partinin ve sonrasında da bir seçim Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) öne çıkışı haricinde yine CHP'nin ön planda olduğu Gültepe'deki seçmen davranışlarını analiz etmeye çalışmıştır.

Bu araştırmaya başlamadan önce Gültepe'nin 1980 öncesinde TARIŞ direnişine ev sahipliği yaptığı biliniyordu. Türkiye'deki genel siyasi eğilim incelendiğinde, yoksul kesimlerin barındığı diğer gecekondu semtlerine benzer bir şekilde Gültepe'de de bugün AKP'nin birinci parti olacağı beklenmiş ancak araştırma sonuçları bu varsayımı doğrulamamıştır.

Araştırmanın savı, 1960 sonrasında 1980'e kadar süren Anayasal, siyasi ve ekonomik yapının seçmen davranışlarında ekonomik nedenlerin, daha da özelinde sınıfsal özelliklerin etkisini yükseltebildiğidir. Ancak, 1980 öncesindeki seçmen davranışlarında salt sınıfsal özelliklerin etkili olduğu iddia edilmemektedir. Kültürel özellikler de her dönemde olduğu gibi etkilidir. Ancak 1980 sonrası dönemden farklı olarak sınıfsal özellikler 1980 öncesinde etkili olabilmiştir. 1980 sonrasındaki yapı ise sınıfsal konumlanışların etkisini yitirmesini sağlayarak kimlik siyasetini öne çıkarmış ve sağ partilerin yükselmesine neden olmuştur. Gültepe'ye bakıldığında ise

iki dönemde de CHP'nin ön planda olduğu görülmektedir. Buradaki fark CHP'nin iki dönemdeki siyasi tutumu arasındaki farklılık ve CHP'yi destekleyen seçmenlerin destekleme nedenleri arasındaki farklılıktan doğmaktadır.

Gültepe'de 1960'lardan 1 Kasım 2015 seçimine kadar geçen süre boyunca, geleneksel parti aidiyetlerinin her zaman önemli olduğu görülmüştür. Bu geleneksel parti aidiyeti daha çok aileden öğrenilmekte ve kişinin kültürel kimliği ile bağlantılı olmaktadır. Bu noktada ailenin siyasal toplumsallaşmaya etki eden etmenler arasında her zaman öne çıktığı söylenebilir.

Ailede öğrenilen kültürel etkilerin siyasal tutumlarda başat etken olduğu 1960'larda, Gültepe'deki en güçlü parti AP'dir. 1960'ların ikinci yarısından itibaren farklı durumlar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, Türkiye ithal ikameci sanayileşme modeline geçmiştir. İthal ikameci sanayileşme modelinin bir gereği olarak işçilere sınıf olarak kendi haklarını savunabilme imkanı tanınmıştır. Artan fabrikalaşma ve sendikalaşma bu işçileri kendi çıkarlarının peşinden giden politize kişiler durumuna getirmiştir. Böylece, bu kişilerin siyasi tutumları üzerinde ailenin etkisinin yanında bir takım ekonomik durumlar da öne çıkmaya başlamıştır. Sonuç olarak, bu kişiler siyasi tutumlarını kültürel kimliklerini temel alarak değil de kendi sınıflarının çıkarlarını temel alarak ya da en azından bağlı buldukları sendikalardan ya da çalışma ortamlarından etkilenecek karar vermeye başlamıştır. Süreç Türkiye genelinde sosyalist örgütlerin ideolojik olarak etkilerini ve taraftar tabanlarını genişlettikleri dönemle koşut olarak gelişmiş, sol ülke genelinde yükselişe geçmiştir. Benzer bir durum İzmir genelinde de yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, kırdan kente göç arttığında, İzmir de yüksek oranlarda göç almıştır. Bu dönemde İzmir merkezi emek gücüne ihtiyaç duyan kurumlara sahiptir. TEKEL, TARİŞ, YEMTA, Şark Sanayi Kumpanyası, Piyale, Kula Mensucat gibi kurumlar İzmir'e göç edenler için istihdam yaratmıştır. Gültepeliler de bu kurumlarda çalışmıştır. Sendikal hareketlerin ve solun güçlendiği 1970'lerde hem İzmir'de hem de Gültepe'de, Türkiye'ye benzer şekilde sol yükselişe geçmiş ve kendisini ortanın solunda konumlandıran CHP birinci parti olmuştur. CHP bir kez Gültepe Belediyesi'ni kazandıktan sonra, Belediye Başkanı Erten, yeni göç edenlere gecekondular vererek, tüketim maddelerinin uygun fiyatlarla halka dağıtılmasını sağlayarak CHP tabanının daha da genişlemesini sağlamıştır. Elbette ki bu hareketler

tüketim mallarının satımından elde ettikleri karlarla, arazi rantları ile geçinen kişileri de AP'ye itmiştir. Belirtmek gerekir ki o dönem CHP'ye oy veren herkes ekonomik nedenlerden oy vermemiştir. Özellikle Alevi Gültepelilerin kültürel özelliklerinden dolayı sola ve CHP'ye destek verme oranları her zaman daha yüksek olmuştur. Ancak 1980 öncesindeki durum incelendiğinde solcu kimliğinin Alevi kimliğinin önüne geçtiği görülmektedir. Bugün ise Gültepe'de Alevi kimliği daha belirgindir.

1980 sonrasında işkence, uzun hapislik dönemleri ile siyasi yasaklarla, sınırlanan özgürlükler ve örgütlenme hakları ile sol tasfiye edilmiş, işçi hakları kısıtlanmış, sendikalaşma kontrol altında tutulmaya çalışılmış, gecekondu bölgeleri ranta açılmıştır. Darbe yönetimi Gültepe gibi "isyankar" mekanlara özel önem vermiş ve bu bölgelerde solun tekrar güç kazanmasını engellenmeye çalışmıştır. Bu dönemde devlet politikaları değişmiş ve refah devleti uygulamaları rafa kaldırılmaya başlanmıştır. Yoksul bölgelere göç edenlerin kentlileşebilmesi için gereken devlet desteği ortadan kalkmıştır. Ancak kırsal nüfusun kentlere göçü devam etmiştir. Bu kişiler kentlere uyum sağlayabilmek için gerekli olan düzenli bir işe girememiş ve marjinalleşmeye başlamıştır. Kır yoksulları kent yoksullarına dönüşmüştür. Gültepe'de de benzer bir durum yaşanmıştır. Gültepe bugün de göç almaya devam eden bir bölgedir. Her ne kadar, nüfus verileri nüfusun çok değişmediğini gösterse de bu durum değişen mahalle sınırlarından ve eski Gültepelilerin bir kısmının, ekonomik durumları iyileştikçe farklı bölgelere göç etmesinden kaynaklanmaktadır. Saha araştırmasında, kişilerin 1980 öncesine dair çizdikleri Gültepe profili çoğunluğun fabrika işçisi olduğu bir Gültepe iken, bugün sokaklarda iflas etmiş dükkanlar ile iş bulabilme umudu olmayan gençlerle ve parti yandaşlığı sayesinde kendilerine ve çevrelerindeki gençlere iş bulabilme umudu taşıyan kişilerle karşılaşmıştır. Bu yapıda da din, cemaatleşme, hemşehrilik gibi ilişkiler ön plana çıkmaya başlamıştır. Genç işçilerin ön planda olduğu sosyalist örgütler ortadan kalkmış, yerini o günlere özlem duyan bir iki küçük grup dışında, hemşehri derneklerine veya cami yaptırma derneklerine bırakmıştır.

Gültepe'de 1990'lara kadar, 1980 öncesindeki parti aidiyetleri bir derece devam etmiş ancak 1990'larla birlikte kimlik siyaseti daha da öne çıkmış siyasi yapı tekrar değişmiştir. 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren bu dönüşüm tamamen yerine oturmuş Gültepe'deki seçmenler büyük oranda kültürel değerler çerçevesinde

oy vermeye başlamıştır. Bu aşamada sol oy oranlarını yitirmiş, aynı zamanda Türkiye genelinde de partiler siyasi tutumlarını değiştirmiştir. Bugün için bakıldığında Gültepe’de AKP’nin eski AP’nin oy oranlarına sahip olduğu, CHP’nin de eski CHP’nin oy oranlarına sahip olduğu görülmektedir. Ancak, eski CHP işçi dostu, solcu bir parti olarak desteklenirken bugünkü CHP laik, Atatürkçü bir parti olarak özellikle de AKP karşıtları tarafından desteklenmektedir. Eski Gültepeliler esnafların toplumcu belediyenin rant ve karlarını azaltıcı davranışlarına karşı AP’yi desteklemesine benzer bir tavır bugünkü AKP tabanında görülmemektedir. AKP’nin desteklenme nedeni daha çok dini, milli değerler ve AKP’nin yapmış olduğu düşünülen hizmetlerdir. 1980 sonrasında kültürel nedenlerin hakim olmaya başlaması ile CHP’nin oy oranları bir birine yakın kalmış olsa da, eski eylemlilik düzeyine bugün rastlanmamaktadır. Görüşme yapılan kişilerden bir tanesi dernekte oturan kişileri göstererek “Sorsan burada herkes sosyalisttir. Ama eylem var Gündoğdu’ya gidelim desen hiç biri gelmez” diyerek bu durumu belirtmiştir. Yine de Gezi Eylemleri sonrasında eylemlilik durumu bir miktar artmış olmasına rağmen 1980 öncesindeki durumun yanında bir hayli sönük kalmaktadır.

Oy oranları aynı kalmış olsa da kimlik siyasetinin yükseldiği bu dönemde seçmen tabanlarında değişimler yaşanmıştır. Örneğin 1980 öncesinde CHP’yi destekleyen Kars’ın Arpaçay ilçesinden göç etmiş Gültepeliler ile Ulubatlı Mahallesi’ndeki Romanlar bugün AKP’yi desteklemektedir. İki grup için de dini değerler önemlidir. Romanlar bir dergah çevresinde toplanarak dinin de etkisi ile birliklerini devam ettirmektedir. Arpaçaylılar için milliyetçilik de çok önemlidir. 1980 öncesinde AP’nin ana destekçilerinden olan Yugoslav göçmenlerinin bir kısmı⁶⁰⁶ da siyasal İslam’ın yükselmesi ile birlikte önce Demokratik Sol Parti’yi (DSP) desteklemeye, sonra bir süre Genç Parti’yi (GP), GP’den sonra ise CHP’yi desteklemeye başlamıştır. DSP’nin milliyetçi ama seküler olması, DSP sonrasında ise GP’nin hem milliyetçi duygulara hitap edebilmesi hem de liderinin Yugoslav göçmeni olması Gültepe’deki Yugoslav göçmenleri tarafından desteklenmesini

---

⁶⁰⁶Yugoslav göçmenlerinin bir kısmı sosyalist düşünceler ile Yugoslavya’da tanışmış, 1960’lardan beri kendilerini solcu olarak görmekte, 1980 öncesinde de AP’ye destek vermemektedir. Ancak Yugoslav göçmenlerinin diğer büyük bir bölümü ise 1980 öncesinde AP’nin ana destekçileri arasındadır.

sağlamıştır. GP'nin etkisini kaybetmesinden sonra ise Gültepe'deki Yugoslav göçmenleri AKP karşısında CHP'yi desteklemeye başlamıştır.

Kimlik siyasetinin yükselmesi solu da kendi arasında bölmüştür. Kendisini solcu olarak tanımlayan kişiler, birbirlerinin destekledikleri partileri faşistlik veya bölücülükle suçlamaktadır. Bu yüzden Gültepe solu, bugün siyasal bir birliğe sahip değildir. Örneğin, Nihat Aydın Kültür Derneği'nin Gültepe direnişini anmak için düzenlediği etkinliklere Yugoslav göçmenlerinin katılımı çok düşüktür. Kürt hareketine tutumlarından dolayı Nihat Aydın Kültür Derneği'ni "bölücülük" yapmakla suçlamaktadırlar. Halbuki Yugoslav göçmenleri gibi Nihat Aydın Kültür Derneği'nin de çoğunluğu CHP'lidir. Ancak yine de bazı eylemlerde her grup yan yana bulunabilmektedir. Örneğin Gültepe Ortaokulu'nun imam hatip ortaokuluna dönüştürülecek olmasına karşı yapılmış olan eyleme Nihat Aydın Kültür Derneği, Halkevleri, CHP'liler, Vatan Partililer birlikte katılmıştır. Bu grupların dışında, çocuğu o okulda okuyan veliler de eyleme destek vermiştir. Yine daha önceden, Gültepe'de kurulan bir baz istasyonunun kaldırılması için çeşitli kesimlerden tepkiler gelmiştir.

1980 öncesinde parti seçmenleri şöyledir: Tüm Karşılılar,⁶⁰⁷ Erzurumlular, TİP geçmişi olan Yugoslav göçmenleri, Romanlar daha çok CHP'yi desteklemişken, Konyalılar, TİP geçmişi olmayan Yugoslav göçmenleri, Ağrılılar, Muşlular, Karadenizliler daha çok AP'yi desteklemiştir. Ancak, 1970'lerde genç fabrika işçilerinin bir kısmı geleneksel parti aidiyetleri çelişse de CHP'yi destekleyebilmiştir.

Bugünkü seçmen tabanı ise şöyle sınıflandırılabilir: Konyalılar, Uşaklılar, Ulubatlı Mahallesi'ndeki Romanlar, Afyonkarahisarlılar, Ağrılılar, Muşlular, Kars Arpaçaylılar, Karadenizliler daha çok AKP'yi desteklerken, Yugoslav göçmenleri, Alevi kökenli Karşılılar ve Erzurumlular daha çok CHP'yi desteklemektedir.

---

⁶⁰⁷Arpaçaylılar da dahil.

KAYNAKÇA

Abadan, Nermin ve Ahmet Yücekök, “1961-1965 Seçimlerinde Büyük Şehirlerin Oy Verme Davranışlarıyla İlgili Bazı Yorumlar”, **SBF Dergisi**, Cilt:21, Sayı:4, 1966, ss. 103-116

Abadan, Nermin. “Serap Politikasından Gerçekçi Bekleyişlere”, **Milliyet**, 17.06.1968

Abadan, Nermin. **Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısında 1965 Seçimlerinin Tahli**, Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Yayınları, No: 202-184, Ankara, 1966

Aboud, Frances. “Etnik Bilincin Gelişimi ve Tanımlama”, **Sosyoloji Başlangıç Okumaları**, (Ed. Anthony Giddens), Say Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 270-275

Ağaoğulları, Mehmet Ali. “Aşırı Milliyetçi Sağ”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, (Der. Irvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak), (Beşinci Baskı), Belge Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 189-236

Ağırdır, Bekir. “Sandığım İçindeki Ne Belirledi”, 08.08.2007, <http://bekiragirdir.com/?p=2323>, (20.06.2016)

Ağırdır, Bekir. “Siyasette Yeni Dönem”, **KONDA**, http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/2007_08_KONDA_Siyasette_Yeni_Donem.pdf, (20.06.2016)

Ahmad, Feroz. “Türkiye’nin Cumhuriyet Dönemi Siyasal Gelişmeleri”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:7, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, ss. 1991-1994

Akkaya, Yüksel. “Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-I”, **Praksis**, Sayı:5, 2002, ss. 131-176

Akkaya, Yüksel. “Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-II”, **Praksis**, Sayı:6, 2002, ss. 63-101

Alkan, Türker. **Siyasal Toplumsallaşma**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979

Almond, Gabriel A. ve Sidney Verba, **The Civic Culture Political Attitudes and Democracy in Five Nations**, Sage Printing, California, 1989

Alpkaya, Faruk. “Seçim Sonuçları Üzerine Bazı Gözlemler ve Öngörüler”, **Birikim**, Sayı: 122, Haziran 1999, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/5803/secim-sonuclari-uzerine-bazi-gozlemler-ve-ongoruler#.V5Hzw1SLTMw>, (22.07.2016)

Althusser, Lois. **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, (Çev: Alp Tümertekin), 2. Baskı, İthaki Yayınları, İstanbul, 2015

Altun, Evşen. **Aile ve Siyasetin Yeniden Üretimi: Siyasal Toplumsallaşmada Ailenin Etkisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2014

Angılı, Mert. “1980 Sonrası Türkiye Siyaseti ve Genç Parti”, **Praksis**, Sayı:12, Güz 2004, ss. 37-62

Ataay, Faruk. “Türkiye Kapitalizminin Mekansal Dönüşümü”, **Praksis**, Sayı: 2, 2001, ss. 53-91

Ayan, Mesut. **İzmir’de Gecekondu Problemi ve Gültepe Gecekondualarında Sosyoekonomik Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), D.E.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Planlama Bölümü, İzmir, 1973

Aydın, Suavi ve Yüksel Taşkın, **1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi**, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015

Aydinoğlu, Ergun. **Türkiye Solu (1960-1980) Bir Amnezliğin Anıları**, Versus Kitap, İstanbul, 2007

Aydoğanoğlu, Erkan. **Dünyada ve Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisi**, İkinci Baskı, Kültür Sanat Sendikası Yayınları, Ankara

Aykol, Hüseyin. **Türkiye’de Sol Örgütler Bölüne Bölüne Büyüme**, 2. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **5 Haziran 1977 Milletvekili Seçim Sonuçları**, DİE Matbaası, Ankara, 1978, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015649.pdf>, (11.05.2016)

Batuman, Bülent. “70’ler: Siyasetin Odağındaki Kent, Kentin Odağındaki Siyaset”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 127, 2013

Baykal, Deniz. **Siyasal Katılma Bir Davranış İncelemesi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:302, Ankara, 1970

Baykara, Tuncer. **İzmir Şehri ve Tarihi**, Ege Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Yayınları, İzmir, 1974

Belge, Murat. “Sol”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, (Der. Irvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak), (Beşinci Baskı), Belge Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 159-188

Belge, Murat. “Türkiye Cumhuriyeti’nde Sosyalizm (1960’tan Sonra)”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:7, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, ss. 1955-1962

Beyru, Rauf. **İzmir Şehri Üzerinde Bir İnceleme**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 1969

Boratav, Korkut. **Emperyalizm, Sosyalizm ve Türkiye**, 3. Baskı, Yordam Kitap, İstanbul, 2013

Bulutay, Tuncer ve Nuri Yıldırım, “Türk Seçmenlerinin Oy Verme Eğilimlerinde İktisadi Sebeplerin Önemi Üzerine Bir Deneme”, **SBF Dergisi**, C: XXIII, No:4, ss. 7-39

Bulutoğlu, Kenan, Ahmet Niyazi Koç, Metin Göker, İlter Turan ve Cengiz Arın, “İşçiler Kime Neden Oy Veriyor”, **Milliyet**, 02.10.1969

Castells, Manuel. **Kent, Sınıf ve İktidar**, Çev. Asuman Erendil, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1997

Cilekagaci, Kasım 2015 Seçim Analizi ve Oy Geçişleri, **Çilek Ağacı Veri Mühendisliği** ve **Görselleştirme**, 05.11.2015, <http://cilekagaci.com/2015/11/05/kasim-2015-secim-analizi-ve-oy-gecisleri/>, (21.06.2016)

Coşkun, Mustafa Kemal. **Sınıf, Kültür ve Bilinç Türkiye’de İşçi Sınıfı Kültürü, Sınıf Bilinci ve Gündelik Hayat**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2013

Çapar, Malik. “Kentleşmenin Nedenleri ve Kentsel İstihdam Sorunları”, **Mimarlık Dergisi**, Sayı: 11, 1971, ss. 10-11, <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/413/6055.pdf>, (26.03.2015)

Çetik, Mete ve Yüksel Akkaya. **Türkiye’de Endüstri İlişkileri**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1999

Çiçek, Cuma. “1 Kasım 2015 Seçimleri ve HDP: Kayıplar, Kazançlar ve Sonuçlar”, **Birikim**, 02.11.2015, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/7301/1-kasim-2015-secimleri-ve-hdp-kayiplar-kazanclar-ve-sonuclar#.V2lwV9KLTmw>, (21.06.2016)

ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü. **2015 Çalışma Hayatı İstatistikleri**, Ankara, Mayıs 2016, http://www.cs.gb.gov.tr/istatistikler/calisma_hayati_20-15/index.html#2/z, (16.06.2016)

Dostluk ve Dayanışma Vakfı, **Tariş, Çimentepe, Gültepe Direnişi Belgeseli**, 2008

Duch, Raymond M. “Comparative Studies of The Economy and the Vote”, **The Oxford Handbook of Comparative Politics**, (Ed. Carles Boix and Susan C. Stokes), Oxford University Press, Oxford, 2007, ss. 805-844

Duverger, Maurice. **Siyaset Sosyolojisi**, çev. Şirin Tekeli, 5. Basım, Varlık Yayınları, İstanbul, 1998

Engels, Friedrich. **İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu**, 1. Baskı, çev. Yurdakul Fincancı, Eriş Yayınları, Ankara, 1997

Engels, Friedrich. **Konut Sorunu**, Eriş Yayınları, 2003

Erdem, Tarhan. “AKP Yüzde 47,9’u, CHP Yüzde 23,5’i Yakaladı Ama Halkın Yüzde 49’u Partilerden Umutsuz”, **Radikal**, 26.03.2009, <http://www.radikal.com.tr/politika/akp-yuzde-47-9u-chp-yuzde-23-5i-yakaladi-ama-halkin-yuzde-49u-partilerden-u-928062/>, (20.06.2016)

Erder, Sema. **Kentsel Gerilim**, 2. Baskı, UM:AG, Ankara, 2002

Ergüder, Üstün. “Türkiye’de Değişen Seçmen Davranışı Örüntüleri”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, (Ed. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay), Alfa Yayınları, İstanbul, 2000

Esmer, Yılmaz. “At the Ballot Box: Determinants of Voting Behavior”, **Politics, Parties, and Elections in Turkey**, (Ed. Sabri Sayarı ve Yılmaz Esmer), Lynne Rienner Publishers, Londra, 2002, ss. 91-114

Feldman, Stanley. "Values, Ideology, and the Structure of Political Attitudes", **Oxford Handbook of Political Psychology**, (Ed. David O. Sears, Leonie Huddy, Robert Jervis), Oxford University Press, Oxford, 2003, ss. 477-510

Göktürk, Atilla, Yüksel Akkaya. "Yerel Yönetimler ve Sınıfsal Tercihler (Mersin Örneği)", **2. Sınıf Çalışmaları Sempozyumu Türkiye'yi Sınıf Gerçeğiyle Anlamak**, Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2006, İstanbul, ss. 96-117

Göktürk, Atilla. "Internal Migration Transpires Like Emigration: The Case of Internally Displaced Kurds in Turkey", **Journal of Mediterranean Studies**, Cilt: 17, Sayı: 2, 2007, ss. 271-295

Göktürk, Atilla. "Kentsel Haklar Kent Yoksullarını Kapsar İse", **Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları**, (Ed. Yasemin Özdek), TODAİE, Ankara, 2002, ss. 217- 233

Gölgesiz-Gedikler, Hülya. **1950'li Yıllarda İzmir**, Şenocak Yayınları, İzmir, 2012

Göregenli Melek. "Seçmen Davranışları ve Partilerin Siyasal Toplumsal Arkaplanları Üzerine Gözlemler", **Birikim**, Sayı: 219, Temmuz 2007, ss. 27-31

Gürsoy, Melih. **Tarihi, Ekonomisi ve İnsanları İle Bizim İzmirimiz**, MG Yayınları, İzmir, 2013

Güveloğlu, Nazım. "Demokrasinin Neoliberal Dönemde Geçirdiği Dönüşümün Siyasal Partiler Üzerindeki Etkileri", **Praksis**, Sayı: 12, Güz 2004, ss. 11-36

Güzel, M. Şehmus. "Cumhuriyet Türkiye'sinde İşçi Hareketleri", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:7, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, ss. 1848-1876

Güzel, M. Şehmus. **Türkiye'de İşçi Hareketi 1908-1984**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996

Harvey, David. **Asi Şehirler**, çev. Ayşe Deniz Temiz, 1. Baskı, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2013

Harvey, David. **Sosyal Adalet ve Şehir**, 4. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2013

Huddy, Leonie. “Group Identity and Political Cohesion”, **Oxford Handbook of Political Psychology**, (Ed. David O. Sears, Leonie Huddy, Robert Jervis), Oxford University Press, Oxford, 2003, ss. 511-558

Ichilov, Orit. “Education and Democratic Citizenship in a Changing World”, **Oxford Handbook of Political Psychology**, (Ed. David O. Sears, Leonie Huddy, Robert Jervis), Oxford University Press, Oxford, 2003, ss. 637-669

Işık, Oğuz ve M. Melih Pınarcıoğlu, **Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği**, 9. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013

İnsel, Ahmet. “CHP’nin Genetik Bozukluğu”, **Birikim**, Sayı: 180, Nisan 2004, ss. 25-30

İnsel, Ahmet. “Neo-liberal Devletçi Otoritarizm”, **Birikim**, Sayı: 286, Şubat 2013, ss. 10-14

İpekçi, Abdi. “Parti Lideri Ne Düşünüyor”, **Milliyet**, 09.10.1969

Kalaycıoğlu, Ersin. “Seçmen İstikrardan Yana Tavrı Aldı”, **NTV-MSNBC**, 30.03.2014, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/263669.asp>, (18.06.2016)

Kalaycıoğlu, Ersin. “The Motherland Party: The Challenge of Institutionalization in a Charismatic Leader Party”, **Turkish Studies**, Vol.3, No:1, <http://research.sabanciuniv.edu/294/1/3011800000901.pdf>, (18.06.2016)

Karpat, Kemal H. **Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm**, çev. Abdülkerim Sönmez, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2003

Kartal, Kemal. **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme**, 8. Baskı, Adım Yayıncılık, Ankara, Mart 1992

Kartal, Kemal. **Kentleşme ve İnsan**, TODAİE, Ankara, 1978

Kaya, Alp Yücel. “19. Yüzyıldan 21. Yüzyıla İzmir Ekonomisinde Süreklilik ve Kırılmalar”, **Değişen İzmir’i Anlamak**, (Ed. Deniz Yıldırım ve Evren Haspolat), Phoenix Yayınları, Ankara, 2010, ss. 42-106

Keleş, Ruşen ve Artun Ünsal, **Kent ve Siyasal Şiddet**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yayınları, Ankara, 1982

Keleş, Ruşen. **100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme**, Konut ve Gecekondu, 2. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1978

Keleş, Ruşen. **İzmir Mahalleleri**, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1972, Ek G4, G5, G6

Keleş, Ruşen. **Kentleşme Politikası**, 7. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2002

Keskin, Gazi “Bir de Gerçeği Var: Benim Adım Gültepe”, **Evrensel**, 28.09.2014, <http://www.evrensel.net/haber/92803/bir-de-gercegi-var-benim-adim-gultepe>, (12.09.2015)

Keskin, Kemal, Mehmet Ali Çalkaya, Filiz Çetin, Tayfun Emre, İlhan Güre, Mustafa Uğur, Nimet Haytabay, Tacettin Bayır, Zeki Gönen, Mehmet Türkbay, Mustafa Durakan, Ferudun Gökkan ve Nurettin Demir, **Aydınlı Yıllar**, Birinci Baskı, Etki Matbaacılık Yayıncılık, İzmir, 2006

Kıray, Mübeccel. **Kentleşme Yazıları**, Bağlam Yayınları, Ankara, 2007

Kıray, Mübeccel B. **Örgütlemeyen Kent İzmir**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1998

Kıray, Mübecel B. **Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999

KONDA, “30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi”, **Raporlar**, 16.04.2014, <http://www.konda.com.tr/tr/raporlar.php?tb=0>, (20.06.2016)

KONDA, “7 Haziran Sandık ve Seçmen Analizi”, **Rapor**, 18.06.2016, http://survey.konda.com.tr/rapor/KONDA_7HaziranSand%C4%B1kveSe%C3%A7menAnaliziRaporu.pdf, (21.06.2016)

KONDA, “Barometre 4 Aylık Rapor-Seçim Analizi Haziran 2011”, **Raporlar**, <http://www.konda.com.tr/tr/raporlar.php?tb=0>, (20.06.2016)

KONDA, 1 Kasım Sandık ve Seçmen Analizi, **Kasım’15 Barometresi**, 02.12.2015, http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/KONDA_1Kas%C4%B1m2015SandıkveSeçmenAnaliziRaporu.pdf, (21.06.2016)

Kongar, Emre. **21. Yüzyılda Türkiye 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, 35. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004

Laçiner Ömer. “22 Temmuz: Öncesi Puslu, Sonrası Yoğun”, **Birikim**, Sayı: 219, Temmuz 2007, ss. 3-6

Lau, Richard R. “Models of Decision Making”, **Oxford Handbook of Political Psychology**, (Ed. David O. Sears, Leonie Huddy, Robert Jervis), Oxford University Press, Oxford, 2003, ss. 19-59

Lipset, Seymour Martin. **Siyasi İnsan**, çev. Mete Tunçay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Siyasi İlimler Serisi:8, Ankara, 1964

Mahiroğulları, Adnan. “Türkiye’de Sendikalaşma Evreleri ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1,

<http://iibfdergi.cumhuriyet.edu.tr/archive/t%C3%BCrkiye'de%20sendikala%C5%9Fma%20evreleri%20ve%20sendikala%C5%9Fmay%C4%B1%20etkileyen%20unsurlar.pdf>, (16.06.2016)

Makal, Ahmet. “Türkiye’de 1950-1965 Döneminde Tarım Kesiminde İşgücü ve Ücretli Emeğe İlişkin Gelişmeler”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, ss. 103- 140, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/472/5437.pdf>, (25.06.2016)

Mardin, Şerif. “Seçim Sonuçları Tahlili”, **Milliyet**, 21.10.1969

Mert, Nuray. “Solda Yeni Arayışar”, **Radikal**, 29.09.2005, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=165435>, (19.06.2016)

Mumcu, Uğur. “TARİŞ...”, **Cumhuriyet**, 24.01.1980

Onat, Ümit. **Gecekondü Kadınının Kente Özgü Düşünce ve Davranış Geliştirme Süreci**, Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1993

Öngen, Tülin. “Marx ve Sınıf”, **Praksis Sınıf Tartışmaları**, Sayı: 8, Güz 2002, ss. 9-28

Özcan, Yusuf Ziya. “Determinants of Political Behavior in Istanbul, Turkey”, **Party Politics**, 2000, 6:4, ss. 505-518

Özer, İnan. **Kentleşme Kentlileşme ve Kentsel Değişme**, Ekin Kitabevi, Ankara, 2004

Özveren, Eyüp. “Dünden Bugüne İzmir İçin Artı ve Eksileriyle Küresel Kentleşme Süreci”, **Değişen İzmir’i Anlamak**, (Ed. Deniz Yıldırım ve Evren Haspolat), Phoenix Yayınları, Ankara, 2010, ss. 107-134

Sazak, Derya. “Yarının Türkiye’si”, **Milliyet**, 01.12.2007

Sears, David O. ve Sheri Levy. “Childhood and Adult Political Development”, **Oxford Handbook of Political Psychology**, (Ed. David O. Sears, Leonie Huddy, Robert Jervis), Oxford University Press, Oxford, 2003, ss. 60-109

Sencer, Muzaffer. **Türkiye’de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar**, May Yayınları, İstanbul, 1974

Serçe, Erkan. “II. Meşrutiyet Döneminde İzmir”, **Değişen İzmir’i Anlamak**, (Ed. Deniz Yıldırım ve Evren Haspolat), Phoenix Yayınları, Ankara, 2010, ss. 23-41

Sevgi, Cezmi. **Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular**, İzmir Konak Belediyesi Kültür Hizmetleri, İzmir, 1988

Sitembölükbaşı, Şaban. **Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler Isparta Örnekolay Araştırması 1995-1999**, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001

Sönmez, Mustafa. “Küresel Krizin İzmir’e Etkileri”, **Değişen İzmir’i Anlamak**, (Ed. Deniz Yıldırım ve Evren Haspolat), Phoenix Yayınları, Ankara, 2010

Şafak, Can. “12 Mart’tan 12 Eylül’e Türkiye’de Sendikalar”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 127, 2013, ss. 121-143

Şahin, Murat. **Direnişin Adı Gültepe**, Birinci Basım, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2011

Şardan, Tolga. “2.5 Milyon İnsan 79 İlde Sokağa İndi”, **Milliyet**, 23.06.2013, <http://www.milliyet.com.tr/2-5-milyon-insan-79-ilde-sokaga/gundem/detay/1726600/default.htm>, (20.06.2016)

Şengül, H. Tarık. **Kentsel Çelişki ve Siyaset Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi**, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2009

Şenyapılı, Önder. **Kentleşen Köylüler, Karacan Armağanı 77**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, “Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları 25.03.1984”, **E-Yayın**, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0012953.pdf> , (14.06.2016)

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, “Milletvekili Seçimi Sonuçları 06.11.1983”, **E-Yayın**, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0012897.pdf> , (14.06.2016)

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **14 Ekim 1973 Milletvekili Seçimi Sonuçları, Başbakanlı Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası**, Ankara, 1974, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015456.pdf>, (11.05.2016)

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **15.10.1961 Milletvekili ve Senato Üyesi Seçimi Sonuçları**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1962, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015147.pdf> , (11.05.2016)

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **1950-1965 Milletvekili ve 1961, 1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları**, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1966, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015202.pdf>, (11.05.2016)

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları (İl Sonuçları) 29.11.1987**, DİE Matbaası, Ankara, 1988, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0013184.pdf>, (14.06.2016)

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 20.10.1991**, DİE Matbaası, Ankara, 1992, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0013408.pdf>, (14.06.2016)

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 24.12.1995**, DİE Matbaası, Ankara, 1996, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0013713.pdf>, (16.06.2016)

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 18.04.1999**, DİE Matbaası, Ankara, 1999, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014219.pdf>, (14.06.2016)

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 2002**, DİE Matbaası, Ankara, 2004, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014767.pdf>, (16.06.2016)

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **Milletvekili Seçim Sonuçları 6.11.1983**, DİE Matbaası, Ankara, 1985, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0012897.pdf>, (11.05.2016)

T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü, **12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları**, DİE Matbaası, Ankara, 1970, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015301.pdf>, (11.05.2016)

Tarrow, Sidney ve Charles Tilly, “Contentious Politics and Social Movements”, **The Oxford Handbook of Comparative Politics**, (Ed: Charles Boix and Susan C. Stokes), Oxford University Press, New York, 2007, ss. 435-460

Toprak, Binnaz. “Dinci Sağ”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, (Der. Irvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak), (Beşinci Baskı), Belge Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 237-254

Tuncer, Selin Ongun. “AKP Kendi Çekirdeğinden Koptu”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 20.15.16

Turan, Ali Eşref. **Türkiye’de Seçmen Davranışı, Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi**, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004

Turan, Ali Eşref. **Türkiye’de Yerel Seçimler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008

Turan, İlter. **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, 3. Basım, Der Yayınları, İstanbul, 1986

TÜİK, “2007 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları”, **Haber Bülteni**, Sayı: 185, 20.11.2007, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=1898>, (20.06.2016)

TÜİK, “2015 Milletvekili Genel Seçimi (1 Kasım)”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-15:31:28-199685583916648296551617927246.html>, (24.07.2016)

TÜİK, “2015 Milletvekili Genel Seçimi (7 Haziran)”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-15:06:51-1958162306921324137790398766.html>, (24.07.2016)

TÜİK, “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2013”, **Haber Bülteni**, Sayı: 15974, 29.01.2014, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15974>, (24.03.2015)

TÜİK, “Belediye ve Bölgelerine Göre 30 Mart 2014 Belediye Başkanlığı Seçimi Sonucu”, **Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/23-07-2016-15:04:33-78364638818793207011227023789.html>, (23.07.2016)

TÜİK, “Belediye ve Bölgelerine Göre 30 Mart 2014 Belediye Meclis Üyeleri Seçimi Sonucu”, **Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-01:21:26-1650736338669749594990731622.html>, (24.07.2016)

TÜİK, “İl, İlçe ve Bölgelerine Göre 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonucu”, **Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-13:11:20-19370924676838514692019651930.html>, (24.07.2016)

TÜİK, “İl, İlçe ve Bölgelerine Göre 2007 Halk Oylaması Sonuçları”, **Halk Oylaması Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/20-07-2016-16:10:54-15604464571175509741692789704.html>, (20.07.2016)

TÜİK, “İl, İlçe ve Bölgelerine Göre 2007 Halk Oylaması Sonuçları”, **Halk Oylaması Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/20-07-2016-16:10:54-15604464571175509741692789704.html>, (23.07.2016)

TÜİK, “İl, İlçe ve Bölgelerine Göre 2010 Halkoylaması Sonuçları”, **Halk Oylaması Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/20-07-2016-16:52:50-158555566925250978349199255.html>, (23.07.2016)

TÜİK, “İllere Göre İlçe, Bucak, Belde ve Köy Nüfusları”, **1965 Genel Nüfus Sayımı Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/21-08-2016-17:00:03-1400552128920081118332505601.html?>, (21.08.2016)

TÜİK, “İllere Göre İlçe, Bucak, Belde ve Köy Nüfusları”, **1970 Genel Nüfus Sayımı Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/21-08-2016-17:11:41-1907023867692397890655034658.html?>, (21.08.2016)

TÜİK, “İllere Göre İlçe, Bucak, Belde ve Köy Nüfusları”, **1975 Genel Nüfus sayımı Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/21-08-2016-17:16:50-6723067881140298650986851463.html?>, (21.08.2016)

TÜİK, “İllere Göre Şehir ve Köy Nüfusları”, **1965 Genel Nüfus Sayımı Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/21-08-2016-17:04:59-179583431311392682591900410886.html?>, (21.08.2016)

TÜİK, “İllere Göre Şehir ve Köy Nüfusları”, **1975 Genel Nüfus sayımı Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/19-08-2016-23:32:46-20852942191426384520549624636.html?>, (19.08.16)

TÜİK, “İllere Göre Şehir ve Köy Nüfusları”, **1980 Genel Nüfus Sayımı Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/20-08-2016-01:02:45-24463962315798153861478039658.html?>, (20.08.16)

TÜİK, “Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 2007 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/23-07-2016-15:11:41-1807599589329236311757284372.html>, (23.07.2016)

TÜİK, “Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-13:20:04157317437255673569416-5771984-8.html>, (24.07.2016)

TÜİK, “Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 1991 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-00:26:20-87207003775593764406961069.html>, (24.07.2016)

TÜİK, “Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 1995 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-00:50:51-7777470915838865911618105151.html>, (24.07.2016)

TÜİK, “Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 1999 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-00:53:45-180334959789617211848422382.html>, (24.07.2016)

TÜİK, “Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 2002 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-00:57:24-150106065443507157815210697-84.html>, (24.07.2016)

TÜİK, “Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 2011 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-01:10:26-68220024377543693314194689.html>, (24.07.2016)

TÜİK, “Seçim Çevresi ve Bölgelerine Göre 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları”, **Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-13:16:42-21231078931441403064843208318.html>, (24.07.2016)

TÜİK, “Yurt İçi, Yurt Dışı ve Gümrük Kapıları Cumhurbaşkanlığı Seçim Sonucu (10 Ağustos 2014)”, **Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonuçları Veri Tabanı**, <http://rapory.tuik.gov.tr/24-07-2016-15:01:45-69066498417651138311487144247.html>, (24.07.2016)

TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/yerel.zul>, (17.05.16)

TÜİK, **Milletvekili Genel Seçimi 2011**, TÜİK, Ankara, 2011, <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0021074.pdf>, (20.06.2016)

Tüm İktisatçılar Birliği, **Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri Tarihi**, TİB Yayınları, Ankara, 1976

Tümtaş, Mim Sertaç. **Kent, Mekan ve Ayrışma**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2012

Türel, Oktay, Sina Akşin, Alpaslan Işıklı, Taner Timur ve Oğuz Oyan, “3 Kasım 2002 Genel Seçimleri ve Sonrasındaki Muhtemel Gelişmeler”, **Mülkiye**, Cilt 26, Sayı 237, ss. 23-54

Türkay, Mehmet. **Sermaye Birikimi, Kalkınma, Azgelişmişlik Türkiye ve Dünya Üzerine Notlar**, 1. Baskı, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2009

Türkiye İşçi Köylü Partisi, **Kuruluş Bildirisi Tüzük ve Program**, TİKP Yayınları, Ankara, 1978

TZOB, “Traktör Sayısı 1,6 Milyonu Geçti”, **Haberler**, 17.10.2014, <http://www.tzob.org.tr/Bas%C4%B1n-Odas%C4%B1/Haberler/ArtMID/470/ArticleID/1201/Trakt246r-say%C4%B1s%C4%B1-16-milyonu-ge231ti>, (27.03.2015)

Unat, Nermin A. “Düşünenlerin Forumu”, **Milliyet**, 22.05.1977

Unat, Nermin Abadan ve Ahmet T. Kışlalı, Doğu Ergil, “Kim Kime Niçin Oy Veriyor”, **Milliyet**, 29.09.1975

Unat, Nermin Abadan, Ahmet T. Kışlalı ve Doğu Ergil. “Kim Kime Niçin Oy Veriyor”, **Milliyet**, 06.10.1975

Unat, Nermin Abadan, Ahmet T. Kışlalı ve Doğu Ergil. “Kim Kime Niçin Oy Veriyor”, **Milliyet**, 01.10.1975

Unat, Nermin Abadan, Ahmet T. Kışlalı ve Doğu Ergil. “Kim Kime Niçin Oy Veriyor”, **Milliyet**, 30.09.1975

Uyar, Hakkı. “Erken Cumhuriyet Döneminden Günümüze İzmir’de Siyasal Partiler, Seçimler ve Seçmen Eğilimleri”, **Değişen İzmir’i Anlamak**, (Ed. Deniz Yıldırım ve Evren Haspolat), Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010, ss. 215-250

Ünal, Neslihan. **İzmir ve Selanik Liman Kentlerinin Gelişim Süreçlerinin Karşılaştırılmalı Analizi (1650-1750)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2013

White, Jenny B. **Türkiye’de İslamcı Kitle Seferberliği Yerli Siyaset Üzerine Bir Araştırma**, Birinci Baskı, Oğlak Bilimsel Kitapları, İstanbul, 2007

Winter, David G. “Personality and Political Behavior”, **Oxford Handbook of Political Psychology**, (Ed. David O. Sears, Leonie Huddy, Robert Jervis), Oxford University Press, Oxford, 2003, ss. 110-145

Yavuz, M. Hakan. “Political Islam and the Welfare (Refah) Party in Turkey”, **Comparative Politics**, Cilt. 30, Sayı. 1, Ekim 1997, ss. 63-82

Yayman, Hüseyin. “Seçim Sonuçları Değerlendirmesi 1973 Yılı Raporu”, **YerelNet**, http://eski.yerelnet.org.tr/secimler/secim_analizleri1973.php, (23.12.2015)

YerelNet Yerel Yönetimler Portalı, “İzmir İli 1963 Yılı Yerel Seçim Sonuçları”, **Yerel Seçim Sonuçları**, http://eski.yerelnet.org.tr/secimler/il_secim.php?ilid=35&yil=1963&bbb=540#baskan, (12.09.2015)

YerelNet Yerel Yönetimler Portalı, “İzmir İli 1968 Yerel Seçim Sonuçları”, **Yerel Seçim Sonuçları**, http://eski.yerelnet.org.tr/secimler/il_secim.php?ilid=35&yil=1968&bbb=1877#baskan, (12.09.2015)

YerelNet Yerel Yönetimler Portalı, “İzmir İli 1973 Yılı Yerel Seçim Sonuçları”, **Yerel Seçim Sonuçları**, http://eski.yerelnet.org.tr/secimler/il_secim.php?ilid=35&yil=1973&bbb=2455#baskan, (12.09.2015)

YerelNet Yerel Yönetimler Portalı, “İzmir İli 1977 Yılı Yerel Seçim Sonuçları”,
Yerel Seçim Sonuçları,
http://eski.yerelnet.org.tr/secimler/il_secim.php?ilid=35&yil=1977&bbb=2591#baskan, (12.09.2015)

Yeşilorman, Mehtap. “Siyasal Sosyalleşme Sürecinde Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Rolü”, **Bilig. Kış**, Sayı: 36, 2006, ss. 1-46

Yılmaz, Fikret ve Sabri Yetkin. **İzmir Kent Tarihi**, İzmir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İzmir, 2002

Yoldaş, Hüseyin. “Gültepe’de Hayat Durdu”, **Ekspres**, 01.02.1980

Yücekök, Ahmet N. **Siyaset’in Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987.

“Aydan Aya Kasadan Çıkartılan Ek Bordro Listesi”, **Yeni Asır**, 17.11.1979

“Ecevit: Türkiye Müdahale Noktasına Getirilmek İsteniyor”, **Cumhuriyet**, 21.02.1980

“Gönenç: TARIŞ’e Militan Değil, Üretici Çocuklarını Aldık”, **Yeni Asır**, 08.11.1979

“Gültepe Alnından Vurulan Polis”, **Yeni Asır**, 09.02.1980

“Gültepe’de Anarşinin Odağı Belediyedir”, **Yeni Asır**, 20.02.1980

“Gültepe’ye Polis 3 Şehit Verip Girdi”, **Ekspres**, 17.02.1980

“Halka İşkence Edilerek Hangi Hak Sağlanır”, **Yeni Asır**, 15.02.1980

“İşte İzmir’in Nüfusu”, **Hürriyet Ege**, 28.01.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/iste-izmirin-nufusu-40046335>, (20.08.2016)

“İzmir Valisi: Şehit de Versek Aramalara Devam Edeceğiz”, **Yeni Asır**, 17.02.1980

“İzmir’de 2200 Kişiden 1650’si Serbest Bırakıldı”, **Cumhuriyet**, 18.02.1980

“İzmir’de Olaylar Sürüyor, 3 Polis Öldü”, **Cumhuriyet**, 17.02.1980

“İzmir’de Yer Yer Yeni Çatışmalar Çıktı, Gültepe’de Bir Öğretmen Öldü”,
Cumhuriyet, 16.02.1980

“Kara Bir Gün”, **Yeni Asır**, 09.02.1980

“Kışkırtıcılar Sahnede Görünmeye Başladı”, **Yeni Asır**, 15.12.1979

“Meydan Okuyorum”, **Yeni Asır**, 9.12.1979

“Milyonluk Kar Sağlayan Tesisler Çalışmadığı İçin Pas Tuttu”, **Yeni Asır**,
12.12.1979

Nüfus Durumu”, **Konak Kaymakamlığı**,
http://www.konak.gov.tr/default_B1.aspx?content=1040, (20.08.2016)

“Olaylar Azaldı Gerilim Sürüyor”, **Yeni Asır**, 13.02.1980

“TARİŞ Acele Kaydıyla Bakanlıktan Müfettiş Çağırıldı”, **Yeni Asır**, 11.11.1980

“TARİŞ Boşaltıldı, 1500 Kişi Gözaltına Alındı”, **Cumhuriyet**, 15.02.1980

“TARİŞ İçin Senato Araştırması Açıldı”, **Yeni Asır**, 08.12.1979

“TARİŞ İşçilerine Açık Duyuru”, **Ekspres**, 06.02.1980

“TARİŞ Olaylara Gebe”, **Yeni Asır**, 19.01.1980

“TARİŞ’in Tarihçesi”, **TARİŞ**, http://www.taris.com.tr/uzumweb/t_tarihce.asp, (26.06.2016)

“TARİŞ Yalnız Politikacıların Değil, Sendikaların da Güç Gösterme Alanı Oldu”, **Ekspres**, 11.02.1980

“TARİŞ’in Bazı İşletmeleri Polis Tarafından Boşaltıldı”, **Cumhuriyet**, 08.02.1980

“TARİŞ’te 1600 İşçi Direnişe Geçti”, **Cumhuriyet**, 19.01.1980

“TARİŞ’te Aramaya Direnen İşçiler Polisle Çatıştı 275 İşçi, 50 Militan Gözaltında”, **Yeni Asır**, 23.01.1980

“TARİŞ’te Cinayet”, **Ekspres**, 05.01.1980

“TARİŞ’te İşçi Polis Çatışması: Elli Yaralı”, **Cumhuriyet**, 23.01.1980

“TARİŞ’te Kan Dökülsün İstemiyoruz”, **Yeni Asır**, 14.02.1980

“TARİŞ’ten 11 Bin İşçi Çıkarılıyor”, **Cumhuriyet**, 07.02.1980

“TARİŞ’ten İşçilere Duyuru”, **Ekspres**, 13.02.1980

“TEKEL’ci Zihniyet TARİŞ’i ASIL Görevinden Saptırdı!..”, **Yeni Asır**, 05.11.1979

“Terör İzmir’i Cehenneme Çevirdi”, **Yeni Asır**, 09.02.1980

“TÜSİAD Her Kesime Ağır Yükler Getiren Ekonomik Kararların Desteklenmesini İstedi”, **Cumhuriyet**, 29.01.1980

“Yorgancıoğlu: TARİŞ’in Tekrar Esas Sahibi Çiftçinin İdaresine Kavuşması Şarttır”, **Ekspres**, 14.02.1980

2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı, 5. Sosyo-demografik Yapı, <http://www.ankara.bel.tr/files/3113/4726/7225/5-sosyodemografi.pdf>, (26.03.15)

EKLER

EK 1: Görüşmecilere Yöneltilen Soru Listesi

1. Adınız nedir? Memleketiniz neresi?
2. Kaç yıldır Gültepe’de yaşamaktasınız?
3. 1980 öncesinde ve sonrasında hangi işlerde çalıştınız?
4. Gültepe’ye ne zaman taşındınız? Niçin taşındınız?
5. Aileniz ve siz Gültepe’ye taşınmadan önce/sonra ne iş yapardı?
6. 1980 öncesindeki ve sonrasındaki Gültepe’den bahseder misiniz?
7. 1980 öncesinde ve sonrasında, ailenizin ve sizin siyasi tutumunuz nasıldı?
Hangi partileri desteklediniz?
8. Aileniz ve sizin o parti/partileri destekleme nedeniniz neydi?
9. Aileniz ve sizin desteklemediğiniz partiler hakkında düşünceleriniz ve desteklememe nedeniniz nelerdi?
10. Sizin çevrenizdekiler hangi partileri neden desteklerdi? Partilerin seçmen tabanları hakkında bilgi verir misiniz?
11. Belediye eski başkanları kimlerdi? Onlar hakkında sizin, ailenizin ve çevrenizdekilerin düşünceleri nelerdi?
12. 1980 öncesinde veya sonra herhangi bir siyasi parti, örgüt veya dernek üyeliğiniz oldu mu?
13. TARIŞ direnişinden bahseder misiniz? Sizin oradaki tutumunuz nelerdi?
14. (Varsa) Çocuklarınızın eğitim ve iş durumları hakkında bilgi verebilir misiniz?
15. (Varsa) Çocuklarınızın siyasi tutumları hakkında bilgi verebilir misiniz?
16. Sizce Gültepe’nin en önemli sorunları nelerdir?
17. Geçmişten bugüne Gültepe’de olumlu veya olumsuz neler değişti?